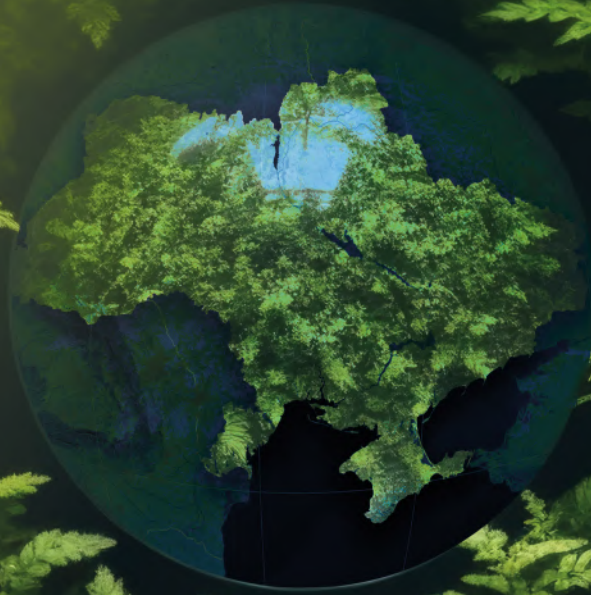

ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ
ДЛЯ ТИХ, ХТО УХВАЛЮЄ РІШЕННЯ

ПОДЯКА

АВТОРИ

Олексій Рябчин є старшим науковим співробітником КШЕ, консультантом міжнародних організацій, бізнесу та урядовців у галузях енергетики, клімату, сталого розвитку, ESG, стратегії та GR. Він був народним депутатом України у 2014-2019 роках, обіймав посаду заступника міністра енергетики та захисту довкілля України у 2019-20 роках. Працював радником з розвитку низьковуглецевого бізнесу для CEO Нафтогазу України у 2021-2022 роках. Представляв Україну на Конференціях сторін до РКЗК ООН з 2015 по 2023 роки у Парижі, Марракеші, Бонні, Катовіце, Мадриді, Глазго, Шарм-ель-Шейху та Дубаї. Докторант, кандидат економічних наук (Донецький національний університет), магістр з інновацій та сталого міжнародного розвитку в SPRU (Університет Сассексу, Великобританія).

Дарина Кулага є науковим співробітником КШЕ, її спеціалізація – політика боротьби зі зміною клімату з акцентом на декарбонізації енергетичного сектору. Вона очолювала відділ управління викидами в Нафтогазі України. Пані Кулага є кліматичною перемовницею української делегації на Конференціях сторін до РКЗК ООН, відповідальна за тему кліматичного фінансування. Має понад два роки досвіду в дослідженнях для українських та міжнародних аналітичних центрів. Магістр державного управління зі спеціалізацією в екологічній політиці від Корнельського університету, має Сертифікат з екологічного фінансування та інвестицій з впливом; магістр та бакалавр з міжнародного бізнесу від Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

РЕДАКЦІЙНА КОМАНДА

Андрій Андрусевич, старший аналітик, Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля».

Світлана Андрущенко, кандидат економічних наук, доцент, Інститут міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дячук Олександр Анатолійович, провідний науковий співробітник, канд. техн. наук, с.н.с. Сектор прогнозування розвитку паливно-енергетичного комплексу, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Автори цієї статті хотіли б висловити свою глибоку вдячність Христофоросу Політісу, Роману Шахматенку, Вікторії Яшкіній, Прашанту Кумару та Олені Урсу з ПРООН за їхній неоціненний конструктивний зворотний зв'язок та ретельні коментарі.

Також ми щиро вдячні всім респондентам з Міністерства охорони навколишнього середовища, Міністерства реконструкції, Міністерства енергетики, Міністерства економіки, Верховної Ради, Європейської Комісії, ЄБРР, ЄІБ, Нефко та команди Ukraine Facility за їхні унікальні ідеї, натхнення та інтеграцію ключових висновків цього дослідження у свою діяльність.

Особливу подяку ми хочемо висловити Яні Тимон та Катерині Книш за значний внесок в аналітичну роботу, глибоке розуміння проблематики та підтримку в організаційних питаннях, які виявились критично важливими для успіху нашого дослідження. Їхня експертиза та досвід значно підвищили якість нашої роботи, допомогли вирішити численні складні завдання та сприяли реалізації поставлених цілей.

ДИСКЛЕЙМЕР

Погляди, висловлені в цій публікації, є такими, які представлені авторами, і не обов'язково відображають позицію Програми розвитку ООН.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	4
СПИСОК КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ	6
РЕЗЮМЕ	10
ВСТУП	14
МЕТОДОЛОГІЯ	16
РОЗДІЛ I. ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ У ПОТОЧНОМУ ДИСКУРСІ	23
1.1. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ BUILD BACK BETTER: ВІД ВІДБУДОВИ ПІСЛЯ СТИХІЙНИХ ЛИХ ДО ЗЕЛЕНИХ ТА ПОСТКОВІДНИХ ПЛАНІВ	23
1.2. РОБОТА НАД УКРАЇНСЬКИМ ВІДНОВЛЕННЯМ: РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ	28
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I.	36
РОЗДІЛ II. СИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ У СВІТІ: УРЯД ТА БІЗНЕС	38
2.1. РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ ТА ПАРИЗЬКА УГОДА ЯК ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ	39
2.1.1. Зобов'язання країн відповідно до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та ключових міжнародних угод	39
2.1.2. Додаткові ініціативи країн на платформі UNFCCC та COP	45
2.2. ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН ЯК ДОРОГОВКАЗ ЩОДО СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ	48
2.3. ІСНУЮЧІ СИСТЕМИ ЗЕЛЕНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА МЕТРИК В ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ	58
2.3.1. Організація економічного співробітництва та розвитку	58
2.3.2. Міжнародний валютний фонд	61
2.4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС, ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР ТА ІНВЕСТИЦІЇ	63
2.4.1. Архітектура кліматичного врядування ЄС	64
2.4.2. Загальна рамка кліматичного регулювання	66
2.4.3. Регулювання щодо сталого фінансування та звітності в ЄС	70
2.4.4. Мейнстримінг клімату, фінансування реформ та проєктів з бюджету ЄС	76
2.5. СИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ БІЗНЕСУ	84
2.5.1. ESG критерії та нефінансова звітність	86
2.5.2. Корпоративна ціль та план з декарбонізації	88
2.5.3. Оцінка викидів парникових газів від проєкту. Класифікація Scope 1, 2, 3	89
2.5.4. Управління власними викидами ПГ, внутрішнє вуглецеве ціноутворення	92
2.5.5. Суміжна проєктна документація	95
2.5.6. Добровільні ініціативи бізнесу	98
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ II	103
РОЗДІЛ III. ВАЖЛИВІСТЬ ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (IFIs) ТА АГЕНЦІЙ З РОЗВИТКУ (DFIs)	106
3.1. ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОВІДНИМИ IFIs: КЛЮЧОВІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ВРАХУВАННЯ УКРАЇНИ	107
3.1.1. Провідні IFIs та специфіка їхнього функціонування	108
3.1.2. Спільні зелені вимоги та критерії IFIs до фінансування проєктів	116

3.2. ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОВІДНИМИ АГЕНЦІЯМИ З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ (DFIs): КЛЮЧОВІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ВРАХУВАННЯ УКРАЇНИ	121
3.2.1. Провідні DFIs та специфіка їхнього функціонування	123
3.2.2. Спільні зелені вимоги та критерії DFIs до фінансування проєктів	130
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ III	134
РОЗДІЛ IV. ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ	135
4.1. ПІДХОДИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ	135
4.2 ПРАКТИЧНА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЮ ВЛАДОЮ КОНЦЕПЦІЇ BUILD BACK BETTER ТА ПРИНЦИПІВ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ	144
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ IV	150
РОЗДІЛ V. РЕКОМЕНДАЦІЇ	152
5.1. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УРЯДУ	152
5.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БІЗНЕСУ	167
ВИСНОВКИ	176
ДЖЕРЕЛА	180

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АТ – акціонерне товариство
ВАТ (англ. best available techniques) – найкращі доступні технології
ВВП – валовий внутрішній продукт
ВДЕ – відновлювані джерела енергії
ВЕС – вітрова електростанція
ГВт – Гігават
ГЕС – гідроелектростанція
ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄЗК – Європейський зелений курс
ЄІБ – Європейський інвестиційний банк
ЄІФ – Європейський інвестиційний фонд
ЄК – Європейська Комісія
ЄС – Європейський союз
МВт – мегават
млн – мільйон
млрд – мільярд
МСБ – малий та середній бізнес
МЗВ – система моніторингу, звітності та верифікації
НАК – національна акціонерна компанія
НВВ – Національно визначений внесок до Паризької угоди
ОВД – оцінка впливу на довкілля
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПГ – парникові гази
ПРООН або UNDP – Програма розвитку ООН
РКЗК (англ. UNFCCC) – Рамкова конвенція ООН про зміну клімату
СЕС – сонячна електростанція
СТВ – система торгівлі викидами
США – Сполучені Штати Америки
ТЕС – теплова електростанція
ТЕЦ – теплоелектроцентраль
трлн – трильйон
ЦСР – цілі сталого розвитку
ЮНІДО (англ. UNIDO) – Організація об'єднаних націй з промислового розвитку
AFD – французька агенція з розвитку
BII – британська агенція з розвитку
CBS (англ. Climate Bond Standard) – Стандарт кліматичних облігацій
CDP (англ. Carbon Disclosure Project) – організація, що створює стандарти з розкриття інформації щодо сталості
СЕОBS – Обсерваторія конфліктів і навколишнього середовища
COP (англ. Conference of the parties) – конференція країн-сторін ООН
CO₂ – діоксид вуглецю, вуглекислий газ
CSRD – Директива щодо корпоративної звітності щодо сталого розвитку

CSDDD – Директива про належну обачність щодо сталості бізнесу
HREDD – належна обачність щодо прав людини та довкілля
(англ. Human Rights and Environmental Due Diligence)
DAC (англ. direct air capture) – технології захоплення вуглецю з атмосфери
DFCD – Нідерландський фонд з питань клімату і розвитку
DFIs – міжнародні агенції з розвитку
DREAM – Національна електронна система даних по проєктах з відновлення
(Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management)
EDFI – Європейські фінансові установи розвитку
EMP – план з управління надзвичайними ситуаціями
ESAP – план екологічних і соціальних дій
ESG – «E» екологічний, «S» соціальний та «G» управлінський критерій
ESMP – план екологічного та соціального менеджменту
ESMS – загальна система екологічного та соціального менеджменту
EU CTB (англ. Climate Transition Benchmarks) –
Стратегічні орієнтири кліматичної нейтральності ЄС
EuGB – Стандарт ЄС із зелених облігацій
EU PAB (англ. EU Paris-aligned Benchmarks) –
Стратегічні орієнтири узгодження з Паризькою угодою ЄС
FMO – нідерландська агенція з розвитку
GBP (англ. Green Bond Principles) – Принципи зелених облігацій
GRI – Глобальна ініціатива звітності
IFC – міжнародна фінансова корпорація
IFI – міжнародна фінансова організація
IMF – Міжнародний валютний фонд
IPCC – міжурядова група експертів з питань зміни клімату
KfW – німецька агенція з розвитку
KPI – ключові показники ефективності
НПЕК (англ. NECP) – національний план з енергетики та клімату
OECD – Організація економічного співробітництва та розвитку
PPA – довгострокові контракти купівлі-продажу електроенергії
PRB – принципи відповідального банківського обслуговування
PRI – принципи відповідального інвестування
R&D – науково-дослідна та дослідно-конструкторська діяльність
SASB – Рада стандартів бухгалтерського обліку сталого розвитку
SFDR (англ. Sustainable Finance Disclosure Regulation) –
Регламент щодо розкриття інформації про стале фінансування
TCFD – Робоча група з питань розкриття фінансової інформації,
пов'язаної з кліматом
UNEP – Програма ООН з довкілля
WWF – Всесвітній фонд дикої природи

СПИСОК КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ¹

Адаптація – політики, заходи чи проекти, спрямовані на зміни в природних, соціальних чи економічних системах у відповідь на поточні або майбутні наслідки зміни клімату.

Архітектура кліматичного врядування – це система політик і принципів, стратегічних документів та планів, інструментів й механізмів досягнення цілей зі зниження викидів парникових газів (інструменти примусу – наприклад, система торгівлі викидами чи стимулювання – наприклад, зелений тариф на електроенергію), а також система державних інституцій, які забезпечують реалізацію кліматичних політик та функціонування її інструментів. В архітектуру входить і система організації та взаємодії органів державної влади щодо кліматичної політики, а також послідовність здійснення кліматичних заходів та реформ, процес їхньої оцінки та перегляду.

Acquis або **acquis communautaire** («надбання спільноти») – правова система Європейського Союзу, яка включає акти та законодавство ЄС.

Базовий сценарій швидкого відновлення (*англ. Business-as-Usual*) – концепція, що застосовується для опису сценарію відновлення, за якого відбудова зруйнованих об'єктів відбувається за такими технологіями та у такий спосіб, за якими їхній вплив на зміну клімату та довкілля суттєво не відрізнятиметься від того, який був до руйнування. Також сценарій може включати «заморожування», послаблення або невиконання кліматичних політик під час війни та у процесі відбудови порівняно з довоєнним сценарієм.

Вимога – у цьому аналітичному документі це необхідна умова міжнародних фінансових інституцій, яка має бути дотримана для отримання фінансування на проєкт. Наприклад, оновлення державами Національно визначеного внеску до Паризької угоди.

Вуглецеємність – обсяг викидів парникових газів на одиницю економічної діяльності, зазвичай вимірюється на національному рівні для ВВП (World Resource Institute). Також може розраховуватись на одиницю виробленої продукції певного підприємства.

Відбудувати краще, ніж було (*англ. Build Back Better*) – це концепція, що застосовується для опису процесу відновлення фізичних активів, економічних секторів, соціальної сфери після події, яка завдала суттєвих збитків країні або її регіону, такі як стихійне лихо, пандемія чи війна таким чином, щоб вони були покращені у порівнянні з періодом перед такою подією.

Вуглецевий слід (*англ. carbon footprint*) – сукупність викидів усіх парникових газів, які утворились (прямо чи опосередковано) внаслідок діяльності окремої людини, організації, міста, країни або під час виробництва, використання та утилізації товару чи надання послуги.

Грінвошинг (*англ. Greenwashing*) – форма маркетингу, в якій широко застосовується «зелений» піар і методи, мета яких – ввести споживача в оману щодо екологічних цілей організації або виробника, а також впливу на довкілля та клімат від виробництва їхньої продукції або послуги, щоб представити організацію у сприятливому світлі.

Дискурс – у цьому аналітичному документі загальне розуміння/бачення міжнародною й українською спільнотою концепції «відбудувати краще ніж було» або її зеленого компоненту, пов'язаних з ним принципів. Для розкриття цього розуміння автори аналізуватимуть міжнародне та українське інформаційне поле, а також висловлювання конкретних осіб чи організацій.

Економічна та технологічна замкненість проєкту на викопних паливах (*англ. carbon lock-in risks*) – показник ймовірності ризику того, що проєкт зробить внесок у довготривалу залежність економіки країни від викопних палив.

Зелене відновлення – процес подолання наслідків різного роду надзвичайних ситуацій та(або) війни через покращення умов існування як сучасного, так і майбутнього населення постраждалої території у такий спосіб, який пом'якшує зміну клімату, допомагає адаптуватись до зміни клімату, знизити негативний вплив на довкілля, зберегти біорізноманіття, забезпечити чистоту повітря, води та ґрунтів.

Зелені облигації (англ. *Green bonds*) – це боргові цінні папери, які випускаються для залучення капіталу з метою підтримки/реалізації виключно екологічних проєктів, які допомагають здійснити зелений перехід, знизити викиди парникових газів та зменшити вплив на довкілля.

Зелений перехід – це зміна в економічному укладі країни чи в бізнес-моделі компанії, результатом якого є мінімальний вплив на довкілля та клімат шляхом переходу на альтернативні більш ресурсо- та енергоефективні, менш вуглецеємні технології.

Зелений проєкт – у цьому аналітичному документі це той проєкт, результат або продукт якого забезпечуватиме скорочення викидів ПГ та матиме нижчий вплив на довкілля, ніж його альтернативи. Прикладом може бути будівництво генерації з ВДЕ чи висадка лісів.

Імпакт-інвестування або **соціально-орієнтоване інвестування** – ті інвестиції, які націлені на створення суспільно та екологічно корисних благ. Імпакт-інвестори інвестують в той бізнес/фонди, діяльність яких націлена на позитивні перетворення в суспільно важливих сферах або в аспектах впливу на довкілля. У цьому аналітичному документі поняття «імпакт-інвестор» застосовується до DFIs, які ведуть діяльність згідно з принципами відповідального інвестування.

Індикатор та **критерій** – у цьому аналітичному матеріалі застосовуються як синонімічні поняття, що означають мірило (наприклад, викидів CO₂) або інструмент оцінки ефективності реалізації вимоги (наприклад, наявність Плану з декарбонізації), принципу, програми чи політики. Наприклад, кількість викидів вуглецю або кількість природоохоронних зон.

Ініціативи, в яких бере участь уряд (англ. *Governmental pledge*) – у цьому аналітичному документі це добровільне зобов'язання уряду щодо здійснення відповідних заходів зі зміни клімату та охорони довкілля.

Ініціатива бізнесу (англ. *Business pledge*) – добровільне зобов'язання бізнесу щодо здійснення заходів зі зменшення впливу на клімат та довкілля.

Категорія 1, 2, 3 (англ. *Scope 1, 2 та 3*) – це вид класифікації різних типів викидів парникових газів, які компанія продукує під час власної діяльності або які виникають під час інших стадій життєвого циклу товару (наприклад, під час виробництва її компонентів іншою компанією чи в результаті використання товару споживачем).

Кліматична нейтральність або нетто нульові викиди парникових газів – передбачає такий стан системи, діяльності тощо, за якої кількість викидів парникових газів, виділених в навколишнє середовище, дорівнює кількості парникових газів, поглинутих (видалених) з навколишнього середовища.

Кліматично позитивна/негативна компанія – це компанія, діяльність якої приводить до зменшення кількості парникових газів в атмосфері, або коли компанія видаляє або вловлює більше CO₂ з атмосфери, ніж викидає.

Концепція – у цьому документі керівна ідея сценарію процесу відновлення, що визначає, за якими принципами, з якими цілями, з використанням яких технологій та пріоритизацією яких секторів здійснюватиметься відбудова.

Корпоративне вуглецеве ціноутворення (англ. *corporate carbon pricing*) – інструмент, що використовується для розуміння потенційного впливу регулювання на прибутковість проєктів, нової бізнес-моделі або інвестиції шляхом встановлення вартості за тону викидів парникових газів в межах групи компаній.

Мейнстримінг клімату – інтеграція та пріоритизація адаптації до зміни клімату

та її пом'якшення на етапах розробки, підготовки, впровадження та оцінки всіх бюджетних програм, щоб максимізувати їхній внесок у досягнення цілей політики, сприяти синергії та покращувати узгодженість витрат.

Механізм вуглецевого коригування імпорту (англ. Carbon border adjustment mechanism) – збір з експортерів вуглецеємних товарів в ЄС за викиди парникових газів, які були здійснені під час виробництва, як альтернативний інструмент захисту конкурентоспроможності промисловості ЄС та заохочення інших країн підвищувати їхні кліматичні амбіції.

Належна обачність (англ. due diligence) – процедура детальної незалежної перевірки об'єкта інвестування, здійснювана від імені інвесторів для формування в них об'єктивного уявлення про об'єкт інвестування. Зазвичай передуює купівлі бізнесу, злиттю, підписанню контракту чи угоди про співробітництво.

Належна обачність щодо сталості – процес визначення та зменшення впливу діяльності компанії та її ланцюжків постачання на права людини та довкілля, а також звітування про них.

Національно визначені внески (НВВ) – цілі зі скорочення викидів парникових газів на рівні країни, які подаються ними до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в рамках зобов'язань за Паризькою угодою.

Невтілені активи (англ. Stranded assets) – активи, які постраждали від непередбачуваного або передчасного списання, девальвації або перетворення на зобов'язання.

Права людини та належна обачність щодо довкілля (англ. HREDD) – це процес, за допомогою якого компанії виявляють фактичний і потенційний негативний вплив на права людини та довкілля, здійснюють заходи щодо його запобігання й пом'якшення, а також моніторинг, після чого звітують про усунення виявленого негативного впливу. Процес належної обачності охоплює як вплив, який компанія спричиняє своєю власною діяльністю, так і вплив, якому вона сприяє через свої ділові партнерства та ланцюжки створення вартості.

Пом'якшення зміни клімату (англ. mitigation) – політики, комплекс заходів та проекти, спрямовані на зменшення викидів парникових газів або зниження їхньої кількості в атмосфері через природні рішення, технології скорочення викидів чи технології вилучення.

Підхід «зверху вниз» (англ. top-down) – підхід для опису процесу, за якого прийняття рішень відбувається на найвищому рівні, а потім спускається по вертикалі донизу.

Підхід «знизу вверх» (англ. bottom-up) – підхід для опису процесу, за якого рішення генеруються на нижчому рівні, а потім комунікуються по вертикалі вверх для їх остаточного прийняття/затвердження.

План з декарбонізації – план, затверджений на рівні компанії із конкретними цілями, часовими рамками та заходами зі скорочення викидів ПГ від її діяльності.

План дій сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕРК) – комплекс стратегічних проектів щодо удосконалення всіх сфер і галузей міста (ОТГ, району, регіону) з урахуванням можливих джерел та механізмів їхнього фінансування, а також їхнього впливу на зменшення викидів CO₂.

Принцип – те, що лежить в основі концепції або є її похідною. У цьому аналітичному матеріалі принципами концепції «відбудувати краще ніж було» є «відбудувати зеленіше ніж було», «відбудувати більш стало ніж було» та зелене відновлення, які конкретизують значення цієї концепції.

Принцип відсутності суттєвої шкоди (англ. Do no significant harm principle, DNSH) – принцип таксономії сталого фінансування ЄС, відповідно до якого економічна діяльність (або проєкт) повинна не спричиняти значної шкоди жодній з шести екологічних сфер для того, щоб вважатись зеленою.

Принцип «Нікого не залишити осторонь» (англ. Leave no one behind principle) –

принцип ООН, який передбачає інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку.

Регуляторна «пісочниця» (англ. *regulatory sandbox*) – це експериментальне регулювання, яке має на меті протестувати на практиці інноваційні технології, товари, послуги та підходи, які повністю не узгоджуються з поточним законодавством та регулюванням, що дозволяє дізнатись більше про можливості та ризики певної інновації і згодом запровадити більш правильне регулювання.

Система торгівлі викидами (СТВ) – інструмент економічного заохочення зниження викидів парникових газів, за яким для визначених секторів встановлюється гранична межа викидів, яку вони не можуть перевищити до встановленого строку, водночас компанії можуть або скорочувати викиди від своєї діяльності, або купувати дозволи на викиди в інших компаній залежно від того, який з цих варіантів є дешевшим. Найбільша у світі СТВ за охопленням викидів – це система Китаю, однак система ЄС є найстарішою та має одну з найвищих цін на викиди на момент написання цього аналітичного документа.

Справедливий перехід (англ. *just transition*) – термін, розроблений профспілковим рухом для охоплення низки соціальних критеріїв, необхідних для забезпечення прав працівників в рамках переходу економіки до сталого виробництва, насамперед для боротьби зі зміною клімату та захисту біорізноманіття. Прикладом справедливого переходу може бути розвиток вугільних регіонів та забезпечення працівників вугільної галузі новими робочими місцями після того, як шахти будуть закриті.

Стейкхолдер – особа або організація, яка впливає на планування процесу відновлення або відчуватиме вплив від нього, бере участь у розробці відповідних державних документів, є потенційним отримувачем міжнародних інвестицій або ж потенційним інвестором відновлення.

Таксономія сталого фінансування ЄС – система класифікації, яка встановлює технічні критерії для проєктів з низки сфер економічної діяльності, яким вони мають відповідати, щоб вважатись зеленими.

Технологічне «перестрибування» (англ. *leapfrog*) – застосування таких передових технологій, що дозволяють країні більш стрімко розвиватись за рахунок перестрибування певних етапів розвитку, під чим часто мається на увазі можливість пропустити етап залежності від викопних палив та переходу одразу до чистих/зелених технологій.

Тіньова вартість вуглецю (англ. *shadow carbon pricing*) – ціна, яка відображає повну вартість зниження викидів на тонну і використовується в аналізі зисків та витрат (*cost-benefit analysis*). Вона є орієнтиром, відображаючи модель, в якій для досягнення кліматичної цілі використовується лише інструмент вуглецевого ціноутворення (вуглецевий податок).

Швидка відбудова (англ. *fast recovery*) – здійснення державою оперативних заходів/дій щодо подолання тих наслідків від надзвичайної ситуації, які є критично важливими для нормальної життєдіяльності суспільства.

ESG критерії – це набір критеріїв, які допомагають зацікавленим сторонам зрозуміти, як конкретна організація/компанія управляє ризиками та можливостями, пов'язаними з екологічними (E), соціальними (S) та управлінськими (G) факторами, у т.ч. впливом на клімат, довкілля та соціум.

ESG звіт (альтернативні назви – «Звіт щодо сталого розвитку», нефінансовий звіт) – це звіт компанії або організації щодо її ризиків, пов'язаних з екологічними («E»), соціальними («S») та управлінськими («G») критеріями, методів управління ними та використання можливостей від них, а також впливом її операцій на довкілля та суспільство.

РЕЗЮМЕ

Перед Україною постало надскладне завдання – терміново відновити зруйновану інфраструктуру та інші засоби існування людей, спричинені повномасштабним російським вторгненням і війною. Водночас необхідно досягти цілей з декарбонізації економіки та боротьби зі зміною клімату. **У цьому дослідженні запропоновано основу для інтеграції принципів зеленого відновлення в єдину політику України, а також фінансові рамки, які регулюватимуть відбудову**, що базуватиметься на провідному міжнародному досвіді і вимогах ключових фінансових установ й донорів, до того ж на міжнародному досвіді етичного та відповідального ведення бізнесу.

Зелене відновлення – це процес подолання наслідків надзвичайних ситуацій та/або воєн з покращенням умов життя нинішнього та майбутніх поколінь на пошкодженій території. Йдеться про заходи з пом'якшення зміни клімату, боротьби з виснаженням водних ресурсів, збереження біорізноманіття, забезпечення чистого повітря, води та ґрунту, а також загального сталого та інклюзивного розвитку країни. Зелене відновлення сприяє економічному зростанню та створює нові робочі місця й сприятливі умови життя.

Зелений перехід є і залишатиметься одним з ключових рушіїв основних економічних перетворень у світі. Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, можна стверджувати, що країні зрештою доведеться запровадити основне регулювання та директиви ЄС, що стосуються сталих фінансів та зеленого відновлення, важливими з яких є політики в межах Європейського зеленого курсу (ЄЗК). Водночас багатосторонні рамки та угоди, зокрема Паризька угода та Цілі сталого розвитку ООН, уже стимулюють зміни в політиці та способах ведення бізнесу, пов'язаних із пом'якшенням зміни клімату та адаптацією до неї, екологічною стійкістю, соціальною відповідальністю, сталими фінансами, зеленими технологіями, циркулярною економікою, сталим розвитком, принципами ESG.

Крім того, фінансові установи та інвестори все більше враховують зелені критерії. Наприклад, основні міжнародні фінансові організації встановлюють цілі у своїй політиці, визначають частку фінансування екологічних та сталих проектів та закладають їй поступове зростання. Так, до 2025 року МФО планують витратити від 50% (ЄІБ, ЄБРР) до 100% (Nefco) свого бюджету на стійкі проекти. Світовий банк – 35% у період 2021-2025 років, тоді як 50% фінансування Міжнародного банку реконструкції та розвитку, а також Міжнародної асоціації розвитку (Група Світового банку) спрямують на заходи з адаптації.

Однак, важливо відзначити не тільки частку, а й обсяги. У випадку з ЄІБ 50% фінансування становитиме майже 32 млрд євро на рік (за даними 2022 року 62 млрд євро), для ЄБРР – 50% становлять майже 6,5 млрд євро (за даними 2022 року 13 млрд євро), для Nefco – 100%, 128 млн євро для Східної Європи (за даними 2022 року), для Світового банку – 35% є майже 3,0 млрд доларів США (за даними 2022 року).

Звіт створювали як довідковий матеріал для політиків в Україні та її партнерів, бізнесу, наукової спільноти та громадянського суспільства, які хочуть докласти зусиль до того, щоб відновлення України відбувалось відповідно до принципів зеленого відновлення. Він також містить набір рекомендацій щодо основних складнощів на шляху України до екологічного відновлення. Дослідження базується на таких аналітичних методах:

1. **Огляд політики та галузевих стандартів.** У дослідженні проаналізували понад 30 документів, меж політики та угод на рівні ЄС, України, ООН та інших багатосторонніх установ, а також різні стандарти звітності та принципи відповідального інвестування й банківської діяльності, аби забезпечити цілісне

розуміння поняття зеленого відновлення.

2. **Дослідження зелених вимог у фінансуванні.** Грунтуючись на опитуванні ключових міжнародних фінансових організацій (DFIs) і агенцій з міжнародного розвитку (IFIs), у звіті навели максимальний перелік зелених умов і критеріїв, які найчастіше встановлюють такі організації для своїх клієнтів.

3. **Аналіз перешкод на шляху до зеленого відновлення.** У дослідженні визначили три основні перешкоди в процесі зеленої відбудови України: 1) низький рівень впровадження зелених підходів у рамкові політики з відновлення, 2) конфлікт між діями з швидкого відновлення та пріоритетами післявоєнної відбудови, і 3) той факт, що українські підприємства перебувають в режимі виживання, а не розвитку.

4. **Рекомендації та настанови щодо зеленого відновлення.** Дослідження пропонує рамку для інтеграції принципів зеленого відновлення в загальну політику України та рамки фінансування, які регулюватимуть відбудову. У ньому Уряду України і бізнесу пропонують прийняти мінімальний набір зелених індикаторів і метрик. Серед них узгодження з цілями Паризької угоди, зокрема скорочення викидів парникових газів (ПГ), збільшення виробництва енергії з відновлюваних джерел, частки зелених витрат у бюджетах, позитивний вплив на біорізноманіття та ефективність використання природних ресурсів.

У звіті рекомендації розділені на урядові та ті, які можуть бути корисними бізнесу.

Рекомендації для Уряду:

На етапі швидкого відновлення Уряд має закласти основу концепції Build Back Greener, запустити початкові процеси врахування крос-секторального характеру зміни клімату та охорони довкілля. Реалізація рекомендацій на довгострокову перспективу сприятиме залученню грантового фінансування, пільгових кредитів та інвестицій під час широкомасштабного післявоєнного відновлення. Це також сприятиме приведенню українського законодавства у відповідність до європейського, розвитку зелених технологій та інтеграції в європейські ланцюги постачання, а також покращить планування відновлення, його управління.

«Перешкода» 1.

Низький рівень впровадження зелених підходів у рамкові політики з відновлення

1. 1. Визначити регуляторні мінімальні «зелені» вимоги до проєктів відновлення, які необхідно застосувати у національних та регіональних стратегіях, планах відновлення та системах пріоритизації проєктів відновлення (напр., DREAM); інтегрувати інструменти оцінки кліматичного/екологічного ризику в планування відновлення на місцевому та регіональному рівнях.

Ілюстративні **зелені індикатори, які відображають мінімальні вимоги до проєктів відновлення**, можуть бути такими:

- a) Відповідність цілям Паризької угоди шляхом демонстрації зниження викидів ПГ в атмосферу порівняно з альтернативними проєктами (вимірюється в тоннах еквіваленту CO₂).
- b) Зниження споживання енергії порівняно з альтернативними проєктами (вимірюється в тоннах нафтового еквіваленту).
- c) Висока частка доданої генерації з ВДЕ в структурі виробництва електроенергії (вимірюється в %, або МВт нової встановленої потужності).
- d) Висока частка зелених витрат у загальних бюджетних витратах (у % бюджету).
- e) Вплив на біорізноманіття, зниження викидів у водні ресурси та атмосферу, вища ефективність використання ресурсів та зниження обсягу твердих відходів.

2. Узгодити критерії зеленого фінансування, що застосовують до проєктів в Україні фінансовими інституціями з розвитку (DFIs) та міжнародними фінансовими інституціями (IFIs), зокрема таких, що входять до EU Ukraine Facility's Pillar II. Забезпечити відповідність цих критеріїв принципам та цілям Європейського зеленого курсу. Хоча критерії, що використовують DFIs та IFIs, мають багато спільного, як показало наше опитування, вони не завжди є зрозумілими або легкодоступними для бізнесу, особливо для малих та середніх підприємств (МСП), які можуть не мати прямих відносин з цими інституціями.

3. Прийняти та впровадити державне регулювання стандартів обов'язкового розкриття нефінансової інформації компаніями щодо їхньої діяльності у сфері зеленого переходу та впливу на клімат відповідно до найкращих європейських

та світових практик.

4. Стимулювати розвиток проєктів з торгівлі квотами на викиди вуглецю.

«Перешкода» 2.

Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

1. Розбудувати архітектуру кліматичного врядування, впроваджуючи кліматичні політики, які б призвели до поступової синхронізації з Європейським зеленим курсом та створили сприятливі умови для зеленого відновлення та низьковуглецевого розвитку.
2. Прийняти рамковий кліматичний закон, визначити довго- та середньострокові кліматичні цілі, створити систему їхнього моніторингу та контролю прогресу з метою закріплення довгострокового наміру України декарбонізувати та переорієнтувати економіку, синхронізувати кліматичні політики з ЄС, створити сприятливе середовище для розвитку зелених секторів.
3. Інтегрувати компонент сталості як невід'ємну частину процесу державних закупівель, тобто враховувати показники впливу на довкілля та зміну клімату, а також інноваційність.
4. Заохочувати представників місцевого самоврядування проявляти лідерство у процесі відновлення, наприклад, шляхом розвитку спроможностей на місцевому рівні для розробки та впровадження проєктів відновлення.
5. Підвищувати професійні кваліфікації в галузі клімату та довкілля для забезпечення необхідних компетенцій для впровадження реформ, спрямованих на євроінтеграцію. Підвищувати громадську обізнаність для збільшення екологічної свідомості та підтримки ініціатив зеленого відновлення.

Рекомендації для бізнесу. Враховуючи виклики, з якими стикаються українські бізнеси під час війни, Уряд, міжнародні організації та фінансові інституції повинні надавати їм всебічну підтримку для розвитку корпоративної зеленої культури та політики. Надаючи пріоритет фінансово вигідним рекомендаціям на основі зелених індикаторів, бізнес може робити початкові кроки до позитивних змін, покращуючи своє позиціонування на ринку та готовність до вимог міжнародних інвесторів та фінансових інституцій. Спільні зусилля між Урядом, міжнародною спільнотою та приватним сектором є вирішальними у створенні сприятливого середовища для впровадження зелених ініціатив. Уряд повинен пропонувати стимули, міжнародні організації можуть надавати технічну допомогу, а фінансові інституції можуть пропонувати спеціалізовані варіанти зеленого фінансування. Працюючи разом, зацікавлені сторони можуть допомогти українським бізнесам подолати виклики війни, таким чином перейти до більш сталого майбутнього.

«Перешкода» 3.

Українські бізнеси зосереджуються на невідкладних пріоритетах, стикаючись з викликами війни, і таким чином, часто відкладають ініціативи, спрямовані на зелений перехід

1. Для бізнесів, які шукають фінансування або залучення інвестицій, важливо почати інтеграцію мінімальних зелених компонентів у проєкти та загальну діяльність підприємств. Деякі **ілюстративні цільові індикатори, які бізнес може ввести в моніторинг власної діяльності**, можуть містити наступне. Ці індикатори можна застосовувати як для оцінки діяльності компанії, так і оцінки проєкту для фінансування:
 - а) Впровадити реалістичну схему звітності в галузі екологічної та соціальної відповідальності (ESG), яку можна практично реалізувати під час війни.
 - б) Провести оцінку викидів парникових газів компанією за Протоколом парникових газів – поширеним джерелом інструментів обліку, стандартів, керівництв та інструментів для компаній та урядів для вимірювання та управління викидами ПГ – аналізуючи як прямі викиди, пов'язані з операціями проєкту (Score 1), так і викиди, пов'язані з закупівлею та використанням енергії (Score 2), як частину їхньої мінімальної класифікації або оцінки базового впливу на навколишнє середовище.
 - в) Кількісно визначити заощаджене пальне (тонни нафтового еквіваленту, або в інших стандартних енергетичних одиницях), або рівень зниження споживання енергетичних ресурсів завдяки проєкту.
 - г) Кількісно визначити частку витрат на проєкти зеленого відновлення в

загальних витратах з бюджету компанії.

е) Оцінити кліматичні ризики проєктів та розробити попередній пакет заходів для їх зменшення/мінімізації під час післявоєнного періоду.

ф) Розробити програму управління надзвичайними ситуаціями, а саме мінімальні заходи, які має вжити компанія у випадку фізичного впливу воєнних дій на активи/персонал компанії для зменшення потенційних пошкоджень.

г) Великі компанії можуть розглянути можливість найму експерта з питань ESG або пошуку короткострокового консультативного проєкту, який міг би покращити відповідні процеси в компанії.

h) Впровадити принципи зеленого відновлення у публічні комунікаційні матеріали компанії, наприклад, розробити спеціалізований розділ на вебсайті про кліматичну/екологічну/соціальну відповідальність та демонстрацію прогресу у застосуванні мінімального пакету зелених індикаторів.

і) Вступити до асоціації або бізнес-спільноти з акцентом на просуванні принципів кліматичної/екологічної нейтральності або ESG, щоб спростити для ради директорів/менеджменту/спеціалізованих фахівців компанії слідування за актуальною експертною інформацією та моніторинг ключових тенденцій зміни клімату, чинної регуляторної політики, змін у вимогах до нефінансової звітності та вимогах фінансових інституцій (наприклад, платформа Chapter Zero Ukraine&Caucasus).

ж) Впровадити процес перевірки з питань прав людини та екологічної обачності (HREDD), заснований на міжнародних стандартах, таких як Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй з питань бізнесу та прав людини та Рекомендації ОЕСР для багатонаціональних підприємств, які керують бізнесом у активному виявленні, запобіганні та мінімізації негативного впливу на права людини та навколишнє середовище, включно зі зміною клімату.

2. Почати організовувати діяльність компанії у відповідність до ключових європейських екологічних та кліматичних політик, щоб позиціонувати ваш бізнес як конкурентоспроможного постачальника послуг або товарів на європейському ринку. Поступово застосовувати такі суворіші вимоги до бізнес-моделі, щоб забезпечити поступовий перехід.

3. Великі підприємства можуть розглянути можливість оцінки власного внеску у досягнення цілей, встановлених основними національними стратегіями в галузі енергетики, клімату та довкілля, для кращого позиціонування своїх проєктів для фінансування.

4. Ознайомитись з національними стратегічними документами (наприклад, матеріалами Конференцій донорів України, Планом України, що підготували в межах EU Ukraine Facility), які охоплюють відновлення, і визначити проєкти, які може профінансувати держава, міжнародні організації та IFIs відповідно до цих документів.

5. Збільшувати обізнаність про клімат та довкілля в компанії, насамперед, на рівні вищого керівництва, з урахуванням ризик-орієнтованого підходу до такого розвитку та відновлення.

6. Оцінити принципи та практики сталого бізнесу підрядників та партнерів для аналізу їхньої звітності з питань ESG та динаміки зниження вуглецевого сліду.

Наразі пріоритетним завданням для Уряду має стати **уніфікація категорій та принципів зеленого відновлення, розширення бачення складових такого відновлення** за рахунок врахування ключових аспектів міжнародної кліматичної політики, Європейського зеленого курсу, а також їхнього впливу на фінансові установи.

Зелена складова має бути основою на всіх етапах відновлення України, зокрема на етапі швидкого відновлення. **У цьому дослідженні пропонується базова мінімальна система вимог і показників.** Ефективною платформою для їхнього застосування може бути національна цифрова платформа проєктів з відновлення DREAM.

Зрештою, запропонована система зелених індикаторів і практичних рекомендацій для уряду та бізнесу сприятиме розширенню можливостей залучення фінансової, а також технічної допомоги для відновлення країни. Це допоможе уникнути ризиків відбудови України за сценарієм «business-as-usual» – тобто з використанням застарілих, ресурсо- та вуглецеємних, неефективних технологій.

ВСТУП

На момент написання цього аналітичного документа пройшло більше, ніж два роки з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Тема відновлення української економіки та відбудови країни від наслідків збройних дій виникла відразу. Хоча повномасштабне відновлення країни зможе розпочатись лише у післявоєнний період, швидка відбудова (*англ. fast recovery*) у вигляді оперативного реагування на надзвичайну ситуацію розпочалася з перших днів повномасштабного вторгнення. З урахуванням того, що українська влада працює над відновленням України, вважаємо за доцільне розглянути ці процеси з точки зору їхньої «зеленості», сталості та впливу на клімат і довкілля. Врахування такого впливу під час відбудови є важливим через євроінтеграційні прагнення України. Майбутнє впровадження екологічних та кліматичних засад Європейського зеленого курсу зумовить необхідність узгодження процесу відбудови з ними. Також розроблення державних програм, реформ та проєктів з урахуванням зеленої компоненти полегшить доступ до міжнародного фінансування, що також є актуальним і для бізнесу. **Аналіз вимог щодо впливу на довкілля та клімат буде у фокусі цього аналітичного документа.**

Автори дослідження визнають, що євроінтеграційні цілі України та вимоги кредиторів і донорів до проєктів не є єдиною мотивацією дотримуватись принципів сталості. Потенційні соціальні, економічні та екологічні переваги для українців від політик та проєктів, що призведуть до зниження впливу на клімат та довкілля, безумовно, є додатковою мотивацією до їхнього впровадження. Втім такі переваги не будуть у фокусі цього аналітичного матеріалу.

З огляду на те, що Україна мала амбітні плани (наприклад, відповідно до оновленого Національно визначеного внеску до Паризької угоди)² не лише щодо розвитку зеленої генерації, але й щодо декарбонізації економіки й боротьби зі зміною клімату ще до повномасштабної війни, на нашу думку, задля здійснення технологічного переходу, економічного розвитку та європейської інтеграції післявоєнне відновлення України має засновуватись саме на концепції «відбудувати краще ніж було» та принципах зеленого відновлення.

Даний аналітичний документ спрямований на систематизацію та узагальнення керівних принципів, які стануть в нагоді уряду України та громадськості в частині досягнення спільного бачення процесу відновлення та його складових. Ці керівні принципи також стануть корисними усім національним стейкхолдерам відновлення в частині розуміння ними ключових зелених індикаторів, вимог та критеріїв до проєктів, що висувуються міжнародними, двосторонніми, міжнародними фінансовими організаціями, інвесторами та донорами до своїх клієнтів, які є отримувачами пільгового фінансування чи грантів. Основу для розробки цих керівних принципів становитимуть:

1. **Паризька угода³ та Цілі сталого розвитку⁴**, які є базисом міжнародної політики з питань клімату та сталого розвитку.
2. **Регуляторне поле ЄС**, закони, програми і норми якого мають враховуватись під час розробки національного плану з відновлення з огляду на інтеграцію України до ЄС.
3. **Критерії та вимоги до проєктів** провідних міжнародних фінансових організацій (IFIs), зокрема групи Світового банку, групи ЄІБ, ЄБРР та НЕФКО, а також передових агенцій з розвитку (DFIs), а саме групи KfW, BII, групи FMO та AFD, які є потенційними кредиторами післявоєнного відновлення України.

Метою цієї роботи є систематизація основних та спільних для всіх IFIs та DFIs зелених індикаторів, вимог та критеріїв до проєктів у контексті залучення міжнародних інвестицій в Україну, аналіз Цілей сталого розвитку ООН, міжнародних кліматичних угод, регуляторного поля ЄС, а також розробка на основі проаналізованої інформації керівних принципів з впровадження змін для відповідності таким вимогам як урядом України, так і бізнесом. Метою також є надати на основі такого аналізу рекомендації щодо того, як уряд України та бізнес мають враховувати аспекти впливу їхніх проєктів, реформ та програм на довкілля та клімат під час відновлення.

Ці зелені індикатори, вимоги, критерії зокрема, та керівні принципи загалом є важливими для структурованого планування процесу відновлення та розробки відповідних національних стратегій, а також для ефективної взаємодії з потенційними міжнародними інвесторами та донорами.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Охарактеризувати концепцію «відбудувати краще ніж було» та її ключових принципів «відбудувати зеленіше» та «більш стало ніж було», а також дослідити розуміння цієї концепції та її принципів у міжнародному та українському політичному дискурсах;
2. Визначити специфіку зеленого регулювання ЄС, описати її роль у формуванні інвестиційної політики міжнародних інвесторів і донорів, а також проаналізувати міжнародні зобов'язання уряду та певні ініціативи, до яких доєднався уряд, а також добровільні ініціативи бізнесу з питань довкілля та клімату в контексті відновлення;
3. Систематизувати базові (вихідні) зелені вимоги IFIs та DFIs до проєктів, що розраховують на міжнародне фінансування в рамках відновлення економіки України;
4. На основі зібраної інформації, запропонувати мінімальний набір зелених індикаторів, вимог та критеріїв для уряду та бізнесу, яким вони мають відповідати або які мають запровадити, з метою забезпечення структурованого планування процесу відновлення України та ефективної взаємодії з міжнародними кредиторами цього відновлення;
5. Розробити практичні рекомендації щодо імплементації зелених індикаторів, вимог та критеріїв урядом та бізнесом під час планування процесу відновлення економіки України, розробки відповідних національних стратегій та підготовки проєктів з відновлення до розгляду міжнародними інвесторами та донорами.

Потенціал для розширення предмета дослідження. Подані у дослідженні керівні принципи та система зелених індикаторів є базовими для всіх стейкхолдерів в Україні, включно з місцевими органами влади та громадськістю. Рекомендації цього аналітичного матеріалу головним чином фокусуються на національному рівні та на рівні підприємств, однак майбутні дослідження можуть розкрити аспекти зеленого відновлення на рівні регіонів, громад та міст або заглибитись в сценарії сектор

МЕТОДОЛОГІЯ

Концепція зеленого відновлення або «відбудувати краще ніж було» все частіше використовуються різними зовнішніми та внутрішніми стейкхолдерами для характеристики процесу відновлення економіки держави, водночас ні в Україні, ні у світі немає загальноприйнятого визначення даної концепції, а також єдиного розуміння, якими мають бути його компоненти та принципи. Проте якщо урядом України декларується відновлення саме на основі зелених принципів, то узгодження розуміння концепції відновлення в країні є необхідним для подальшого структурованого планування процесу відновлення, встановлення секторальних цілей, завдань, розробки програм з відновлення та зрозумілої усім методики оцінки та відбору проєктів, що узгоджуються з цією концепцією. Така необхідність зумовлюється, по-перше, тим, що відновлення та відбудова у сталий спосіб полегшать отримання зеленого фінансування від міжнародних фінансових партнерів. По-друге, це унеможливить практики грінвошингу (*англ. greenwashing*), коли характеристика «зеленості» застосовується до проєктів, які такими не є.

З огляду на зазначене вище, **предметом цього аналітичного документа** є як концепція «Відбудувати краще ніж було», що заснована на зелених принципах і підходах, так і зелені вимоги та критерії передових міжнародних інвесторів, кредиторів України та донорів, від виконання яких залежить можливість отримання фінансування на проєкти з відновлення.

Під час написання цього аналітичного документа автори виходитимуть з **двох ключових припущень**:

- а) уряд та бізнес у плануванні відновлення мають враховувати певний набір базових (вихідних) зелених вимог та критеріїв, як під час розробки національного плану з відновлення, так і надаючи відповідні проєкти для отримання фінансування від кредиторів, ефективність імплементації яких може бути виміряна відповідними зеленими індикаторами;
- б) з огляду на все частішу та більшу пріоритизацію питання пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї держав, а також у зв'язку з прагненням України стати членом ЄС, який має найбільш амбітні кліматичні цілі у світі, що, відповідно, відображається на внутрішніх інвестиційних політиках європейських IFIs та DFIs, зелені індикатори, вимоги та критерії, які застосовуються до України, будуть більш суворими в процесі вступу та адаптації законодавства ЄС та після закінчення повномасштабної війни аніж ті, що застосовуються зараз.

Для того, щоб ці припущення були підтверджені, автори проаналізують, перш за все, загальну рамку сучасного глобального кліматичного регулювання (Паризьку угоду, Цілі сталого розвитку тощо), на основі якої за каскадним ефектом або відповідно до підходу «зверху вниз» (*англ. "top-down"*) розробляється законодавство та секторальні політики України. Ще однією важливою рамкою кліматичного та екологічного регулювання для України, яка також аналізується авторами, є *acquis* ЄС, яке вже інтегрується або має бути інтегроване у національне законодавство України в процесі набуття членства в ЄС. Розпочати це дослідження з аналізу саме цих рамок є логічним й через те, що всі вони за каскадним ефектом здійснюють вплив на інвестиційні політики міжнародних та європейських фінансових інституцій, зелені вимоги й критерії яких важливі для врахування під час планування відновлення.

Рис. 2. Взаємозв'язок кліматичних політик, які лежать в основі сучасних зелених вимог, та критеріїв до фінансування проєктів

Джерело: складено авторами

Також для цілей цього аналітичного матеріалу автори виділяють два основних сценарії майбутнього відновлення, які будуть описані нижче:

- 1) базовий сценарій швидкого відновлення,
- 2) сценарій зеленого відновлення України.

Для надання практичних рекомендацій автори мають намір проаналізувати максимальний набір спільних зелених вимог та критеріїв міжнародних кредиторів, які мають бути застосовані урядом та бізнесом у процесі планування відновлення України. Передбачається, що запропоновані рекомендації усунуть потенційний розрив у сприйнятті процесу відновлення урядом, бізнесом і міжнародними партнерами, а також забезпечать формування єдиної та цілісної концепції зеленого відновлення на національному рівні.

Ми хотіли б уточнити використання термінів «зелений» та «кліматичний», які пов'язані, але представляють собою різні концепції. По суті, «зелений» – це широкий термін, який часто означає зменшення екологічного сліду та захист природного середовища. Він охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на зменшення забруднення, збереження ресурсів та мінімізацію загального впливу на довкілля. Основна відмінність полягає в тому, що «зелений» є більш загальним терміном, пов'язаним з екологічно сталими практиками та продукцією, тоді як «кліматичний» конкретно зосереджений на ініціативах, які або зменшують викиди парникових газів (пом'якшення зміни клімату), або допомагають людям адаптуватися до наслідків зміни клімату (адаптація).

Підсумовуючи, усі проєкти кліматичного фінансування можна вважати проєктами зеленого фінансування через їхні екологічні переваги, але не всі проєкти зеленого фінансування безпосередньо пов'язані зі зміною клімату. Зелене фінансування

має ширший охват, включаючи загальне поліпшення стану довкілля та сталість, тоді як кліматичне фінансування конкретно спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату.

Перед написанням основної частини дослідження були визначені ключові «вузькі місця» (*англ. bottlenecks*), тобто проблеми, які стоять на шляху зеленого відновлення України, щоб згодом запропонувати відповідні керівництва та інструменти для стейкхолдерів. Метою авторів було віднайти рішення, які допоможуть їх вирішити.

Серед «вузьких місць» зеленого відновлення були виокремлені такі:

1. Низький рівень зеленого мейнстримінгу в рамкових політиках з відновлення

Наявна різниця в розумінні того, яким має бути підхід «відбудувати краще, ніж було» до планування та реалізації відновлення як у широкому розумінні, так і щодо відновлення України під час та після війни. Така різниця є у баченні міжнародних партнерів України, її уряду, громадського сектору та експертного середовища тощо. Розбіжність у поглядах може ускладнити планування та реалізацію відновлення, отримання міжнародного фінансування для українського уряду та бізнесу.

Українські стейкхолдери стикаються з недостатністю фінансових ресурсів та інструментів для відновлення в Україні, високими ставками за кредитами. Це посилюється слабким розумінням вимог міжнародних фінансових установ та агенцій з міжнародного розвитку до клієнтів щодо їхнього впливу на клімат і навколишнє середовище. Водночас МФО та агенції з міжнародного розвитку мають ресурси для фінансування відновлення в Україні, які зазвичай надаються за низькими процентними ставками. Рівень розуміння цих вимог та готовності до них є недостатнім як з боку уряду, так і з боку бізнесу. Це «вузьке місце» можна розкрити через наступні проблеми:

- різниця в підходах між урядами, організаціями, експертами та громадським сектором;
- різниця в регулюванні та зелених ключових показниках ефективності між міжнародними зацікавленими сторонами;
- недостатнє розуміння українськими стейкхолдерами довгострокового інвестиційного бачення та шляхів розвитку МФО та агенцій з міжнародного розвитку з розвитку з урахуванням зміни клімату.

Ці «вузькі місця» розглядаються в підрозділах: 1.1, 1.2., 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2.

2. Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

Хоча відновлення, яке б повністю узгоджувалось з Паризькою угодою та кращими європейськими/міжнародними стандартами, імовірно, буде неможливим до кінця війни, важливо враховувати ці аспекти вже зараз. Інфраструктура, яка відбудовується, як правило, буде використовуватись протягом десятиліть і може робити внесок у створення економіки, замкненої на викопному паливі, або такої, що негативно впливає на довкілля. Регуляторна та інституційна архітектура в Україні, яка могла б забезпечити екологічне та стійке відновлення, є слабкою. Чинне законодавство та нормативні акти, а також фінансові стимули недостатні для того, щоб забезпечити процес відновлення, який відповідатиме траєкторії, необхідної для досягнення нетто-нуля викидів парникових газів або запобігання зростанню рівня забруднення порівняно з довоєнним рівнем. Це «вузьке місце» можна розкрити через такі проблеми:

- Урядова комунікація не надає візії та не заохочує до дії стейкхолдерів;
- Виклики управління зеленим відновленням та його координації;
- Спроможність поєднати короткострокові тактичні потреби та стратегічні пріоритети інтеграції в ЄС.

Ці «вузькі місця» розглядаються та пропонуються рішення в підрозділах: 2.4, 4.2, 4.1.

3. Український бізнес в режимі виживання, а не розвитку

Український бізнес, який переважно працює в режимі виживання, приділяє мало уваги зниженню свого екологічного та кліматичного впливу. Відсутність мотивації до впровадження стійких практик або інновацій у технологіях і процесах частково пояснюється відсутністю чітких урядових директив і сигналів від міжнародної спільноти.

Наслідки такої корпоративної недалекоглядності виходять за межі безпосередніх проблем виживання: можна очікувати зниження конкурентоспроможності в майбутньому, відсутність готовності до більш суворого регуляторного середовища, яке буде наслідком європейської інтеграції України, і значні збитки для довкілля та здоров'я населення. З огляду на довгострокові наслідки, необхідним є стратегічний підхід до розвитку, що включає як нормативну базу, так і стимули для узгодження бізнес-діяльності з екологічними та кліматичними цілями. Це «вузьке місце» можна розкрити через такі проблеми:

- Недостатність ресурсів для ефективних кліматичних заходів;
- Низька поінформованість про плани щодо відновлення та про наступні кроки у зв'язку з приєднанням до ЄС.

Ці «вузькі місця» розглядаються в підрозділах: 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2.

Структурно цей документ складається з таких тематичних розділів. У Розділі I «Зелене відновлення у поточному дискурсі» розкрито сучасне розуміння концепції відновлення «відбудувати краще ніж було» міжнародною спільнотою та представниками національних органів влади, аналітичних центрів та громадських організацій. Окремо буде приділена увага опису таких ключових принципів концепції як «відбудувати зеленіше ніж було» та «відбудувати більш стало ніж було». Цей розділ допоможе визначити, наскільки великим є розходження у розумінні цієї концепції та її принципів між різними українськими стейкхолдерами, чи протиставляється українське розуміння міжнародному та наскільки аналітичні центри або громадські організації впливають на формування розуміння урядом концепції «відбудувати краще ніж було».

У **Розділі II** «Система зелених вимог, критеріїв та індикаторів у світі: уряд та бізнес» досліджено положення й цілі ключових світових і європейських рамок кліматичного та екологічного регулювання (Паризька угода, Цілі сталого розвитку та ЄЗК), які є актуальними як для уряду, так і для бізнесу, та ті зелені індикатори, вимоги та критерії, які є актуальними виключно для бізнесу. Цей розділ допомагає зробити висновок, наскільки сучасне розуміння концепції «відбудувати краще ніж було» та її принципів узгоджується з положеннями й цілями ключових світових і європейських рамок кліматичного та екологічного регулювання згідно з підходом «зверху вниз».

Розділ III «Важливість зелених вимог, критеріїв та індикаторів для міжнародних фінансових організацій (IFIs) та агенцій з розвитку (DFIs)» надає відповідь на питання,

наскільки перелік зелених індикаторів, вимог та критеріїв, наданих у Розділі II, є актуальним і важливим для майбутніх кредиторів відновлення економіки України, а саме таких провідних IFIs та DFIs як група Світового банку, група ЄІБ, ЄБРР, НЕФКО, KfW, BII, FMO та AFD, а також наскільки цей набір є важливим для розробників українських проєктів з відновлення. Окремо в розділі буде надано короткий опис кожного IFI та DFI з метою легшого розуміння читачем рамок та напрямків виділення фінансування цими інвесторами, а також опис їхньої системи управління для кращого розуміння внутрішнього процесу прийняття інвестиційних рішень, рівня бюрократизації інвестора та жорсткості його умов.

У **Розділі IV** «Рекомендації» на основі проаналізованої у попередніх розділах інформації автори надають власні рекомендації, деякі з яких містять мінімальний набір зелених індикаторів, реальний для імплементації на різних етапах відновлення: на етапі швидкого відновлення та на етапі довгострокового відновлення після закінчення війни.

Методологічним інструментарієм цього дослідження виступили такі категорії:

Дискурс – сукупність бачень та характеристик міжнародною та українською спільнотою концепції «відбудувати краще ніж було» та її складової – принципів зеленого відновлення. Щоб зрозуміти поточний дискурс, автори аналізують міжнародне та українське інформаційне поле, а також висловлювання конкретних осіб чи організацій.

Концепція – керівна ідея сценарію процесу відновлення, що визначає його ключові характеристики, заходи та технології, що будуть застосовуватись.

Принцип – те, що лежить в основі концепції або є її похідною. У цьому аналітичному документі принципами концепції «відбудувати краще ніж було» є «відбудувати зеленіше ніж було» та «відбудувати більш стало ніж було», які конкретизують складові цієї концепції.

Вимога – у цьому документі це необхідна умова міжнародних фінансових інституцій, яку треба виконати для отримання фінансування на проєкт. Наприклад, узгодження проєкту з Національно визначеним внеском до Паризької угоди.

Індикатор та критерій – у цьому аналітичному матеріалі застосовуються як синонімічні поняття, що означають мірило (наприклад, викидів CO₂) або інструмент оцінки ефективності реалізації вимоги (наприклад, наявність Плану з декарбонізації), принципу, програми чи політики. Наприклад, кількість викидів вуглецю або кількість природоохоронних зон.

Стейкхолдер – особа або організація, яка впливає на планування та реалізацію процесу відновлення або відчуватиме вплив від нього, бере участь у розробці відповідних державних документів, є потенційним отримувачем міжнародних інвестицій або ж потенційним інвестором відновлення. Для цілей цього аналітичного документа розрізняються два види стейкхолдерів: **національні**, тобто органи законодавчої та виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, наукова та експертна спільнота, неурядові (громадські) організації та бізнес, а також **міжнародні**, зокрема інші країни, або блоки країн, певні IFIs та DFIs, зокрема група Світового банку, група ЄІБ, ЄБРР, НЕФКО, KfW, BII, FMO та AFD. Цей перелік IFIs та DFIs обирався з тих, які базуються в Європі, окрім Світового банку, який був обраний з огляду на обсяги допомоги Україні та для цілей порівняння з європейськими фінансовими установами. Перелік не є вичерпним та може бути розширеним у наступних дослідженнях.

Варто підкреслити, що з огляду на інтеграцію України в ЄС більшість із міжнародних

стейкхолдерів є саме європейськими фінансовими установами. Винятком є група Світового банку, який ми розглянемо з огляду на його значну фінансову частку в технічній та фінансовій підтримці України, а також задля порівняння та демонстрації спільності зелених вимог як на глобальному, так і на європейському рівнях.

Цей аналітичний документ має на меті надати рекомендації щодо того, як уряд України та бізнес мають враховувати аспекти впливу їхніх проєктів, реформ та програм на довкілля та клімат під час відновлення. Ми виходимо з того твердження, що існує два узагальнені сценарії, які можуть видозмінюватись, але мати спільні характеристики щодо «зеленості»:

Перша концепція – **базовий сценарій швидкого відновлення**. Тобто коли відбудова зруйнованих об'єктів відбувається не за найкращими доступними низьковуглецевими технологіями, а за такими технологіями та у такий спосіб, за якого їхній вплив на зміну клімату та довкілля суттєво не відрізнятиметься від того, який був до руйнування. Наприклад, відбудова будівель та інфраструктури без додаткових заходів з енергоефективності, ефективних та низьковуглецевих систем опалення, будівельних матеріалів з нижчим вуглецевим слідом. Очевидно, що сучасні будівельні матеріали чи технічні стандарти будівництва є кращими ніж 30-40 років тому, однак це не гарантує врахування всіх наявних трендів щодо будинків з викидами ПГ, близькими до нульових.

Іншим прикладом може бути відбудова промислових об'єктів не за найкращими сучасними технологіями, що матимуть низький рівень енерго-таресурсоефективності й будуть призводити до більш високого рівня забруднення порівняно з найкращими доступними технологіями (НДТМ).

Також можливим є тимчасове «заморожування» політики у сфері зміни клімату та довкілля на довоєнному рівні, що не передбачає прийняття додаткових заходів для декарбонізації економіки та адаптації до зміни клімату. Наприклад, якщо ціна на викиди вуглецю залишиться на рівні 30 грн/тонну, буде збережена ціль зі скорочення викидів ПГ під час перегляду Національно визначеного внеску (НВВ) у 2025 р., буде відсутній прогрес з гармонізації законодавства з ЄЗК тощо.

Водночас за базовим сценарієм швидкого відновлення **може мати місце і послаблення або невиконання кліматичних політик** під час війни та у процесі відбудови порівняно з довоєнним сценарієм. Очікуваним є те, що на етапі післявоєнної масштабної відбудови викиди зростуть порівняно з рівнем під час війни та можуть відновитись до рівня 2021 р. Втім для України можливим є виконати встановлені за НВВ цілі до 2030 р., якщо використовувати більш зелені технології відновлення, у такому випадку викиди після війни зростуть, але залишаться в рамках -65% по відношенню до 1990 р. У базовому сценарії відновлення (*англ. Business-as-usual*) може мати місце підвищення Україною викидів понад рівень перед повномасштабним вторгненням.

На противагу базовому сценарію швидкого відновлення ми адвокатуємо за **сценарій зеленого відновлення України** як найбільш раціональний з точки зору використання ресурсів та синхронізації з євроінтеграційними політиками. Натомість для опису того відновлення, яке робитиме внесок у стримування зміни клімату, матиме позитивний ефект для довкілля й сприятиме прийняттю більш ефективних інструментів із стимулювання «озеленення» та декарбонізації економіки використовується така концепція як «відбудувати краще ніж було» (*англ. Build Back*

Better), складовими принципами якої є «відбудувати зеленіше ніж було» (англ. *Build Back Greener*) та «відбудувати більш стало ніж було» (англ. *Build Back Sustainably*). Водночас у світі немає загальноприйнятого, уніфікованого визначення концепції «відбудувати краще ніж було» та її складових «відбудувати зеленіше ніж було» та «відбудувати більш стало ніж було», а також спільного розуміння того, як вони співвідносяться один з одним. Саме тому почасти різні стейкхолдери розуміють цю концепцію та її складові по-різному. У цьому аналітичному документі ми проаналізуємо, як концепція «відбудувати краще ніж було» та її складові сприймають різні українські державні інституції, провідні національні аналітичні центри та представники громадського сектору, а також зіставимо їх розуміння з розумінням передових урядів та організацій у світі.

РОЗДІЛ І. ЗЕЛЕНЕ ВІДНОВЛЕННЯ У ПОТОЧНОМУ ДИСКУРСІ

Термін, що найбільш часто вживається в контексті відбудови України, є “Build Back Better”, що означає «відбудувати краще, ніж було». Також використовують поняття “green recovery” або *зелене відновлення*, “sustainable recovery” або *стале відновлення*, “build back greener” або *відбудувати зеленіше, ніж було*”.

У цьому розділі розкрито сучасне розуміння концепції Build Back Better та її складової зеленого відновлення різними зовнішніми та внутрішніми стейкхолдерами, а саме іноземними партнерами та донорами, українськими органами влади, громадськими організаціями та науковцями.

«Вузькі місця», які розглядаються у цьому розділі:

1. Низький рівень зеленого мейнстрімінгу у рамкових політиках з відновлення

Наявна різниця в розумінні того, яким має бути підхід «відбудувати краще, ніж було» до планування та реалізації відновлення як у широкому розумінні, так і щодо відновлення України під час та після війни. Така різниця є у баченні міжнародних партнерів України, її уряду, громадського сектору та експертного середовища тощо. Розбіжність у поглядах може ускладнити планування та реалізацію відновлення, отримання міжнародного фінансування для українського уряду та бізнесу.

1.1. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ BUILD BACK BETTER: ВІД ВІДБУДОВИ ПІСЛЯ СТИХІЙНИХ ЛИХ ДО ЗЕЛЕНИХ ТА ПОСТКОВІДНИХ ПЛАНІВ

Початково поняття **Build Back Better** або «відбудувати краще, ніж було» застосовувалось по відношенню до **відбудови територій від наслідків стихійних лих**. Так, у 2006 році термін почав використовуватись⁵ стосовно відновлення держав від наслідків цунамі в Індійському океані. Водночас термін було закріплено у звіті «Ключові пропозиції для відбудови краще ніж було» (*англ. Key Propositions for Building Back Better*⁶) від Білла Клінтона, який на той момент обіймав посаду спецпредставника Генерального секретаря ООН по відновленню після цунамі.

Зелений компонент тоді не був основою пропозицій з відбудови, натомість акцент робився на включенні місцевих громад у процес, посиленні місцевих урядів та підтримці активності приватного сектору. Зокрема, були запропоновані такі принципи:

1. Домогосподарства та громади мають бути лідерами відновлення;
2. Відновлення має базуватись на справедливості та рівності;
3. Посилення підготовки до майбутніх стихійних лих;
4. Посилення державних інституцій, що займаються відновленням, особливо на місцевому рівні;
5. Якісна система збору даних щодо руйнувань та потреб відновлення;
6. Чітке визначення ролей міжнародних організацій у процесі відновлення;
7. Рекомендації для неприбуткових організацій щодо характеру та якості їхньої

діяльності з огляду на значну частку фінансування на відновлення, яке їм надається;

8. Створення сприятливих умов для підприємців;
9. Взаємодія організацій на основі співпраці, а не конкуренції;
10. Посилення стійкості громад до стихійних лих.

Концепція **«відбудувати краще, ніж було»** знайшла своє продовження і в інших важливих ініціативах ООН, пов'язаних з відбудовою. Так, Сендайська рамкова програма зі зниження ризиків катастроф на 2015-2030 роки (The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction ⁷), яка розроблена за підтримки Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих на запит Генеральної Асамблеї ООН, окреслює чотири пріоритети дій для запобігання новим та зменшення існуючих ризиків катастроф:

1. Розуміння ризиків катастроф;
2. Посилення управління ризиками катастроф для управління ризиками катастроф;
3. Інвестування у зменшення ризиків катастроф для підвищення стійкості;
4. Підвищення готовності до катастроф для ефективного реагування, а також для відновлення, реабілітації та реконструкції за принципом «Відбудувати краще, ніж було».

Таким чином, Сендайська рамкова програма має на меті досягти суттєвого зниження ризику катастроф та втрат людських життів, засобів до існування та здоров'я, а також економічних, фізичних, соціальних, культурних та екологічних активів людей, підприємств, громад та країн протягом наступних 15 років.

Водночас ПРООН в 2021р., пропонуючи післяковідне концепцію відновлення економіки, ставить⁸ зміну клімату у центр відновлення за принципом **«будувати надалі краще» (building forward better)**, що включає зелені технології виробництва, інвестиції у ВДЕ, витрати на природний капітал (висадка лісів, агролісництво), розвиток людського капіталу, інвестиції у сталий транспорт та цифровізацію. Також ПРООН говорить⁹ про відновлення за принципом «будувати надалі краще» в контексті верств населення, які живуть у крайній бідності. Такі люди не зацікавлені у тому, щоб відбудовувати за старими підходами, відбудовувати те, що було раніше, адже для них це означає ту ж структурну нерівність. «Будувати надалі краще» (Building forward better) означає відновлення через трансформацію попередніх систем зі зміною умов для людей в бідності, їхню участь у процесах прийняття рішень. Фокус насамперед на правах людини та людській гідності, а також зміні підходів до природи.

У свою чергу, UNEP – Програма ООН з довкілля – у своєму дослідженні¹⁰ щодо витрат держав на відновлення після пандемії COVID-19 у 2020 році прирівнює термін «Відбудувати краще, ніж було» до відбудови за такими міжнародними зеленими принципами та напрямками сталого розвитку як Цілі сталого розвитку та цілі Паризької угоди. UNEP робить акцент на таких секторах економіки як енергетика, транспорт, енергоефективність та будівництво, а також на розвитку природного капіталу (парків та зелених зон, висадженні дерев, захисті біорізноманіття, природоохоронних ініціативах, захисті водних ресурсів), а також на дослідженнях (R&D).

Управління ООН зі зменшення ризику стихійних лих (UNDRR) надає таке загальне визначення терміна «Відбудувати краще, ніж було»: етапи відновлення після ка-

тастрофи для підвищення стійкості суспільства, під час яких вживаються заходи зі зниження ризиків під час відбудови фізичної інфраструктури та суспільних систем, а також у відновленні засобів до існування, економіки та навколишнього середовища¹¹.

Аналіз європейського підходу до застосування концепції Build Back Better дає підстави вважати, що ЄС не вживає відкрито цей термін стосовно економічного відновлення після пандемії COVID-19. На нашу думку, не в останню чергу це пов'язано з бажанням відрізнятись від американського чи ООНівського «брендінгу» відновлення та діяти в рамках прийнятого ЄЗК. Водночас ЄС закладає у свої політики щодо постковідного відновлення поєднання принципів екологічної та соціальної відповідальності, зокрема, на рівні ЄС було прийнято план з відновлення **NextGenerationEU Recovery Plan**¹². Цей план передбачає виділення не менше 30% бюджету ЄС виключно на боротьбу зі зміною клімату в період з 2021 по 2027 роки. Водночас у звіті¹³ з оцінки європейських кліматичних та енергетичних цілей ЄС від європейського суду аудиторів зазначається, що запланованих 30% або близько 87 млрд євро на рік буде недостатньо для досягнення цілей зі скорочення викидів ПГ на 55% до 2030 року, як це передбачено актуальними кліматичними амбіціями ЄС. На думку аудиторів, необхідні витрати для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року становлять 1 трлн євро на рік.

ЄС також не використовує поняття «відбудувати краще ніж було» у нещодавньому проєкті¹⁴ регулювання щодо створення нового інструмента для відновлення України, який датований червнем 2023 року. Проте з тексту документа стає зрозуміло, що відновлення України має базуватись на принципах зеленості, відповідати положенням ЄЗК та не посилювати зміну клімату.

Якщо говорити про концепцію Build Back Better в США, там вона асоціюється, в першу чергу, з особистими намаганнями Президента Джо Байдена та Демократичної партії США поєднати питання відновлення від наслідків COVID-19 та зелене економічне зростання держави. Через це, зокрема, аналізуючи вибори в США в 2020 році та перші кроки Джо Байдена на посту Президента, можна стверджувати, що часто термін Build Back Better протиставляють передвиборчому гаслу Дональда Трампа **“Make America Great Again”** або «Зробімо Америку знову великою».

Хоча план¹⁵ Президента Байдена не є повноцінним аналогом ЄЗК, його положення передбачають досягнення амбітних кліматичних цілей США. План Build Back Better від Байдена включав реформи у таких сферах:

- боротьба зі зміною клімату: ВДЕ, електрифікація, відновлення екосистем та стале управління природними ресурсами;
- догляд за дітьми та літніми людьми;
- медицина/охорона здоров'я;
- інші соціальні політики, спрямовані на доступне житло, освіту, умови та процеси імміграції та ін.

У плані Байдена були заплановані заходи, спрямовані на відновлення економіки після пандемії та покращення соціальних умов, не лише через розвиток зелених секторів, а й інших сфер, не дотичних до зміни клімату. Тобто у байденівській концепції Build Back Better «зеленість» відновлення є одним з декількох базових принципів, на яких вона ґрунтується.

Байденовський план Build Back Better було реалізовано в Законі про скорочення інфляції¹⁶ (англ. *Inflation Reduction Act*). На сьогодні **Inflation Reduction Act – це один з найбільш масштабних законів у світі в частині фінансування зелених та кліматичних проєктів.**

Країни Великої сімки, у свою чергу, оголосили у 2021 році про Партнерство з відбудови кращого світу, ніж був (англ. *“Build Back Better World (B3W) Partnership”*) фінансування інфраструктурних проєктів у країнах, що розвиваються. Велика сімка заклала в основу своєї ініціативи принципи та цілі зеленого розвитку не в останню чергу через конкуренцію з китайськими інвестиціями в аналогічний напрямок відповідно до китайської ініціативи «Один пояс, один шлях». Згідно з ініціативою, всі інвестиції мають відповідати¹⁷ цілям Паризької угоди.

Цікаво, що паралельно з цим або ж у відповідь на ініціативу Великої сімки, Китай та його партнери також запустили Ініціативу для партнерства з поясу та шляху щодо зеленого розвитку (англ. *“Initiative for Belt and Road Partnership on Green Development”*)¹⁸, що передбачає дотримання сталими інфраструктурними проєктами не лише національних, а й міжнародних стандартів з питань довкілля та клімату.

Build Back Greener, Build Back Sustainably. Оскільки в рамках цього матеріалу метою є дослідити саме зелений/сталий компонент відновлення, надалі ми розглянемо, як використовують ці терміни різні організації. Метою також є дослідити, як принципи Build Back Greener, Build Back Sustainably співвідносяться з концепцією Build Back Better – чи є вони його частиною, чи виступають повноцінними синонімами до неї. Такий аналіз допоможе зрозуміти, яку рамку краще використовувати Україні, щоб бути «на одній сторінці» з міжнародними партнерами та планувати відновлення таким чином, щоб воно відповідало довгостроковим цілям країни.

Так, аналітичний центр Німецький фонд Маршалла США (англ. *The German Marshall Fund of the United States*) адвокатує¹⁹ щодо необхідності “build back sustainably”, “build back green” (укр. «відбудувати більш стало ніж було», «відбудувати зеленіше ніж було»), для чого Україні буде потрібен зелений кроссекторальний План Маршалла, який, зокрема, покриватиме будівельний, енергетичний та транспортний сектори. У випадку відновлення за вищевказаними принципами Україна зможе інтегруватись в ринок ЄС та стати стейкхолдером європейської економіки на найбільш конкурентоспроможних умовах і засадах. На думку центру, лідерами та активними учасниками зеленої відбудови також мають бути українські міста та громади.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) активно просувала зелене постковідне відновлення, яке б узгоджувалось²⁰ з концепцією Build Back Better. ОЕСР стверджувало, що варіант повернення до сценарію “Business-as-usual”, який передбачає інвестиції з шкідливим впливом на довкілля, не повинен розглядатись. Концепція Build Back Better у розумінні ОЕСР включає:

- підвищення стійкості суспільства до майбутніх криз з фокусом на добробут та інклюзивність;
- узгодження з довгостроковими кліматичними цілями;
- врахування адаптації до зміни клімату;
- зниження темпів втрати біорізноманіття;
- підвищення циркулярності ланцюгів постачання.

ОЕСР не використовує терміни Build Back Greener чи Build Back Sustainably, однак

вбачає обов'язковими компонентами принципи зеленого відновлення. Щодо українського відновлення в контексті війни ОЕСР також включає в концепцію Build Back Better структурні зміни у сфері²¹ інновацій, науки, R&D, які б вирішили проблему недостатнього фінансування та забезпечили використання інновацій та технологій у повоєнному відновленні. До того ж, ще в липні 2022 р. ОЕСР рекомендувала²² відбудову інфраструктури, яка б відповідала трьом політичним цілям, серед яких:

- 1) сталість – довкілля, зміна клімату, біорізноманіття;
- 2) інклюзивність – соціальна, географічна, за віком, статтю та поколіннями;
- 3) зростання – ефективність, підвищення конкурентоспроможності.

Бачення ОЕСР²³ зеленого відновлення України та процесу відбудови краще, ніж було, ставить у центр зниження військових ризиків для здоров'я населення та довкілля у цей момент, зокрема через належне управління відходами, у т.ч. тими, що утворились внаслідок бойових дій. Уряд також має пріоритизувати відновлення доступу до водопостачання та каналізації. У довгостроковій перспективі зусилля мають бути зосереджені на переході до зеленої економіки та кліматичної нейтральності. Це передбачає відбудову більш ефективної екологічної інфраструктури, а також перехід від не енергоефективної економіки, що базується на викопному паливі, до енергоефективної економіки, з меншим рівнем забруднення та сталим використанням ресурсів. Цей підхід передбачає широке залучення зацікавлених сторін та міжнародну співпрацю для забезпечення екологічної та економічної стійкості у відбудові України. Такі перетворення вимагатимуть відповідного екологічного регулювання та стандартів, у т.ч. принципу «забруднювач платить».

Всесвітній фонд дикої природи (WWF), у свою чергу, використовує²⁴ терміни **«сприятливе для довкілля»** та **«кліматично-нейтральне відновлення»** (англ. nature-positive та climate-neutral recovery).

IFIs, які є одними із передових інвесторів в українське відновлення, зазначають необхідність забезпечення не просто зеленого та сталого відновлення, а ще й інклюзивного відновлення. Так, віцепрезидент ЄІБ Тереза Червінська, висловлюючись про підтримку відновлення України, застосувала термін²⁵ “inclusive, green and resilient growth” (укр. *інклюзивне, зелене та стійке зростання*). Відповідно до бачення ЄІБ, відбудова України має бути зеленою, а країна одночасно має імплементувати принципи сталості, запровадити заходи для досягнення кліматичних цілей та синхронізувати національне законодавство з ЄС. Банк також надає технічну підтримку своїм клієнтам у разі розробки ними зелених проєктів.

НЕФКО у своїй програмі «Програма зеленого відновлення для України»²⁶ застосовує поняття **стале відновлення** та **стала відбудова** (англ. *sustainable recovery та sustainable reconstruction*), прирівнюючи ці поняття до забезпечення швидкого зеленого переходу за рахунок «відбудувати краще ніж було» (англ. *a faster green transition by building back better*).

Водночас незважаючи на те, що в європейському дискурсі щодо постковідного відновлення не застосовувався термін «відбудувати краще ніж було», ЄС також використовує саме терміни **сталої та інклюзивної відбудови** (англ. *sustainable and inclusive reconstruction*) по відношенню, зокрема, до нової програми²⁷ для України «Новий європейський Баухаус», націленої на розвиток спроможностей міського планування. Серед сфер, що розглядаються програмою, – циркулярна економіка, розумні розподілені мережі, автономна енергетика, хімічне та фізичне відновлення матеріалів.

На рівні індивідуальних експертів та дослідників також використовуються різні синонімічні до зеленого відновлення поняття. Так, у статтях експертів І. Ставчук та М. Леніс йде мова про «відбудову краще ніж було»²⁸ і «відбудову зеленіше ніж було»²⁹, в тому числі по відношенню до фізичної відбудови чи побудови сталої інфраструктури та будівель, об'єктів електроенергетики, використання зелених технологій у системах опалення, промисловості, на заводах з переробки сміття, а також по відношенню до розвитку окремих секторів економіки, наприклад, сталого аграрно-промислового комплексу.

Отже, розуміння концепції Build Back Better змінювалось від бачення відновлення після природних лих в окремих регіонах до більш глобального підходу, який включає заходи на рівні економіки всієї країни – інфраструктури, енергетики, будівель, промисловості та інших секторів. Терміни Build Back Greener і Build Back Sustainably є частинами загальної концепції Build Back Better та описують ті її частини, які можуть мати суттєвий вплив на довкілля чи клімат. Водночас концепція «відбудувати краще, ніж було» є більш загальною та може включати сфери, вплив яких на клімат чи довкілля є зазвичай нейтральним (наприклад, соціальну – освіту, медицину) або загальні принципи відбудови, що мають застосовуватись до кожного його компоненту, не лише до кліматичного чи пов'язаного з довкіллям, наприклад, принцип залучення місцевих громад до планування відновлення.

1.2. РОБОТА НАД УКРАЇНСЬКИМ ВІДНОВЛЕННЯМ: РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

Уже через кілька місяців після початку повномасштабної війни, на рівні уряду, бізнесу, громадськості, експертів та міжнародних партнерів України почались обговорення того, яким має бути післявоєнне відновлення країни. У цьому підрозділі ми проаналізували зусилля, яких докладали міжнародні партнери та громадянське суспільство до того, аби зробити свій внесок у післявоєнне відновлення України. Такі зусилля включають аналітичні напрацювання, у яких стейкхолдери пропонували принципи того, як має відбуватись відновлення, чи наводили підґрунтя для певних висновків (наприклад, щодо використання ВДЕ під час відновлення енергетики); фінансову допомогу на відбудову, яка супроводжується певними зеленими вимогами до їхнього використання; оцінкою збитків, у якій закладається ряд принципів та технологій, що будуть використовуватись. Хоча не у всіх цих документах прямо вказані рекомендації щодо того, як Україна має відбудовуватись після воєнних руйнувань та економічного спаду, у них можна прослідкувати логіку та бачення зеленого відновлення, які й становлять інтерес в рамках цього дослідження.

Серед міжнародних партнерів – урядів, організацій та IFIs – переважає думка, що лідером та координатором процесу відновлення України має бути український уряд, а вони, у свою чергу, мають надавати підтримку на різних етапах відновлення: технічну, аналітичну, експертну та фінансову.

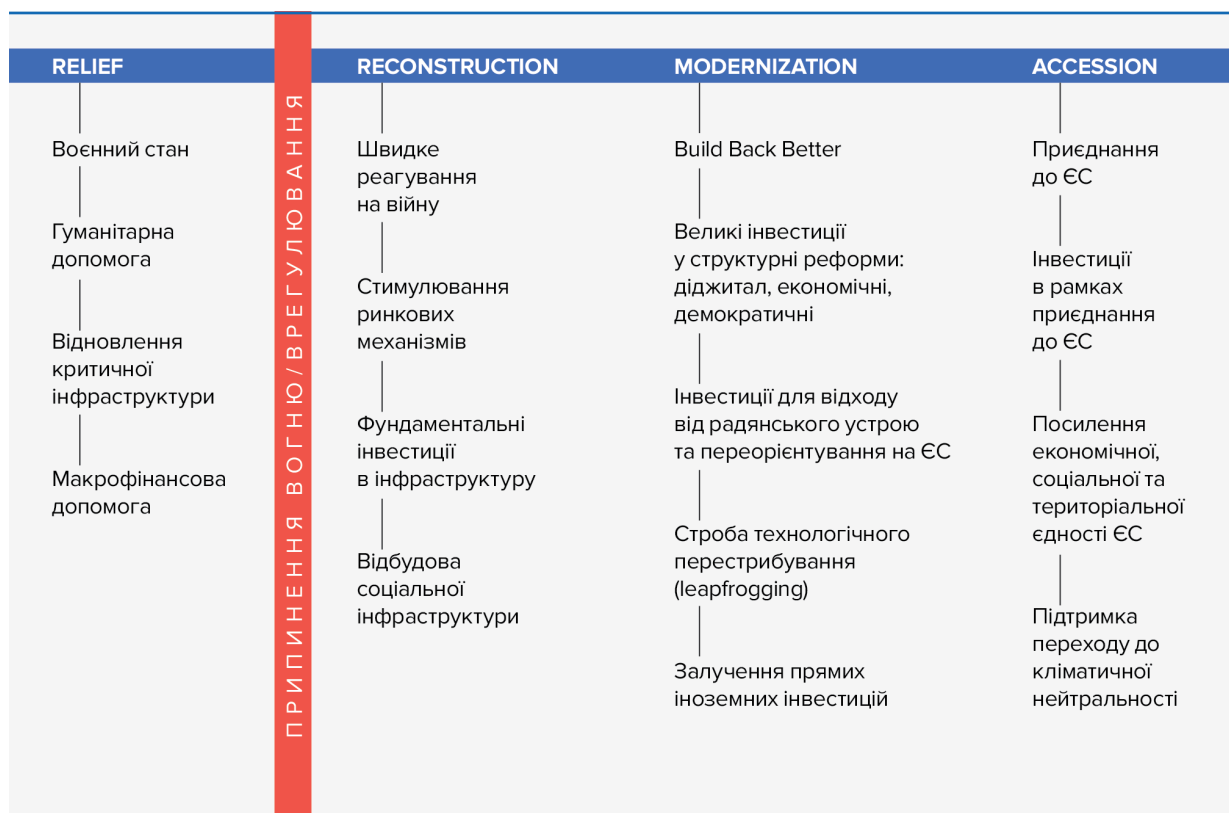
У своєму аналітичному документі «Планування відновлення України в дусі Плану Маршалла»³⁰ організація викладає бачення архітектури, принципів, координації міжнародних партнерів України. Зокрема, центр виокремлює такі фази інвестування залежно від етапів відновлення:

- Термінова допомога під час війни – інвестиційна фаза, яка включає надання гуманітарної та макрофінансової допомоги, відновлення критичної інфраструктури;
- Відбудова (*англ. Reconstruction*) – швидка реакція, що має початись після

закінчення війни та заохочувати відновлення ринку, а також фінансувати відбудову соціальної інфраструктури;

- Модернізація за принципом «відбудувати краще ніж було» (англ. *Modernization*) – інвестиційна фаза, яка включає структурні зміни в економіці з фокусом на діджиталізацію, екологічність, технологічне «перестрибування». Під час неї мають розпочатись структурні зміни в економіці з фокусом на діджиталізацію, екологічність, технологічне «перестрибування» (англ. *leapfrog*);
- Приєднання до ЄС (англ. *EU accession*) – інвестиційна фаза, яка включає остаточне узгодження національного регулювання з європейським, а також залучення інвестицій у процес досягнення країною кліматичної нейтральності. На цьому етапі має підтримуватись остаточне узгодження регулювання з європейським, а також залучатись інвестиції у процес досягнення країною кліматичної нейтральності.

Рис. 3. Інвестиційні фази відновлення України від наслідків війни

Джерело: Фонд Маршалла. Переклад авторів

Отже, Фонд Маршалла вважає за доцільне почати враховувати зелені компоненти на пізніших фазах відновлення держави – модернізацій та вступу в ЄС, хоча кінцевою метою все ж вбачається інтеграція в ЄС, кліматичні політики якого Україна потрібно буде впроваджувати.

Бачення ЄС. З огляду на процес інтеграції України до ЄС, бачення процесу відновлення України європейським союзом має бути пріоритетним для уряду. У 2022 році **Єврокомісія** затвердила комюніке³¹ «Допомога Україні та реконструкція». У документі ЄК виділяє чотири основні компоненти відбудови, один з яких – «відновлення української економіки та суспільства через сталу та інклюзивну економічну конкурентність, сталу торгівлю та розвиток приватного сектору, з внеском у зелений та цифровий перехід країни». Водночас ЄК не деталізує

конкретні секторальні заходи та реформи, які повинні бути здійснені в рамках цього відновлення.

Також у червні 2023 року ЄК запропонувала³² **масштабний пакет допомоги Україні на 50 млрд євро на період 2024-2027 рр.** Пакет складається з трьох частин:

- 1) фінансова підтримка держави, яка буде надаватись за умови наявності плану відбудови, який міститиме перелік євроінтеграційних реформ;
- 2) створення Української інвестиційної рамки для мобілізації додаткових ресурсів;
- 3) технічна та інша підтримка реформ.

У проєкті³³ регулювання «Про створення українського фонду» (*англ. “On establishing the Ukraine Facility”*) говориться про необхідність інвестування у зелену, інклюзивну та цифрову трансформацію країни. Серед цілей нового фінансового інструмента – зелений перехід всіх секторів економіки. Також серед основних принципів зазначається, що фінансування в рамках цього інструмента ЄС має робити внесок у боротьбу зі зміною клімату та керуватись сталим підходом, що лежить в основі ЄЗК. ЄС вбачає³⁴ зелений компонент у такому плані ключовим та зазначає, що відновлення полягає не лише у відбудові зруйнованого, а має бути сталим, стійким, відповідати **принципу «не завдавати шкоди»**, принципу **«не залишати нікого позаду»**, визначеного на рівні ООН, враховувати підходи ініціативи³⁵ ЄС «Новий європейський Баухаус», згідно з якою простори, в яких мешкають люди, мають бути сталими з точки зору клімату, забруднення, циркулярності, впливу на біорізноманіття, а також естетичними, інклюзивними та доступними.

У проєкті регулювання також визначено, що європейськими інвесторами **не будуть підтримуватись проєкти, що не узгоджуються з Національним планом з енергетики та клімату (коли він буде затверджений), Національно визначеним внеском до Паризької угоди³⁶** та, які є **пов’язаними з викопними паливами**. Також ЄС буде уникати інвестицій у активи, які можуть швидко знецінитись через зміну клімату (*англ. stranded assets*). Хоча Єврокомісія і не надає детальних інструкцій щодо процесу відновлення України, однак визначає принципи, які мають бути враховані у ньому. До того ж, передбачається, що фінансова підтримка буде надаватись після внутрішньої оцінки Єврокомісією плану з відновлення. Станом на вересень 2023 р. відповідний проєкт документа щодо такого підходу розглядається Парламентом та Радою ЄС. Якщо ця пропозиція буде погоджена, підтримка виділятиметься у формі грантів та кредитів протягом чотирьох років з дати її прийняття, однак надаватиметься за умови розробки й прийняття Україною прийнятного для ЄС плану з відновлення.

Бачення ООН. ООН є міжнародним партнером України, який як надає цільову підтримку окремим програмам зеленого відновлення, так і має низку базових загальних вимог та критеріїв до підтримки та фінансування секторальних проєктів з зеленого відновлення.

Важливо розуміти, що навіть окремі цільові програми агентств ООН мають певні вимоги та бачення щодо реалізації проєктів з відновлення. Так, представниця ЮНІДО – Організація об’єднаних націй з промислового розвитку – заявила, що співпрацюватиме³⁷ з українським урядом над розробкою стратегічних підходів до зеленої відбудови та розвитку промисловості.

Спеціально до Конференції з відновлення України, яка пройшла в червні 2023 року у Лондоні, Європейська економічна комісія ООН (UNECE) підготувала звіт³⁸ «Відбудова України із стійкою вуглецево нейтральною енергетичною системою»

(ключові автори – з Інституту економіки та прогнозування НАН України). У звіті розглядається сценарій післявоєнної відбудови енергетичної системи з нетто-нульовими викидами вуглецю. Звіт надає рекомендацій та дорожню карту уряду щодо подальшого планування відновлення.

У період пандемії COVID-19 ПРООН в Україні включив компоненти раннього відновлення до існуючої програми «Інклюзивний розвиток, відновлення та розбудова миру» (Inclusive Development, Recovery and Peacebuilding). Підхід «надалі будувати краще» (Building forward better) застосовувався як до відновлення у східних регіонах, де війна почалась у 2014 р., так і до відновлення від ковідної кризи. Бачення ПРООН Building forward better для України включає³⁹:

- Фокус на тому, щоб **людина була в центрі відновлення**, – зокрема на скороченні різниці в оплаті праці чоловіків та жінок, різниці в доступі до технологій та цифровій грамотності, на рівному доступі до медицини;
- **Цифрову трансформацію** – розширення освітніх програм на населення, що проживає в сільській місцевості, на людей літнього віку, етнічні меншини;
- **Інвестиції в енергоефективність** у державних та приватних будівлях, стійка та стала інфраструктура в містах, озеленення міст, у т.ч. зменшення забруднення;
- Розвиток **низьковуглецевої енергетики** – із забезпеченням децентралізації, енергетичної незалежності та одночасним підвищенням енергетичної безпеки;
- **Підготовку до майбутніх криз** – необхідні зміни в інституціях та інфраструктурі.

Водночас в контексті кризи COVID-19 ПРООН використовують також і термін **Build Back Better**, під яким розуміють⁴⁰ низьковуглецеве, ресурсоефективне та соціально інклюзивне відновлення. За такого сценарію інвестиції здійснюються в економічну діяльність, інфраструктуру та активи, які роблять внесок в зниження викидів ПГ та забруднення, підвищують енергоефективність, мають позитивний вплив на біорізноманіття та екосистемні послуги. Цей проєкт ПРООН («Підтримка зеленого відновлення в Україні») мав на меті покращити законодавство для зеленого переходу, умови функціонування зелених фінансових ринків, кращу оцінку кліматичних ризиків та управління ними. У його рамках було напрацьовано ряд публікацій, серед яких варто зазначити «Звіт щодо стандартів розкриття ESG інформації для фінансових установ, окрім банків», «Звіт про перспективи зеленої таксономії в Україні», «Звіт про міжнародні добровільні та обов'язкові ринки вуглецю» з окресленням можливостей для України.

Окремо варто звернути увагу на аналітичний проєкт⁴¹ «Дерева рішень», в якому аналізуються частини ЄЗК та відповідний контекст в Україні, та який було розпочато після початку повномасштабної війни. Аналітичні записки також надають практичні рекомендації щодо найбільш оптимальних шляхів адаптації національного регулювання до змін, які містяться у законодавстві ЄС. Були розглянуті такі теми як СВМ, циркулярна економіка, Стратегія «від ферми до виделки», Стратегія зі скорочення викидів метану та інші.

З початком повномасштабної війни ПРООН затвердив пакет допомоги **«Рамка з відновлення ПРООН для України»**, загальною метою роботи організації є повернення країни на траєкторію, що узгоджується з Цілями сталого розвитку.

Загалом **ПРООН виділила для себе такі пріоритети**⁴²:

- Підтримка уряду у розвитку спроможностей щодо реагування на кризові ситуації; оцінка збитків від зруйнованої інфраструктури; підтримка у написанні Національного плану з відновлення;
- Підтримка надання державних послуг – мобільні ЦНАПи, цифровізація

державних послуг, аналіз прогалин у наданні соціальних послуг місцевою владою;

- Повернення українців та відбудова – ПРООН допомагає з постачанням енергетичного обладнання, забезпечення доступу до води та опалення, а також з розчищенням руїн від зруйнованих будівель та інфраструктури;
- Допомога мікро-, малому та середньому бізнесу, у т.ч. з переміщенням;
- Підтримка громадських організацій у просуванні демократичних політик (права людини, гендерна рівність, протидія корупції тощо).

Також ПРООН підтримує впровадження енергоефективних заходів через механізм енергосервісу (ЕСКО-контрактів), які дозволять залучити позабюджетні інвестиції в енергоефективність не тільки громадських будівель, а і об'єктів критичної інфраструктури, що забезпечують тепlopостачання, водopостачання, вуличне освітлення тощо. В експертному звіті проєкту ПРООН «Усунення бар'єрів ЕСКО»⁴³ за грудень 2022 року окреслено необхідні індикатори кількісного та якісного стрибка в енергосервісі для посилення енергоефективності та енергетичної безпеки, зокрема:

- щорічне охоплення ЕСКО-проєктами будівель та інфраструктури комунальної та державної власності не менш 1% від загальної кількості протягом 10 років (близько 1-1,5 тисячі будівель на рік);
- середній показник «глибини енергоефективності проєктів» не менш 40% (рівень скорочення споживання енергоресурсів відносно базового рівня);
- частка ЕСКО-договорів із впровадження відновлюваних джерел енергії та/або альтернативних видів палива складає не менш 50% відносно щорічної сумарної кількості укладених енергосервісних договорів.

Разом з цим, ПРООН має окрему **програму для енергетичного сектору**, метою якої є підтримка стійкості енергосистеми. Стратегічні цілі програми такі:

- вжиття термінових заходів для забезпечення стійкості енергосистеми;
- посилення енергетичної системи України та її стійкості;
- довгострокове зниження викидів ПГ та негативного впливу на довкілля.

Бачення Світового банку. Бачення Світового банку⁴⁴ зеленого відновлення України та відновлення за принципом «відбудувати краще, ніж було» окреслює три ключові фази: надання допомоги (*англ. "Relief"*), відновлення (*англ. "Recovery"*) та стійка відбудова (*англ. "Resilient Reconstruction"*). Під час фази надання допомоги основна увага приділяється підтримці економіки та захисту населення з такими пріоритетами, як підтримка макрофінансової стабільності та відновлення основних послуг. Фаза відновлення спрямована на швидке відновлення після конфлікту, вирішення проблеми макрофінансової стабільності та відновлення функціонування приватного сектору. Зрештою, фаза стійкої відбудови передбачає довгострокову відбудову інфраструктури та інституцій, сприяння стійкому інклюзивному суспільству та більш тісну інтеграцію України з Європейським Союзом. У цьому документі Світовий банк не зосереджується на зеленому відновленні, а включає лише деякі зелені заходи, такі як енергоефективність і кліматичні аспекти, але скоріше на останньому етапі відновлення. Кліматично дружнє сільське господарство також включено в другу та третю фазу. Крім того, на етапі надання допомоги рекомендується накопичувати запаси вугілля для ТЕС. Зазначимо, що бачення було представлено у квітні 2022 року.

У другому звіті⁴⁵ «Оцінка потреб України у відновленні та відбудові» від лютого 2023 року, Світовий банк у співпраці з KSE та ПРООН не лише оцінює вартість відбудови усіх тих руйнувань, до яких призвела війна, що на думку банку становить 411 млрд дол. США, а й закладає низку припущень щодо того, яким буде відновлення України.

Наприклад, один з трьох головних принципів відновлення називається саме «відбудувати краще ніж було» заради більш сталого майбутнього, який враховує, зокрема, й необхідність гармонізації українського законодавства та політик з ЄС. Підхід “Build Back Better” закладається і в оцінку відбудови та відновлення, зокрема промисловості, систем зрошування і управління водними ресурсами, фінансового сектору, інфраструктури.

У секторі сільського господарства враховуються витрати на адаптацію до зміни клімату. Енергоефективність має бути кроссекторальним елементом відбудови. Зазначається також, що післявоєнний період надасть можливість переглянути енергетичні пріоритети, прийняті рішення матимуть вплив на енергетичну безпеку та кліматичні цілі у довгостроковій перспективі. Для досягнення таких цілей та забезпечення економічного відновлення Світовий банк рекомендує знижувати залежність від викопного палива та зменшувати споживання енергії, відбудовувати згідно з принципом Build Back Better та здійснювати перехід до декарбонізованої економіки.

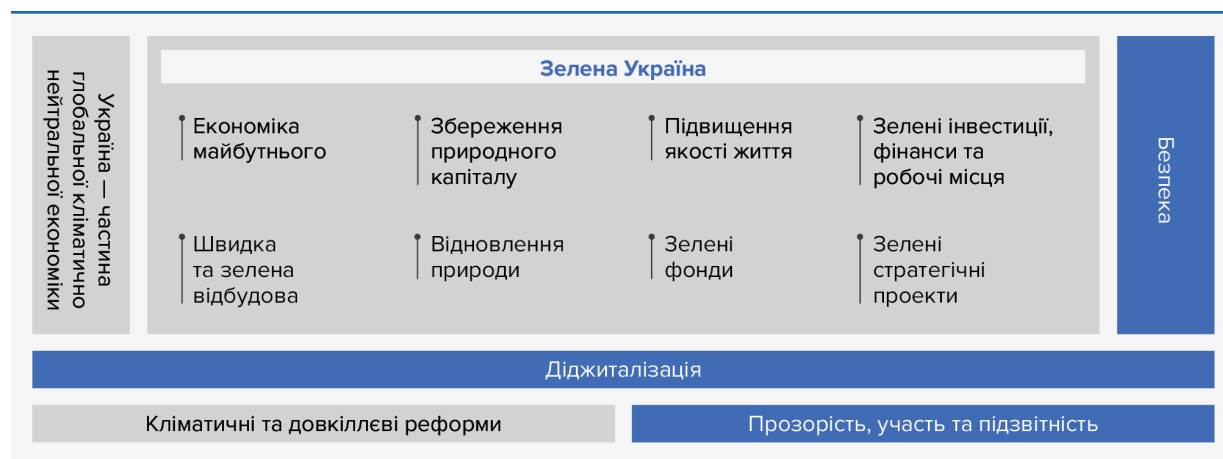
Отже, оцінка Світового банку закладає у вартість відбудови принципи зеленого відновлення. Поняття «відбудови краще ніж було» є ширшим, адже включає й інші сфери, у яких воно вживається без прив’язки до декарбонізації чи зменшення впливу на довкілля. Тобто можна стверджувати, що Світовий банк використовує принципи зеленого відновлення як частину загального підходу Build Back Better.

Бачення громадянського суспільства. Українські та іноземні аналітичні центри та неурядові організації також напрацювали свої дослідження, записки та інші позиційні документи щодо процесу відновлення України.

Так, **консорціум українських неурядових організацій** під координацією аналітичного центру «Діксі Груп» у 2022 році опублікували аналітичну записку⁴⁶ «Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі». У документі окреслюють амбітну та прагматичну модель зеленого відновлення, що включає засади/принципи, цілі й зелені інструменти та механізми, а також розподіляють відновлення для трьох етапів:

- 1) воєнного часу,
- 2) 2-3 роки після завершення воєнних дій та
- 3) середньостроковий, 10-15 років.

Рис. 4. Архітектура амбітної моделі зеленого відновлення України

Джерело: дослідження DiXi Group⁴⁷, ПАЦ «Суспільство і довкілля» та ін.

Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство та довкілля» написав документ «Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі» (2022), а також опублікував документ⁴⁸ «Повоєнне відновлення міст України: зелена відбудова та зелена трансформація» (2022). Аналітична робота центру пропонує засади та принципи моделі зеленого відновлення. Частково такі пропозиції містить дослідження «Реформи у сфері довкілля для повоєнного відновлення та європейської інтеграції України»⁴⁹ (2023), яке визначає ключові євроінтеграційні реформи у сфері довкілля та клімату, рекомендовані до впровадження в Україні.

Економісти **Центру досліджень економічної політики** (Center for Economic Policy Research) у 2022 році напрацювали «План відбудови України»⁵⁰. У дослідженні виокремлюються такі стадії відбудови: 1) миттєве реагування, 2) швидка відбудова критичної інфраструктури, 3) закладання основ для майбутнього зростання та модернізації. Рекомендовані для першої та другої стадії принципи та підходи не містять згадок про декарбонізацію чи принципи сталого розвитку. Для третьої стадії рекомендується, серед іншого, декарбонізувати енергетику та знизити залежність від викопного палива. Водночас серед запропонованих заходів – побудова терміналів скрапленого природного газу та модернізація нафтових терміналів біля Чорного моря, що не узгоджується з попередньою рекомендацією декарбонізувати сектор енергетики, хоча, за певних умов, інвестиції в газ можуть виступати як такі, що сприяють декарбонізації.

Також на третій стадії пропонується відбудовувати країну за принципом Build Back Better, а саме модернізувати промислові потужності до використання новітніх технологій, що забезпечить низьковуглецевий розвиток. Таким чином, автори пов'язують ці два поняття. У дослідженні також наводяться приклади підходів до модернізації та декарбонізації будівель, транспорту, розвитку технологій та інновацій.

Зрештою, Німецький фонд Маршалла (США) розробив документ «Сучасний план Маршалла для України»⁵¹, у якому розглядає сім уроків, які мають бути враховані у плані відбудови, ґрунтуючись на історії відбудови Європи після Другої світової війни. План майже не містить згадок про екологічний та кліматичний аспект відновлення. Хоча врахування клімату у відбудові не може бути виведено як пряий урок з досвіду після Другої світової, рекомендації мають враховувати сучасні виклики, контекст екологічних та кліматичних потреб.

Бачення науковців. Низка робіт за участі українських та іноземних науковців розглядають аспекти зеленого відновлення у секторах енергетики, транспорту, сільського господарства, оцінюючи необхідні інвестиції та надаючи рекомендації щодо політик та реформ. Серед них:

- **Адаптація енергетичної системи України до майбутніх кліматичних умов та повоєнного відновлення** (Adaptation of the energy system of Ukraine to future climate conditions and post-war recovery) (2023, Інститут економіки та прогнозування НАН України, Тихоокеанська північно-західна національна лабораторія, США). Дослідження моделює, за допомогою яких технологій українська енергетична система може стати кліматично нейтральною до 2050 року;
- **Рамка зеленого фенікса: кліматично дружній план економічного відновлення України**⁵² (The Green Phoenix Framework: a climate-positive plan for economic recovery in Ukraine) (2023, Оксфордська школа підприємництва та довкілля Сміта). Серед іншого, в дослідженні надаються пропозиції щодо покращення оголошених у Плані відновлення (Лугано, 2022) політик. Так, нарощуванню видобутку газу та модернізації газотранспортної системи наводяться зелені альтернативи – ВДЕ, розвиток

зеленої промисловості, енергоефективність, модернізація ГТС для транспортування CO₂ та зелених газів, виробництво біопалива. Також автори ідентифікували прогалини у луганівському Плані відновлення щодо зелених заходів та підходів. Такі рекомендовані підходи можна вважати зеленими принципами відновлення в рамках концепції Build Back Better.

Рис. 5. Пропозиції для змін в політиках Національного плану відновлення (2022)

Пропозиції плану з відновлення, 2022		Пропозиція Зеленого фенікса
Нарощування видобутку газу і існуючих родовищ, видобуток в Чорному морі 	V/S	 Розвиток ВДЕ та зеленої промисловості (водень, зелена сталь, нітратні добрива)
Модернізація ГТСУ та систем розподілу газу 	V/S	 Переобладнання газової інфраструктури під відновлювальні гази та CO ₂ , модернізація системи передачі електроенергії
Побудова нових та відбудова старих НПЗ, побудова нових нафтопроводів 	V/S	 Зниження залежності від нафти через заборону державних закупівель машин на дизелі чи бензині, біонафтопереробка
Традиційні сільськогосподарські практики 	V/S	 Сталі с/г практики (новітні технології зрошення, консервуючі обробки ґрунту, альтернативні білки, діджиталізація)
Будівництво, відбудова та модернізація доріг і мостів 	V/S	 Велодоріжки, окремі автобусні лінії, зарядні станції для електрокарів, менш вуглецеємні матеріали для доріг
Повоєнна рекапіталізація, посилення балансу для підтримки зростання кредитування 	V/S	 Зелений банкінг — обмеження фінансування викопних палив, зелені облігації та кредити

Рис. 6. Структурні прогалини в Національному плані відновлення (2022) та потенційні рішення

<p>Адаптація та стійкість інфраструктури</p> <ul style="list-style-type: none"> • Вся нова інфраструктура враховує зміну клімату • Природні рішення • Комплексне регулювання, що враховує зміну клімату <p>R&D чистих технологій</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пріоритет на внутрішні компетенції з високих технологій у науковців та інженерів • Створення зелених хабів для зарубіжного R&D • Використання стандартів державних закупівель для створення ринків зелених продуктів на перших етапах 	<p>Секторальна взаємопов'язаність</p> <ul style="list-style-type: none"> • Енергоефективні будівлі • Розподілена енергетика (сонячні панелі, теплові насоси, акумулятори) • Електрифікація транспорту • Модернізація та цифровізація систем передач електроенергії <p>Розвиток зеленого людського капіталу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Розвиток спроможностей: тренінги, перекваліфікація для нових зелених робіт • Крос-секторальна передача знань між бізнесами, університетами, урядами та НУО
---	--

Джерело: дослідження «Рамка зеленого фенікса: кліматично дружній план економічного відновлення України», переклад авторів

— Чи може Україна йти зеленим шляхом післявоєнного відновлення?⁵³ (Can Ukraine go “green” on the post-war recovery path?) (2023, Чепелєв, Дячук, Подолець, Семенюк та інші). У цій роботі автори розглядають можливі шляхи відновлення

енергетичної системи України та демонструють, що зелений енергетичний перехід буде коштувати не набагато більше ніж базовий сценарій, навіть якщо не враховувати супутні вигоди від такого переходу.

Таким чином, аналіз бачення та підходів ключових міжнародних стейкхолдерів демонструє, що принципи зеленого відновлення мають виступати базовими для розробки планів, програм, проєктів, підходів до відновлення, а також відображатись у визначенні індикаторів та показників досягнення встановлених зелених цілей. Громадські організації та аналітичні центри як в Україні, так і за кордоном, активно адвокатують за зелене відновлення та продовження євроінтеграції, зокрема в рамках Європейського зеленого курсу. У тому числі, в дослідженнях рекомендується такі **принципи та підходи до зеленого відновлення**:

- відбудова та відновлення у такий спосіб, що буде узгоджуватись із ціллю Паризької угоди щодо стримування росту температури в межах 1,5°C;
- забезпечення економічного зростання без підвищення викидів ПГ (декаплінг);
- відбудова критичної інфраструктури та підприємств з урахуванням зелених технологій та потенційної відмови від викопного палива;
- реформа екологічної політики – встановлення довго- та середньострокових цілей з покращення стану довкілля;
- збереження та відновлення природного капіталу, який постраждав від війни;
- стійкість до зміни клімату (стихійних лих, зміни в погодних умовах);
- екологічна та кліматична політика, орієнтована на права людини та екологічну справедливість.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I

Таким чином, концепція Build Back Better де-факто еволюціонувала від застосування щодо виключно відбудови після стихійних лих в окремих частинах країни до більш масштабного підходу, який включає заходи на рівні економіки всієї країни, у т.ч. підтримку інфраструктурних, енергетичних та інших проєктів, які мають відповідати найкращим сучасним кліматичним та екологічним вимогам, допомагати країні здійснити зелений перехід та покращити стан довкілля. Органи державної влади, аналітичні центри, цільові програми та фонди, IFIs та окремі науковці й експерти застосовують різні терміни щодо українського відновлення (Build Back Better, зелене відновлення, стале відновлення, стійке, кліматично нейтральне та сприятливе для довкілля відновлення).

Проаналізувавши їх, ми дійшли висновку, що термін **Build Back Better є найбільш широким та може вважатись рамковою концепцією**, яка релевантна для будь-якого сектору – адже краще можна відновити як енергетичні об'єкти (фізична відбудова), так і сферу освіти, медицини (економічне, соціальне відновлення).

Водночас поняття Build Back Greener, Build Back Sustainably є принципами загальної концепції Build Back Better; вони є визначальними для відбудови певних секторів (енергетики, будівель, транспортної інфраструктури) і нейтральними для відновлення інших (наприклад, медицини, якщо мова не йде про фізичну відбудову будівель).

Оскільки деякі з проаналізованих стейкхолдерів є потенційними інвесторами в українське відновлення, уряду важливо орієнтуватися у їхньому баченні відновлення країни. Більш того, принципи Build Back Greener, Build Back Sustainably загальної концепції Build Back Better в баченні міжнародних партнерів України мають бути покладені в основу урядового планування відновлення, оскільки від цього в майбутньому залежатиме надання фінансування на нього. Україна у плануванні

відновлення має синхронізувати своє бачення з ЄС та провідними міжнародними фінансовими організаціями, включити принципи зеленого та сталого відновлення у загальну концепцію з відбудови, а також її складові, цільові показники та індикатори їхнього досягнення.

Забезпечення єдиного визначення концепції відновлення, її складових, принципів, цільових показників та індикаторів вимірювання на рівні держави унеможливить розбіжності в національних стратегічних документах, які готуються різними державними органами, зробить вимоги держави до проєктів з відновлення більш чіткими і зрозумілими для бізнесу та місцевої влади, забезпечить більше розуміння національної стратегії та українського бачення відновлення міжнародним інвесторам, сформує розуміння в українському суспільстві, чого варто і не варто очікувати в рамках відновлення, змістивши акцент виключно з розбудови зеленої генерації на більш широкі переваги для довкілля, здоров'я та добробуту.

Щодо проаналізованих аналітичних напрацювань – у них майже відсутні суперечності стосовно врахування зелених принципів у плануванні відновлення. Скоріше, дані матеріали доповнюють один одного, рекомендуючи заходи, які узгоджуються із загальними цілями (наприклад, декарбонізації та адаптації до зміни клімату чи покращення стану довкілля). Такі напрацювання можуть використовуватись урядом під час розробки нового чи перегляду попереднього плану відновлення для більшого включення в нього зеленого компоненту.

На нашу думку, робота над **інтеграцією зелених компонентів відновлення має починатись вже в короткостроковій перспективі відновлення**. По-перше, це закладе основу для запланованого зеленого відновлення в післявоєнний період, по-друге, свідчитиме про наміри України виконувати свої зобов'язання в рамках інтеграції в ЄС, навіть незважаючи на війну, та, по-третє, сприятиме легшому доступу до фінансування міжнародних фінансових структур, які так чи інакше вже мають у своїй інвестиційній політиці певний набір зелених компонентів, **який є обов'язковим для всіх клієнтів**.

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення концепції «Відбудувати краще, ніж було» в контексті України, ми визначили спільний підхід Світового банку, Єврокомісії, ООН та уряду України, викладений у другому звіті «Оцінка потреб України у відновленні та відбудові»⁵⁴ як такий, що може бути використаний урядом як основа. Він визначає загальні характеристики такого відновлення, які враховують цілі декарбонізації та зменшення негативного впливу на довкілля, а також визначає більш конкретні принципи та заходи для окремих секторів і сфер.

Так, згідно зі звітом, за концепцією Build Back Better урядові заходи з відбудови зруйнованих чи пошкоджених об'єктів мають бути націлені на створення сучасної, низьковуглецевої економіки, яка буде адаптованою до зміни клімату та узгоджуватись з політиками та стандартами ЄС, водночас мають враховуватись інтереси вразливих груп та мета забезпечення добробуту населення загалом.

Заходи, які забезпечують «відбудову краще, ніж було», зокрема, включають покращення функціональності, енергоефективність, адаптацію до зміни клімату та готовність до стихійних лих, модернізацію тощо. У розрахунки потреб України у відбудові Світовий банк закладав вартість відбудови не за базовим сценарієм, а за кращими стандартами, тобто із зеленим преміумом за відбудову «краще, ніж було».

Взявши за основу підхід зі звіту, уряд може надалі додавати, деталізувати та уточнювати характеристики відновлення «краще, ніж було».

РОЗДІЛ II. СИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ У СВІТІ: УРЯД ТА БІЗНЕС

У цьому Розділі досліджено положення й цілі ключових світових і європейських рамок кліматичного та екологічного регулювання, які є актуальними як для уряду, так і для бізнесу. Основними з них є Паризька угода, Цілі сталого розвитку та Європейський зелений курс, а також ті зелені індикатори, вимоги та критерії, які є актуальними виключно для бізнесу, зокрема ті, які визначаються в ESG-політиках компаній. Метою цього розділу є зрозуміти, наскільки сучасне розуміння українських стейкхолдерів концепції «відбудувати краще ніж було» та її складової зеленого відновлення узгоджується з положеннями і цілями ключових світових і європейських рамок кліматичного та екологічного регулювання.

«Вузькі місця», які розглядаються або усуваються в цьому розділі:

1. Низький рівень зеленого мейнстрімінгу в рамкових політиках з відновлення

Для уряду України довкілля та клімат не є пріоритетом на етапах розробки, реалізації та оцінки регулювання та в плануванні відновлення. Відповідні рамкові регулювання, з якими варто узгоджуватись, включають Цілі сталого розвитку ООН, РКЗК ООН та її угоди, зокрема Паризька угода, а також регулювання ЄС в рамках Зеленого курсу. Їхнє врахування є необхідним з різних причин: від довгострокових міжнародних зобов'язань України до необхідності полегшення залучення інвестицій у післявоєнне відновлення та неминучого узгодження політики з *acquis* ЄС.

2. Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

Хоча відновлення, яке б повністю узгоджувалось з Паризькою угодою та кращими європейськими/міжнародними стандартами, ймовірно, буде неможливим до кінця війни, важливо враховувати ці аспекти вже зараз. Чинне законодавство та нормативні акти, а також фінансові стимули недостатні для того, щоб забезпечити процес відновлення, який відповідатиме траєкторії, необхідній для досягнення нетто-нуля викидів парникових газів або запобігання зростанню рівня забруднення порівняно з довоєнним рівнем. Український уряд і бізнес повинні стежити за розвитком міжнародного кліматичного регулювання та узгоджувати політику чи діяльність з ним.

3. Український бізнес в режимі виживання, а не розвитку

Український бізнес, який переважно працює в режимі виживання, приділяє мало уваги зниженню свого екологічного та кліматичного впливу. Відсутність мотивації до впровадження стійких практик або інновацій у технологіях і процесах частково пояснюється відсутністю чітких урядових директив і сигналів від міжнародної спільноти. Іншою причиною цього є низька обізнаність компаній про регулятивні зміни, які, ймовірно, відбудуться, а також про динаміку на глобальних ринках, щодо сталого розвитку та впливу бізнесу на навколишнє середовище.

2.1. РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ ТА ПАРИЗЬКА УГОДА ЯК ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

За останні двадцять років тема зеленого розвитку та протидії зміні клімату стала пріоритетною для глобального порядку денного. На відміну від дискурсу кінця ХХ ст., сьогодні вже не ставиться питання “Чи дійсно відбувається зміна клімату через антропогенні викиди?”, адже це вважається науково доведеним фактом, у т.ч. у низці звітів IPCC⁵⁵. Обсерваторія конфліктів і навколишнього середовища⁵⁶ (СЕОBS) пішла далі й виявила, що ніщо не сприяє посиленню зміни клімату настільки сильно, як такий антропогенний фактор як війна, яка підтримує попит на викопне паливо, вимагає великого ресурсу для підтримки збройних сил, знижує рівень енергоефективності. Тобто своїм дослідженням СЕОBS довів, що одним з антропогенних факторів, які впливають на зміну клімату, є також і збройні конфлікти та війни, що додає цьому кліматичному виклику ще більшої ваги. За даними СЕОBS, викиди ПГ країнами з найбільш розвиненими збройними силами більші ніж у багатьох країнах разом взятих. Саме збройні сили сьогодні відповідальні за 5,5% усіх викидів ПГ у світі, хоча точна оцінка залежить від тривалості та інтенсивності бойових дій, у яких вони беруть участь. Саме тому сьогодні мова йде не про доведення того, що зміна клімату відбувається через людську діяльність, а, радше, про те, якими шляхами досягати скорочення викидів ПГ, щоб стримати зростання температури, як розподіляти обов’язки зі зниження викидів між країнами, з огляду на історичні обсяги викидів, наскільки світ відстає від встановлених кліматичних цілей, якою має бути роль бізнесу та, головне, як розробляти економічні стратегії, які мають забезпечити зростання добробуту і покращення стану довкілля.

2.1.1. ЗОБОВ’ЯЗАННЯ КРАЇН ВІДПОВІДНО ДО РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ЗМІНУ КЛІМАТУ ТА КЛЮЧОВИХ МІЖНАРОДНИХ УГОД

На міжнародному рівні робота над питаннями зміни клімату ведеться на основі **Рамкової конвенції ООН про зміну клімату** (РКЗК, *англ. United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC*⁵⁷), сторонами якої є 196 країн, включно з Україною. Кожного року країни зустрічаються на конференції COP (Conference of Parties), щоб обговорити спільні зусилля та домовитись про наступні кроки щодо стримування зростання температурних показників у світі.

У рамках РКЗК у 1997 році було укладено Кіотський протокол⁵⁸ – міжнародну угоду, країни-підписанти якої, а саме розвинені країни та країни з перехідною економікою (країни Додатку А), взяли на себе зобов’язання скоротити викиди ПГ. Кіотський протокол діяв до 2020 року. Для виконання встановлених протоколом цілей, на додачу до скорочення викидів ПГ на власній території, **країни могли купувати скорочення викидів в інших країн, тобто було започатковано міжнародний ринок торгівлі викидами**. Торгівля здійснювалась за двома механізмами:

- 1) Механізм чистого розвитку (*англ. Clean Development Mechanism*) дозволяв країнам з додатку 1 (Annex I countries) до РКЗК купувати скорочення в країн, що не входять до додатку 1 РКЗК (non-Annex 1 countries), тобто розвинені країни чи країни з перехідною економікою могли купувати в інших країн, в основному тих, що розвиваються;
- 2) Механізм спільного впровадження (*англ. Joint Implementation*) дозволяв країнам з додатку 1 до РКЗК купувати скорочення в інших країн з додатку 1. Оскільки Україна входить до додатку 1 за Кіотським протоколом, вона використовувала цю опцію для залучення фінансування проєктів зі скорочення викидів за рахунок інших країн, наприклад, закупівлі електротранспорту для міст чи імплементації проєктів з енергоефективності.

Київський протокол став першою спробою країн домовитись на міжнародному рівні про скорочення викидів ПГ, що, відповідно, почало спонукати їх до розробки планів з декарбонізації та звітування про прогрес і результати. За 23 роки існування Київського протоколу було встановлено прецедент у міжнародній торгівлі вуглецем, а країни отримали цінний досвід у плануванні та розвитку власних проєктів зі скорочення викидів вуглецю.

Вставка 1. Парникові гази. Основними ПГ є діоксид вуглецю (CO_2), метан (CH_4), оксид азоту (N_2O), гідрофторвуглецеві сполуки (HFCs), перфторвуглецеві сполуки (CF_4 , C_2F_6 та ін.) і гексафторид сірки (SF_6). Оскільки викиди діоксиду вуглецю складають більшість викидів ПГ (близько 75%⁵⁹), часто акцент робиться на необхідності скорочення саме цього парникового газу. Втім інші парникові гази також починають отримувати більше уваги.

Так, метан (CH_4 або природний газ) є потужним парниковим газом – його молекула призводить до утримання тепла в 28 разів більше ніж молекула CO_2 протягом 100 років після потрапляння в атмосферу. Секторами, відповідальними за більшу частку викидів метану є сільське господарство (зокрема, від процесів життєдіяльності с/г тварин) та енергетика – під час видобутку та транспортування вугілля, нафти і газу можуть бути викиди в результаті запланованих операцій (наприклад, продувки газових свердловин) чи внаслідок витоків через негерметичність обладнання. Втім метан не входить до системи торгівлі викидами ЄС, і тільки у 2021 р. у рамках ЄЗК ЄС ухвалив Метанову стратегію у 2021 р., а система торгівлі викидами для сектору морських перевезень включатиме метан з 2026. Водночас у 2021 р. США була започаткована ініціатива “Global Methane Pledge”, в рамках якої країни зобов’язуються скоротити викиди метану на 30% до 2030 р.

Такі парникові гази як CFC та HCFC, що використовувались в охолодженні та аеросолях, довелось вивести з ужитку. CFC та HCFC призводили до руйнування озонового шару, тому у 1987 р. шляхом укладання Монреальського протоколу країни домовились припинити їхнє використання. На зміну CFC прийшли гідрофторвуглецеві сполуки (HFCs), які не руйнують озоновий шар, але є потужним парниковим газом (25000 разів більше ніж діоксид вуглецю). у 2016 р. була укладена Кігальська поправка до Монреальського протоколу, за якою HFC також повинні бути виведені з ужитку. Наразі в ЄС обговорюється регулювання, що матиме на меті значно знизити використання HFC після 2024 та замінити на природні альтернативи холодоагенти. Важливими аспектами також є використання HFC у виробництві теплових насосів, які просуває ЄС в рамках ЄЗК та залежність ЄС від імпорту критичної сировини з Китаю.

На COP21 у 2015 році була підписана **Паризька угода (ПУ)**, яка стала наступницею Київського протоколу та наразі є основою глобальної кліматичної політики. Паризька угода визначає, що країни мають на добровільній основі періодично приймати **Національно визначені внески до ПУ** (НВВ), тобто цілі зі скорочення викидів ПГ, адаптації до зміни клімату та вживати заходів для їхнього досягнення. Кожна наступна ціль повинна бути амбітнішою за попередню. Основною метою ПУ є:

- 1) втримати зростання глобальної температури у межах $1,5\text{-}2^\circ\text{C}$ до 2100 року (згідно зі звітом IPCC), оскільки саме така межа була визначена як безпечна, така, що не призведе до катастрофічних непередбачуваних наслідків для людства,
- 2) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату,
- 3) забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямом низьковуглецевого та опірного до зміни клімату розвитку.

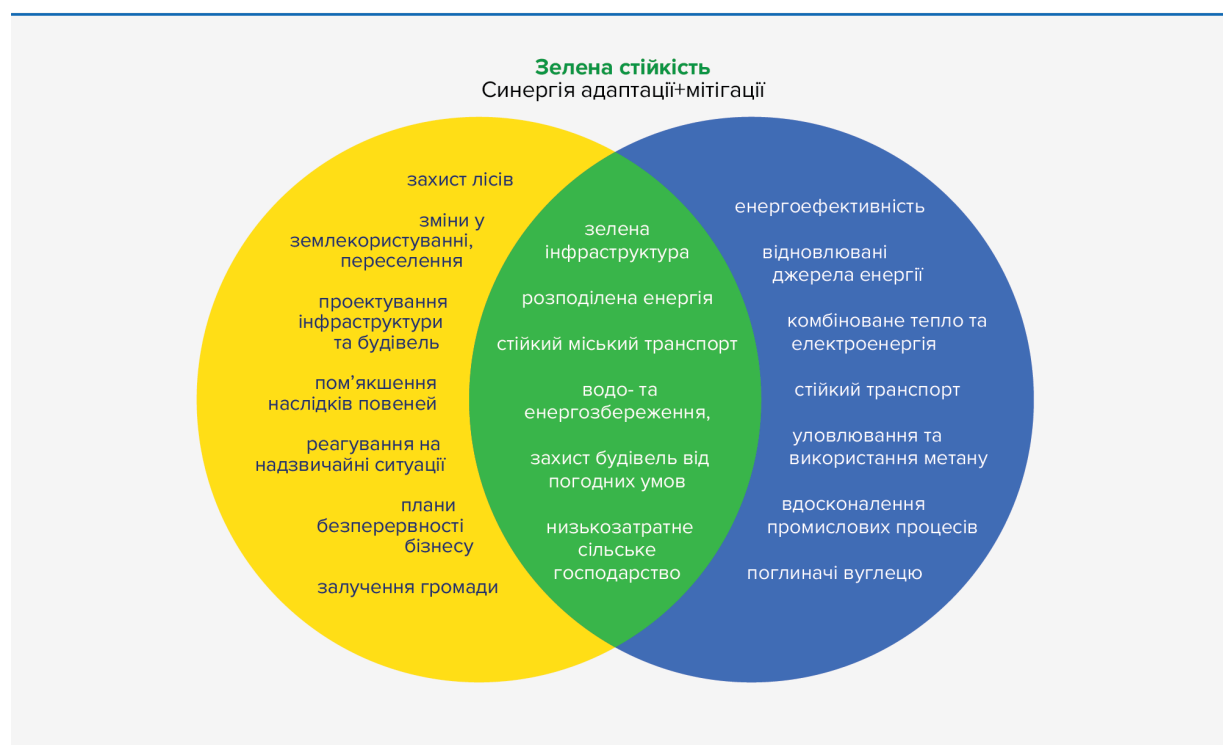
Враховуючи той обсяг викидів ПГ, який вже потрапив в атмосферу в результаті людської діяльності, науковці, що працюють в рамках UNFCCC порахували, що

до 2050 року країнам треба досягти кліматичної нейтральності, а після 2050 року фактично перестати викидати ПГ. **Кліматична нейтральність** або нетто-нульові викиди парникових газів – передбачає такий стан системи, діяльності тощо, за якої кількість викидів парникових газів, виділених у навколишнє середовище, дорівнює кількості вуглекислого газу, поглиненого з навколишнього середовища або видаленого за допомогою технологій вилучення вуглецю з атмосфери (Direct Air Capture). **Поняття кліматичної нейтральності є ключовим у темі боротьби зі зміною клімату.**

Кліматична нейтральність досягається шляхом зниження викидів ПГ, що також називають пом'якшенням зміни клімату (*англ. mitigation*). У рамках **пом'якшення** впроваджуються всі ті технології та дії, що ведуть до зниження викидів ПГ, а саме розвиваються відновлювані джерела енергії (ВДЕ), які скорочують потребу у викопному паливі, та енергоефективність, здійснюється перехід на електромобілі та альтернативні традиційним способи виробництва (наприклад, сталі), викопне паливо замінюють на зелене чи низьковуглецеве (наприклад, водень, біопаливо), використовуються технології вловлювання та захоронення вуглецю тощо. У рамках **адаптації до зміни клімату**⁶⁰ реалізуються всі ті проекти та політики, що ведуть до зміни у природних, соціальних чи економічних системах у відповідь на поточні або майбутні наслідки зміни клімату.

Організація «Центр політики з чистого повітря» виділяє поняття зеленої стійкості, яке охоплює заходи з позитивними ефектами і для пом'якшення зміни клімату, і для адаптації до неї. Таким чином, за умови належної координації кліматичних політик вигоди від їхнього запровадження будуть максимізовані. Приклади заходів, що знаходяться на перетині двох сфер, наведені на рис. 7.

Рис. 7. Зелена стійкість – синергія адаптації + пом'якшення (мітігації)

Джерело: CTCN/CCAP⁶¹

У контексті українського відновлення заходи з пом'якшення зміни клімату та адаптації можуть бути застосовані під час будівництва пошкоджених чи зруйнованих будівель, об'єктів інфраструктури, доріг, купівлі нових транспортних засобів, наприклад громадського транспорту, відбудови зруйнованих ТЕС, ТЕЦ чи котелень тощо. Адже у плануванні й проектуванні таких об'єктів необхідно буде робити вибір між використанням більш вуглецеємних матеріалів і технологій, які в майбутньому призведуть до викидів ПГ, та матеріалами і технологіями з меншою вуглецеємністю і позитивнішим впливом на довкілля і клімат у майбутньому, а також стійкими (невразливими) до наслідків зміни клімату, таких як посухи, аномальні температури, підтоплення, стихійне лихо тощо. Для **перевірки відповідності проєкту кліматичним цілям з пом'якшення зміни клімату** міжнародні фінансові організації та агенції з розвитку використовують такі зелені індикатори:

- обсяг викидів ПГ протягом життєвого циклу – проєкт має узгоджуватись із цілями Паризької угоди (стримування росту температури до 1,5°C, але не більше 2°C порівняно з доіндустріальним рівнем до 2100 року, згідно зі звітом IPCC);
- тіньова вартість вуглецю;
- ризик економічної та технологічної замкненості на вуглецеємних паливах (carbon lock-in);
- відповідність національному законодавству стосовно клімату;
- інші кліматичні ризики проєкту.

Важливим є і питання адаптації до зміни клімату під час відновлення інфраструктури. Так, існує низка варіантів т.з. «зеленої» інфраструктури (*англ. green infrastructure*), що спирається на природні рішення, на протигагу традиційній, «сірій», інфраструктурі (*англ. grey infrastructure*).

У контексті українського відновлення заходи з адаптації можуть бути так само застосовані під час відбудови зруйнованих будівель та інфраструктури. Наприклад, дизайн будівель має враховувати зростання середньої температури та передбачати кращу ізоляцію, що зменшить витрати на кондиціонування та підвищить енергоефективність. У такому випадку також мають обиратись альтернативні традиційним варіанти технологій та матеріалів, що забезпечать, з одного боку, менший вплив на клімат та, з іншого боку, кращий рівень якості повітря й водних ресурсів.

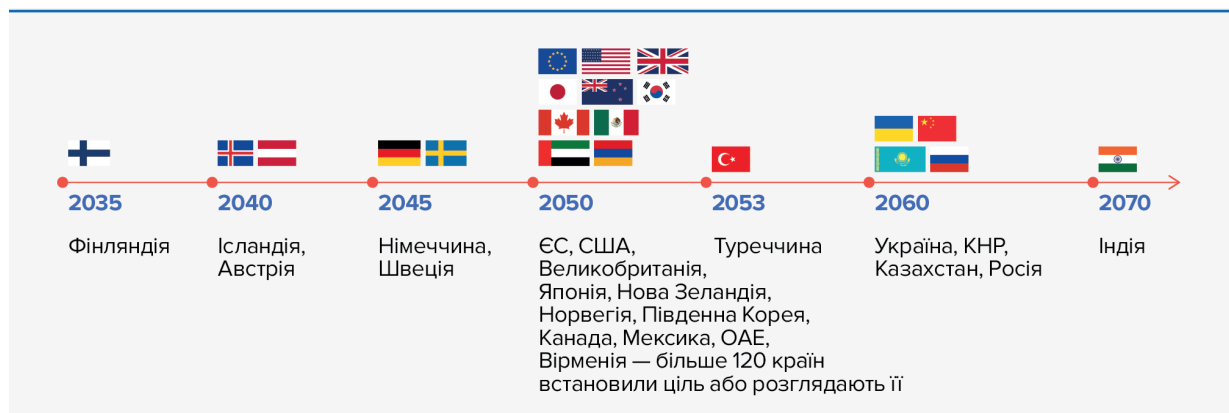
Водночас матеріали, що використовуються для відновлення мостів, доріг та інших інфраструктурних об'єктів мають обиратись з урахуванням подальшої зміни клімату в Україні⁶², зокрема підвищення температури та інтенсивності опадів. Зміни в максимальних температурах повинні закладатись в інженерні розрахунки під час розробки проєктів. Адже матеріали, які сьогодні використовуються для будівництва доріг, можуть не витримати майбутніх температурних екстремумів та змінюватись під їхнім впливом. Так, до 2080 року близько 92%⁶³ збитків від природних факторів у транспортному секторі в Європі будуть від теплових хвиль, водночас більшість збитків будуть від пошкоджень доріг та залізничної інфраструктури. До прикладу, в Польщі річні збитки інфраструктурі у 2020-х роках можуть сягнути 206 млн євро⁶⁴, разом з тим вартість адаптації оцінюється в 257 млн євро. Оцінка вартості адаптації інфраструктури для України буде іншою, оскільки деякі об'єкти будуть відбудовуватись з нуля, тому необхідно буде порівнювати різні сценарії відбудови.

Для перевірки відповідності проєкту кліматичним цілям з адаптації міжнародні фінансові організації та агенції з розвитку використовують такі зелені індикатори:

- відповідність Таксономії сталого фінансування ЄС, зокрема принципу «Не завдавай значної шкоди» – у визначених сферах, тобто проект не має погіршити адаптованість до зміни клімату у місці розташування;
- позитивний вплив на біорізноманіття, внесок у розвиток циркулярної економіки чи зниження забруднення довкілля;
- наявність системи управління для надзвичайних ситуацій;
- оцінка кліматичних ризиків проекту, у т.ч. його вразливості до зміни клімату.

Більшість країн⁶⁵, у т.ч. Європейський Союз, встановили мету досягти кліматичної нейтральності саме до 2050 року, хоча за останніми закликами⁶⁶ Генерального секретаря ООН, для розвинених країн відповідна часова рамка має бути до 2040 року. Деякі ж країни все ж зобов'язались досягти цієї мети раніше: Фінляндія до 2025 року, Австрія до 2040 року, Німеччина до 2045 року. І лише декілька країн мають досягти кліматичної нейтральності до 2060 року, серед яких найбільший емітент/забруднювач Китай, а також Казахстан та Україна. Втім, імовірно, Україні доведеться переглянути свою мету в процесі синхронізації свого законодавства з європейським, оскільки в ЄС ця мета закріплена у законі на рівні 2050 року.

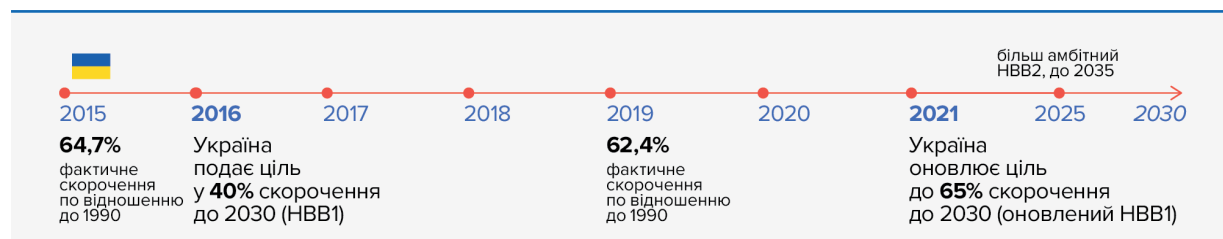
Рис. 8. Race to net zero: понад 130 країн планують знизити викиди до нуля до 2050 р. або раніше, що призведе до фундаментальних змін у структурі економік

Джерело: складено авторами

Останній раз країни оновлювали свої національні цілі щодо скорочення викидів ПГ у 2021 році. Поточні НВВ діють до 2030 року, разом з тим НВВ на наступний період мають бути прийняті до 2025 року включно. Україна у своєму НВВ встановила ціль зі зниження викидів на 65% порівняно з показником 1990 року. Хоча в інших країнах ця ціль зазвичай менша: –55% у ЄС, –50-52% у США (порівняно з 2005 роком), –43% у Австралії (порівняно з 2005 роком), усі вони не мали економічного спаду у 1990 році, з яким зіткнулась Україна, а тому для цих країн це вже є суттєвим зниженням щодо поточного рівня. Так, ЄС у 2020 році скоротило викиди на 32% по відношенню до 1990 року, значно перевершивши свою ціль у 20% завдяки економічному спаду через пандемію COVID-19. Втім ціль ЄС до 2030 року – скоротити викиди на 55% порівняно з рівнем 1990 року – означає необхідність скоротити викиди на додаткові 23 п.п. до 2030 року по відношенню до 1990 року. Водночас для України у період до повномасштабного вторгнення така ціль передбачала скорочення лише на кілька відсотків по відношенню до рівня викидів на той момент.

Рис. 9. Різниця між ціллю зі скорочення викидів, встановленою в оновленому НВВ України, та де-факто скороченими викидами на момент затвердження оновленого НВВ (на рисунку – справа)

Джерело: складено авторами на основі даних Національного кадастру викидів⁶⁷

Подаючи оновлений НВВ у 2020 році, уряд України заклав також певні рівні скорочень викидів ПГ за секторами до 2030 року з розрахунком вартості цих скорочень. Варто зазначити, що ці рівні є не обов’язковими, а, швидше, орієнтовними.

Таблиця 1. Заплановані скорочення за секторами та вартість скорочень, 2021

Сектор	Ціль 2030 (до рівня 2018)	Вартість скорочення, Євро/тону
Енергетика: виробництво електроенергії та тепла, видобування та транспортування енергоресурсів	-39%	26
Промисловість	+19%	67
Транспорт	+15%	429
Будівлі	-9%	147
Сільське господарство	-14%	347
Землекористування, зміни землекористування та лісове господарство	-14%	55
Відходи	-5%	119

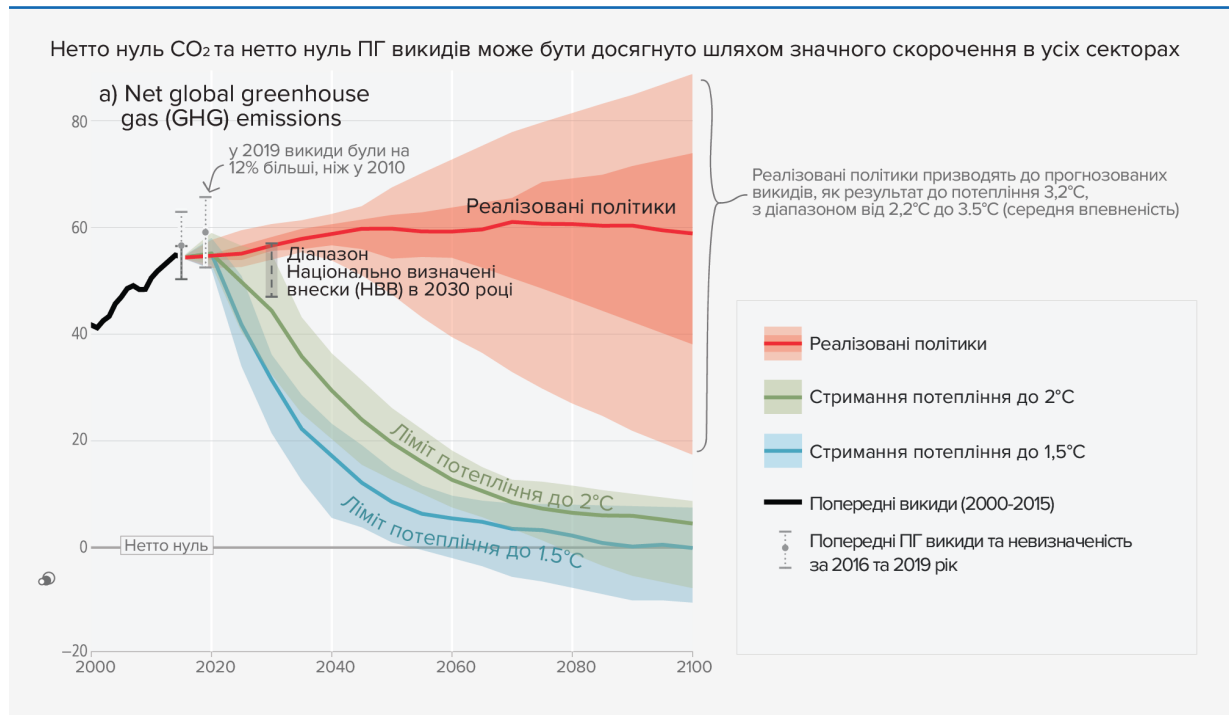
Джерело: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України

Варто зазначити, що в рамках Паризької угоди у 2021 р. країни узгодили основні правила міжнародної торгівлі скороченнями викидів парникових газів (стаття 6 угоди). Для здійснення торгівлі урядам країн необхідно укласти двосторонні угоди. Наразі Україна уклала таку угоду зі Швейцарією та працює над угодою з Японією.

Відставання від необхідної траєкторії. До оголошення оновлених НВВ та цілей країн з кліматичної нейтральності (переважно до 2050 року) світ був на траєкторії викидів, яка призвела б до підвищення температури +2,9°C до кінця століття (див. Графік 1). Після оголошення оновлених НВВ, ця траєкторія змістилась до ~2,4°C, хоча встановлені цілі, перш за все, потрібно імплементувати. Навіть за умови впровадження заходів на виконання оновлених НВВ країнами, щоб не перевищити зростання температури більш ніж на 1,5°C до кінця століття, країнам треба ще додатково затвердити та реалізувати цілі щодо скорочення викидів еквівалентних ~1°C.

На основі поточних **НВВ** країн-учасниць РКЗК ООН⁶⁸ розрив поточної траєкторії викидів з такою, що узгоджується зі стриманням зростання температури у межах 1,5°C, становитиме 20.3–23.9 Гт CO₂-екв. у 2030 р.

Рис. 10. Для обмеження зростання температури у межах 1,5-2°C необхідним є різке, масштабне та у більшій мірі негайне скорочення викидів ПГ

Джерело: IPCC⁶⁹

Щоб скоротити підвищення температури з +2,4°C ще на 1°C, викиди ПГ мають зменшитись на додаткові ~23 Гт CO₂-екв. на рік, адже траєкторії до +1,5°C весь світ зможе викидати лише ~33 Гт на рік. Для порівняння: розрив у ~23 Гт в майже 4 рази перевищує щорічні викиди США (6,5 Гт CO₂-екв. у 2019) та у 70 раз викиди України (330 Мт-CO₂екв у 2019). Наступні роки НВВ ставатимуть більш амбітними, оскільки, відповідно до Паризької угоди, під час обов'язкового перегляду цілі, країна не може її зменшувати. Наразі на рівні ООН також **триває процес оцінки глобального процесу з досягнення цілей Паризької угоди (Global stocktake)**, який має завершитись у 2023 році та надати країнам висновки й рекомендації щодо подальших дій.

Допоміжними у виконанні країнами своїх НВВ та утриманні їх діяльності в рамках необхідної траєкторії є низка **добровільних кліматичних ініціатив для уряду (англ. governmental pledge)**. Стаючи підписантом або стороною такої ініціативи, держава, як правило, отримує певний набір конкретних інструментів/зелених індикаторів зі скорочення викидів ПГ та загалом вводить себе в певні міжнародні рамки діяльності, які передбачають реалізації нею конкретних заходів (наприклад, відмови від викопного палива або скорочення викидів метану). Більшість з таких ініціатив приймаються на COP. Водночас деякі країни, включно з Україною, поки що не повною мірою використовують можливості подібних ініціатив, адже при низці IFIs та інших фінансових організацій існує варіант отримання технічної допомоги саме для досягнення цілей конкретних ініціатив.

2.1.2. ДОДАТКОВІ ІНІЦІАТИВИ КРАЇН НА ПЛАТФОРМИ UNFCCC ТА COP

Global Methane Pledge⁷⁰ є міжнародною добровільною кліматичною ініціативою США та ЄС, прийнятою на COP26 у листопаді 2021 року в Глазго, що передбачає здійснення добровільних заходів учасників ініціативи зі скорочення глобальних

викидів метану принаймні на 30% від рівня 2020 року до 2030 року. Учасники ініціативи також зобов'язуються рухатися до використання методології реєстрів/кадастрів викидів IPCC, а також працювати над постійним підвищенням точності, прозорості, узгодженості, сумісності та повноти національних звітів щодо інвентаризації ПГ відповідно до РКЗК ООН та Паризької угоди.

Учасниками ініціативи стало понад 100 країн світу, включно з Україною. Ця ініціатива важлива для України, оскільки сприяє закриттю вугільних шахт (*витік метану з вугільних шахт у світі еквівалентний 3,5 млрд тон CO₂*⁷¹) і теплових електростанцій, а також сприяє управлінню викидами метану на інших діючих та виведених з експлуатації об'єктах. З огляду на те, що національні зобов'язання прямо впливають на напрямок ведення бізнес-діяльності, українські компанії та підприємства, особливо сектору енергетики, повинні брати до уваги участь України у подібних ініціативах під час реалізації своїх проєктів та ведення господарської діяльності загалом. Ведення діяльності згідно з ціллю Global Methane Pledge передбачає⁷²:

1. Здійснення інвентаризації викидів метану: розробка методології, визначення коефіцієнтів в організації чи країні, ведення відповідного реєстру/кадастру (якщо на національному рівні, то по кожному із секторів окремо). Індикатором виступає кількість викидів метану на одиницю діяльності або виробництва.
2. Використання систем моніторингу та вимірювання викидів (дистанційне зондування, аерофотозйомка або обладнання наземного моніторингу для збору даних про викиди в реальному часі).
3. Програми виявлення та ремонту витоків (LDAR): мета програми Leak detection and repair (LDAR) – допомогти нафтогазовій та вугільній галузям виявляти та усувати витoki метану. Індикатори моніторингу можуть включати кількість і частоту перевірок виявлення витоків, кількість проведених ремонтів і досягнуте скорочення неконтрольованих викидів метану.
4. Скорочення викидів метану: встановлення конкретних цілей зі скорочення викидів метану протягом визначеного періоду. Індикатори моніторингу виконання цієї цілі можуть включати прогрес у досягненні цих цілей, наприклад, щорічне скорочення викидів, відсоткове скорочення порівняно з базовим роком або інтенсивність викидів на одиницю продукції.

Powering Past Coal Alliance⁷³ є другою важливою для України добровільною міжнародною кліматичною ініціативою. У 2021 році, під час COP26 у Глазго (Великобританія) Україна доєдналась до коаліції Powering Past Coal Alliance, яка передбачає відмову від вугільної генерації. Оскільки генерація електроенергії з вугілля складає майже 40%⁷⁴ від загальної генерації у світі, а також враховуючи, що електростанції на вугіллі спричиняють найбільші викиди ПГ серед усіх інших енергетичних технологій, важливим є відмовитись від вугілля як джерела енергії. Тому приєднання до цієї ініціативи означає, що уряд зобов'язується⁷⁵:

- вивести з експлуатації вугільні станції, якщо вони не використовують технології вловлювання та захоронення вуглецю (CCS);
- заборонити будівництво нових вугільних станцій, якщо вони не використовують технології вловлювання та захоронення вуглецю;
- підтримувати чисті джерела енергії через відповідні політики та інвестиції.

На конференції з відновлення у Лондоні, уряд України підтвердив⁷⁶ відданість цілям в рамках цієї ініціативи, зокрема щодо відмови від використання державних вугільних теплових електростанцій до 2035 року.

Ініціатива Net Zero World⁷⁷ є добровільною міжнародною кліматичною ініціативою,

співзасновницею якої є Україна. Ця ініціатива США виникла у 2021 році⁷⁸ та має на меті допомогти країнам імплементувати цілі з кліматичної нейтральності та прискорити перехід до низьковуглецевих енергетичних систем. Також в рамках цієї ініціативи передбачається надання США підтримки країнам-учасницям ініціативи у вигляді:

- розробки технічних, ринкових та інвестиційних дорожніх карт із зеленого енергетичного переходу;
- розробки проєктів та планів з модернізації інфраструктури;
- фасилітації обміну досвідом та знаннями між країнами-учасницями.

Україна вже почала роботу в рамках цієї ініціативи⁷⁹ та буде враховувати її принцип під час відновлення міст, зокрема в частині розвитку децентралізованої генерації.

Отже, сьогодні на порядку денному світу гостро стоїть питання скорочення викидів ПГ та адаптації до зміни клімату. Країни з різною інтенсивністю працюють над тим, щоб знайти ефективні інструменти скорочення викидів та стримати зростання температури у безпечних межах, правильно розподілити обов'язки зі зниження викидів між країнами.

Основою сучасної кліматичної політики є Паризька угода, метою якої є втримати зростання глобальної температури у безпечних межах, а саме 1,5-2° С до 2100 року. Для цього країни приймають Національно визначені внески до Паризької угоди, тобто кліматичні цілі до певного року.

Більшість країн, у т.ч. Європейський Союз, встановили мету досягти кліматичної нейтральності до 2050 року, проте деякі країни встановили ціль раніше. Україна на час написання цього дослідження є серед небагатьох країн, які зобов'язались досягти кліматичної нейтральності до 2060 року, проте у зв'язку з інтеграцією держави до ЄС цей показник, швидше за все, буде узгоджений з європейською траєкторією.

Хоча сьогодні у світі все ж спостерігається тенденція до відставання від тієї траєкторії скорочення викидів, яка є необхідною для досягнення цілей Паризької угоди, зміна клімату сьогодні сприймається урядами не лише як питання захисту довкілля й забезпечення здоров'я людей, а й як визначальний фактор економічної стратегії та розвитку національних промисловостей, збереження та посилення їхньої конкурентоспроможності. Саме тому Україні не варто забувати про свої довоєнні кліматичні зобов'язання, адже вони набули більшої актуальності протягом війни, та розвивати систему свого кліматичного врядування. Відновлення країни неминуче призведе до додаткових викидів ПГ, тому важливо обрати таку концепцію відновлення, яка мінімізує обсяги викидів та забезпечить економічне зростання без зростання викидів ПГ. Це можливо в рамках концепції «відбудувати краще ніж було» із застосуванням принципів зеленого відновлення під час розробки національних та регіональних програм відбудови/реконструкції по всій Україні. До того ж, на реалізацію відновлення на зелених засадах буде простіше отримати фінансування від міжнародних інвесторів, кредиторів та донорів, які все частіше відводять на ці проєкти окремі треки.

2.2. ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН ЯК ДОРОГОВКАЗ ЩОДО СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ДЛЯ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

Ще однією глобальною рамкою, яка закріплює певний набір маркерів «зеленості» проекту та індикаторів прогресу імплементації цих маркерів на додаток до Паризької угоди, є Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР ООН).

Рис. 11. Цілі сталого розвитку ООН

Джерело: ООН⁸⁰

Широкомасштабна війна оголила ті виклики й питання розвитку України, які перебувають у фокусі Порядку денного ООН зі сталого розвитку до 2030 року: демографічне скорочення, бідність, різні форми насильства, ментальні та психічні розлади цивільних та військових, зростання біженців, неефективність правосуддя, втрата біорізноманіття та нанесення шкоди довкіллю.

Вставка 2. Порядок денний зі сталого розвитку до 2030 року та ПРООН

Одночасно з приєднанням до Паризької угоди Україна стала частиною і глобального процесу забезпечення сталого розвитку, відповідно до нових орієнтирів розвитку, закріплених у документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»⁸¹, ініційованого Самітом ООН у 2015 році.

Документ визначає 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації ЦСР. Кожну глобальну ціль було розглянуто з урахуванням специфіки національного розвитку. Протягом 2016-го року в Україні було проведено низку національних (4) та регіональних (10) консультацій⁸². За результатами консультацій було прийнято рішення, що національні ЦСР слугуватимуть основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування. У 2019 році Президент України ухвалив Указ про 17 Цілей сталого розвитку⁸³, інтегрувавши їх у державну політику як основу для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців.

Сталий розвиток – розвиток, який задовольняє потреби сьогоднішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби (Our Common Future, United Nations General Assembly, 1987⁸⁴). Концепція сталого розвитку вводить певні обмеження для сучасних технологій і соціального устрою в частині їхнього впливу на екологічні ресурси, біорізноманіття та довкілля загалом. Сталий розвиток передбачає встановлення таких меж співіснування, завдяки яким майбутні покоління матимуть можливість жити не просто в такому ж, а в кращому навколишньому середовищі.

ПРООН виступає посередником між органами державної влади, українським бізнесом та багатьма фінансовими установами, фондами й цільовими програмами різної спрямованості у питанні дотримання ними цілей сталого розвитку. ПРООН є міжнародною організацією, яка діє в рамках системи ООН, із найбільшим представництвом в Україні. Маючи більше 17 офісів, ПРООН тісно співпрацює з 332 муніципалітетами, 15 мережами організацій громадянського суспільства по всій країні. Під час війни відіграє роль оперативного штабу ООН на місці, що надає підтримку Координатору ООН з питань кризи та допомагає уряду України напрацьовувати варіанти своєчасного реагування на кризи, **забезпечуючи синергії між гуманітарною діяльністю, економічним розвитком та збереженням довкілля.**

Для України як сторони Порядку денного зі сталого розвитку до 2030 року є важливим дотримання усіх 17-ти ЦСР, проте деякі з них мають бути в основі зелених політик та ініціатив, а саме: №13 «Заходи щодо зміни клімату», зокрема через №7 «Доступна і чиста енергія» в комплексі з №15 «Захист та відновлення екосистем суші», №11 «Сталий розвиток міст і громад» та №14 «Збереження морських ресурсів».

ЦСР №13 «Заходи щодо зміни клімату»⁸⁵. Зміна клімату є цілком реальною кризою сучасності, яка призводить до різного роду стихійних лих або катастроф, як-от: повені, посухи, урагани, смерчі, пилові бурі, неконтрольовані пожежі лісів і торф'яників, землетруси тощо. Ключовою причиною виникнення таких криз вважається глобальне потепління або поступове підвищення температури землі, спричинене високим рівнем викидів ПГ через людську діяльність.

Зважаючи на те, що зміна клімату має глобальний характер, а в подоланні її наслідків й утриманні безпечної для здоров'я температури зацікавлені країни усього світу, узгодженість інвестиційних рішень із ЦСР №13 є актуальною умовою для всіх міжнародних інвесторів та донорів, що згадуються в цьому дослідженні.

Таблиця 2. ЦСР №13 Вжити термінових заходів для боротьби зі зміною клімату та її наслідками⁸⁶

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОРИ
13.1 Посилення стійкості та здатності до адаптації до небезпек, пов'язаних із кліматом, і стихійних лих у всіх країнах	13.1.1 Кількість смертей, зниклих безвісти та осіб, які безпосередньо постраждали від катастроф, на 100 000 населення 13.1.2 Кількість країн, які приймають і впроваджують національні стратегії зменшення ризику стихійних лих відповідно до Сендайської рамкової програми щодо зменшення ризику стихійних лих на 2015–2030 рр. 13.1.3 Частка органів місцевого самоврядування, які приймають і впроваджують місцеві стра

	тегії зменшення ризику лиха відповідно до національних стратегій зменшення ризику лиха 13.1.4 Відношення викидів CO ₂ до населення (тонни на душу населення)
13.2 Інтегрувати заходи щодо зміни клімату в національну політику, стратегії та планування	13.2.1 Кількість країн із національно визначеними внесками, довгостроковими стратегіями, національними планами адаптації та повідомленнями щодо адаптації, як повідомлено секретаріату РКЗК ООН 13.2.2 Загальні викиди парникових газів на рік
13.3 Поліпшення освіти, підвищення обізнаності та людського та інституційного потенціалу щодо пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптації, зменшення впливу та раннього попередження	13.3.1 Ступінь, з яким (i) освіта для громадян та (ii) освіта для сталого розвитку включені в (a) національну освітню політику; (b) навчальні програми; (c) педагогічну освіту та (d) оцінювання студентів
13.a Реалізувати зобов'язання, взяті розвиненими країнами-учасницями РКЗК ООН щодо спільної мобілізації 100 мільярдів доларів США щорічно до 2020 року з усіх джерел для задоволення потреб країн, що розвиваються, у контексті значущих дій із пом'якшення наслідків та прозорості щодо впровадження (з 2025 ця ціль буде замінена новою) та якомога швидшого забезпечення функціонування Зеленого кліматичного фонду шляхом здійснення внесків у нього	13.a.1 Суми, надані та мобілізовані в доларах США на рік у зв'язку з продовженою метою спільної мобілізації фінансування обсягом 100 мільярдів доларів США до 2025 року
13.b Сприяти створенню механізмів підвищення потенціалу для ефективного планування та управління, пов'язаного зі зміною клімату, у найменш розвинених країнах і малих острівних державах, що розвиваються, у тому числі з фокусом на жінках, молоді та місцевих і маргіналізованих громадах	13.b.1 Кількість найменш розвинених країн і малих острівних держав, що розвиваються, з національно визначеними внесками, довгостроковими стратегіями, національними планами адаптації та повідомленнями щодо адаптації до РКЗК ООН

ЦСР №7 «Доступна і чиста енергія»⁸⁷. Сектор енергетики і промисловість є секторами, найбільш відповідальними за продукування викидів ПГ через високу вуглецеємність енергетичних ресурсів і викопного палива. Виконання Цілі №7 через широкомасштабне розгортання генерації з відновлюваних джерел та підвищення енергоефективності є наразі найбільш ефективним інструментом забезпечення відносно швидкого й безпечного скорочення таких викидів. Ця війна продемонструвала, що **відсутність енергії в державі означає відсутність життя**. Наслідки, які пережила Україна від своєї довготривалої енергетичної імпортозалежності від росії, включно з першим в історії нашої держави блекаутом, робить розбудову енергетичної незалежності та самодостатності на основі ВДЕ критичним компонентом національної безпеки. Окрім того, що ВДЕ (вітер, сонце, мале гідро-, біо-) доступні в кожному куточку земної кулі у фактично необмеженій кількості та не є, відповідно, причиною для збройного конфлікту або міжнародного шантажу, їх використання в рамках конкретних проектів промислового масштабу (наприклад, у вигляді будівництва вітрової чи сонячної станції) неможливе без попередньої оцінки впливу цього проекту на навколишнє середовище, включно із отриманням суспільного схвалення, що відповідає концепції сталого розвитку.

Незважаючи на те, що до широкомасштабного вторгнення росії в Україну, наша держава вже досягла певних успіхів у розвитку ВДЕ (згідно з НКРЕКП, станом на 31 грудня 2021 року, встановлена потужність сектору досягла 8450,8 МВт, без врахування малої розподіленої генерації, що становило всього близько 14,3% від загальної потужності енергетичної системи України), національна енергетична система все ж залишалась пострадянським надбанням, де базове навантаження забезпечувалось низьковуглецевими атомними електростанціями (деякі з яких вже давно працюють довше проектного терміну служби) та вуглецеємними тепловими електростанціями, які зношуються. Пошкоджені теплові електростанції по всій Україні, знищена Каховська ГЕС та пережитий нашою державою ядерний шантаж, створили можливість для уряду здійснити реальний перехід до зеленої, енергоефективної, інноваційної, «розумної», позитивної для довкілля та людини і, головне, безпечної, децентралізованої та розподіленої енергетичної системи на основі ВДЕ. Враховуючи те, що зелене відновлення передбачає «відбудову кращого ніж було», виконання цієї цілі є стратегічно виправданим, а зважаючи на те, що промисловий сектор ВДЕ був розбудований і надалі буде розвиватись за рахунок приватних інвестицій, оскільки після закінчення воєнної агресії росії стане економічно вигідним за умови низьких ставок фінансування.

Таблиця 3. ЦСР №7 Забезпечити доступ до доступної, надійної, сталої та сучасної енергії для всіх⁸⁸

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОРИ
7.1 До 2030 року забезпечити загальний доступ до доступних, надійних і сучасних енергетичних послуг	7.1.1 Частка населення, що має доступ до електроенергії 7.1.2 Частка населення, яке переважно покладається на чисте паливо та технології
7.2 До 2030 року суттєво збільшити частку відновлюваної енергії у світовому енергетичному балансі	7.2.1 Частка відновлюваної енергії в загальному кінцевому споживанні енергії
7.3 До 2030 року подвоїти глобальні темпи підвищення енергоефективності	7.3.1 Енергоемність, виміряна за постачанням первинної енергії та ВВП
7.a До 2030 року розширити міжнародне співробітництво для полегшення доступу до досліджень і технологій чистої енергії, у т.ч. ВДЕ, енергоефективність, передові й більш чисті технології викопного палива, а також сприяти інвестиціям в енергетичну інфраструктуру та технології чистої енергії	7.a.1 Міжнародні фінансові потоки до країн, що розвиваються, на підтримку досліджень і розробок чистої енергії та виробництва енергії з ВДЕ, у т.ч. в гібридних системах
7.b До 2030 року розширити інфраструктуру та модернізувати технологію для надання сучасних та стійких енергетичних послуг для всіх у країнах, що розвиваються, зокрема найменш розвинених країнах, малих острівних державах, що розвиваються, та країнах, що не мають виходу до моря, згідно з їхніми відповідними програмами підтримки	7.b.1 Встановлена потужність виробництва ВДЕ в країнах, що розвиваються (у ватах на душу населення) 7.b.2 Скорочення втрат в мережах передачі електроенергії у порівнянні з попереднім роком 7.b.3 Кількість зарядних станцій для електромобілів або % зростання їхньої кількості у порівнянні з попереднім роком.

З метою закликання країн до відновлення й збереження глобальної екосистеми було створено окремі Цілі **№14 «Захист і відновлення екосистеми під водою»** та **№15 «Захист та відновлення екосистеми суші»**, які напряду опікуються збереженням «усього живого» на суші, та у водоймах. Стале управління лісами,

боротьба з опустелюванням, зупинка та унеможливлення деградації ґрунтів і втрати біорізноманіття, забезпечення чистоти водойм, морів, океанів, боротьба з незаконним рибальством і недопущення скорочення морської екосистеми – усе це є предметом згаданих вище цілей та умовою сталого відновлення. Здорові екосистеми та біологічне різноманіття є джерелом їжі, води, ліків, житла та інших матеріальних благ. На додаток до того, що людська діяльність вже і так суттєво змінила більшість екосистем на суші, воєнні злочини, здійснені росією на території України проти рослинного і тваринного світу призвели до екоциду в державі. Тому в контексті зеленого відновлення України ці Цілі мають більш широку мету: як захист національної екосистеми від потенційних наслідків зміни клімату та людської діяльності, так і відновлення після тієї прямої та непрямої шкоди, яку зазнала екосистема всієї України, у т.ч. Кримського півострову, за весь період війни з росією.

Станом на січень 2023 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів оцінювало збитки нанесені довкіллю війною у 46 млрд. дол. США⁸⁹. Вже 6 червня 2023 року з підривом російською армією дамби на найбільшій в Україні Каховській ГЕС, яка стала масштабним екоцидом всього живого як на суші, так і у воді, та масштабним забрудненням водних ресурсів, ці збитки суттєво зросли. З огляду на це, зелене відновлення України має здійснюватись з урахуванням сталого використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем, зокрема лісів, водно-болотних угідь, гір; має не призводити до вирубування лісів, а навпаки сприяти відновленню деградованих лісів і залісненню території; має пропагувати створення природоохоронних екопарків для тварин та розчищення «випаленої росіянами землі»; має передбачити розумне управління рибними ресурсами та водоймами, запроваджувати системи очистки води тощо. Відновлення довкілля, як і декарбонізація, має характер світової необхідності й буде можливим за міжнародні кредитні кошти. Тому узгодженість інвестиційних рішень із ЦСР №15 є ще однією важливою умовою, яку повинна враховувати Україна.

Таблиця 4. ЦСР №14 Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку (перші 5 цілей та показників)⁹⁰

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОРИ
14.1 До 2025 року запобігти всім видам забруднення моря або суттєво зменшити їх, зокрема від наземної діяльності, у т.ч. морське сміття та забруднення поживними речовинами	14.1.1 (a) Індекс прибережної евтрофікації; і (b) щільність пластикового сміття
14.2 До 2020 року забезпечити стале управління морськими і прибережними екосистемами та їхній захист, щоб уникнути значних несприятливих впливів, у т.ч. шляхом посилення їхньої стійкості, і вжити заходів для їхнього відновлення з метою створення здорових і продуктивних океанів	14.2.1 Кількість країн, які використовують екосистемні підходи до управління морськими районами
14.3 Звести до мінімуму та усунути наслідки закислення океану, в т.ч. шляхом посиленого наукового співробітництва на всіх рівнях	14.3.1 Середня морська кислотність (pH), виміряна на погоджених репрезентативних станціях відбору проб
14.4 До 2030 року ефективно регулювати вилов і покласти край надмірному вилову, незаконному, незареєстрованому й нерегульованому рибальству та руйнівним видам рибальства, а також запровадити	14.4.1 Частка рибних запасів у межах біологічно сталих рівнів

науково обґрунтовані плани управління, щоб відновити рибні запаси в найкоротші терміни, принаймні до рівнів, які можуть забезпечити максимальну сталу врожайність, що визначається їхніми біологічними особливостями	
14.5 До 2030 року зберегти принаймні 10% прибережних і морських територій відповідно до національного та міжнародного законодавства та на основі найкращої наявної наукової інформації	14.5.1 Охоплення морських територій, які охороняються

Незважаючи на те, що, відповідно до Добровільного національного огляду імплементації Україною ЦСР за 2020 рік⁹¹, до початку війни Україна все ж поступово просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, причому найбільший успіх декларувався у питанні скорочення бідності, такі цілі як №13 «Заходи щодо зміни клімату» та №15 «Захист та відновлення екосистем суші» були поза увагою уряду і демонстрували негативний тренд у розвитку. Варто зазначити, що зараз ця оцінка мала б інший характер з огляду на прийняття оновленого НВВ та Стратегії екобезпеки та адаптації до зміни клімату.

Таблиця 5. ЦСР №15 «Захист та відновлення екосистеми суші»⁹²

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОРИ
15.1 До 2030 року забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем та їхніх послуг, зокрема лісів, водно-болотних угідь, гір і посушливих земель, відповідно до зобов'язань за міжнародними угодами	15.1.1 Частка лісів у загальній площі суші 15.1.2 Частка ділянок, важливих для наземного та прісноводного біорізноманіття, які є природоохоронними територіями, за типом екосистеми
15.2 До 2030 року сприяти впровадженню сталого управління всіма типами лісів, зупинити вирубку лісів, відновити деградовані ліси та значно збільшити заліснення та відновлення лісів у всьому світі	15.2.1 Прогрес у напрямку сталого управління лісами
15.3 До 2030 року боротися з опустелюванням, відновлювати деградовані землі та ґрунти, у т.ч. землі, які постраждали від опустелювання, посухи та повеней, і прагнути до досягнення стану, за якого припиниться деградація землі у всьому світі	15.3.1 Частка деградованих земель від загальної площі землі
15.4 До 2030 року забезпечити збереження гірських екосистем, у тому числі їхнього біорізноманіття, з метою підвищення їхньої здатності надавати переваги, необхідні для сталого розвитку	15.4.1 Охоплення територіями, що охороняються, важливих місць для біорізноманіття (у горах) 15.4.2 (а) Індекс зеленого покриву гір та (б) частка деградованих гірських земель
15.5 Вжити термінових і значних заходів для зменшення деградації природних середовищ існування, зупинити втрату біорізноманіття та до 2030 року захистити та запобігти знищенню видів, що знаходяться під загрозою зникнення	15.5.1 Позиція в Red List Index

В українських реаліях сталий розвиток неможливий без сталого відновлення країни, основою якого має бути зелене відновлення. Забезпечуючи чисте довкілля та зберігаючи всі види наземного і водного біорізноманіття, держава отримує здоровіше населення (№3 «Міцне здоров'я і благополуччя» та №6 «Чиста вода та належні санітарні умови»), розвиток сільського господарства і унеможливлення голоду (№2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства») та раціональне споживання ресурсів і сталість виробничих процесів (№12 «Відповідальне споживання і виробництво»). Завдяки широкомасштабному розгортанню зеленої генерації в рамках ЦСР №7 «Доступна і чиста енергія», держава надає нові, безпечні, високооплачувані й сучасні робочі місця (№8 «Гідні умови праці»), сталу промисловість і гнучку енергетичну інфраструктуру (№9 «Промисловість, інновації та інфраструктура») та забезпечує енергоефективний розвиток міст і громад (№11 «Сталий розвиток міст і громад»), що, в свою чергу, веде до економічного розвитку держави (№8 «Економічний розвиток»). Тобто ЦСР ООН допомагають закласти важливі питання скорочення викидів ПГ в основу сталого розвитку країн, надавши цьому питанню більш економічної ваги. Особливістю цієї глобальної рамки «зеленості» є те, що вона об'єднала розуміння двох понять «зеленості» – виключно кліматичного, що пов'язане зі скороченням викидів ПГ, та екологічне, що враховує необхідність пом'якшення зміни клімату, – як для унеможливлення глобального потепління, так і для збереження біорізноманіття, охорони довкілля, із забезпеченням соціальної інклюзивності та того, щоб ніхто не був залишений позаду.

Таблиця 6. ЦСР 11. Зробити міста й населені пункти відкритими, безпечними, життєздатними та стійкими (перших п'ять цілей та індикаторів)⁹³

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОРИ
11.1 До 2030 року забезпечити всім доступ до якісного, безпечного та доступного житла та базових послуг	11.1.1 Частка міського населення, яке живе в трущобах, неофіційних поселеннях або невідповідному житлі
11.2 До 2030 року надати всім доступ до безпечних, доступних і стійких транспортних систем, підвищити безпеку дорожнього руху, зокрема шляхом розширення громадського транспорту, з особливим фокусом на потребах тих, хто перебуває в уразливому становищі, жінок, дітей, людей з обмеженими можливостями та людей похилого віку	11.2.1 Частка населення, яке має зручний доступ до громадського транспорту, за статтю, віком та особами з обмеженими можливостями
11.3 До 2030 року посилити інклюзивну та сталу урбанізацію та потенціал для спільного, комплексного та сталого планування та управління населеними пунктами в усіх країнах	11.3.1 Співвідношення рівня споживання землі до темпу зростання населення 11.3.2 Частка міст із структурою безпосередньої участі громадянського суспільства в міському плануванні та управлінні, які діють регулярно та демократично
11.4 Посилити зусиль щодо захисту та збереження світової культурної та природної спадщини	11.4.1 Загальні витрати на душу населення на збереження та охорону всієї культурної та природної спадщини за джерелом фінансування (державне, приватне), типом спадщини (культурна, природна) та рівнем державного управління (національний, регіональний та місцевий/муніципальний)

<p>11.5 До 2030 року суттєво зменшити кількість смертей і постраждалих людей, а також суттєво зменшити прямі економічні збитки відносно глобального ВВП, спричинені катастрофами, у т.ч. катастрофами, пов'язаними з водою, з акцентом на захист бідних і вразливих людей</p>	<p>11.5.1 Кількість смертей, зниклих безвісти та осіб, які безпосередньо постраждали від катастроф, на 100 000 населення 11.5.2 Прямі економічні втрати, пов'язані з катастрофами, по відношенню до глобального ВВП 11.5.3 (а) Пошкодження критичної інфраструктури та (б) кількість перебоїв у наданні базових послуг, пов'язаних із катастрофами</p>
---	--

Завдяки широкомасштабній війні росії проти України, український уряд отримав можливість і стимул збудувати нову, зелену і сталу економіку, з фокусом на соціальній інклюзивності та політиках, дружніх до довкілля. Дорогоговкази на шляху до відбудови краще, ніж було, мають базуватись на синергії соціального (S) і екологічного (E) критеріїв ЦСР ООН.

Враховуючи те, що:

1. ЦСР є всесвітньо визнаними орієнтирами розвитку, що дотичні до всіх аспектів людської життєдіяльності: забезпечення соціальної та економічної стійкості, здоров'я та благополуччя, в т.ч. ментального, збереження спадщини, ефективного використання та утилізація ресурсів, розвиток сталої мобільності та екологічної і кліматичної стійкості.
2. ЦСР інтегровані у державну політику як основа для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців.
3. Уряд України на всіх рівнях декларує необхідність зеленого, сталого відновлення України від наслідків війни за концепцією "Build Back Better".
4. ПРООН є однією з найбільших агенцій, яка залучає фінансування, зокрема на відновлення України від наслідків війни. ПРООН співпрацює з широким колом як цільових організацій ООН, так й інших IFIs, банків і програм розвитку, фондів, тощо.

Узгодженість відновлення України із ЦСР (у вигляді відповідних проектів з відновлення) є однією з умов виділення або мобілізації коштів на це відновлення фінансовою установою будь-якого типу і масштабу. Уряд України повинен робити особливий акцент на забезпеченні узгодженості державної політики щодо питань відновлення з ЦСР, а національний бізнес, який розраховує на міжнародну фінансову підтримку, повинен розглянути можливості включення принципів ЦСР у свою політику корпоративного управління та дотримуватися відповідних керівництв під час планування та розробки проектів.

Чим більш ефективно та стало буде відновлюватись Україна, тим стрімкіше розвиватиметься економіка зі створенням нових робочих місць, привабливих, сталих та дружніх до довкілля умов проживання й праці як для громадян на місці, так і тих, хто був змушений тимчасово виїхати за кордон.

В Україні функціонує повноцінна цілісна система індикаторів ЦСР⁹⁴ та їхнього моніторингу, які адаптовані в національний контекст і дещо відрізняються від запропонованої системи глобальних показників досягнення цілей у сфері сталого розвитку та виконання завдань Порядку денного в області сталого розвитку на період до 2030 року. Різні країни можуть використовувати різні індикатори Цілей сталого розвитку, ніж запропоновано ООН, з кількох причин:

1. Національні пріоритети та контекст: кожна країна адаптує індикатори SDG під свої національні особливості, соціально-економічні умови та конкретні виклики.
2. Доступність даних: вибір індикаторів може залежати від наявності та якості даних у кожній країні.
3. Політичні акценти: уряди можуть зосереджуватися на певних сферах, які є більш актуальними для їхньої стадії розвитку або політичного порядку денного, що призводить до адаптації набору індикаторів.
4. Культурні та соціальні відмінності: культурні та суспільні цінності можуть впливати на вибір та трактування індикаторів.
5. Технічні можливості: здатність збирати та аналізувати певні типи даних може варіюватися, що впливає на вибір індикаторів.

Загалом, поки ООН надає глобальну рамку, реальне впровадження та моніторинг адаптуються до національного контексту.

Таким чином, 17 Цілей сталого розвитку ООН є дороговказом для держави та бізнесу щодо напрямків забезпечення сталого й зеленого відновлення України від наслідків війни. З огляду на те, що кожна ЦСР має глобальний характер і є предметом спільного інтересу для всіх країн, фінансові установи, агенції з розвитку та приватні інвестори будуть і надалі, оцінюючи проєкт, будуть враховувати його внесок у досягнення кожної з ЦСР. Більше того, важливість узгодженості програм і проєктів з відновлення з ЦСР пояснюється також і роллю ПРООН для України, яка має не лише значний власний фінансовий ресурс, що реалізується в рамках великої кількості цільових програм, а й яка часто діє як фінансовий посередник між країною та конкретною фінансовою установою. Більше того, для України відкрита можливість залучати кошти як на зелене, так і на стале відновлення через низку цільових програм і фондів ПРООН: Програма з розвитку⁹⁵, Програма з розвитку навколишнього середовища⁹⁶, Програма з розвитку населених пунктів⁹⁷, Всесвітня продовольча програма⁹⁸, Фонд народонаселення⁹⁹, Фонд з підтримки дітей¹⁰⁰. Ці фонди і програми створені з метою легшої мобілізації фінансового ресурсу на визначені проєкти з розвитку або ж пілотні проєкти з впровадження нових сталих технологій в рамках окремого населеного пункту або громади.

Для України ЦСР слугують основою для інтеграції зусиль, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та раціонального природокористування. Так, у 2019 році Президент України ухвалив Указ про 17 Цілей сталого розвитку, інтегрувавши їх у державну політику як основу для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців. Це стало підґрунтям для щорічного звітування України про її внесок у реалізацію ЦСР у вигляді розробки Добровільного національного огляду імплементації Україною ЦСР, що свідчить про єдність відповідних державних органів у цьому процесі.

Рамка ООН для просування екологічної справедливості

Право людини на чисте, здорове та стале довкілля нещодавно було визнано Генеральною Асамблеєю ООН (2022)¹⁰¹ та Радою ООН з прав людини (2021)¹⁰². Це визнання дає всім людям важливий інструмент для притягнення до відповідальності свої уряди, великих забруднювачів та всіх, хто відповідальний за шкоду довкіллю. ПРООН прагне підтримувати держав-членів у реалізації права на чисте, здорове та стале довкілля, а також посилювати захист тих, хто стоїть на варті екологічних прав людини та страждає від розправи за те, що відстоює права людей на планету¹⁰³.

Стратегія екологічної справедливості ПРООН розглядає екологічну справедливість,

у т.ч. кліматичну, як таку, що важлива для забезпечення справедливості та підзвітності в екологічних питаннях. Вона надає пріоритет повазі правам на довкілля та просування верховенства екологічного права, їхньому захисту та дотриманню. Екологічна справедливість є ключовим принципом сприяння розвитку в екологічних межах Землі¹⁰⁴.

Право на чисте, здорове та стійке довкілля визнано на глобальному рівні Комітетом з прав людини та на національному рівні в понад 155 державах різними шляхами, такими як міжнародні угоди, конституції, закони чи політики. Хоча загальноприйнятого визначення немає, це право зазвичай охоплює:

- Процесуальні права: доступ до правосуддя, інформації та участі громадськості в екологічних справах.
- Основні права: на чисте повітря, безпечний клімат, здорові екосистеми та біорізноманіття, безпечну та достатню кількість води, здорову та екологічно вироблену їжу, не забруднене середовище¹⁰⁵.

Реалізація цього права передбачає забезпечення цих прав разом зі створенням, забезпеченням і впровадженням відповідних правових рамок у кожній сфері, інтеграція цього права в національні правові системи значно просунула захист довкілля.

Стратегія ПРООН щодо просування екологічної справедливості включає:

1. Розробку допоміжної правової бази на національному та міжнародному рівнях, з використанням інноваційних та заснованих на правах людини підходів для захисту екологічних та інших прав, які порушуються через екологічні кризи.
2. Підвищення ефективності інституцій, які орієнтуються на людей, особливо тих, які пов'язані з правосуддям і правами людини, щоб зробити їх доступними для кожного. Ці інституції повинні бути спроможними здійснювати моніторинг, впроваджувати екологічні закони та забезпечувати їхнє дотримання, поважати, захищати та реалізовувати екологічні права нинішнього та майбутніх поколінь.
3. Розширення доступу до правосуддя та правових можливостей у питаннях довкілля та зміни клімату, щоб населення могло активно брати участь у вирішенні глобальних криз, відстоювати, вимагати та захищати свої екологічні права, таким чином сприяти зміні політик.

Виклики, пов'язані з вирішенням питань екологічної справедливості, у т.ч. кліматичної, вимагають справедливих рішень і поваги, захисту та дотримання прав людини в контексті пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, збереження біорізноманіття та заходів з контролю забруднення. Приклади включають охорону землі в рамках зусиль, спрямованих на розширення природоохоронних територій і лісів з метою пом'якшення наслідків клімату; права молоді, дітей та майбутніх поколінь щодо впливу клімату; а також забезпечення участі громадськості та доступу до інформації для всіх у суспільстві стосовно політики щодо зміни клімату та прийняття рішень, а також доступу до правосуддя за порушення прав людини, спричинених зміною клімату та погіршенням стану довкілля. Іншим важливим аспектом є необхідність сприяти справедливому переходу до сталої економіки з низьким рівнем викидів, а також справедливості у досягненні кліматичної нейтральності до середини століття, як того вимагає Паризька угода. Для цього потрібна не лише сприятлива правова база, але й дотримання верховенства права та повага до прав людини¹⁰⁶.

Отже, екологічну та кліматичну справедливість слід розглядати як основну складову програми зеленого відновлення України.

2.3. ІСНУЮЧІ СИСТЕМИ ЗЕЛЕНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА МЕТРИК В ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Системи показників, що стосуються пом'якшення зміни клімату на рівні та адаптації до неї країн, використовуються міжнародними організаціями для відслідковування прогресу у досягненні поставлених країнами цілей, вимірювання впливу економічної діяльності на зміну клімату тощо. Хоча міжнародні організації ведуть бази даних для статистичних та інформативних цілей, розуміння категорій, які вони виділяють, буде корисним для розроблення власної архітектури кліматичного врядування, а також у разі інтеграції зеленого компонента до планів з відновлення. Україна може використовувати зазначені вище підходи у структуризації кліматичних показників як приклад кращих практик від міжнародних організацій як ОЕСР та МВФ.

2.3.1. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ

ОЕСР¹⁰⁷ (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) – організація економічного співробітництва та розвитку, що була створена у 1961 році з метою¹⁰⁸ допомоги в управлінні фінансовою допомогою США та Канади, виділеною на післявоєнну відбудову Європи за Планом Маршалла. Наразі організація нараховує 38 держав-членів. Хоча ОЕСР не є фінансовою установою, вона має вплив на політики країн, оскільки працює з урядами над їхнім формуванням, над проведенням реформ, які мають на меті інклюзивність та забезпечення сталого розвитку, шляхом надання підтримки їх аналітикою, стандартами й рекомендаціями щодо імплементації.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) відіграла ключову роль у сприянні сталому розвитку та зеленому зростанню завдяки своїй розгорнутій роботі зі створення всеосяжного набору індикаторів та метрик. Так, звіт «Індикатори зеленого зростання 2017»¹⁰⁹ містить оновлений та розширений набір індикаторів, які відстежують прогрес країн ОЕСР та економік G20 у русі до більш сталої та зеленої економіки. Звіт підкреслює важливість політичних дій та зосереджується, зокрема, на екологічних податках, субсидіях, технологіях та інноваціях, а також міжнародних фінансових потоках. Він покликаний підвищити обізнаність, вимірювати прогрес та виявляти можливості та ризики, пов'язані з зеленим зростанням, тим самим підтримуючи уряди у впровадженні політик, які сприяють економічному зростанню, забезпечуючи одночасно екологічну стійкість.

Система індикаторів зеленого та кліматичного зростання, викладена у звіті, охоплює різні аспекти, включаючи продуктивність використання ресурсів та навколишнього середовища, стан природних ресурсів, якість життя та економічні можливості та відповідні політики. Цей багатогранний підхід дозволяє комплексно зрозуміти, як країни просуваються до зеленого зростання. Система включає індикатори для траєкторії викидів, структури викидів за секторами, викидів на душу населення, викидів від виробництва та споживання палива, викидів від споживання вплив на зміну клімату та довкілля, змін температури та опадів, вуглецеємності ВВП та багатьох інших метрик в різних сферах, у т.ч. екологічні, економічні, фінансові та соціальні сфери.

У 2021 році організація прийняла візію¹¹⁰ власного розвитку на поточне десятиліття, у якій, зокрема, було визначено таке:

- метою є забезпечення **сталого, зеленого, стійкого та сильного** розвитку;

- пом'якшення зміни клімату та адаптація до неї є основою розвитку стійких соціальних, економічних та екологічних систем;
- у підтримці країн **пріоритизація енергетичного переходу**, досягнення кліматичної нейтральності, **виконання цілей Паризької угоди**.

ОЕСР працює¹¹¹ з країнами, що розвиваються, допомагаючи їм з зеленим переходом, заходами з пом'якшення зміни клімату, адаптації до неї та кліматичними фінансами. До того ж, організація веде базу даних кліматичних індикаторів¹¹² з метою відслідковування досягнення країнами кліматичних цілей та заохочення ефективних політик з декарбонізації. ОЕСР розподіляє дані та індикатори на такі категорії як екологічні, економічні та фінансові й соціально-політичні.

Таблиця 7. Кліматичні індикатори, які використовує ОЕСД

Компонент	Категорія		
	Екологічні індикатори	Економічні та фінансові індикатори	Соціально-політичні індикатори
Кліматична дія¹¹³	<ul style="list-style-type: none"> - траєкторія викидів, різниця між фактичними та запланованими в НВВ; - структура викидів за секторами; - викиди на душу населення; - викиди від палива, викиди на основі виробництва; - викиди на основі споживання, зміни у загальному енергомиксі; - частка викидів, за яку забруднювач платить; - вплив на зміну клімату та довкілля; - зміна температури, опадів; - вразливість до зміни клімату; - кількість жарких днів для населення; - кількість екстремальних опадів для с/г рослин; - посухи, лісові пожежі. 	<ul style="list-style-type: none"> - вуглецеємність ВВП; - економічні фактори, які впливають на вразливість; - кліматичні податкові надходження як частка ВВП; - бюджет на зелені на низьковуглецеві технології; - частка кліматичних патентів у загальному бюджеті. 	<ul style="list-style-type: none"> - площа забудови в зоні штормових вітрів; - населення в зоні потопів; - політики за секторами, за типом інструменту; - кількість політик за їхньою суворістю.
Міжнародне кліматичне фінансування¹¹⁴		<ul style="list-style-type: none"> - Обсяг наданого кліматичного фінансування¹¹⁵ за напрямками – пом'якшення зміни клімату, адаптація, крос-тематичні та за типом інструменту – кредити, гранти, участь в капіталі, тощо; - Обсяг наданого кліматичного фінансування¹¹⁶ за секторами, групами країн, типом інституції. 	

Викопні палива¹¹⁷			- Субсидії за типом викопного палива; - Субсидії на викопні палива за сектором; - Підтримка споживачів ¹¹⁸ ; - Підтримка виробників.
Ціна на викиди ПГ¹¹⁹	- Частка викидів ПГ, що покривається СТВ.	- Середня ціна на вуглець (за секторами, паливами, країнами).	
Соціальна підтримка кліматичних політик¹²⁰			- Готовність населення змінювати звички на більш сталі, підтримка населенням кліматичних політик залежно від рівня доходу та від інших характеристик.
Екологія¹²¹	- Показники зміни клімату (переважно дублюються з попередніми); - Показники якості повітря, водних ресурсів; - Циркулярної економіки та управління відходами; - Біорізноманіття; - Економіки океану.		
Зелене відновлення після COVID-19¹²²	- Екологічний вплив від заходів з відновлення.	- Бюджетні витрати на відновлення за впливом на довкілля. - Державні інвестиції у попередження лісових пожеж тощо.	
Політичні інструменти у сфері довкілля¹²³			- Деталізована база даних політичних інструментів щодо захисту довкілля та природних ресурсів.

У 2021 р. ОЕСР зобов'язалась надалі узгоджувати міжнародну допомогу з цілями Паризької угоди¹²⁴. Країни-члени Комітету з питань розвитку ОЕСР будуть підтримувати низьковуглецевий розвиток, перехід до нетто-нульових викидів та не будуть інвестувати у вугільну генерацію без технологій вловлювання та захоронення вуглецю. Деякі країни¹²⁵ зобов'язались не інвестувати в проекти з викопного палива загалом за винятком тих випадків, коли такі проекти не мають економічно обґрунтованих альтернатив та узгоджуються з НВВ країни. ОЕСР допомагатиме країнам-партнерам планувати такий низьковуглецевий розвиток та шляхи адаптації до зміни клімату.

У червні 2023 року ОЕСР оновила Рекомендації щодо відповідальної ділової поведінки для багатонаціональних компаній¹²⁶. Оновлення 2023 року містить рекомендації для підприємств щодо узгодженості з міжнародними цілями щодо зміни клімату та біорізноманіття.

Крім того, у 2023 році G20/ОЕСР оновили свої «Принципи корпоративного

управління»¹²⁷, які є міжнародними стандартами та спрямовані на те, щоб допомогти урядам покращити регулювання корпоративного управління та підтримувати як фінансову стабільність, так і сталий розвиток бізнесу. Він надає настанови для вдосконалення корпоративного управління з особливим наголосом на сталості та стійкості. Документ надає рекомендації політикам, керівникам компаній та іншим зацікавленим сторонам щодо того, як оцінити та покращити структуру корпоративного управління, наголошуючи на критичній ролі управління в посиленні довіри ринку, економічної ефективності, сталого зростання та фінансової стабільності.

Значною зміною в оновленні 2023 року є включення розділу, присвяченого «Сталості та стійкості», що відображає зростаючі виклики, з якими стикаються корпорації в управлінні, пов'язаними з кліматом та іншими ризиками сталого розвитку. У цьому розділі підкреслюється необхідність інтеграції екологічних, соціальних та управлінських факторів (ESG) у корпоративну стратегію та діяльність. Він підкреслює важливість розкриття інформації, залучення стейкхолдерів і роль правління компанії в управлінні цими ризиками. Принципи пропонують структуру корпоративного управління, яка зосереджується не лише на фінансових показниках, але й на тому, як компанії можуть сприяти досягненню ширших суспільних цілей, у т.ч. сталого розвитку і пом'якшення зміни клімату. Цей документ також буде корисним для ознайомлення компаніям.

2.3.2. МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД

Міжнародний валютний фонд¹²⁸ (МВФ, *англ. IMF*) – це фінансова інституція ООН¹²⁹, яка надає тимчасову фінансову та технічну допомогу країнам, які проходять через кризу¹³⁰ та потребують підтримки для відновлення економічної стабільності. Задля просування сталого економічного розвитку країн МВФ підтримує фінансову стабільність та монетарну співпрацю. Технічна допомога фонду може включати консультації з питань формування політики та розвиток спроможностей.

МВФ надає фінансування країнам для подолання кризових ситуацій в економіці¹³¹, чим відрізняється від інших банків розвитку. З цієї причини, а також через те, що фонд не надає фінансування на окремі проекти, в нього немає окремих кліматичних політик. Водночас МВФ визначає зміну клімату ризиком для економічної та фінансової стабільності¹³², а ціну на вуглець та інвестиції у зелену інфраструктуру – як такі, що можуть підвищити ВВП та створити нові робочі місця. МВФ планує підтримувати низьковуглецеву та стійку до зміни клімату економіку шляхом:

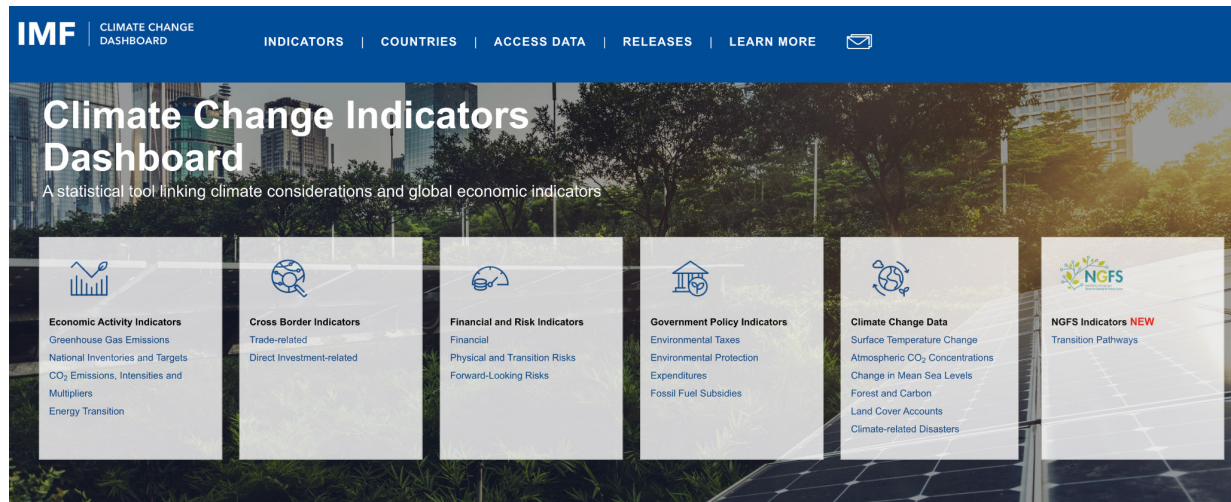
- Включення кліматичного аспекту в економічний аналіз країн, що включає адаптацію та пом'якшення зміни клімату залежно від специфіки країни;
- Врахування кліматичних ризиків у нагляді за фінансовим сектором країни – у розкритті ризиків, стрес-тестах, оцінці систем нагляду;
- Посилення розвитку спроможностей фінансових міністерств та центральних банків, щоб вони могли враховувати зміну клімату у своїй діяльності;
- Включення кліматичних показників у макроекономічні дані.

До того ж, у технічну підтримку країн фондом також входять теми кліматичних політик, наприклад, щодо управління кліматичними ризиками у фінансовому секторі та відповідними рекомендаціями¹³³, оцінки впливу природних катастроф на фіскальну політику та зміни¹³⁴, які мають бути внесені в неї, рекомендації щодо політик з декарбонізації¹³⁵. МВФ також має трек (напрямок) щодо зеленого постковідного відновлення, у рамках якого було напрацьовано низку аналітичних матеріалів¹³⁶ – зокрема, щодо

озеленення відновлення та секторальних політик ЄС для досягнення цілей ЄЗК.

На виконання цілі з включення кліматичних показників у макроекономічні дані фонд започаткував базу даних за кліматичними показниками – “Climate Change Indicators Dashboard”¹³⁷.

Рис. 12. Дашборд індикаторів зміни клімату МВФ

База даних МВФ за кліматичними показниками – “Climate Change Indicators Dashboard”¹³⁸. Метою є відслідковування економічного впливу кліматичних ризиків, а також того, що роблять уряди, щоб протидіяти зміні клімату. Ініціатива має відповісти на потребу в кліматичних даних для аналізу макроекономічних та фінансових політик.

Таблиця 8. Кліматичні індикатори, які використовує МВФ

Компоненти	Кліматичні індикатори
Економічна діяльність ¹³⁹	<ul style="list-style-type: none"> - Викиди парникових газів; - Національні кадастри викидів та цілі; - Викиди за секторами; - Вуглецеємність ВВП; - <i>Енергетичний перехід</i>: виробництво електроенергії за типами генерації; - Частка ВДЕ в електроенергії.
Транскордонні показники ¹⁴⁰	<p><i>Показники, що стосуються торгівлі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Викиди CO₂ у кінцевому попиті; - Викиди під час виробництва та торгівлі, - Торгівля товарами, що стосується захисту довкілля (фільтри для промислових об'єктів, обладнання для очистки води, технології ВДЕ): частка торгівлі цими товарами, порівняльна перевага в екологічних товарах, двостороння торгівля екологічними товарами; - Частка торгівлі низьковуглецевими товарами у загальній, порівняльна перевага у низьковуглецевих технологіях, двостороння торгівля низьковуглецевими технологіями; <p><i>Прямі інвестиції:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Викиди від прямих інвестицій за країнами та секторами; - Викиди від виробництва та у транскордонній торгівлі за компаніями.

Фінанси та ризики¹⁴¹	<p><i>Фінанси:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Вуглецеємність банківських кредитів; - Зелені облігації (за валютою, країною, типом інституції), страхування від стихійних лих; <p><i>Фізичні ризики та ризики переходу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Індeksi фізичних ризиків (у т.ч. збитків, вразливості, нестачі спроможності); - Гнучкість щодо низьковуглецевого переходу; - Вразливість до низьковуглецевого переходу та підготовленість до нього; <p><i>Перспективні фізичні ризики та ризики переходу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Співвідношення вуглецевих податків та активів/доходу компаній; - Активи/дохід в зоні ризику, тобто такі, що можуть зазнати впливу у основних кліматичних сценаріях.
Урядова політика¹⁴²	<ul style="list-style-type: none"> - Екологічні податки; - Урядові витрати на захист довкілля; - Субсидії на викопні палива.
Дані щодо зміни клімату¹⁴³	<ul style="list-style-type: none"> - Зміни в температурі поверхні; - Концентрації CO₂ в атмосфері; - Зміна в рівні моря; - Залісненість; - Земний покрив та вплив клімату на нього; - Частота стихійних лих, спричинених зміною клімату.

Таким чином, робота над проєктом має враховувати не лише глобальні кліматичні та екологічні рамки у вигляді Паризької угоди та Цілей сталого розвитку, а також специфічні зелені індикатори, які інтегрували у свою роботу такі міжнародні організації як ОЕСР та МВФ.

Так, зокрема, ОЕСР веде базу даних кліматичних індикаторів з метою відслідковування досягнення країнами кліматичних цілей та заохочення ефективних політик з декарбонізації та розподіляє дані та індикатори на такі категорії як екологічні, економічні та фінансові й соціально-політичні, а МВФ використовує свої індикатори для оцінки економічного впливу кліматичних ризиків, а також того, що роблять уряди, щоб протидіяти зміні клімату й розподіляє свої індикатори між такими компонентами як: економічна діяльність, транскордонні показники, фінанси та ризики, урядова політика, зміна клімату.

Хоча міжнародні організації ведуть такі бази даних більше для публічного інформування, розуміння категорій, які вони виділяють, може бути корисним для розроблення власної архітектури кліматичного врядування як на рівні уряду, так і на рівні бізнесу, а також у разі інтеграції зеленого компоненту до планів з відновлення.

2.4. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС, ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР ТА ІНВЕСТИЦІЇ

Мета України щодо повноцінного інтегрування до ЄС передбачає дотримання його кліматичного регулювання. Для України в рамках повоєнного відновлення важливо розуміти, не лише який шлях пройшов ЄС у розвитку своєї кліматичної політики починаючи з 2000 року, що означає стати частиною найбільш кліматично амбітного союзу країн, а і дотримання вимог, критеріїв та впровадження зелених індикаторів, визначених європейським кліматичним регулюванням і відкриватиме доступ до фондів ЄС, що сприятиме залученню європейських інвестицій на відновлення. Важливість розуміння цієї специфіки визначає, по-перше, ЄЗК як економічна парадигма для зеленої трансформації української економіки; по-друге, кліматичні політики ЄС є наскрізними й **визначають, на що виділяє гроші з бюдже-**

ту сам Європейський Союз, а також у що інвестує фінансовий сектор та приватні компанії ЄС.

2.4.1. АРХІТЕКТУРА КЛІМАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ЄС

Хоча загалом питання зміни клімату відноситься до забруднення довкілля, останнє зазвичай розглядають окремо через низку причин. Так, забруднення довкілля має місцевий характер та є шкідливим для здоров'я населення, яке проживає у цій місцевості чи регіоні. Проблему із забрудненням часто можна вирішити за допомогою фільтрів, очисних споруд, виведенням певних компонентів з виробництва. Зменшення забруднення зазвичай не вимагає докорінних змін у виробничих процесах. Прикладами забруднення повітря є PM 2.5, PM 10, NO_x, SO_x, пил, свинець, O₃.

Зміни клімату спричиняються викидами у повітря ПГ, які мають глобальний вплив на підвищення температури незалежно від того, де вони були здійснені географічно. Характер викидів є кроссекторальним, оскільки ключові сектори економіки (енергетика, промисловість, сільське господарство) призводять до них. Також викиди ПГ не скорочуються встановленням фільтру чи очисних споруд – хоча такі технології існують, вони є дорогими та поступаються альтернативним шляхам скорочення.

Такі відмінності **відображаються в розподілі повноважень в урядах та компаніях**. Так, спостерігається тенденція розмежування довкілля і клімату між міністерствами. Як правило, міністерства, що відповідають за формування та реалізацію кліматичної, екологічної та ширше енергетичної політик і є відповідальними за комплексну трансформацію, і все частіше клімат об'єднують з енергетикою, економікою, промисловістю.

Рис. 13. Приклади розподілу сфери довкілля та клімату

<p>Уряди все частіше виокремлюють координаційну інституцію з питань зміни клімату</p> <ul style="list-style-type: none"> У складі Єврокомісії існує Генеральний директорат (аналог міністерства) з клімату та Генеральний директорат з довкілля. Координують роль: виконавчий віце-президент ЄК Марош Шефчович відповідальний за впровадження Європейського зеленого курсу Координуюча роль: Спеціальний представник президента США з питань клімату Джон Керрі Координуюча роль: Спеціальна представниця з питань міжнародної політики (МЗС Німеччини) Дженніфер Морган Функціонує незалежний Комітет зі змін клімату, який консулює уряд та зітує перед парламентом про прогрес, досягнутий у скороченні викидів парникових газів. 	<p>Питання клімату поєднують з економікою чи енергетикою</p> <ul style="list-style-type: none"> Міністерство економіки та енергетики було переформатовано на Міністерство економіки і клімату Водночас функціонує Міністерство захисту довкілля Міністерство бізнесу, енергетики та промислової стратегії, до відповідальності якого входить робота з протидії змін клімату Водночас функціонує Міністерство захисту довкілля Міністерство клімату, енергетики та комунальних послуг Водночас функціонує Міністерство захисту довкілля Міністерство економіки та клімату (до компетенції якого також входять питання енергетики) Водночас функціонує Міністерство агропромисловості та природи Міністерство клімату та довкілля (до компетенції якого також входять питання енергетики)
Сфери відповідальності	
Міністерство клімату	Технології з декарбонізації, зелені фінанси, вуглецеві ринки, ВДЕ, інвестиції, бюджет викидів ПГ, сталий розвиток
Міністерство захисту довкілля	Захист води, повітря, ґрунтів; ліси та інші екосистеми; біорізноманіття, циркулярна економіка, відходи, небезпечні речовини, радіоактивність

Джерело: зведено авторами дослідження на основі відкритих даних урядів наведених країн

Вставка 3. Приклади країн. У Німеччині Міністерство економіки та енергетики було переформатовано на Міністерство економіки та клімату, окремо функціонує Міністерство захисту довкілля. У Великій Британії є Міністерство бізнесу, енергетики та промислової стратегії, до відповідальності якого входить робота з протидії зміні клімату, окремо функціонує Міністерство захисту довкілля. У складі Єврокомісії існує Генеральний директорат (аналог міністерства) з клімату та Генеральний директорат з довкілля. Перший віцепрезидент Єврокомісії Франс Тіммерманс був відповідальний за впровадження ЄЗК, економічної стратегії ЄС, а після того, як він залишив посаду, в ЄС планують створити нову – Комісар з клімату¹⁴⁴.

У плані сфер відповідальності до кліматичної сфери відносяться політики з розвитку технологій з декарбонізації, зелених фінансів, встановлення ціни на вуглець, стимулів для ВДЕ, загальноекономічні цілі зі скорочення викидів. У сферу захисту довкілля входить захист води, повітря, ґрунтів, лісів та інших екосистем біорізноманіття; циркулярна економіка, управління відходами та небезпечними речовинами, радіоактивність. **Навряд чи можна стверджувати, що якийсь підхід розподілу цих сфер в уряді є єдино вірним, однак спостерігається тенденція до їхнього відокремлення.**

Комплекс кліматичних політик та інструментів в ЄС є широким з точки зору охоплення секторів та відносно зрілим. Як для пришвидшення євроінтеграційних процесів, так і для залучення фінансування на повоєнне відновлення, уряду України необхідно не лише імплементувати окремі директиви ЄС, а й зрозуміти загальну картину та взаємопов'язаність елементів у ній.

Ключовими компонентами архітектури кліматичного врядування ЄС, на думку авторів, є:

- **Планування декарбонізації.** ЄС встановлює **загальноєвропейські кліматичні цілі** – кліматична нейтральність Союзу та зниження викидів на 55% до 2030 р. закріплені у кліматичному законі ЄС від 2021 р. На рівні ЄС також встановлюються секторальні цілі. Водночас у держав-членів переважно є свобода у визначенні шляхів досягнення таких цілей, які найкраще відповідають їхньому національному контексту. Після встановлення цілей держави-члени мають розробити **стратегічні документи** для їхнього досягнення: Національні плани з енергетики та клімату (NECP), які є стратегічними документами з описом політик та шляхів досягнення цілей, встановлених на рівні ЄС, та національні довгострокові стратегії, які мають узгоджуватись з NECP.
- **Інструменти примусу та вуглецеве ціноутворення** – як окремий елемент можна виділити інструменти примусу, тобто політики, що зобов'язують економічних агентів скорочувати викиди ПГ. Ключовою політикою, що змушує промисловість скорочувати викиди або платити за них, є **європейська система торгівлі викидами**, яка діє в ЄС з 2005 року. З 2026 система буде розповсюджуватись і на експортерів вуглецеємних товарів в ЄС у вигляді механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ). Іншим прикладом є стандарти для автомобілів чи заборона автомобілів з двигуном внутрішнього згоряння (розглядається станом на вересень 2023). Інструменти примусу можуть прийматись окремо на рівні держав-членів на їхній розсуд – наприклад, в деяких країнах-членах також діє вуглецевий податок.
- **Стимули декарбонізації** – на противагу інструментам примусу ЄС також приймає регулювання для заохочення розвитку зелених секторів. Прикладом є пільги та субсидії, спрощення дозвільних та інших адміністративних процедур для ВДЕ,

сприяння регуляторним «пісочницям» для зелених технологій, запровадження обов'язкових вимог щодо врахування сталості у державних закупівлях та ін. Інструменти стимулювання можуть прийматись окремо на рівні держав-членів на їхній розсуд – наприклад, зелені тарифи на електроенергію.

• **Кліматичне врядування** – система управління питанням зміни клімату на рівні уряду, у т.ч. розподіл повноважень між державними інституціями та урядова координація. Кліматичне врядування включає формування політик, їхню реалізацію та системну координацію. Важливим питанням врядування є **моніторинг та звітування** – держави-члени повинні відслідковувати прогрес щодо досягнення цілей кліматичного регулювання ЄС та звітувати по ньому. Ці дані потрібні, зокрема, для того, щоб ЄС міг виконувати свої зобов'язання зі звітування в рамках Паризької угоди.

Загалом ЄС відслідковує, щоб система кліматичного врядування узгоджувалась з цілями Паризької угоди. Зобов'язання ЄС, взяті в рамках Паризької угоди, розглядаються ним не відокремлено від інших політик, а їхнє виконання є визначальними для кліматичних політик ЄС, адже ціль кліматичної нейтральності закріплена в законі та ЄС планує скорочення викидів парникових газів так, щоб забезпечити необхідну траєкторію скорочення викидів.

Україні варто не лише відслідковувати розвиток ЄЗК, імплементувати його окремі елементи та планувати впровадження інших, а проаналізувати весь комплекс кліматичного врядування та розробити систему показників, яка б відповідала національному контексту.

2.4.2. ЗАГАЛЬНА РАМКА КЛІМАТИЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На міжнародній арені Європейський Союз вважається лідером у сфері боротьби зі змінами клімату адже його політики з декарбонізації були одними з перших у світі. Метою поточного блоку є досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, що узгоджується з ціллю Паризької угоди по стримуванні зростання температури у світі у межах +1,5-2,0°C.

Ціль «20-20-20». З 2009 року і до появи сучасного Європейського зеленого курсу, основою кліматичної політики ЄС був «Пакет з енергетики та клімату 2020»¹⁴⁵, який встановлював ціль «20-20-20» та передбачав скорочення викидів ПГ на 20% по відношенню до 1990 року, генерацію 20% енергії з ВДЕ та підвищення рівня енергоефективності на ті ж 20%.

Основними інструментами для досягнення цих цілей були:

- а) система торгівлі викидами (СТВ), яка була запроваджена у 2005 році й застосовується до енергетичного, промислового та авіаційного секторів економіки;
- б) національні цілі для інших секторів, які не увійшли до СТВ (інші типи промисловості, будівель та транспортний сектор, сільське господарство);
- в) національні цілі з ВДЕ;
- г) різні програми з фінансування розвитку ВДЕ та інших передових вуглецево нейтральних технологій (наприклад, Horizon 2020).

Незважаючи на те, що ціни на дозволи на викиди у СТВ, яка є головним інструментом декарбонізаційної політики ЄС, до 2018 році були доволі низькими (до 20€/т¹⁴⁶),

а сама система до 2013 року взагалі слабо виконувала свою функцію, блоку вдалось досягнути цілі «20-20-20»¹⁴⁷ та навіть перевиконати її в частині викидів ПГ. Так, загальне скорочення викидів становило 24% у 2019 році¹⁴⁸ (скорочення було ще більшим у 2020 році – 34%¹⁴⁹, втім воно не є показовим через епідемію коронавірусу та спад економічної активності внаслідок неї). Водночас у згаданих вище секторах, що входять до СТВ, викиди ПГ до 2020 року впали на 43% по відношенню до 2005 року¹⁵⁰.

Європейський зелений курс. Через десять років після цілі «20-20-20», у 2019 році новий уряд Президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн прийняв ЄЗК, який на сьогодні є не просто основою кліматичної політики ЄС, а й економічною стратегією блоку. У рамках ЄЗК ЄС планує досягти кліматичної нейтральності до 2050 року та знизити викиди ПГ на 55% до 2030 року (замість запланованих раніше 40%). Для надання цим цілям обов'язковості для країн-членів ЄС, вони були також окремо зафіксовані у Кліматичному законі ЄС¹⁵¹.

У 2024 році, оцінка прогресу реалізації цілей Паризької угоди, передбачає додатковий перегляд цілей ЄЗК. Передбачається, що ЄС встановить проміжну ціль зі скорочення викидів на 2040 рік¹⁵², яка відповідатиме отриманим результатам.

У 2021 році, в рамках ЄЗК, Єврокомісія запропонувала додатковий пакет законодавчих ініціатив – пакет «Fit for 55»¹⁵³, що закріпив більш широкий спектр цілей з питань клімату й енергетики для країн-членів ЄС, а саме:

- досягнення частки ВДЕ в загальному споживанні енергії не менше 42,5% до 2030 року, водночас ЄС буде прагнути до частки 45% (досягнуто згоди між Радою та Парламентом¹⁵⁴);
- у березні 2023 р. було затверджено, що викиди від секторів СТВ мають скоротитись на 62% до 2030 р. по відношенню до 2005 р.¹⁵⁵ Також з 2024 до СТВ буде входити сектор морських перевезень, а з 2027 р. буде створено другу СТВ для секторів транспорту та будівель;
- виведення безкоштовних дозволів на викиди в рамках СТВ протягом 2026-2034 років та поступове запровадження механізму **вуглецевого коригування імпорту (СВАМ)**¹⁵⁶, тобто збору для імпортерів вуглецеємних товарів в ЄС, як альтернативного інструмента захисту конкурентоспроможності промисловості ЄС та уникнення витоку вуглецю (carbon leakage);
- щодо енергоефективності: скорочення споживання енергії до 2030 року на 11,7%, що в середньому означає 1,49% скорочення на рік (попередньо погоджено Єврокомісією¹⁵⁷) та забезпечення енергетичної реновації 2% будівель на рік (узгоджено ЄС¹⁵⁸);
- прийняття нових стандартів для нових великовантажних автомобілів, а саме скорочення викидів від їх використання на 45% з 2030 року та 90% з 2040 року (пропозиція на розгляді¹⁵⁹);
- нові стандарти щодо викидів CO₂ від автомобілів¹⁶⁰ – нові автомобілі повинні мати на 55% нижчі викиди, а фургони повинні мати викиди на 50% нижче з 2030 р. (базовий рік – 2021), автомобілі та фургиони повинні мати нуль викидів CO₂ після 2035 р. (текст погоджено Парламентом та Радою ЄС¹⁶¹);
- обробка не менше 25% сільськогосподарських угідь ЄС органічними методами до 2030 року¹⁶², а також скорочення використання добрив на 20% та хімічних пестицидів на 50%;
- упровадження принципів циркулярності в секторі промисловості¹⁶³.

Рис. 14. Ключові дати впровадження ЄЗК та пакету «Fit for 55»

Джерело: на основі даних KPMG¹⁶⁴, оновлено авторами на основі даних Ради ЄС¹⁶⁵

У відповідь на воєнну агресію росії проти України і, як наслідок, енергетичну кризу, Єврокомісія доповнила своє кліматичне регулювання планом **RePowerEU**¹⁶⁶, який ставить за мету повністю позбутись залежності ЄС від російського газу до 2027 року та базується на трьох основних елементах: енергозбереженні, ВДЕ й диверсифікації постачання природного газу. На противагу побоюванням певних стейкхолдерів, що викиди ПГ через таке рішення можуть зрости внаслідок заміни природного газу вугіллям, ЄС обрав шлях повної відмови від викопного палива росії через:

- створення центральної агенції, відповідальної за координацію закупівель природного газу;
- покращення екологічних практик;
- посилення рамок та цілей ЄЗК, амбіцій пакету «Fit for 55» та похідних від них стратегій, планів і проєктів.

До прикладу, прийнята у 2022 році Стратегія з сонячної енергетики передбачає нарощування потужностей СЕС з 136 ГВт у 2020 році до 600 ГВт у 2030 році¹⁶⁷. Серед шляхів досягнення цієї мети – обов’язкове встановлення сонячних панелей на дахах певних будівель (нових державних та комерційних будівель з корисною площею від 250 м² з 2026, існуючих державних та комерційних будівель з корис-

ною площею від 250 м² з 2027, всіх нових житлових будівель з 2029), спрощення адміністративних процедур з отримання дозволів та створення Сонячного індустріального альянсу.

Також ЄС оголосив про плани створити Європейський водневий банк¹⁶⁸ який має запрацювати до кінця 2023 р. Виробники зеленого водню зможуть отримати фіксовану ціну на строк до 10 років. Перший аукціон запланований на осінь 2023 року на суму 800 млн євро¹⁶⁹ та буде відкритим лише для внутрішніх виробників ЄС. Єврокомісія також оцінює доцільність запровадження аналогічного механізму підтримки з виплатою зеленого преміуму для імпортерів у ЄС.

Також у березні 2023 року Єврокомісія анонсувала розгляд проєкту «Акта з критичної сировини»¹⁷⁰, який покликаний зменшити залежність ЄС від імпорту сировини, 95%¹⁷¹ якої постачає Китай, необхідної для виробництва чистих технологій (сонячних панелей, теплових насосів, електромобілів, чипів). Проєктом встановлюються такі цілі для критичної сировини до 2030 року:

- видобувати мінімум 10%.
- обробляти мінімум 40% та
- переробляти (*англ. recycling*) мінімум 15% річного споживання ЄС.

Водночас не більше 65% річного споживання кожної стратегічної сировини не може імпортуватись до ЄС однією країною. Акт також спростить дозвільні процедури для проєктів з видобутку чи виробництва відповідної сировини в ЄС, встановивши максимальні строки для отримання такого дозволу від державних інституцій.

Зрештою, у березні 2023 року Єврокомісія презентувала пропозицію¹⁷² довгоочікуваних реформ ринку електроенергії, що покликані зменшити залежність країн-членів ЄС від природного газу, створити більше стимулів для розвитку ВДЕ та допомогти промисловості декарбонізуватись. Натомість ЄК так і не наважилась змінити механізм формування ціни на ринку, за яким ціни часто були завищені, оскільки пікове навантаження забезпечувалось завдяки генерації на викопних паливах. Втім ЄК були запропоновані такі заходи для покращення ситуації на ринку:

- заохочення укладання довгострокових контрактів купівлі-продажу електроенергії (PPA) через державні гарантії;
- забезпечення державної підтримки нової генерації з ВДЕ та іншої генерації не з викопних палив через двосторонні контракти на різницю;
- надання можливості споживачам інвестувати у сонячні та вітрові парки, а також продавати надлишкову сонячну електроенергію від власних панелей своїм сусідам.

Щоб зрівняти умови кліматичного регулювання для внутрішніх виробників та імпортерів в ЄС і заохотити розвиток вуглецевого ціноутворення в інших країнах, Єврокомісія прийняла механізм вуглецевого коригування імпорту¹⁷³ (СВАМ) – додатковий збір, який повинні будуть сплачувати імпортери визначеної групи товарів до Союзу. Завдяки СВАМ ціна на вуглець буде однаковою як для внутрішніх, так і для зовнішніх виробників, хоча залишиться питання конкурентності експортерів з ЄС. Водночас з метою підтримки власного виробництва, а також через посилення ролі Китаю у виробництві обладнання для ВДЕ та прийняття в США Закону про зниження інфляції¹⁷⁴, Єврокомісія розробила проєкт Закону про виробництво з нульовими викидами¹⁷⁵ (*англ. Net-Zero Industry Act або NZIA*), яким хоче запровадити додаткові стимули для інвестицій у зелені технології у т.ч. через спрощення дозвільних процедур, встановлення цілі із нарощення потужності сховищ

для зберігання вловленого вуглецю, створення можливостей для регуляторних «пісочниць» для заохочення інновацій, створення Нетто-нульової європейської платформи для обміну інформацією, висування вимог до національних урядів встановлювати зелені критерії у державних закупівлях та(чи) аукціонах. Проект акта визначає пріоритетними такі технології як сонячна, вітрова та геотермальна енергетики, системи зберігання енергії, виробництво біогазу та біометану, теплові насоси, електролізери та паливні комірочки, системи із вловлення та захоронення вуглецю тощо.

Що стосується виділення державного фінансування на корпоративні заходи з декарбонізації, то на рівні ЄС існує широкий набір регламентів та директив у сфері сталого фінансування. Ці регламенти є актуальними для європейських міжнародних фінансових структур, тому клієнтам IFIs також доцільно їх вивчати. З огляду на те, що все більше міжнародних інвесторів враховують власний вплив на зміну клімату під час прийняття ними інвестиційних рішень, ці регламенти та директиви полегшують процес оцінки впливу інвестиційного портфелю на клімат, забезпечують більшу прозорість та запобігають грінвошингу (англ. *greenwashing*).

2.4.3. РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ ТА ЗВІТНОСТІ В ЄС

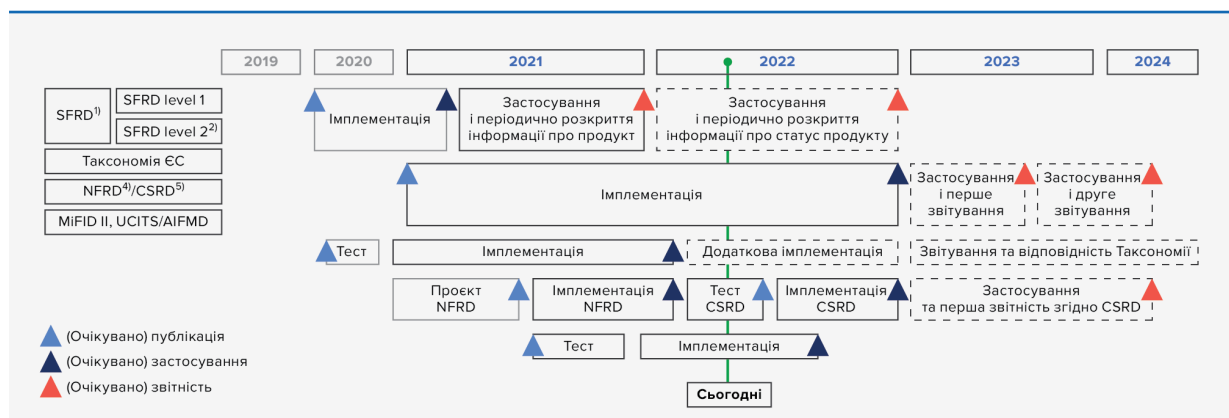
Для виконання цілей сталого, низьковуглецевого та ресурсоефективного розвитку у 2018 році Європейська комісія прийняла План дій ЄС щодо фінансування сталого розвитку¹⁷⁶. План мав три основні завдання:

- переорієнтувати потоки капіталу на зелені інвестиції, щоб досягти сталого розвитку;
- надати методичку керування фінансовими ризиками, пов'язаними із кліматичними змінами;
- сприяти прозорості, довгостроковій фінансовій та господарській діяльності.

Результатом цього Плану дій стало прийняття низки Регламентів та Директив, ключовими з яких є:

- 1) Таксономія сталого фінансування ЄС (Регламент 2020/852/ЄС)¹⁷⁷;
- 2) Регламент щодо низьковуглецевих критеріїв (англ. *Low Carbon Benchmarks*) (Регламент 2019/2088/ЄС)¹⁷⁸ та
- 3) Регламент щодо звітності з корпоративної сталості (CSRD) (Регламент 2022/2464/ЄС)¹⁷⁹.

Рис. 15. Дорожня карта з імплементації регулювання ЄС зі сталого фінансування

Джерело: ALFI¹⁸⁰. Переклад авторів

У 2021 році Єврокомісія прийняла також оновлену Стратегію фінансування переходу до сталої економіки¹⁸¹, результатом якої має стати прийняття Європейського стандарту зелених облігацій, що очікується у 2023 році. Зрештою, враховуючи те, що виклик зміни клімату і погіршення навколишнього середовища має глобальний характер, посилення міжнародного співробітництва є питанням спільного інтересу (англ. the common interest). З огляду на це, ЄС започаткував Міжнародну платформу сталого фінансування¹⁸², спостерігачами в якій є 12 провідних міжнародних фінансових інституцій, що переглядають різні зелені політики та умови, які можуть використовуватись як критерії фінансування.

Таксономія сталого фінансування (2020/852/ЄС)

Таксономія ЄС є ключовим інструментом оцінки інвестицій в частині їх внеску у зелений перехід. У прийнятому в липні 2020 року Регламенті щодо створення основи для розвитку сталих інвестицій¹⁸³ (Таксономія ЄС) надається загальноєвропейська система класифікації сталої економічної діяльності, спрямованої на залучення зелених інвестицій для досягнення цілей ЄЗК. Інвестиція має сприяти одній з шести цілей та водночас не завдавати значної шкоди іншим цілям (принцип «не завдавати значної шкоди»):

1. Пом'якшення наслідків змін клімату;
2. Адаптація до змін клімату;
3. Стале використання та захист водних і морських ресурсів;
4. Перехід до циркулярної економіки;
5. Запобігання забрудненню й боротьба з ним;
6. Захист і відновлення біорізноманіття та екосистеми.

6 липня 2022 року Європейська комісія прийняла Додатковий кліматичний делегований акт до Таксономії ЄС¹⁸⁴, яким визнала інвестиції в деякі газові та атомні електростанції як сталі. Так, інвестиції у газові енергооб'єкти вважаються сталими, лише якщо такі станції будуються на заміну вугільним і викидають не більше 270 гСО₂/кВт·год, або ж якщо річні викиди такої станції протягом 20 років не перевищують в середньому 550 кг СО₂ за кВт·год. Також такі газові проєкти мають отримати дозволи на будівництво до 2030 року, а до кінця 2035 року повинні повністю перейти на відновлювані або низьковуглецеві гази. Інвестиції ж в атомну енергетику будуть вважатися сталими лише тоді, коли нові проєкти, які отримають дозволи на будівництво до 2045 року, матимуть план із екологічно прийнятної утилізації радіоактивних відходів і не шкодитимуть водним ресурсам та навколишньому середовищу. Таким чином, **Єврокомісія знайшла певний консенсус щодо вирішення суперечливого питання включення атомної та газової енергетики до Таксономії – дозволила вважати їх зеленими, але за умови відповідності доволі жорстким критеріям**¹⁸⁵.

Будь-який проєкт, який претендує на отримання сталого фінансування, повинен розроблятися відповідно до міжнародних соціальних і трудових стандартів та відповідати технічним критеріям відбору (TSC), затвердженим ЄК у відповідних Делегованих актах. Одним із таких критеріїв є «Принцип відсутності суттєвої шкоди» (англ. *Do no significant harm principle, DNSH*), відповідно до якого екологічна економічна діяльність (або зелений проєкт) повинна не спричиняти значної шкоди визначеним шістьом сферам.

Таксономія ЄС, яка допомагає визначити чи є економічна діяльність або проєкт зеленими, спрямована на:

- запобігання фрагментації ринку;
- захист приватних інвесторів від ризиків, пов'язаних з екологізацією, та зеленого відмивання;
- допомогу компаніям стати більш відповідальними щодо клімату та навколишнього

середовища;

- створення основи для прийняття подальших конструктивних політик щодо таких питань як розкриття інформації, дотримання пруденційних правил, критеріїв та екомаркування товарів і продукції ЄС.

Законодавче продовження таксономії ЄС на світовому рівні очікується у вигляді розробленої глобальної нормативної бази зі сталого фінансування, що передбачено Новим порядком денним ЄС та США щодо глобальних змін¹⁸⁶.

Регламент про стратегічні орієнтири переходу до кліматичної нейтральності, узгодженості з Паризькою угодою та розкриття інформації щодо сталості (2019/2089)

Регламент 2019/2089¹⁸⁷ запроваджує додаткові стратегічні орієнтири кліматичної нейтральності (Climate Transition Benchmarks, EU CTBs) та узгодження інвестиційного портфелю з Паризькою угодою (EU Paris-aligned Benchmarks, EU PABs). Інвестиційний портфель відповідає стратегічному орієнтиру, якщо його активи відбираються на основі того, чи відповідають вони траєкторії з декарбонізації, яка узгоджується з ціллю кліматичної нейтральності або цілями Паризької угоди, а також чи відповідають вони мінімальним стандартам, викладеним у делегованих актах до цього Регламенту. Так, щоб відповідати низьковуглецевому індексу, який виникає з узгодженості політик з Паризькою угодою (EU PAB), **фонд має відповідати таким мінімальним критеріям:**

Таблиця 9. Мінімальні вимоги стратегічних орієнтирів з клімату ЄС

		Стратегічний орієнтир ЄС щодо переходу до кліматичної нейтральності ЄС	Стратегічний орієнтир ЄС щодо узгодженості з Паризькою угодою
Мінімальні стандарти щодо уникнення ризиків	Зниження вуглецеємності у Scope 1-3 по відношенню до материнського індексу (investable universe)	30%	50%
	Запровадження викидів Scope 3	впродовж 2-4 років	впродовж 2-4 років
	Чорний список секторів	-	виробництво зброї, тютюну, вугілля (>1% доходів), нафти (>10% доходів), природного газу (>50% доходів), електроенергії з >100 г CO ₂ -екв./кВт-год (>50% доходів)
Мінімальні стандарти щодо можливостей декарбонізації	Частка участі в капіталі у секторах (equity), які мають високий вплив на зміну клімату	Участь має бути не меншою ніж в материнському індексі, щоб інвестори, які підтримують цілі Паризької угоди, мали вплив на такі сектори	
	Декарбонізація на щорічній основі	7%	7%
	Дискваліфікація з лейбл	Недотримання вимог протягом двох послідовних років	

Джерело: UNEP¹⁸⁸, делегований регламент 2020/1818¹⁸⁹

*Залученість до секторів викопного палива – критерії відмови від інвестування у:

- Компанії, що отримують $\geq 1\%$ доходу від розвідки, видобутку, переробки чи дистрибуції вугілля;
- Компанії, що отримують $\geq 10\%$ доходу від розвідки, видобутку, переробки чи дистрибуції нафти;
- Компанії, що отримують $\geq 50\%$ доходу від розвідки, видобутку, виробництва чи дистрибуції газових палив;
- Компанії, що отримують $\geq 50\%$ доходу від генерації електроенергії з вуглецеємністю > 100 гCO₂-екв/КВт·год.

Регламент щодо звітності з корпоративної сталості (CSRD, 2022/2464/ЄС)

5 січня 2023 року набув чинності Регламент щодо звітності з корпоративної сталості (CSRD)¹⁹⁰, який замінив Регламент про фінансову звітність (Регламент 2014/95/ЄС) і доповнює Регламент 2020/852/ЄС щодо Таксономії ЄС. Оновлений регламент містить правила звітування компаній щодо їхньої екологічної та соціальної політики. Відповідно до регламенту, під звітність підпадають ті компанії, які відповідають хоча б одному із нижче наданих критеріїв:

- 1) загальні активи 20 млн євро;
- 2) чистий обіг 40 млн євро;
- 3) 250 співробітників.

Загалом в ЄС близько 50 000 компаній підпадає під це регулювання. Звітування надасть інвесторам та іншим зацікавленим сторонам доступ до інформації, необхідної для оцінки інвестиційних ризиків, пов'язаних зі зміною клімату та іншими викликами сталого розвитку; створить культуру прозорості щодо впливу компаній на соціум і навколишнє середовище та в довгостроковій перспективі скоротить витрати компаній на підготовку подібної звітності за рахунок узгодженості інформації, що надається на ринку. Перші компанії повинні застосувати правила регламенту вже у 2024 фінансовому році для звітів, які будуть опубліковані у 2025 році. Компанії, які підпадають під CSRD повинні будуть готувати свою звітність відповідно до Європейських стандартів звітності про сталий розвиток (ESRS)¹⁹¹, які наразі знаходяться на розгляді Європейського парламенту та Ради ЄС¹⁹².

Регламент щодо розкриття інформації про стале фінансування (Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), 2019/2088/ЄС)

Цей Регламент¹⁹³ був прийнятий з метою прискорення залучення приватного фінансування до зелених проєктів через спрощення процесу оцінки «зеленості» компаній чи проєктів інвесторами, а також щоб інвестори могли краще оцінювати, наскільки компанія враховує ризики, пов'язані з (не)сталим розвитком, у своїй діяльності. Регламент¹⁹⁴ встановлює вимоги щодо розкриття інформації за аспектами сталого розвитку учасниками фінансових ринків – страховими фірмами, інвестиційними компаніями, пенсійними фондами тощо. Обов'язковою до оприлюднення цими учасниками фінансових ринків є така інформація:

- власна політика з урахуванням ризиків сталого розвитку у їхній діяльності;
- власні політики з урахування ризиків сталого розвитку у інвестиційному та страховому консалтингу;
- врахування аспекту ризиків сталого розвитку у політиках з винагороди співробітників та ін.

Також був прийнятий делегований акт (2022/1288/ЄС)¹⁹⁵, який детально викладає стандарти такої звітності.

Директива про належну обачність щодо сталості бізнесу (EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive, 2019/1937/ЄС)

Директива¹⁹⁶ має на меті заохотити відповідальну поведінку бізнесів у соціальній та екологічній площині. Вона містить зобов'язання для великих компаній щодо due diligence (комплексної перевірки, оцінки) своєї діяльності та заходів зі зниження їхнього впливу на довкілля та уникнення випадків порушення прав людини, в т.ч. по ланцюгах постачання. У червні 2023 року Європарламент проголосував за прийняття директиви.

Директива буде розповсюджуватись на компанії, що відповідають критеріям, описаним в Таблиці 10.

Таблиця 10. Показники розміру компанії, за умови досягнення яких на неї розповсюджується дія Директиви 2019/1937/ЄС

Місцерозташування	Чистий річний обіг (по світу)	Кількість працівників
Компанія в ЄС	€40 млн	250
Материнська компанія в ЄС	€150 млн	500
Компанія з третьої країни	40 млн євро, зароблених в ЄС	-
Компанія з третьої країни	150 млн євро, з яких мінімум 40 млн євро були зароблені в ЄС	500

Директива містить такі вимоги до таких компаній:

- визначати, попереджати та зменшувати негативний вплив від їхньої діяльності на права людини та довкілля;
- включити **до корпоративних політик напрямок належної обачності** (due diligence) щодо соціального та екологічного впливу з коротко-, середньо- та довгостроковими цілями, а також запровадити кодекс поведінки з правилами, принципами та заходами;
- на виконання політик з належної обачності вживати заходи з ідентифікації, попередження та припинення негативного впливу;
- враховувати у політиках належної обачності **діяльність у зонах конфлікту**, щоб не погіршити такий конфлікт чи не чинити негативний вплив на права людини;
- відстежувати та оцінювати **врахування прав людини та впливу на довкілля по ланцюжку створення вартості** – постачальників, збуту, зберігання, транспортування тощо;
- наявність плану з переходу (англ. *transition plan*), що буде узгоджувати діяльність компанії з цілями Паризької угоди (1,5°C), зокрема з метою досягнення нето-нульових викидів до 2050 року, який має включати/забезпечувати:
 - 1) узгодженість бізнес-моделі та стратегії з цілями низьковуглецевого переходу;
 - 2) цілі зі скорочення викидів відповідно до класифікації Score 1, 2 та 3 з конкретними дедлайнами, які мають починатися з 2030 року та охоплювати кожні п'ять років до 2050 року;
 - 3) опис втілення кліматичної стратегії раніше та подальші кроки, у т.ч. в рамках

фінансових та інвестиційних планів;
4) можливості компанії, пов'язані зі зміною клімату;
5) шляхи декарбонізації компанії та її ланцюжків постачання, у т.ч. з огляду на залежність компанії від діяльності секторів вугілля, нафти та газу;
6) врахування інтересів стейкхолдерів компанії та її впливу на зміну клімату;
7) зобов'язання для директорів та членів правління забезпечити врахування екологічних та кліматичних ризиків та екологічного впливу компанії. У компаніях з >1000 співробітників **частина винагороди вищого керівництва має бути прив'язана до виконання цілей** плану з переходу.

Директива також стосується фінансового сектору (інвесторів, компаній, що здійснюють управління фінансовими активами), який має вживати заходи щодо заохочення компаній, в які вони інвестують, знижувати негативний вплив від їхньої діяльності. Станом на листопад 2023 р. директива не затверджена остаточно.

Європейський стандарт зелених облігацій (EuGB)

Зелені облігації (*англ. green bonds*) – це боргові цінні папери, які випускаються для залучення капіталу як з метою реалізації виключно екологічних, зелених проєктів.

Питання необхідності розробки єдиного регулювання (стандарту) ЄС із зелених облігацій було порушене у вигляді рекомендацій у Звіті експертної групи високого рівня з питань сталого фінансування ЄС у 2016 році¹⁹⁷. Після проведення великої кількості консультацій¹⁹⁸ у 2020 р. було прийнято Інвестиційний план Зеленого курсу ЄС¹⁹⁹. Він офіційно закріпив необхідність розробки й прийняття стандарту європейських зелених облігацій або «EuGB». Цей План порушив питання надання інвесторам необхідних інструментів для належного визначення ними сталих інвестицій та визначив ЄІБ основним кліматичним банком Союзу.

28 лютого 2023 року Європейська рада повідомила, що досягла домовленості з Європейським парламентом щодо офіційного створення стандарту «EuGB»²⁰⁰ для світового ринку зелених облігацій. Ключовою метою прийняття цього стандарту є продемонструвати інвесторам, що, купуючи зелені облігації з грифом «EuGB», вони інвестують у зелені проєкти відповідно до умов та принципів саме таксономії ЄС, тим самим убезпечуючи себе від ризиків, пов'язаних із відмиванням зелених коштів (*англ. greenwashing*). З цією ж метою напрацьований Регламент передбачає деякі вимоги добровільного характеру щодо розкриття інформації про інші екологічні облігації та облігації, випущені в ЄС та пов'язані з цілями сталого розвитку.

Відповідно до попередньої домовленості, усі надходження від купівлі європейських зелених облігацій спрямовуватимуться на економічну діяльність у тих секторах, які охоплені таксономією ЄС. Для тих секторів, які наразі не регулюються таксономією ЄС, та для деяких доволі конкретних видів діяльності буде створено т.з. «гнучкий гаманець» у розмірі 15% фінансування проєкту (тобто той проєкт, який не є предметом таксономії, проте є необхідним для вирішення певних соціальних питань, може бути профінансований на 15% від загальної вартості проєкту за рахунок зелених облігацій). Необхідність існування такого «гнучкого гаманця» буде переглядатись відповідно до динаміки досягнення Європою кліматичної нейтральності до 2050 року та розвитку зелених інвестиційних можливостей загалом.

Крім того, емітенти зелених облігацій ЄС повинні будуть демонструвати/звітувати щодо того, наскільки використання надходжень від випуску зелених облігацій вплинуло на зелений перехід компанії в цілому.

Ця домовленість вступить у силу через 12 місяців після офіційного прийняття відповідного Регламенту. Доки європейський ринок зелених облігацій очікує на прийняття офіційного Регламенту та стандарту EuGB, світовий ринок зелених облігацій, включно з ринком ЄС, функціонує відповідно до Принципів зелених облігацій²⁰¹ (англ. *Green Bond Principles, GBP*) та Стандартів кліматичних облігацій²⁰² (англ. *Climate Bond Standards, CBS*).

2.4.4. МЕЙНСТРИМІНГ КЛІМАТУ, ФІНАНСУВАННЯ РЕФОРМ ТА ПРОЄКТІВ З БЮДЖЕТУ ЄС

Незважаючи на те, що фокусом цього дослідження є зелені вимоги та критерії IFIs та DFIs, вважаємо за доцільне розглянути інтеграцію клімату у сфери, в які спрямовується фінансування структурних фондів ЄС, а також його пріоритезація в них. Деякі з них або є доступними для України вже зараз (Horizon Europe та LIFE), або будуть доступними після інтеграції до ЄС. Тому на етапі планування відновлення важливо розуміти, які сфери ЄС категоризує як такі, що можуть отримувати фінансування з бюджету. Зокрема, фонди ЄС фінансують такі напрямки:

- енергоефективність та ВДЕ;
- стале управління природними ресурсами;
- модернізація будівель;
- розвиток низьковуглецевої економіки тощо.

Протягом фінансового періоду 2014-2020 років, Комісія прийняла нову стратегію розподілу коштів для боротьби зі зміною клімату, яку називають «інтегрування кліматичних питань». Цей підхід передбачав виділення 20% бюджету ЄС на цілі, пов'язані з кліматом. У рамках цієї структури, програми фінансування ЄС були організовані так, щоб підтримувати ініціативи щодо боротьби зі зміною клімату у двох ключових напрямках – пом'якшення зміни клімату та адаптація до неї.

Вставка 4. Що таке «мейнстрімінг»? Для досягнення політичних цілей горизонтального характеру необхідно, щоб велика кількість інструментів, законодавчих та/або бюджетних, сприяли їх виконанню. У контексті бюджету ЄС мейнстрімінг визначається як включення конкретного пріоритету на етапах проектування, підготовки, реалізації та оцінки всіх бюджетних програм, з метою максимізації їх внеску у досягнення політичних цілей, забезпечення синергії та покращення координування витрат. Це може передбачати визначення конкретної цілі щодо суми бюджету, яка має бути витрачена, та моніторинг прогресу у досягненні цієї цілі. У ширшому сенсі мейнстрімінг стосується способу формування, проектування, реалізації та моніторингу політик, програм та дій. Він може підтримуватися низкою інструментів та заходів на різних етапах циклу програмування (наприклад, інтеграція до робочих програм, екологічний скринінг, оцінка ризиків та екологічного впливу, плани управління кліматом та довкіллям, розвиток потенціалу та технічна допомога).

У рамках інтеграції кліматичного напрямку на 2021-2027 роки цільовий показник у 30% щодо фінансування клімату було розбито на конкретні цілі для окремих програм, як описано в таблиці 11.

Таблиця 11. Огляд очікуваних внесків за програмами ЄС²⁰³

Програма	Очікуваний внесок
Horizon Europe	35%
ITER	100%
InvestEU programme	30%
Connecting Europe Facility	60%
European Regional Development Fund	30%
Cohesion Fund	37%
REACT EU	25%
Recovery and Resilience Facility	37%
Common agricultural policy 2023-2027	40%
LIFE	61%
Just Transition Mechanism	100%
Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe	30%
Overseas Countries and Territories	25%
Pre-Accession Assistance	18%

Загалом близько третини бюджету ЄС виділяється²⁰⁴ на політику згуртованості – 392 мільярди євро у 2021-2027 рр., які розподіляються між фондами²⁰⁵. Найважливішим фондом є Європейський фонд регіонального розвитку. Його мета – зменшити регіональні відмінності та сприяти стратегічним інвестиціям у різні сектори, включно з секторами, пов’язаними з енергетичним переходом, відновлюваними джерелами енергії та боротьбою зі зміною клімату. Крім того, існує Фонд згуртованості, який надає допомогу державам-членам із валовим національним доходом на душу населення менше ніж 90% від середнього по ЄС-27²⁰⁶ з метою зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС. Фонд згуртованості підтримує інвестиції в галузі охорони навколишнього середовища та транс’європейських транспортних мереж (TEN-T). ЄФРР і Фонд згуртованості на період 2021-2027 рр. виділяють 33% (ЄФРР) і 56% (Фонд згуртованості) на кліматичні заходи – понад 118 мільярдів євро. З цих коштів Польща стане найбільшим реципієнтом фінансування в цілому та часток, які сприяють боротьбі зі зміною клімату. Протягом 2021-2027 рр. Польща отримає 23 млрд євро фінансування на клімат і 59 млрд євро фінансування на інші сфери²⁰⁷.

Крім того, є кілька менших, спеціалізованих фондів, доступних для держав-членів. Серед них Фонд справедливого переходу, Соціальний кліматичний фонд, Фонд модернізації та Фонд інновацій. Ці кошти зосереджені на територіях і домогосподарствах, які, як очікується, зазнають найбільшого негативного впливу від переходу до кліматичної нейтральності, а також на модернізації національних енергетичних систем для досягнення цілей до 2030 року. Виділення такої підтримки відображає зростаючу важливість цих тем для ЄС в цілому. Крім того, Інструмент з’єднання Європи слугує інструментом фінансування розвитку енергетичної, транспортної та цифрової інфраструктури, а на період 2021-2027 років має бюджет у 42,3 млрд євро. Надалі ми більш детально розглянемо, на які напрямки можна

отримати фінансування з цих фондів.

Майже всі фонди такого типу націлені на підтримку зелених політик ЄС, захист довкілля та прискорення низьковуглецевого розвитку. Хоча наразі Україна має доступ лише до двох фондів (Horizon Europe та LIFE), важливо розуміти напрямки, які ЄС підтримує за рахунок бюджетних коштів. **Отримати з них фінансування на проекти з викопного палива чи на інші проекти, що призводять до збільшення викидів парникових газів, майже неможливо.** Водночас широка підтримка надається на захист довкілля та клімату, що відображається також у винятках у регулюванні державних субсидій для цих сфер.

Фонд з модернізації (Modernization Fund)²⁰⁸

Мета: фінансування модернізації енергетичних систем та підвищення їхньої ефективності²⁰⁹.

Наповнення: надходження від європейської СТВ.

Країни, що мають доступ: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина, Хорватія та Чехія.

Не менше 70% фінансування фонду має спрямовуватись на пріоритетні сфери, а саме:

- електроенергія з ВДЕ;
- енергоефективність – у транспорті, сільському господарстві, управлінні відходами, окрім енергетики з викопного палива;
- системи накопичення енергії;
- модернізація енергетичних мереж, у т.ч. центрального опалення, електроенергетичних мереж, збільшення потужності/пропускної здатності інтерконекторів між державами;
- справедливий перехід у регіонах, залежних від викопного палива.

Також фонд може фінансувати неперіоритетні напрямки (до 70% витрат). Однак у жодному випадку **фінансування не може надаватись на тверде викопне паливо**, виняток становлять ефективно та стале централізоване опалення у Болгарії та Румунії як країн з найнижчим у ЄС ВВП. Подаючи заявку, держави-члени мають описати потенційний внесок проекту в підвищення енергоефективності чи модернізацію енергетичної системи, що може виражатись у:

- зекономленій електроенергії у МВт·год;
- скороченні викидів ПГ у т CO₂-екв.;
- додатковій потужності ВДЕ, що буде встановлена.

Фонд з інновацій (Innovation Fund)²¹⁰

Мета: фінансування розвитку інноваційних та зелених технологій.

Наповнення: надходження від європейської СТВ, запланований бюджет – 40 млрд євро на період 2020-2030 роки (сума залежить від ціни на викиди).

Країни, що мають доступ: всі країни-члени ЄС, а також Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн.

Фонд з інновацій підтримує такі сектори:

- енергоємна промисловість;
- ВДЕ;
- системи накопичення енергії;
- вловлювання, зберігання та використання вуглецю;
- транспорт з нульовими викидами та будівлі.

Проекти оцінюються на основі таких критеріїв, як: ефективність скорочення викидів парникових газів, інноваційність, зрілість, простота відтворення (*англ. replicability*), ефективність витрат. З 2025 року буде застосовуватись принцип «Не завдавати значної шкоди» (DNSH).

Програма LIFE²¹¹

Мета: фінансування проектів із захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату.

Наповнення: бюджет ЄС, запланований обсяг – 5,4 млрд євро на період 2021-2027 роки, для України було виділено 611 млн євро на 2023 рік²¹².

Країни, що мають доступ до програми²¹³: країни-члени ЄС, а також Україна, Ісландія, Ліхтенштейн, Молдова, Норвегія та Північна Македонія.

Фонд підтримує такі сектори:

- природа та біорізноманіття;
- циркулярна економіка та якість життя;
- зниження впливу на зміну клімату та адаптація до неї;
- перехід до чистої енергетики.

Проекти, що фінансуються за програмою LIFE, мають допомагати країнам-членам досягти цілей екологічного та кліматичного законодавства ЄС, сприяти впровадженню політичних заходів та технологічних рішень, націлених на його імплементацію. Для України було розроблено три проекти – з впровадження Директиви про диких птахів, проект з управління відходами в містах та проект з екологічної водної інфраструктури в містах. Втім у майбутньому Україна матиме доступ і до інших проектів програми.

Програма Horizon Europe²¹⁴

Мета: фінансування проектів, які спрямовані на боротьбу зі зміною клімату, досягнення ЦСР ООН, підвищення конкурентоспроможності й розвитку ЄС.

Наповнення: бюджет ЄС, запланований обсяг – 95,5 млрд євро на період 2021-2027 роки.

Країни, що мають доступ: країни ЄС та асоційовані члени.

Зелені напрямки Horizon Europe:

- адаптація до кліматичних змін. Цілі до 2030 року: підготувати Європу до боротьби зі змінами клімату, прискорити перехід до здорового та процвітаючого майбутнього в межах безпечних кордонів планети та розширити масштаби рішень для стійкості, які спричинять зміни в суспільстві.
- Здорові океани, моря, прибережні та внутрішні води. Цілі до 2030 року: очищення морських і прісних вод, відновлення деградованих екосистем і середовищ розвитку, декарбонізація блакитної економіки з метою використання основних товарів і послуг, які вони надають.
- Кліматично-нейтральні та розумні міста. Цілі до 2030 року: надання підтримки для 100 європейських міст у їх системній трансформації до кліматичної нейтральності до 2030 року та перетворення цих міст на центри інновацій для решти міст, сприяючи якості життя та стійкості в Європі.
- Здоров'я ґрунту та харчування. Цілі до 2030 року: принаймні 75% усіх ґрунтів у ЄС є здоровими та придатними для їжі, людей, природи та клімату.

Програма складається з шести кластерів, які забезпечують реалізацію поставлених цілей. Зокрема, Кластер 5 має загальний бюджет на проекти 15,1 млрд євро, які виділяються на такі сфери:

Таблиця 12. Ключові стратегічні орієнтири та сфери впливу, що підтримуються Кластером 5

Ключові стратегічні орієнтири	А. Сприяти відкритій стратегічній автономії шляхом розробки ключових нових, цифрових, технологій, секторів і ланцюжків доданої вартості	С. Зробити Європу першою цифровою, циркулярною, кліматично-нейтральною та сталою економікою
Сфери впливу	Промислове лідерство в ключових і нових технологіях, які працюють на людей	Пом'якшення зміни клімату та адаптація до неї Доступна та чиста енергія Розумний та сталий транспорт Циркулярна та чиста економіка
Очікуваний вплив	16. Чистий і сталий перехід енергетичного і транспортного сектору 25. Кліматично нейтральний та позитивний для довкілля транспорт	21. Перехід до кліматично нейтральних та стійких суспільства й економіки 23. Ефективні, чисті, сталі та конкурентні й безпечні енергетичні поставки 24. Ефективне і стале використання енергії 26. Безпечні, суцільні, розумні, інклюзивні, стійкі, кліматично нейтральні та сталі транспортні системи

Джерело: Офіс публікацій ЄС (Publication Office of the EU)²¹⁵. *Переклад авторів*

Загалом проекти, що фінансуються програмою Horizon Europe, спрямовані на розвиток досліджень та інновацій у розробці, підтримку та впровадження політики ЄС, одночасно вирішуючи глобальні виклики. Зокрема, 84% інвестицій спрямовані на досягнення Цілей сталого розвитку; 30% займаються питаннями зміни клімату. Також програма підтримує створення робочих місць, стимулює економічне зростання, сприяє промисловій конкурентоспроможності та оптимізує інвестиційний вплив у європейському дослідницькому просторі.

Механізм відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility)²¹⁶

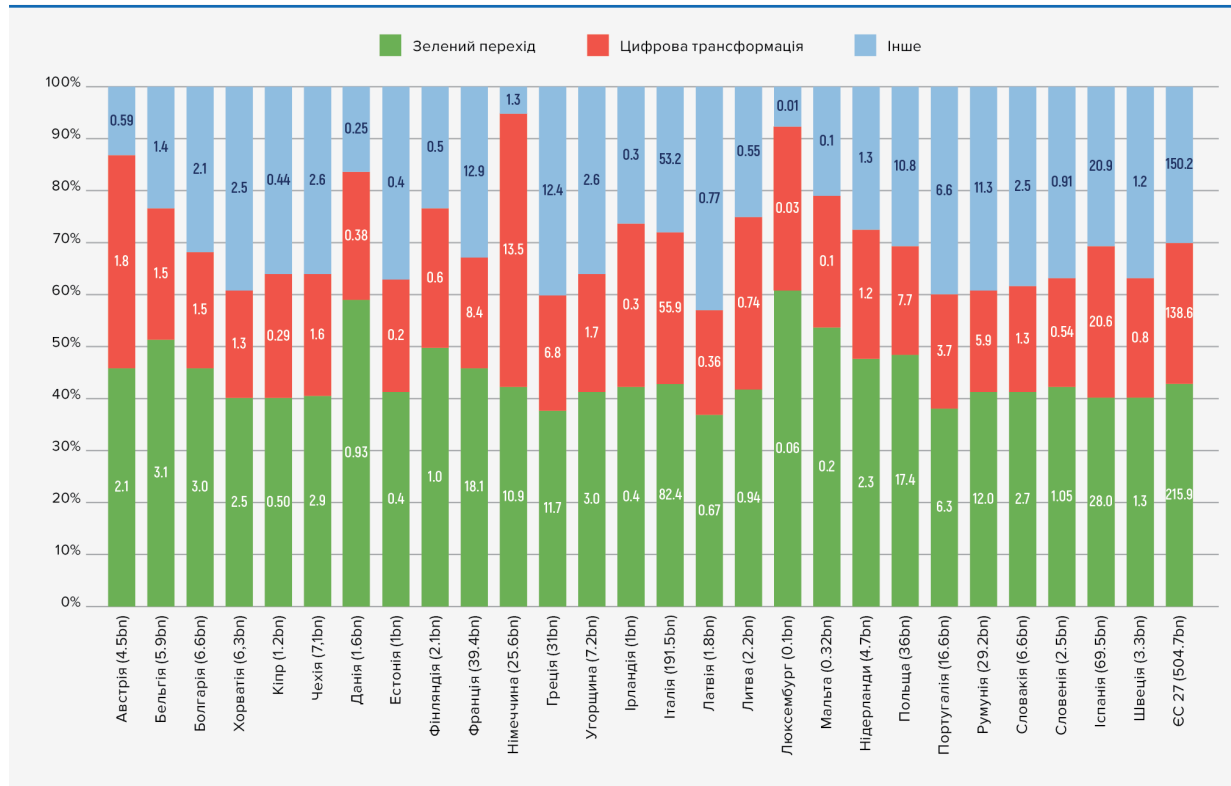
Мета: фінансування проектів з відновлення після кризи COVID-19 в рамках програми «Наступне покоління ЄС» (NextGenerationEU).

Наповнення: за рахунок випуску єврооблігацій, загальна сума – 723 млрд євро, з яких 385 млрд євро буде надано у формі кредитів, 338 млрд євро – у формі грантів.

Країни, що мають доступ: країни-члени ЄС.

Після пандемії Covid-19 ЄС започаткував Інструмент відновлення та стійкості – головний фінансовий механізм програми NextGenerationEU і ключовий елемент у плані RePowerEU, який, зокрема, спрямований на більш екологічний, цифровий і стійкий процес відновлення після економічних турбулентностей. У рамках RRF державам-членам буде надано 723 млрд євро, залучених на ринках капіталу через облігації ЄС – 385 млрд євро буде надано у вигляді кредитів і 338 млрд євро у вигляді грантів²¹⁷. Щоб отримати до них доступ, країни ЄС повинні подати національні плани відновлення та стійкості.

Рис. 16. Загальний розподіл ресурсів у національних планах з відновлення та стійкості (% від загального обсягу та у млрд євро)

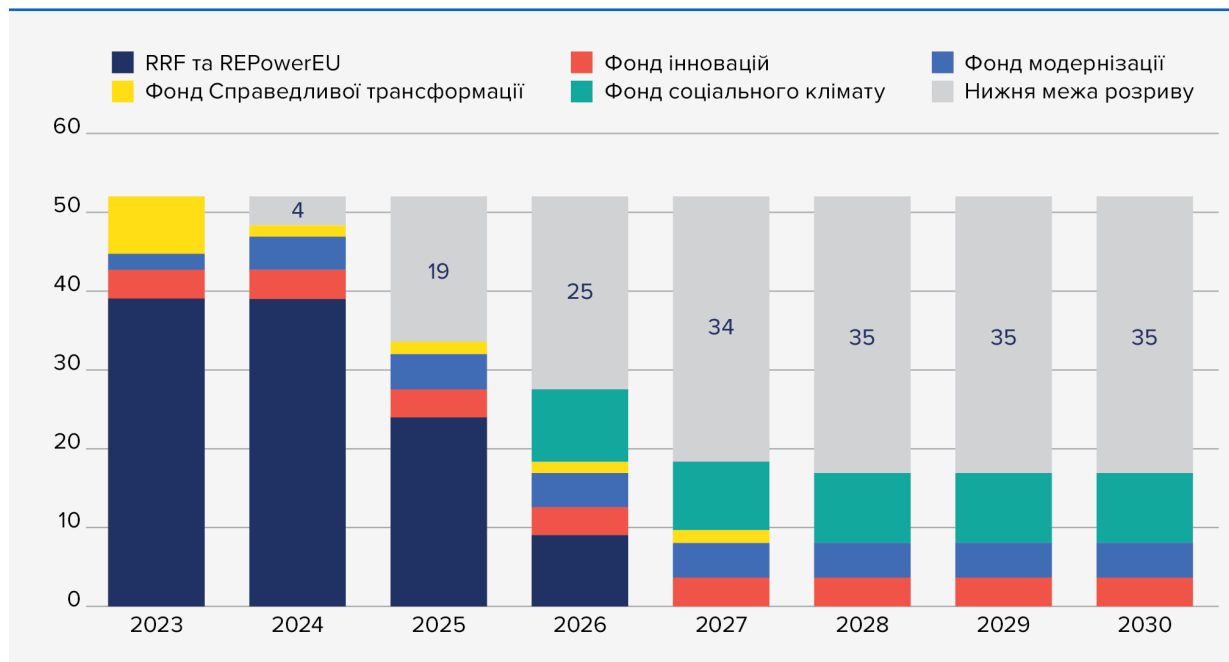
Джерело: Bruegel (2023), <https://www.bruegel.org/dataset/european-union-countries-recovery-and-resilience-plans>

Двома з ключових стовпів механізму є зелений перехід та цифрова трансформація²¹⁸, а реформи та проекти, які будуть підтримуватись, мають робити внесок у досягнення цілі зі зниження викидів ПГ до 2030 року та цілі з кліматичної нейтральності до 2050 року. Не менше 37% від всього фінансування за механізмом має спрямовуватись на зелений перехід, що може включати проекти енергоефективності, реновації будівель, біорізноманіття, циркулярної економіки тощо. Для України особливо важливим є проаналізувати вимоги до планів держав-членів ЄС, оскільки вони будуть застосовуватись до українського плану з відновлення в рамках оголошеного фінансування на 50 млрд євро. Зокрема, серед вимог до планів країн-членів такі²¹⁹:

- узгодження з Національними планами з енергетики та клімату (NECP) та планами зі справедливого переходу;
- план не має порушувати принцип «Відсутність суттєвої шкоди»;
- план має пояснювати, який внесок заходи з відновлення зроблять у зелений перехід і чи становитиме їхня вартість не менше 37% всіх витрат за планом.

До прикладу, у рамках RRF Польща отримає загалом 24 млрд євро грантів і 11,5 млрд євро позик, з яких 17,4 млрд євро підуть на екологічні та кліматичні проекти²²⁰.

Рис. 17. Кліматичні гранти ЄС: різкий спад після періоду фінансування RRF (млрд євро)

Джерело: Bruegel на основі даних Єврокомісії (2020a) та Vaccianti (2023). Всі значення у поточних цінах. Розподіл фінансування на RRF та REPowerEU за роками був здійснений на основі оцінок Carrion Alvarez (2020).

Отже, незважаючи на часту критику кліматичної політики ЄС від громадських організацій, можна стверджувати, що ЄС все ж заслуговує називатись світовим лідером з декарбонізації. ЄЗК є визначальною стратегією розвитку блоку на це десятиріччя. Тому навіть цінові коливання на енергоресурси, викликані російським енергетичним шантажем, які вилились в політичну нестабільність через підвищення тарифів для населення, а також ускладнення конкуренції для бізнесу через комбінацію високих цін на енергоресурси з високою ціною на викиди ПГ та екологічними податками не змогли збити ЄС з зеленого та кліматичного курсу. Більше того, це лише прискорило імплементацію заходів з енергоефективності²²¹, декарбонізації промисловості, будівництва системи накопичення електроенергії, підвищення виробництва біометану, а також зеленого та низьковуглецевого водню, заходів зі скорочення попиту на енергію. Прискорення видачі дозволів на будівництво ВДЕ, використання теплових насосів, підтримка транспорту з нульовими викидами, розвиток зелених технологій та ланцюгів постачання критичної сировини, розвиток зелених кваліфікацій у робітників були серед інших вжитих заходів. Запропонований в ЄС проект «Закону про виробництво з нульовими викидами», також допоможе прискорити розвиток зелених технологій. Україна повинна прийняти політики, аналогічні ЄС, навіть якщо це означає відповідність новим, більш амбітним кліматичним нормам після «Fit for 55», які можуть бути вищими та суворішими, ніж у більшості країн світу до отримання офіційного членства.

ЄЗК є наскрізним та кроссекторальним, адже ЄС розглядає розвиток усіх своїх секторів економіки через його призму. Це відображається і на фінансовому секторі в частині визначення напрямків для спрямування бюджетних коштів ЄС, формування політики європейських фінансових установ та їх вимог до своїх клієнтів і проєктів, що претендують на фінансування. Саме тому, Україні, яка знаходиться в

активному євроінтеграційному процесі та зацікавлена у європейських інвестиціях, вже під час відновлення потрібно, зрозуміти співвідношення окремих елементів кліматичної політики ЄС, її кліматичне урядування та враховувати і реалізовувати певні базові зелені індикатори ЄЗК та похідного від нього регулювання.

Наразі необхідно враховувати тенденцію з розвитку регулювання щодо посилення врахування аспекту сталого розвитку фінансовим сектором ЄС, що відбувається в рамках та на виконання цілей ЄЗК. Хоча ЄС не може заборонити приватному сектору інвестувати у діяльність, що несе негативний вплив на довкілля та клімат, це може відбуватись опосередкованим шляхом, зокрема через вимоги до звітності як для фінансового сектору, так і для самих бізнесів, а також заохочення до зелених інвестицій через впровадження зелених стандартів (зелені облигації, Таксономія сталого фінансування). Серед ключових індикаторів, якими звітуються за використання грошей на зелені проекти є:

- зекономлена електроенергія у МВт·год,
- скорочення викидів ПГ у т CO₂-екв
- нарощена потужність ВДЕ.

Ключовим показником є частка зелених інвестицій чи витрат у загальному обсязі. Так, європейські країни зобов'язані спрямовувати більше третини коштів від ЄС на відновлення після COVID-19 на кліматичні проекти – такий підхід може застосовуватись і під час надання допомоги Україні з бюджету ЄС. Тому українському уряду та бізнесу необхідно слідкувати за оновленнями у сфері кліматичного регулювання ЄС та аналізувати його вимоги вже зараз, що полегшить процес залучення фінансування на зелені проекти.

З огляду на вищезазначене, для України ЄЗК має бути економічною парадигмою зеленої трансформації, що наразі визначає імплементацію окремих елементів та планування впровадження інших. Необхідно розробити Дорожню карту впровадження всього комплексу кліматичного врядування, а також систему показників, яка б відповідала національному контексту та допомагала відслідковувати впровадження і результати такої архітектури. Розбудова архітектури кліматичного врядування та впровадження відповідних зелених індикаторів має складати основу системи перебудови української економіки. Як сказав гуру управління Пітер Друкер – *«Неможливо керувати тим, що ти не можеш виміряти»*. Цей вислів особливо стосується фіансів платників податків та інвесторів з інших країн, які будуть спрямовані на відновлення України.

Ключовими компонентами архітектури кліматичного врядування є економічні механізми та інструменти (вуглецевий податок, система торгівлі викидами, стимули для розвитку зелених технологій, стандарти викидів та ін.), а також документи стратегічного планування, такі як Національний план з енергетики та клімату, план заходів з оновленого НВВ, її впровадження неможливе без інтеграції відповідних показників як на вищих рівнях національного планування, так і на нижчих рівнях обласного та кроссекторального планування. Мова йде про комплексну інкорпорацію принципів кліматичної та екологічної політики у діяльність міністерств та відомств на державному та місцевому (муніципальному) рівнях, що є показником для формування довіри з боку міжнародних партнерів та інвесторів.

«Вузьке місце» 1. Зелений компонент відновлення передбачається міжнародними рамками кліматичної політики, частиною яких вже є Україна, такими як Цілі розвитку ООН або угоди РКЗК ООН. Проте планування та реалізація відновлення не відповідають їм у повній мірі, як не відповідають і регулювання в рамках Європейського зеленого курсу, який стане зобов'язанням України під час інтеграції до ЄС, включаючи мету кліматичної нейтральності до 2050 року. Якщо уряд не буде враховувати ці рамки, згодом невідповідність функціонування відновлених активів міжнародним зобов'язанням України створить перешкоди. Не кажучи вже про те, що це призведе до негативних наслідків для здоров'я людей, довкілля, збільшення розриву в економічному розвитку та втрачених економічних можливостей для країни.

2.5. СИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Безсумнівно, головним джерелом вимог до сталого ведення бізнесу, зокрема запланованої траєкторії викидів ПГ (у Національно визначеному внеску) та впливу на довкілля є національне законодавство України. Однак сьогодні відповідальна компанія має не просто дотримуватись лише національного законодавства, а, швидше, виконувати той мінімум заходів і дій, яких від неї очікують суспільство та інші стейкхолдери. Передумовами для бізнесу робити більше, ніж того потребує українське законодавство, є:

- врахування ризиків та можливостей процесу євроінтеграції та майбутнього посилення кліматичного й екологічного регулювання в Україні;
- участь у процесах післявоєнного відновлення України з посиленими вимогами щодо сталості та екологічності реципієнтів та їхніх проєктів;
- відповідність вимогам потенційних інвесторів та кредиторів з інших країн, які очікують від клієнтів наявності певних політик і показників щодо впливу на довкілля/клімат;
- усвідомлення необхідності скорочення викидів та орієнтація на споживача зі сталими цінностями, який буде готовий платити зелений преміум (у т.ч. експорт в країни ЄС);
- репутаційні ризики – бажання уникнути втрати існуючих клієнтів у випадках суттєвого негативного впливу на довкілля/клімат, навіть якщо формально компанія не порушує законодавство;
- Директива ЄС, яка передбачає обов'язкові вимоги щодо прав людини та належної обачності щодо довкілля (HREDD) до компаній ЄС і великих транснаціональних компаній, які розташовані в інших країнах, але провадять діяльність в ЄС та мають визначений рівень обороту (має бути затверджена);
- компанії, віддані дотриманню прав людини, враховують вплив на довкілля та клімат у своїй діяльності, краще керують своїми юридичними, операційними, фінансовими та репутаційними ризиками, одночасно забезпечуючи постійну довгострокову конкурентоспроможність. Це особливо важливо в зонах конфліктів, де Керівні принципи щодо бізнесу та прав людини ООН передбачають посилену систему належної перевірки прав людини (HREDD), яка також звертає увагу на контекст, у якому компанія працює.

До початку повномасштабної війни серед великих компаній в Україні спостерігалась позитивна тенденція щодо сталих практик.

Перед початком повномасштабної війни мав місце позитивний тренд до стійких практик серед великих компаній в Україні, частково через необхідність підготовки Звіту про управління та вимоги Національного банку України в рамках плану сталого фінансування щодо створення сталого фінансового сектору, який орієнтується на ESG²²². Згідно з рейтингом ESG Transparency Ranking-2020, проведеним «CSR Україна» та Професійною асоціацією корпоративного управління, показники компаній-

найбільших корпоративних платників податків у сфері прав людини у 2020 році зросли порівняно з 2019 роком²²³. Серед бізнес-спільноти ці питання обговорювалися в контексті корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та сталого розвитку з акцентом на Порядку денному ООН на період до 2030 року та Цілях сталого розвитку (ЦСР). Цьому сприяли зміни в глобальній політиці щодо КСВ, у т.ч. Директиви ЄС щодо корпоративної звітності стосовно сталого розвитку²²⁴; залучення все більшої кількості компаній на глобальному та національному рівнях до діяльності з КСВ²²⁵. Згідно з дослідженням ПРООН, проведеним у 2021 році, рівень обізнаності щодо ЦСР (26%) приблизно вдвічі вищий серед членів бізнес-організацій ніж у компаній, які не мають досвіду членства в бізнес-організаціях²²⁶.

Згідно з дослідженням ПРООН щодо практики відповідального ведення бізнесу під час повномасштабної війни, проведеного в 2022-2023 роках, негативний вплив на права людини, що має вплив і на довкілля, і на здоров'я, був одним з найбільш поширених порушень під час діяльності бізнесу. Особливо це відбувається внаслідок обстрілів, коли хімічні речовини викидаються у воду чи ґрунт. Багато регіонів України зазнали руйнувань, у т.ч. мали місце інциденти на атомних електростанціях та об'єктах, енергетичній інфраструктурі (наприклад, танкери для зберігання нафти, нафтопереробні заводи, бурові платформи та газові об'єкти) і розподільних трубопроводах, шахтах і промислових об'єктах, а також підприємствах з переробки сільськогосподарської продукції²²⁷. Хоча були спроби залучення бізнесу до обговорення екологічної шкоди, спричиненої війною²²⁸, загалом можна стверджувати, що війна не мала впливу на зміни в ставленні бізнесу до своїх обов'язків з екологічної перевірки. Тим не менш, дослідження виявило, що низка компаній бере участь у підрахунку збитків, завданих довкіллю, а також що вони надають розрахунки збитків, завданих їхнім об'єктам, для обґрунтування відшкодування згодом²²⁹. Як заявляють компанії, наразі неможливо провести екологічні заходи належної обачності через небезпеку для співробітників та/або підрядників, оскільки боєприпаси, що не вибухнули, становлять небезпеку, також вони пояснюють це відсутністю бомбосховищ, бойовими діями, окупованими територіями²³⁰. Хоча рівень екологічних та кліматичних політик суттєво відставав від найбільш відповідальних міжнародних та/чи європейських компаній, український бізнес почав враховувати, зокрема, питання зміни клімату у своїй діяльності, плануванні, внутрішніх політиках.

Рис. 18. Кліматичні політики українських компаній до початку повномасштабних бойових дій

	Ціль кліматичної нейтральності	Score	ESG звітність	Інвестиції	Особливості	Розвиток низьковуглецевих бізнесів
	2040 (лише CO ₂)	1&2	Підхід до ESG звітності висвітлений на веб-сайті, також наявний окремий розділ загального річного звіту	3 млрд грн інвестицій у сталий розвиток у 2020 (більшість на соціальні пільги та соцпроекти в містах присутності)	Чистий нуль за рахунок уловлювання вуглецю	СЕС, ВЕС, промислові системи накопичення енергії, дослідження виробництва водню для власного споживання
	На етапі визначення (станом на 2021)		Розроблені політики, пов'язані з ESG	Інвестиції в електросталеплавильний метод виробництва сталі	Відмова від мартенівського виробництва.	Розглядається рішення щодо використання ВДЕ для власних потреб
	2050	1&2	Наявна окрема ESG частина річного звіту та корпоративної презентації	\$400 млн передбачено на екологічну модернізацію активів в Маріуполі, Запоріжжі, Кривому Розі	Наразі Метінвест розробляє 10-річну дорожню карту зі скорочення викидів CO ₂	Дослідження застосування водню
	2030	1&2	Наявний звіт зі сталого розвитку, де частково відображена звітність ESG	Інвестиції у біогазові потужності та енергоефективність	Хоча заявляється про мету вуглецевої нейтральності, річний звіт охоплює лише score 1, 2 без згадки про непрямі викиди в рамках всього ланцюжка постачань	Виробництво біогазу для власних потреб
	2050	1&2	Наявна лише часткова інформація на веб-порталі компанії	\$600 млн передбачено на екологічну модернізацію потужностей підприємства	Доменні печі є суперемітерами, тому передбачається їх модернізація.	Розглядається рішення щодо використання ВДЕ для власних потреб

Джерело: автори на основі даних компаній

Для національних підприємств важливо буде поновити таку діяльність, продовжувати впроваджувати екологічні та кліматичні політики під час післявоєнного відновлення.

Цей розділ сфокусований на вимогах до бізнесів, індикаторах та критеріях, які використовують міжнародні фінансові організації, з огляду на їхню ключову роль у повоєнному відновленні України. Уже сьогодні європейські МФО є суттєвим джерелом фінансування та їхня роль після закінчення повномасштабної війни навряд чи зменшиться. Водночас вони можуть надавати кошти уряду, який потім буде витратити його на урядові проекти та програми, наймаючи український бізнес, або фінансуючи компанії, що здійснюють діяльність в Україні напямую, що особливо стосуватиметься великого бізнесу. Українським компаніям потрібно звернути увагу на найпоширеніші вимоги, які висуваються до клієнтів міжнародними агенціями розвитку та іншими фінансовими інституціями.

2.5.1. ESG КРИТЕРІЇ ТА НЕФІНАНSOVA ЗВІТНІСТЬ

З появою скорочення для екологічного «E», соціального «S» та управлінського «G» критеріїв у вигляді «ESG» у звіті ООН в 2004 році²³¹ з кожним наступним роком воно набирало все більшої ваги як в публічному, так і в корпоративному дискурсах. Зростає також кількість рейтингових ESG-агентств, які відповідають за ведення окремих ESG-рейтингів (MSCI²³², Sustainalytics²³³, S&P TruCost²³⁴, CDP²³⁵ (для ГО), ISS²³⁶ тощо) і відповідне оцінювання світових компаній, удосконалюються системи такої звітності та послідовність розкриття ESG-інформації. **Наразі для банківських та міжнародних фінансових установ, більшості інвесторів, корпоративні позиції партнерів в ESG-рейтингах є передумовою для налагодження співпраці.**

Уся система ключових ознак зеленості бізнесу або його окремого проєкту демонструється у вигляді опису ESG-критеріїв у відповідному звіті.

ESG-критерії – це набір критеріїв, які допомагають зацікавленим сторонам зрозуміти, як конкретна організація/компанія управляє ризиками та можливостями, пов'язаними з екологічними (E), соціальними (S) та управлінськими (G) факторами, у т.ч. впливом на клімат, довкілля та соціум.

ESG-звіт (альтернативні назви – «Звіт щодо сталого розвитку» або нефінансова звітність) – це звіт компанії або організації щодо її ризиків, пов'язаних з екологічними, соціальними та управлінськими критеріями, методів управління ними та використання можливостей від них, а також впливом її операцій на довкілля та суспільство.

Ключовим завданням звітності є продемонструвати рівень кліматичної, екологічної та соціальної відповідальності компанії, що втілюється у вигляді прийняття відповідних рішень, турботі про соціальні складові (гендерна збалансованість, інклюзивність, підтримка вразливих груп населення тощо) та постійному удосконаленні власного корпоративного управління (методів контролю і забезпечення прозорості, шляхів підтримки корпоративної культури та стимулювання співробітників тощо). Водночас така звітність демонструє, наскільки добре питання впливу на клімат, довкілля та соціум інтегровані у корпоративне управління та менеджмент. Така звітність є одним з факторів привабливості та надійності компанії для багатьох IFIs, агенцій з розвитку, банків і приватних інвесторів. Кожна компанія обирає власний підхід до роботи з ESG-звітністю, фокусуючись на специфіці її діяльності та пріоритетах. Окремо варто зазначити, що деякі компанії можуть працювати виключно з ESG-звітністю, компоненти якої враховуються в стратегіях корпоративного або сталого розвитку.

Кожен ESG-критерій має власні індикатори/маркери, які зазвичай і розкриваються у відповідному звіті. Ці індикатори можуть відрізнятися залежно від тематики бізнес-діяльності або конкретного проєкту: для деяких підприємств буде більш важливим

скоротити споживання води, для інших – закуповувати зелену електроенергію або більш ефективно використовувати ресурси. Пропонуємо деякі з ключових та актуальних ESG-індикаторів у таблиці нижче.

Таблиця 13. Індикатори ESG-критеріїв

Екологічний (E)	Соціальний (S)	Управлінський (G)
Викиди парникових газів	Безпека та охорона праці	Стандарти корпоративного управління/Кодекс етики
Вуглецеємність продукції	Захист персональних даних	Управління ризиками
Викиди забруднюючих речовин в атмосферу	Права людини	Протидія корупції
Нарощення генерації ВДЕ	Підтримка громад	Аудит і комплаєнс
Поводження з відходами	Відсутність дискримінації, гендерна рівність та гендерний баланс топ-менеджменту	Політика відповідального підрядника
Наявність плану дій з декарбонізації	Навчання та підвищення кваліфікації працівників	Політика щодо сексуальних домагань
Використання водних ресурсів	Політика щодо винагородження понаднормової праці	Розкриття та пом'якшення потенційних конфліктів інтересів
Політики з впливу на біорізноманіття	Оплата праці • співвідношення винагороди між генеральним директором і працівником	Тенденція до зниження плинності кадрів

ESG-звітність компанії може містити також звіт з **корпоративної соціальної відповідальності** (англ. *corporate social responsibility*), яка розкриває рівень врахування компанією різних соціальних проблем та передбачає здійснення внеску в їхнє вирішення своїми бізнес-операціями. Завдяки розкриттю своєї соціальної відповідальності компанія покращує власний імідж у суспільстві та просуває власний бренд. Особливо важливим це може бути для компаній, які у своїй діяльності змушені взаємодіяти з населенням на місцях. У рамках цієї концепції, компанія може запроваджувати найрізноманітніші соціальні програми, благодійні проекти, волонтерські заходи, залежно від специфічних характеристик діяльності.

Однак, як заявила Робоча група ООН з питань бізнесу та прав людини, «основна проблема полягає в тому, що більшість фінансових суб'єктів не можуть пов'язати стандарти та процеси прав людини з критеріями ESG та інвестиційною практикою через брак розуміння того, як питання прав людини повинні бути відображені в соціальних критеріях, впливі на довіклля та управлінні»²³⁷. Також за спостереженнями, якщо права людини взагалі розглядаються, вони обмежуються частиною «S» ESG²³⁸. У червні 2024 року Робоча група ООН з питань бізнесу та прав людини представить звіт Раді ООН з прав людини щодо підходів фінансових установ, у т.ч. інвесторів, до ESG, на знак визнання їхньої «надзвичайної здатності

впливати на компанії та поширювати впровадження Керівних принципів ООН». Звіт включатиме настанови для урядів, фінансових суб'єктів та інших щодо узгодження підходів ESG із Керівними принципами ООН²³⁹.

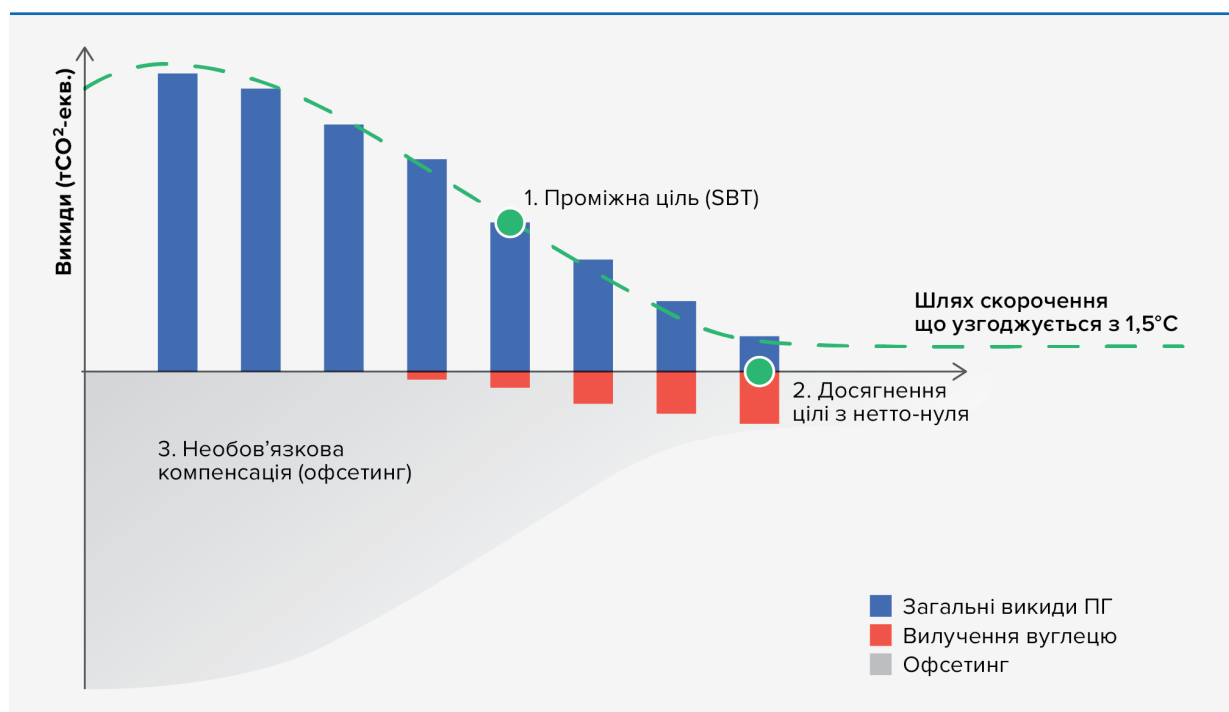
У випадку, якщо компанія надає в ESG-звіті некоректну/неправдиву інформацію, це може сприйматись потенційним інвестором як випадок «відмивання зеленого фінансування». Іноді для перевірки (скрінінгу) правдивості наданої у звіті інформації інвестор може залучити третю сторону, наприклад, відповідного аудитора. **Розкриття інформації про ESG-критерії компанії або проекту є однією із ключових умов отримання зеленого фінансування, що має бути обов'язково врахованим під час розробки пакету заходів із відновлення України.**

2.5.2. КОРПОРАТИВНА ЦІЛЬ ТА ПЛАН З ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ

Одним із основних індикаторів «Е»-критерію є оцінка викидів ПГ від діяльності, портфелю або окремого проекту компанії та вуглецеємність її продукції або виробництва. Досягнення державою кліматичної нейтральності в рамках виконання урядом Паризької угоди неможливе без декарбонізації усіх секторів економіки, за розвиток і функціонування яких відповідає, в тому числі, бізнес. Ефективність та оперативність виконання державою своїх зобов'язань зі скорочення викидів парникових газів напряму залежить від практичного внеску бізнесу. Саме тому, відштовхуючись від національної стратегії з низьковуглецевого розвитку, а також специфіки бізнес-діяльності, компанії також приймають на своєму рівні відповідні цілі зі скорочення викидів від своєї діяльності та її декарбонізації загалом.

Ціль та шляхи її досягнення закріплюються у відповідному **корпоративному Плані/стратегії із декарбонізації**, який зазвичай описується в ESG-звіті. У цьому плані можуть бути закріплені цілі з кліматичної нейтральності (досягнення нетто-нуля викидів) компанії. Динаміка досягнення цілі відслідковується на регулярній основі (як правило, один раз на рік) та є доступною як для потенційних партнерів та інвесторів (у вигляді відповідної документації), так і для громадськості (у вигляді представлення цієї інформації на сайті компанії).

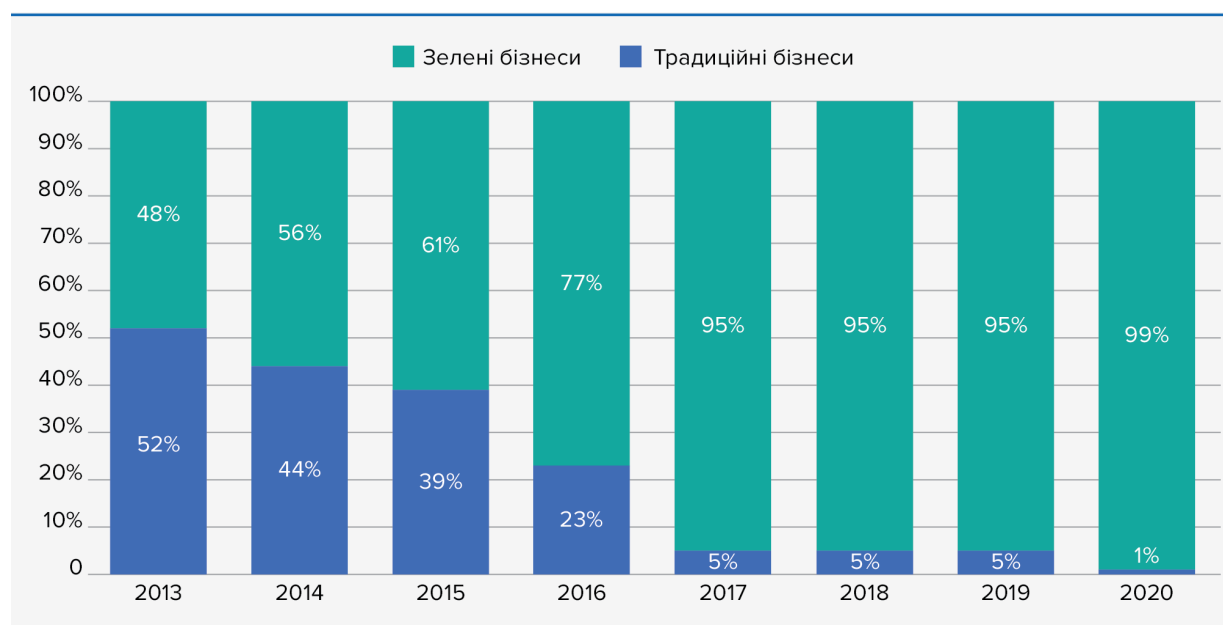
Рис. 19. Приклад запланованої траєкторії викидів компанії

Джерело: ClimateCo²⁴⁰, переклад авторів дослідження

Ключовим в корпоративному плані з декарбонізації є виділення фінансових ресурсів на досягнення кліматичних цілей компанії та водночас дотримання її ESG-цілей. Приймаючи інвестиційне рішення, інвестори оцінюють перелік заходів та проєктів, спрямованих на досягнення цих цілей та наявність фінансових ресурсів для цього в компанії. Компанії також можуть визначити той обсяг додаткового фінансування, який необхідно буде залучити для досягнення цілей зі скорочення викидів. У плануванні змін у функціонуванні компанії, зокрема щодо диверсифікації її діяльності та розвитку нових бізнесів, компанія має планувати динаміку змін у витратах, необхідну для досягнення встановлених кліматичних цілей.

Рис. 20. Приклад розподілу капітальних витрат на зелені та традиційні бізнеси данської енергетичної компанії Orsted (2013-2020, млрд DKK)

Джерело: Orsted

Корпоративні цілі, встановлені у бізнес-плані, а також досягнення цілей ESG впливають на імідж компанії та свідчать про рівень її кліматичної відповідальності або її кліматичну позитивність/негативність. **Кліматично позитивна/негативна компанія** – це компанія, яка в результаті своєї діяльності приводить до зменшення кількості ПГ в атмосфері. Іншими словами, така компанія не лише встановлює ціль із досягнення кліматичної нейтральності, але й використовує додаткові заходи/технології/інструменти для усунення ПГ з атмосфери через модернізацію виробництва або спеціальні технології (DAC).

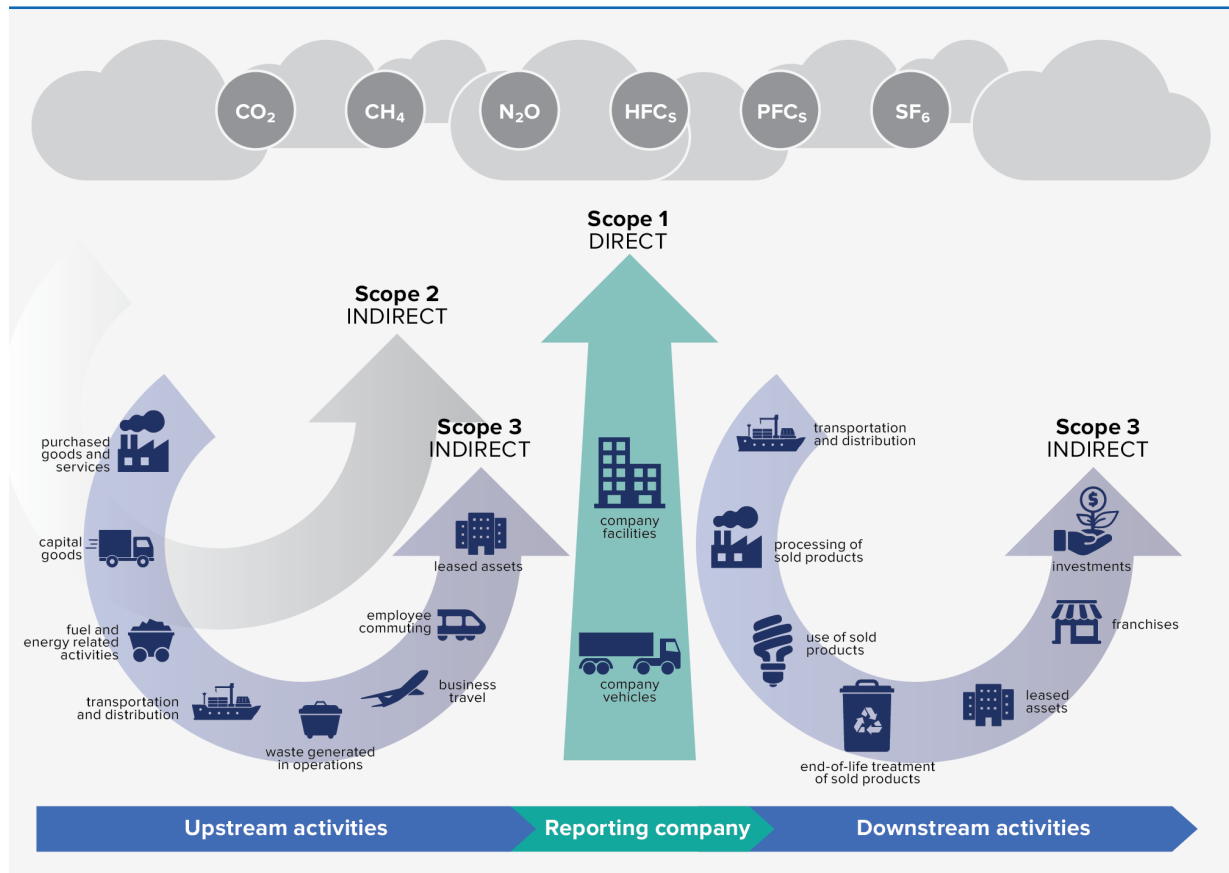
2.5.3. ОЦІНКА ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ ВІД ПРОЄКТУ. КЛАСИФІКАЦІЯ SCORE 1, 2, 3

Досягнення цілі зі скорочення ПГ та реалізація корпоративного Плану/стратегії із декарбонізації неможлива без практичного вирахування викидів ПГ від діяльності/портфолію/проєкту компанії. Задля поділу викидів ПГ від діяльності компанії на прямі та непрямі було створено систему класифікації Score 1, 2 та 3 (або Категорія 1, 2 та 3).

Score 1, 2 та 3²⁴¹ – це вид класифікації різних типів викидів ПГ, які компанія продукує як під час власної діяльності, так і по всьому ланцюжку доданої вартості. Одним

з джерел, де була закріплена класифікація, є Протокол про парникові гази²⁴² 2001 року (англ. *Greenhouse Gas Protocol*), і сьогодні формує основу звітності про викиди ПГ за низкою міжнародних стандартів.

Рис. 21. Розподіл викидів ПГ між різними категоріями

Джерело: Greenhouse Gas Protocol²⁴³

Обсяги викидів ПГ за категоріями залежать від діяльності компанії, наприклад, для нафтогазової компанії найбільшою буде Категорія 3, оскільки більшість викидів продукуватимуть споживачі, що використовують перероблені нафтопродукти і газ під час постачання енергії та тепла. Водночас для компанії, яка виробляє електроенергію, спалюючи вугілля, найбільшою буде Категорія 1, оскільки в цьому випадку компанія сама спалює викопне паливо, а споживачі не продукують викиди ПГ. Прикладом високих показників за Категорією 2 може бути компанія, яка виробляє метал за допомогою електродугових печей та закуповує вуглецеємну електроенергію в іншій компанії.

Отже, вимірювання викидів компанії, згідно з класифікацією Scope 1, 2 та 3 відбувається на основі таких індикаторів:

Таблиця 14. Індикатори, які можуть продемонструвати скорочення викидів парникових газів за категоріями охоплення

Score 1

Охоплення	Індикатори
Прямі викиди ПГ: ті, які компанія продукує безпосередньо під час своєї діяльності (наприклад, під час роботи своїх генераторів, котлів або використання транспортних засобів)	<ul style="list-style-type: none"> • викиди від спалювання викопного палива на місці (природного газу, дизельного палива, бензину, вугілля тощо); • викиди в результаті хімічних реакцій або промислових процесів (наприклад, викиди від виробництва цементу або хімічного виробництва); • викиди від використання певного роду обладнання (наприклад, холодильних систем); • кількість корпоративних авто на двигунах внутрішнього згорання та інтенсивність їхнього використання

Score 2

Охоплення	Індикатори
Непрямі викиди ПГ від виробництва енергії, яку компанія купує в третіх осіб (електроенергія, опалення чи охолодження)	<ul style="list-style-type: none"> • коефіцієнт середніх викидів у електромережі, від якої організація отримує електроенергію; • частка ВДЕ у придбаному компанією балансі електроенергії.

Score 3

Охоплення	Індикатори
Інші непрямі викиди ПГ вгору та вниз по всьому ланцюжку доданої вартості: наприклад, викиди від виробництва закуплених матеріалів чи використання готової продукції споживачами.	<ul style="list-style-type: none"> • викиди від поїздок працівників, бізнес-рейсів та іншої діяльності, пов'язаної з корпоративними подорожами; • викиди внаслідок транспортування працівників на місце роботи та з нього; викиди, пов'язані з транспортуванням товарів і матеріалів від постачальників; • викиди внаслідок транспортування продуктів до клієнтів або кінцевих споживачів; • викиди, пов'язані з поводженням із відходами та утилізацією, включно з викидами від користування звалищами або спалюванням відходів; • викиди від діяльності або частини роботи, переданої третім/стороннім постачальникам, наприклад, виробництво або логістика.

Варто зазначити, що цей перелік індикаторів є невичерпним і залежить від особливостей бізнесу та сфери діяльності компанії. Натомість, прийняття компанією цілей і траєкторії з декарбонізації, згідно з класифікацією власних викидів за класифікацією Score 1, 2, 3, можна порівняти з урядовими планами та зобов'язаннями щодо зниження викидів вуглецю, встановленими в НВВ. Хоча методологічний підхід до розробки плану з декарбонізації компанією та НВВ урядом є різним.

2.5.4. УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМИ ВИКИДАМИ ПГ, ВНУТРІШНЄ ВУГЛЕЦЕВЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ

На основі оцінки власних викидів ПГ компанії можуть впроваджувати **корпоративне вуглецеве ціноутворення** (англ. *corporate carbon pricing*) – інструмент, що використовується для розуміння потенційного впливу зовнішнього регулювання на прибутковість проєктів, нової бізнес-моделі або інвестиції шляхом встановлення вартості за тону викидів парникових газів в межах групи компаній. Як результат, агрегована фінансова звітність допомагає виявити слабкі місця компанії в процесі декарбонізації, а також скоротити викиди та енергоспоживання компанії, стимулювати низьковуглецеві інновації.

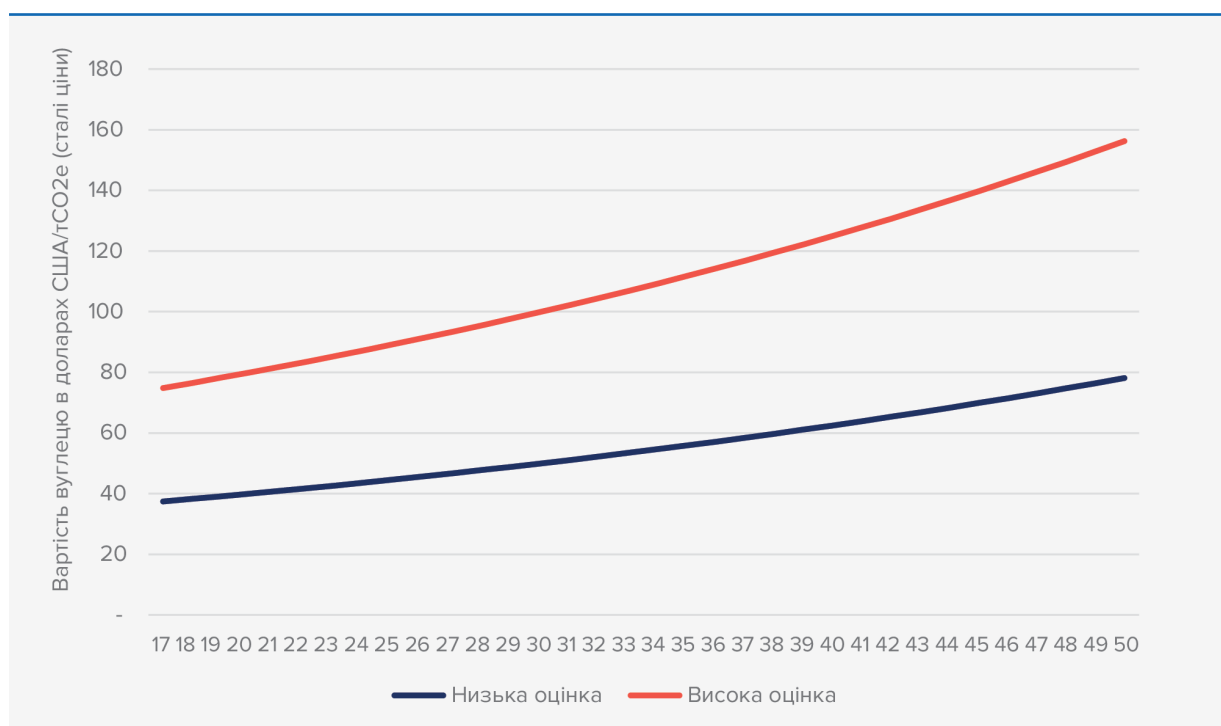
Переваги корпоративного вуглецевого ціноутворення для компанії: підвищення обізнаності про кліматичну відповідальність на рівні всієї компанії; краща та швидша готовність компанії до майбутніх регуляторних обмежень; реальне скорочення викидів ПГ і агрегування коштів на зелені проєкти; покращення іміджу серед партнерів, клієнтів та інвесторів.

Так, досліджені МФО використовують **тіньову вартість вуглецю** в оцінці проєкту. ЄІБ наводить таке визначення: «Тіньова вартість вуглецю відображає повну вартість продукування тони вуглецю чи зниження викидів на тону і використовується в аналізі вигод та витрат (cost-benefit analysis)²⁴⁴. Однак така ціна є орієнтиром, відображаючи модель, в якій для досягнення кліматичної цілі використовується лише інструмент вуглецевого ціноутворення (вуглецевий податок). На практиці вуглецеві податки (або системи торгівлі викидами) зазвичай є лише одним з багатьох інструментів кліматичної політики (наприклад, технічні стандарти, схеми підтримки ВДЕ та ін.). Саме тому тіньова вартість вуглецю вища ніж за результатами досліджень, які моделюють використання повного набору інструментів».

У власному аналізі ЄІБ застосовує тіньову вартість вуглецю близько 120€/тонну, це значення підвищується до 250 €/тонну до 2030 р. та до 800 €/тонну до 2050 р., коли світ має стати кліматично нейтральним. Отже, тіньова вартість вуглецю є технічним показником, який показує **загальну цінність від не викидання однієї тонни вуглецю для суспільства**.

Варто зазначити, що підходи до визначення тіньової вартості вуглецю різняться серед IFIs. До прикладу, Світовий банк застосовує підхід²⁴⁵, рекомендований Комісією високого рівня з вуглецевого ціноутворення, згідно з яким ціна варіюється від \$40 до \$80 за тону CO₂-екв. у 2020 р. та зростає до \$50 та \$100 за тону CO₂-екв. до 2030 р. Використання діапазону ціни пояснюється невизначеністю щодо того, яка ціна на вуглець буде узгоджуватись з Паризькою угодою, а також тим, що контексти різних країн можуть відрізнятись. Вартість викидів ПГ від проєкту, що розглядається, рахується для його повного життєвого циклу. Водночас, якщо в країні розташування проєкту вже є ціна на викиди ПГ і вона вже була включена в економічний аналіз, вона має бути віднята від тіньової вартості вуглецю, щоб уникнути подвійного врахування.

Рис. 22. Рекомендована ціна на вуглець для Групи Світового банку

Джерело: Світовий банк²⁴⁶

Соціальна вартість вуглецю. За визначенням ЄІБ²⁴⁷, соціальна вартість вуглецю дорівнює **обсягу збитків, які спричиняє тонна викидів вуглецю**. Тобто соціальна вартість вуглецю²⁴⁸ – це чиста наведена вартість (net present value, NPV) додаткової тони вуглецю, яка генерується сьогодні, протягом наступних 100 років. Це значення використовують також для оцінки вартості збитків, яких вдалось уникнути через проекти зі скорочення викидів.

Так, згідно з Агенцією захисту довкілля США (ЕРА)²⁴⁹, **соціальна вартість вуглецю може включати:**

- зміни у продуктивності сільськогосподарського сектору;
- погіршення здоров'я населення;
- збитки, нанесені майну внаслідок змін погодних умов, наприклад, від повеней;
- зростання витрат на енергетичну систему.

Інші організації²⁵⁰ включають у збитки від зменшення продуктивності населення, вартість адаптації до нових погодних умов, підвищення рівня моря, втрати біорізноманіття.

Мета визначення соціальної вартості вуглецю²⁵¹ – врахування урядовими інституціями США вигод від скорочення викидів в аналізі регуляторних змін, проектів зі скорочення викидів. Так само як і соціальну вартість вуглецю, ЕРА також використовує соціальну вартість метану та соціальну вартість оксиду азоту (N₂O) в оцінці регулювання, яке вплине на обсяги їхніх викидів.

Отже, соціальну вартість вуглецю використовують²⁵², щоб оцінити вигоди від скорочення викидів та порівняти їх з витратами. Якщо соціальна вартість вуглецю від викидів, які пропонує скоротити певна політика, низька, а витрати на неї перевищують таку вартість, політика є недоцільною. Така сама логіка діє і в зворотний бік.

Таблиця 15. Соціальна вартість вуглецю, яку використовує ЕРА (в доларах США станом на 2007 р.)

Discount Rate and Statistic

Рік	5% середнє	3% середнє	2.5% середнє	Високий вплив (95th pct at 3%)
2015	\$11	\$36	\$56	\$105
2020	\$12	\$42	\$62	\$123
2025	\$14	\$46	\$68	\$138
2030	\$16	\$50	\$73	\$152
2035	\$18	\$55	\$78	\$168
2040	\$21	\$60	\$84	\$183
2045	\$23	\$64	\$89	\$197
2050	\$26	\$69	\$95	\$212

Вартість розраховується також для сценарію, за якого вплив від зміни клімату буде високим, хоча такий сценарій має меншу ймовірність, втім, є більш цікавим для політиків та урядовців (остання колонка). Отже, така вартість відповідає 95-у процентилу частоти розподілу значень соціальної вартості вуглецю з використанням ставки дисконтування у 3%. Одночасно через невизначеність у розрахунках поточні значення соціальної вартості вуглецю, імовірно, є меншими²⁵³ за реальні збитки.

Додатково до розрахунку тіньової та соціальної вартості вуглецю, бізнес під час аналізу вуглецеємності свого проєкту може розраховувати **економічну та технологічну сфокусованість (замкненість) проєкту на вуглецеємному паливі** (“carbon lock-in risks”), тобто оцінювати, наскільки великим є ризик внеску проєкту чи програми у довгострокову залежність економіки від викопного палива. Прикладом може бути фінансування інфраструктури транспортування природного газу, вугільних чи газових ТЕЦ, виробництва з використанням викопного палива як сировини чи з метою отримання енергії для промислових процесів (виробництво цементу, сталі), будівель, морського чи авіаційного транспорту. Термін використання таких активів варіюється від 18 до 45 років²⁵⁴ (для будівель – 80 років), тому інвестиції в них продовжують створювати попит на викопне паливо ще на десятиріччя вперед. Втім фінансування для проєктів з природного газу отримати більш реально ніж для секторів проєктів з вугілля чи нафти. МФО можуть надавати кошти на проєкти, якщо вони роблять внесок у досягнення цілей з декарбонізації, які узгоджуються з Паризькою угодою, та відповідають довгостроковим стратегіям низьквуглецевого переходу – втім все ж не на видобуток, а, швидше, на газову інфраструктуру. Також це можуть бути газові станції, які потрібні для резервного електроживлення (*англ. backup power plants*), балансування чи допоміжних послуг. Підходи фінансування газових проєктів серед МФО варіюються.

Використання внутрішнього ціноутворення в Україні:

- **тіньову вартість вуглецю** доцільно використовувати для тих проєктів та програм, на які буде залучатись фінансування міжнародних фінансових організацій чи ЄС, у такому випадку вона виступатиме елементом оцінки фінансової привабливості проєкту з використанням логіки інвестора чи кредитора;
- **соціальну вартість вуглецю** доцільно використовувати під час оцінки політик та заходів для розуміння урядом вигод для населення та економіки від скорочення/уникнення викидів парникових газів.

Індикатором зеленого відновлення може бути кількість проєктів, реалізованих або запланованих до реалізації в країні, що залежні від викопного палива, або частка запланованої генерації, що працюватиме на викопному паливі, обсяги майбутнього споживання викопного палива залежно від проєкту, який буде обрано.

У рамках окремого проєкту індикатором буде сукупна вартість викидів на основі тіньової вартості вуглецю або його потенційний внесок у замкненість економіки на викопному паливі.

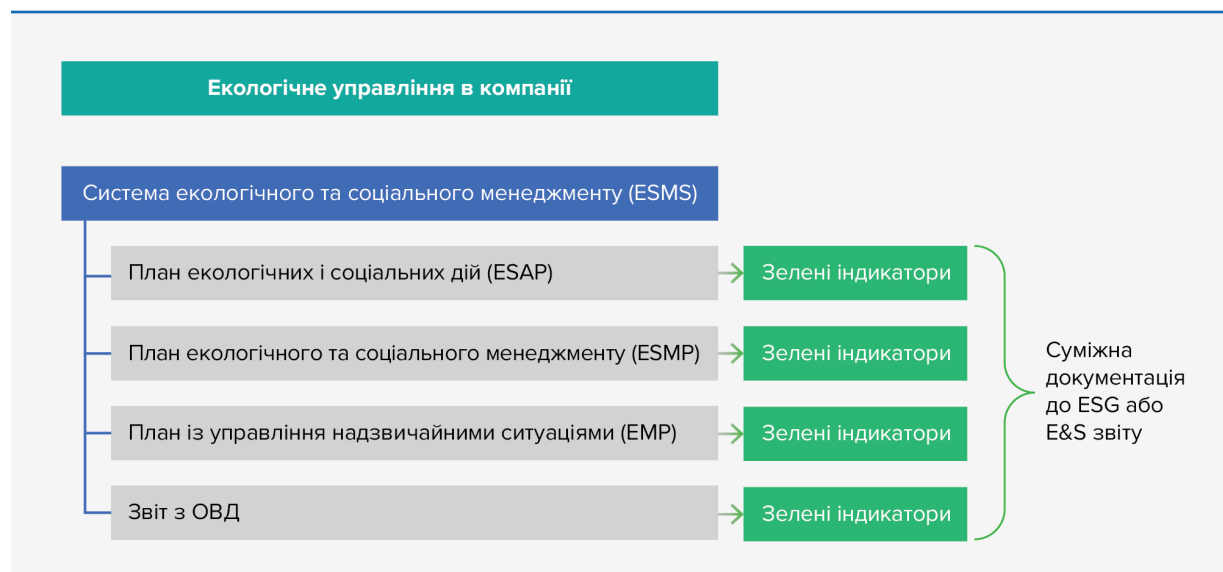
2.5.5. СУМІЖНА ПРОЄКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Окрім того, що «Е» критерій в концепції ESG включає в собі відповідні кліматичні індикатори, він також стосується і різних аспектів збереження та охорони довкілля. Незважаючи на те, що питання довкілля та клімату є взаємозалежними, вони можуть належати до компетенції різних підрозділів як на рівні уряду (два окремі профільні міністерства), так і на рівні бізнесу (два окремих відділи) в рамках кліматичного врядування.

Водночас, незважаючи на те, займаються питаннями довкілля та клімату декілька окремих чи головний офіс компанії, такі підрозділи загалом формують корпоративну політику щодо **системи екологічного та соціального менеджменту** (англ. *Environmental & Social Management System, ESMS*). Впровадження ESMS є показником системного підходу компанії до виявлення екологічних та соціальних ризиків і наслідків, пов'язаних з їхньою діяльністю, управління ними та їхнє пом'якшення. ESMS забезпечує структуру для інтеграції екологічних і соціальних принципів у процеси прийняття рішень, повсякденну діяльність компанії. Як правило, ESMS складається з таких елементів як: загальна політика, зобов'язання компанії, шляхи виявлення та оцінки екологічних і соціальних ризиків та заходи із управління ними. Здійснення E&S-моніторингу, оцінки та звітування, у т.ч. шляхом залучення інших сторін (наприклад, аудиторів), розвиток спроможностей через підсилення трудового потенціалу й навчання співробітників.

У рамках ESMS компанії готують тематичні Плани із управління екологічними й соціальними ризиками, а саме План екологічних і соціальних дій (англ. *Environmental and Social Action Plan, ESAP*) та/або План екологічного та соціального менеджменту (англ. *Environmental and Social Management Plan, ESMP*), а також, за потреби, Звіт з оцінки впливу на довкілля (Звіт з ОВД). Ці плани можуть як вимагатись міжнародними інвесторами під час прийняття інвестиційного рішення на додаток до ESG або E&S-звітності, так і бути прийнятими в компаніях за їх власним бажанням.

Рис. 23. Складові екологічного управління компанії

Джерело: складено авторами дослідження

План екологічних і соціальних дій (англ. *Environmental and Social Action Plan, ESAP*) – план, який або добровільно готується компанією чи організацією на ранніх стадіях розробки проєкту, залежно від вимог фінансової організації, це може бути обов'язковою вимогою для отримання фінансування. План є дорожньою картою, яка окреслює конкретні дії та заходи, які повинен включити розробник проєкту або клієнт IFIs для усунення визначених екологічних і соціальних ризиків або наслідків проєкту у процесі його реалізації.

ESAP повинен містити в собі таку інформацію:

1. Механізми екологічного та соціального менеджменту підприємства, які використовуються для виявлення екологічних та соціальних ризиків, впливів та можливостей, пов'язаних із його господарською діяльністю та фінансовими операціями, а також способи управління цими ризиками та впливами;
2. Умови праці та ставлення до людей у робочому середовищі на основі їхніх прав;
3. Заходи, що вживаються для запобігання забрудненню та його зменшення, а також для ефективного використання ресурсів;
4. Визначення потенційних ризиків, пов'язаних з процесами та діяльністю підприємства, що можуть вплинути на місцеві громади, здоров'я та безпеку;
5. Вплив від землевідведення, вимушеного переселення;
6. Вплив компанії на біорізноманіття, екосистемні послуги, стале використання живих природних ресурсів і заходи щодо управління цим впливом та його пом'якшення;
7. Заходи із захисту будь-якої культурної спадщини, на яку може вплинути діяльність компанії, що фінансується банком.

План екологічного та соціального менеджменту (англ. *Environmental and social management plan, ESMP*) – план, який або добровільно готується компанією або організацією під час розробки проєкту, або ж є умовою для отримання фінансування. Цей документ є більш комплексним порівняно з ESAP і передбачає довготривалі заходи клієнта з управління екологічними та соціальними ризиками проєкту як під час, так і після його реалізації. Зазвичай цей план впроваджується вже на стадіях будівництва та експлуатації проєкту. ESMP окреслює конкретну практику управління, процедури та вимоги до моніторингу, які мають бути впроваджені з метою дотримання екологічних і соціальних стандартів і мінімізації негативних впливів. Він охоплює різні проєктні аспекти, такі як збереження біорізноманіття, запобігання забрудненню, охорона здоров'я, взаємодія із громадою, механізми розгляду скарг тощо.

ESMP повинен містити в собі таку інформацію:

1. Короткий опис проєкту;
2. Стандарти та запобіжні заходи відповідно до UNDP's Social and Environmental Standards (SES)²⁵⁵;
3. Потенційні соціальні та екологічні наслідки від реалізації проєкту, визначені Процедурою соціального та екологічного скринінгу, шляхи подолання негативних наслідків;
4. Правова та інституційна база проєкту;
5. Механізм розгляду скарг;
6. Залучення зацікавлених сторін та розкриття інформації;
7. Моніторинг та оцінка проєкту;
8. Бюджет на ESMP та ОВД;
9. Технічне завдання для оцінки впливу на навколишнє середовище та соціальну сферу.

На додаток до цього, деякі типи проєктів (залежно від положень національного законодавства та окремих вимог IFIs) повинні здійснити оцінку впливу на довкілля (англ. *Environmental Impact Assessment, EIA, ОВД*) та отримати відповідний Звіт за результатами. В ЄС ОВД має на меті визначити, описати та оцінити прямий та непрямий вплив проєкту на:

- населення та здоров'я людей;
- біорізноманіття;
- ґрунт, водні ресурси, повітря, клімат та ін.²⁵⁶

ОВД спрямована на забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля та раціонального використання і відтворення природних ресурсів. Процедура з ОВД передбачає оцінку стану довкілля в місці, де планується реалізація проєкту, визначення сукупного впливу (прямого та опосередкованого) на довкілля, імовірного негативного впливу на довкілля та заходів, спрямованих на його зниження, опис альтернативних проєктів та пояснення, чому був обраний саме основний проєкт. Усі ці фактори описуються у відповідному Звіті про ОВД, який включає, на додаток до цього, результати громадських слухань за проєктом, оскільки реалізація проєкту має бути також схвалена громадськістю. Цей Звіт оцінюється відповідним уповноваженим органом (в Україні за це відповідає Міндовкілля), який видає на основі нього дозвіл на реалізацію проєкту (в Україні – Висновок).

Звіт з ОВД в Україні, згідно з рекомендаціями, викладеними у законі²⁵⁷, має включати таке:

1. Технічні характеристики планової діяльності;
2. Висновки дослідження місця провадження з урахуванням містобудівної документації;
3. Опис виправданих альтернатив;
4. Дослідження та опис поточного стану довкілля;
5. Дослідження та деталізація впливів на довкілля;
6. Опис впливу на ландшафт;
7. Опис соціально-економічних ризиків;
8. Визначення заходів моніторингу та обліку впливів;
9. Пропозиції заходів, спрямованих на запобігання негативному впливу;
10. Опис очікуваного негативного впливу;
11. Стислий зміст програми моніторингу;
12. Зауваження та пропозиції громадськості, що надійшли.

Підготовка ESAP та ESMP є частиною ESMS. В окремих випадках, ESMS ще може також включати і заходи із реагування на надзвичайні E&S-ситуації або ж при організації може існувати окрема система із управління надзвичайними ситуаціями, в рамках якої готується також **План із управління надзвичайними ситуаціями** (англ. *Emergency Management Plan, EMP*), що впорядковує дії організації у разі виникнення надзвичайних ситуацій під час усього життєвого циклу проєкту. Такий План може включати різні надзвичайні ситуації, пов'язані з природними катаклізмами, геополітичними аспектами (наприклад, війна), техногенними катастрофами.

Ключовими елементами EMP є:

1. Огляд організації та її корпоративні принципи із реагування на надзвичайні ситуації (юридичний аспект);
2. Опис потенційних загроз та небезпек, які теоретично можуть спіткати організацію в місці ведення діяльності;

3. Опис кожної функції, яку виконуватиме організація у тій чи іншій надзвичайній ситуації;
4. Покрокова інструкція для конкретних відповідальних осіб в організації з описом їхніх дій у разі надзвичайної ситуації.

Таким чином, План екологічних і соціальних дій, План екологічного та соціального менеджменту, а також, за потреби, Звіт з оцінки впливу на довкілля та План із управління надзвичайними ситуаціями є суміжною документацією, яку можуть вимагати міжнародні інвестори від компаній в рамках ESG-звітності для ознайомлення з її екологічним «Е»-критерієм.

2.5.6. ДОБРОВІЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ БІЗНЕСУ

Загалом стандартизація звітності щодо розкриття інформації про ESG здійснюється на основі відповідних регуляторних і законодавчих норм, таких як нещодавно прийнята Директива щодо корпоративної звітності стосовно сталого розвитку (англ. *Corporate Sustainability Reporting Directive, CSRD*²⁵⁸). Проте на рівні приватного сектору також є окремі ініціативи/групи, приєднавшись до яких або аналізуючи роботу яких можна отримати загальне керівництво та рекомендації по ESG-звітності за аналогією добровільних ініціатив уряду зі скорочення викидів ПГ.

Глобальна ініціатива звітності (англ. *Global Reporting Initiative, GRI*²⁵⁹) – міжнародна незалежна організація зі стандартизації, чії стандарти звітності про сталий розвиток широко використовуються для звітування про вплив ESG у всьому світі. GRI надає стандарти розкриття інформації щодо внеску компанії у цілі сталого розвитку та її вплив на різні питання (адаптацію до зміни клімату, дотримання прав людини та забезпечення соціального добробуту), а також рівень прозорості управління бізнес-діяльністю. Стандарти GRI складаються з кількох наборів індикаторів, які охоплюють широкий спектр тем сталого розвитку та потребують розкриття в рамках GRI звітності, проте в рамках цього дослідження розглядаються саме **екологічні індикатори** до яких відносяться: споживання енергії та використання відновлюваної енергії; викиди ПГ; водокористування та управління стічними водами; зусилля щодо збереження біорізноманіття; методи поводження з відходами, зокрема переробки та утилізації.

Коаліція з декарбонізації портфоліо

Так само як на національному рівні існують різні добровільні ініціативи, на кшталт Global Methane Pledge, представники приватного сектору формують **Коаліцію з декарбонізації портфоліо** (англ. *Portfolio Decarbonization Coalition*²⁶⁰) – це ініціатива, що має на меті сприяти скороченню викидів ПГ на місцях шляхом мобілізації критичної маси інституційних інвесторів/представників бізнесу, які прагнуть поступово декарбонізувати свої портфелі. Члени Коаліції ставлять перед собою дві взаємопов'язані та проміжні цілі:

- для членів Коаліції має стати загальноприйнятою практикою вимірювання та оприлюднення свого вуглецевого сліду, тобто вуглецевої інтенсивності їхнього капіталу;
- виходячи з інформації про вуглецевий слід, члени Коаліції повинні почати вживати заходів зі зменшення вуглецевої інтенсивності своїх інвестицій і портфелів.

Ключовим індикатором ефективності для членів Коаліції є їхній вуглецевий слід та прогрес у його скороченні, а також відсоток зелених, вуглецево нейтральних проєктів у їх інвестиційному портфелі.

Принципи відповідального інвестування (PRI) та відповідального банківського обслуговування (PRB)

Принципи відповідального інвестування (*англ. Principles for Responsible Investment, PRI*²⁶¹) були започатковані у 2006 році, і з того часу кількість підписантів принципів досягла понад 4200. PRI тісно пов'язана з UNEPFI (Фінансова ініціатива Програми ООН з питань навколишнього середовища)²⁶² та UN Global Compact (Глобальний договір ООН)²⁶³. Підписанти PRI зобов'язані імплементувати такі шість принципів:

- включити критерії ESG в інвестиційний аналіз і процеси прийняття рішень;
- включати критерії ESG у політику та практику управління власністю та активами;
- вимагати відповідне розкриття інформації щодо ESG-критеріїв компаніями-об'єктами інвестування;
- сприяти прийняттю та реалізації Принципів у інвестиційній індустрії;
- працювати разом задля підвищення ефективності у реалізації Принципів;
- звітувати про свою діяльність і прогрес у реалізації Принципів.

Для виключно банківського сектору у 2019 році були створені Принципи щодо відповідального банківського обслуговування (*англ. Principles for Responsible Banking, PRB*²⁶⁴). Понад 300 банків-підписантів, що представляють майже половину світової банківської індустрії, зобов'язалися вживати заходів із узгодження своєї основної стратегії та прийняття рішень щодо кредитування та інвестицій з Цілями сталого розвитку ООН і провідними міжнародними кліматичними й екологічними угодами, такими як Паризька угода або Конвенція про біологічне різноманіття. Принципи відповідального банківського обслуговування також визнані учасниками Банківського альянсу Net-Zero (*англ. Net-Zero Banking Alliance*)²⁶⁵, який є глобальною кліматичною ініціативою банківського сектору. Відповідальне банківське обслуговування стосується шести ключових принципів²⁶⁶:

1. Узгодження діяльності з ЦСР ООН та Паризькою угодою;
2. Постійне збільшення позитивного впливу та скорочення негативного впливу діяльності на довкілля та соціум;
3. Розвиток сталих практик взаємодії з клієнтами;
4. Розвиток відповідальних практик взаємодії із зацікавленими сторонами;
5. Інтеграція цих Принципів у корпоративне управління;
6. Забезпечення постійного моніторингу дотримання Принципів, а також прозорість звітування щодо їхнього дотримання.

Таким чином, інвестори, які є підписантами PRI та PRB, зобов'язані підтримувати компанії та віддавати перевагу тим проєктам, які відповідають практикам сталого розвитку та забезпечують синергію щонайменше екологічного та соціального факторів у своїй діяльності.

Робоча група з питань розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (TCFD)

Доволі значна кількість інвесторів фокусує свою увагу на розкритті інформації не лише стосовно загальних трьох ESG-критеріїв, а стосовно більш вузьких питань екологічного (Е) критерію, а саме фінансових ризиків, пов'язаних зі зміною клімату. Необхідність саме такого вузькопрофільного звітування в рамках екологічного критерію була започаткована Радою з фінансової стабільності (*англ. Financial Stability Board*²⁶⁷), міжнародною організацією, створеною країнами Великої індустріальної двадцятки у 2009 році. Робоча група з питань розкриття фінансової інформації, пов'язаної з кліматом (*англ. Task Force on Climate-Related Financial Disclosures, TCFD*²⁶⁸), наразі складається з 32 членів та була створена Радою з

фінансової стабільності для розробки практичних рекомендацій²⁶⁹ та керівництва для покращення якості звітності. Рекомендації TCFD розподілені між чотирма тематичними сферами, які представляють основні елементи діяльності компанії та надані в таблиці нижче.

Таблиця 16. Питання, які мають бути розкриті компанією

Сфера	Управління	Стратегія	Управління ризиками	Показники і цілі
Опис сфери	як компанія управляє ризиками, пов'язаними зі зміною клімату	фактичний і потенційний вплив на клімат, можливості від кліматичних ризиків для бізнес-діяльності компанії, їхній вплив на фінансове планування	те як компанія виявляє ризики, пов'язані зі зміною клімату, оцінює їх та управляє ними	які використовуються для оцінки та управління відповідними кліматичними ризиками та можливостями
Індикатори сфери	- опис процесу нагляду Правління за ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом; - опис ролі керівництва (менеджменту) в оцінці та управлінні ризиками та можливостями, пов'язаними з кліматом	- опис ризиків та можливостей, пов'язаних зі зміною клімату, які компанія визначила як коротко-, середньо- та довгострокові; - опис впливу ризиків та можливостей від зміни клімату на бізнес-стратегію та фінансове планування компанії; - опис стійкості стратегії компанії до різних кліматичних сценаріїв, включно зі сценарієм 2°C або нижче	- опис процесу ідентифікації та оцінки кліматичних ризиків компанією; - опис процесу управління цими ризиками; - опис шляхів інтеграції процесу ідентифікації та управління кліматичними ризиками у загальне управління ризиками компанії	- опис показників, які компанія використовує для оцінки ризиків і можливостей, пов'язаних із кліматом, відповідно до її стратегії та процесу управління ризиками; - розкриття обсягу викидів ПГ компанії відповідно до Score 1, 2 та 3; - опис цілей компанії стосовно управління ризиками та можливостями, пов'язаними зі зміною клімату, а також цілі з пом'якшення цих ризиків

Рада стандартів бухгалтерського обліку сталого розвитку (SASB)

Рада зі стандартів бухгалтерського обліку сталого розвитку (англ. Sustainability Accounting Standards Board, SASB²⁷⁰) надає стандарти для бухгалтерського обліку сталого розвитку компанії, як один із способів здійснення ESG-звітності компанії. SASB наразі розробила 77 стандартів бухгалтерського обліку²⁷¹ для компаній із різних секторів економіки. Звітування відповідно до цих стандартів надає можливість інвесторам порівняти нефінансові дані компаній, чікими акціями володіють вони або їхні інвестиційні фонди, а також дозволяє інвесторам і фінансовим аналітикам порівнювати показники цих компаній щодо критичних екологічних, соціальних та управлінських питань галузі. Стандарти SASB передбачають розкриття інформації про викиди ПГ відповідно до Score 1, 2, 3 та доповнюють рекомендації TCFD.

Стандарти розкриття інформації щодо сталості IFRS (Sustainability Disclosure Standards)

IFRS²⁷² є неприбутковою організацією, що розробляє стандарти звітності, у т.ч. розробила два стандарти щодо аспектів сталого розвитку, впливу на довкілля та клімат.

Перший стандарт²⁷³ – IFRS S1 «Загальні вимоги до розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі сталістю» – визначає, як компанія має описувати ризики та можливості, пов'язані з аспектами сталості, що можуть мати суттєвий вплив на неї, зокрема вимагає розкривати таку інформацію:

- система, яку організація використовує для моніторингу відповідних ризиків і можливостей та управління ними;
- стратегія управління такими ризиками та можливостями;
- процеси, які компанія має визначення, оцінки, пріоритезації ризиків та можливостей;
- ефективність управління ризиками та можливостями, пов'язаними з питаннями сталості, прогрес щодо досягнення цілей.

Другий стандарт²⁷⁴ – IFRS S2 «Розкриття інформації, пов'язаної з кліматом» – визначає, як компанія має описувати ризики та можливості, пов'язані кліматом, що можуть мати суттєвий вплив на неї. Це включає вимоги за категоріями, аналогічними тим, що містяться в першому стандарті, стосовно кліматичних ризиків (фізичних та регуляторних) та можливостей.

Стандарти організації CDP

CDP²⁷⁵ – стандарт з розкриття інформації щодо сталості (англ. Sustainability Disclosure Standards) – є некомерційною благодійною організацією, яка керує глобальною системою розкриття інформації для інвесторів, компаній, міст, штатів і регіонів щодо управління їхнім впливом на навколишнє середовище. Метою організації є допомогти компаніям відповідати вимогам інвесторів та клієнтів, посилювати конкурентоспроможність та покращувати репутацію, відслідковувати прогрес, визначати ризики та можливості. Стандарти CDP містять такі секції:

- система управління – врахування зміни клімату, наявність кліматичної ролі та компетенцій на рівні правління, організаційна структура задля врахування кліматичних ризиків, ініціативи для менеджменту тощо;
- ризики та можливості – типи ризиків, що враховуються, ризики, що можуть мати значний вплив на діяльність компанії;
- стратегія бізнесу – наявність плану переходу до моделі, що узгоджується з траєкторією 1,5°C, аналіз кліматичних сценаріїв, врахування кліматичних ризиків та можливостей у стратегії;
- цілі та їхнє досягнення – деталізація цілей по Scope 1, 2, 3;
- методологія оцінки викидів;
- співпраця з постачальниками з питань клімату;
- біорізноманіття – ініціативи компанії, проекти, моніторинг впливу та інші.

Ініціатива Chapter Zero

Ініціатива Chapter Zero²⁷⁶, була започаткована у 2022 році в рамках Ініціативи з управління кліматом (CGI)²⁷⁷, створеної Всесвітнім економічним форумом²⁷⁸. Ініціатива бере участь у створенні спільнот невиконавчих директорів, надання практичних рекомендацій із певного виду нефінансової звітності, просвітницької діяльності

щодо інтеграції зеленого компоненту та імплементації нефінансової звітності в бізнес-діяльність.

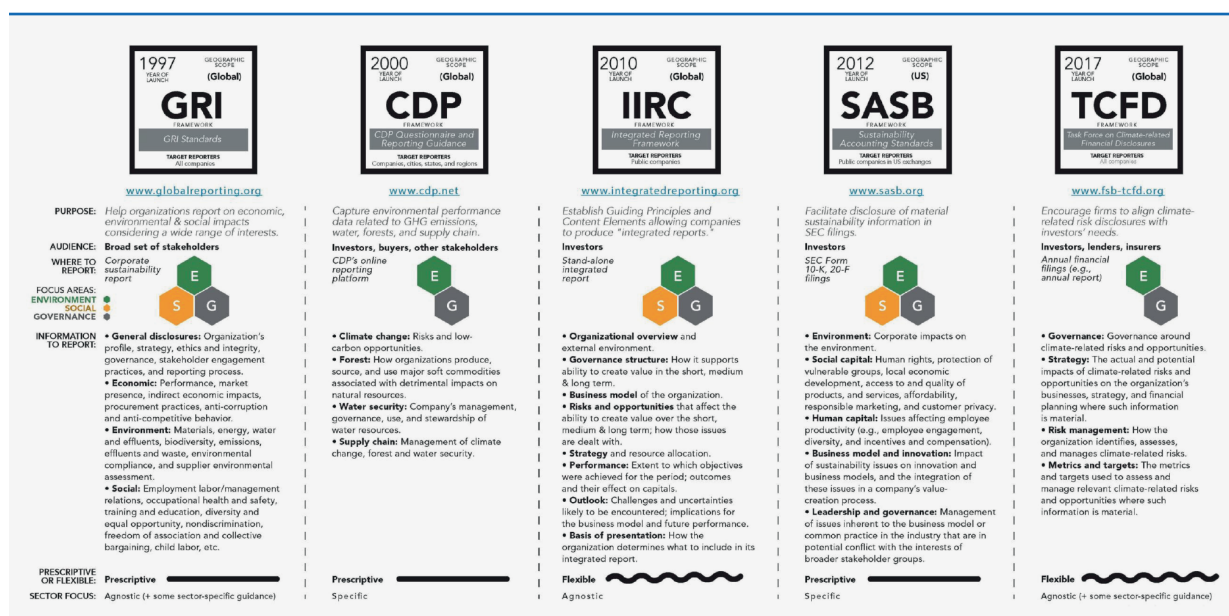
Завдяки членству в цій ініціативі, представники бізнесу – невиконавчі директори або члени Правління – отримують знання та навички не лише щодо загальних теоретичних питань пов'язаних зі зміною клімату та турботою про довкілля, але й поради щодо імплементації тієї чи іншої нефінансової звітності, ESG-звітності та інших зелених вимог, актуальних для МФО. Головним партнером ініціативи є ЄБРР, зелені вимоги якого описані в наступному розділі.

Chapter Zero Україна та Кавказ створена у 2022 році й просуває різні ініціативи в Україні, Грузії та Вірменії з урахуванням особливостей місцевого бізнесу та викликів клімату. Метою Чаптеру є сприяти впровадженню Принципів ефективного управління кліматом Всесвітнього економічного форуму, забезпечуючи невиконавчих директорів навичками та знаннями, щоб зробити зміну клімату пріоритетом для рад директорів.

Отже, передумовою для формування системи ключових зелених індикаторів для бізнесу є положення національного законодавства та вимоги міжнародних інвесторів. Окрім того, на рівні бізнесу, так само як і на рівні уряду, є різні світові добровільні ініціативи ставши підписантом яких або доєднавшись до яких, бізнес отримує можливість покращити своє екологічне та кліматичне врядування та «озеленити» свою активність. Тому загалом система індикаторів для бізнесу є значно ширшою ніж для уряду.

Ключові зелені індикатори, які актуальні для бізнесу, об'єднані в рамках ESG-критеріїв, кожен з яких розкривається у відповідному ESG-звіті на регулярній основі. І хоча як ESG-звітність, так і загалом інтеграція певних індикаторів у свою бізнес-діяльність є добровільною для бізнесу, вони вже є одними із зелених критеріїв, які оцінює міжнародний інвестор, приймаючи інвестиційне рішення.

Рис. 24. Ключові глобальні стандарти із розкриття інформації компанією

Джерело: ESG Reporting Frameworks – ESG Navigator²⁷⁹

Для того, щоб ESG звітність була більш фаховою, регулярною і з урахуванням усіх законодавчих оновлень і змін як на національному, так і на міжнародному рівні, потрібно:

1. створити відповідні відповідальні підрозділи, тобто сформувати архітектуру кліматичного урядування, або ж, як мінімум, найняти окремо відповідного експерта для координації напрямку ESG;
2. залежно від джерела фінансування, уряд або міжнародна фінансова структура чи приватний інвестор, ознайомитись з їхніми вимогами та критеріями для отримання фінансування;
3. незалежно від розміру компанії, почати готувати ESG звітність або, як мінімум, E&S-звітність на добровільній основі;
4. стати частиною міжнародних ESG-рейтингів та докласти зусиль для щорічного покращення власної позиції в них;
5. встановити корпоративну ціль із декарбонізації свого бізнесу та почати оцінювати свої потреби щодо зниження вуглецевого сліду. В короткостроковій перспективі розпочати зі Score 1 та 2.
6. почати аналізувати вплив як бізнесу, так і конкретного проєкту на клімат та довкілля та розробити план із поступового пом'якшення цього впливу (розвиток корпоративної системи управління ризиками).
7. Інтегрувати ЦСР ООН у власні корпоративні політики та підвищувати власний імідж компанії через регулярне звітування про власний внесок у конкретні цілі;
8. запровадити процедури належної обачності щодо прав людини та довкілля (англ. *HREDD*).

«Вузьке місце» 3. Хоча деякі великі та середні підприємства слідкують за розвитком міжнародних тенденцій сталого розвитку та регулюванням ЄС щодо клімату та довкілля, вживають екологічних заходів, більшість із них відстають у порівнянні з європейським бізнесом. Існуючі регуляторні сигнали в Україні є занадто слабкими, щоб стимулювати приватний сектор до достатнього зменшення негативного впливу на клімат і довкілля.

Наслідки такої корпоративної недалекоглядності виходять за межі безпосередніх проблем виживання: можна очікувати зниження конкурентоспроможності в майбутньому, відсутність готовності до більш суворого регуляторного середовища, яке буде наслідком європейської інтеграції України, і значні збитки для довкілля та здоров'я населення. З огляду на довгострокові наслідки, необхідним є стратегічний підхід до розвитку, що включає як нормативну базу, так і стимули для узгодження бізнес-діяльності з екологічними та кліматичними цілями.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ II

Основою сучасної кліматичної політики є Паризька угода, метою якої є втримати зростання глобальної температури у безпечних межах, а саме 1,5-2°C до 2100 року, зменшивши викиди парникових газів та адаптувавшись до зміни клімату. Досягти цього можна завдяки відповідним національним внескам країн. Більшість країн, у т.ч. Європейський Союз, встановили мету досягти кліматичної нейтральності саме до 2050 року. Україна серед тих країн, які зобов'язалися досягти кліматичної

нейтральності до 2060 року, проте у зв'язку з інтеграцією держави до ЄС цей показник, швидше за все, буде узгоджений з європейською траєкторією.

17 Цілей сталого розвитку ООН є дороговказом для держави та бізнесу щодо напрямків забезпечення сталого і зеленого відновлення України від руйнувань внаслідок війни та охоплюють не лише питання скорочення викидів ПГ, але й більш ширші зелені компоненти, як охорона біорізноманіття на суші та у воді, забезпечення доступу до чистої енергії та прісної води, соціальне благополуччя населення.

Важливість узгодженості програм і проєктів з відновлення саме з ЦСР пояснюється роллю ПРООН для України. Це роль радника та керівника програм, інколи партнера з реалізації, агенції, яка забезпечує нагляд і моніторинг. ПРООН відіграє важливу роль завдяки значним фінансовим ресурсам, що використовуються в рамках великої кількості цільових програм, а також часто діє як фінансовий посередник між країною та фінансовою установою. Україна вже успішно звітувала щодо власного внеску у ЦСР ООН у вигляді Добровільного національного огляду імплементації Україною ЦСР. **Наступним логічним кроком може бути демонстрація інтеграції ЦСР і в план з відновлення.**

Через поточну інтеграцію України до ЄС кліматична рамка європейського регулювання, зокрема Європейський зелений курс, має враховуватись у процесі українського відновлення на рівні з Паризькою угодою та ЦСР ООН. ЄЗК є наскрізним та кроссекторальним, оскільки ЄС розглядає розвиток усіх своїх секторів економіки через його призму. Це відображається і на фінансовому секторі в частині визначення напрямків для спрямування бюджетних коштів ЄС, формування політики європейських фінансових установ та їхніх кліматичних та екологічних вимог до своїх клієнтів і проєктів, що претендують на фінансування. ЄЗК має свої зелені індикатори, які підкріплені Таксономією сталого фінансування ЄС.

У ЄС для бізнесів існує регуляторно встановлене зобов'язання публікувати нефінансову звітність. Усе вище сказане має враховуватись як урядом України, так і національними компаніями вже зараз на етапі відновлення для полегшення інтеграції в економіку ЄС та прискорення процесу взаємодії з європейськими кредиторами відновлення.

Узгодження процесу відновлення з кліматичним і екологічним регулюванням ЄС, розбудова архітектури кліматичного врядування та впровадження відповідних зелених індикаторів має сприйматись не як примус від ЄС, а як необхідна система перебудови української економіки.

Паризька угода та Цілі сталого розвитку, які були впроваджені у кліматичні політики, накладають певні зобов'язання на уряд. Хоча на рівні уряду все ще відсутня загальноприйнята система зелених індикаторів для процесу відновлення, прикладом створення та застосування таких систем можуть слугувати системи таких міжнародних організацій як ОЕСР та МФВ.

До закінчення війни повноцінно впроваджувати кліматичну політику та розпочинати масштабну відбудову за зеленими принципами неможливо та недоцільно, оскільки

економіка не функціонує у повному обсязі, а надмірна зарегульованість ускладнить і без того непрості умови ведення бізнесу. Тому до закінчення повномасштабної війни уряду варто почати підготовку до зеленого відновлення та запроваджувати певні його компоненти вже зараз. Мінімальним набором зелених показників, які можуть бути розглянуті, є такі:

1. Узгодженість з цілями Паризької угоди, скорочення викидів ПГ порівняно з альтернативними проєктами, т CO₂-екв.;
2. Скорочення споживання енергії порівняно з альтернативними проєктами, т нафтового еквіваленту;
3. Частка доданої генерації ВДЕ в структурі виробництва електроенергії, %;
4. Частка зелених витрат у загальних витратах з бюджету, %;
5. Вплив на біорізноманіття, обсяг зниження викидів у водні ресурси, повітря, вища ресурсоефективність та зниження обсягу твердих відходів.

Водночас для бізнесу також релевантними є ESG-політики. Хоча такі політики є добровільними, тобто компанія не зобов'язана робити більше, ніж того від неї вимагає закон, їхня наявність є важливою з огляду на потенційні репутаційні ризики та коли фінансування надається IFIs та міжнародними банками. Доступ до міжнародного фінансування вимагає покращення якості ESG-політик, які готують компанії, зокрема щодо управління потенційними кліматичним ризиками та синхронізації законодавчих вимог з європейськими для цілей євроінтеграції.

Важливо, що наявність таких політик та інструментів у компанії має бути не просто документом, а виражатись у реальних діях компанії.

РОЗДІЛ III. ВАЖЛИВІСТЬ ЗЕЛЕНИХ ВИМОГ, КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (IFIs) ТА АГЕНЦІЙ З РОЗВИТКУ (DFIs)

Цей розділ має на меті описати, наскільки перелік зелених індикаторів, вимог та критеріїв наданих у Розділі II є актуальним і важливим для майбутніх кредиторів відновлення України, а саме таких провідних IFIs та DFIs, як: групи Світового банку, групи ЄІБ, ЄБРР, НЕФКО, групи KfW, BII, групи FMO та AFD – та наскільки цей набір є обов'язковим для застосування саме українськими проектами з відновлення.

Розділ розпочинається із загального огляду екологічних та кліматичних політик. Були досліджені їхні екологічні вимоги та критерії, що застосовуються до клієнтів, а також описані ті, які є загальними для IFIs та DFIs, а отже, найбільш ймовірно, що їх висуватимуть до українського уряду та бізнесу в рамках оцінки проектів з відновлення.

Хоча певні умови та критерії є спільними для всіх IFIs та DFIs, їхні підходи до аналізу узгодженості проектів з цими умовами різняться, тому метою цього розділу є порівняти індивідуальні підходи конкретних IFIs та DFIs. Це дасть стейкхолдерам українського відновлення можливість зрозуміти, як краще підготуватись до отримання фінансування на проекти під час відновлення.

Натомість перед описом цих спільних умов та критеріїв автори цього аналітичного документа надали коротку характеристику кожного IFI та DFI окремо, оскільки більшість з них мають певні цільові напрямки фінансування. Це важливо для формування розуміння українських стейкхолдерів, до якого IFI або DFI буде доцільно звернутись з певним проектом з відновлення. Окремо в рамках короткого опису IFI та DFI надано також опис їхніх корпоративних систем управління з метою забезпечення кращого розуміння внутрішнього процесу прийняття інвестиційних рішень, рівня бюрократизації інвестора та жорсткості його умов.

«Вузькі місця», які розглядаються в цьому розділі:

1. Низький рівень зеленого мейнстримінгу у рамкових політиках з відновлення

Українські стейкхолдери з недостатністю фінансових ресурсів та інструментів для відновлення в Україні, високими ставками за кредитами. Це посилюється слабким розумінням вимог міжнародних фінансових установ і агенцій з міжнародного розвитку до клієнтів щодо їхнього впливу на клімат і навколишнє середовище. Водночас МФО та агенції з міжнародного розвитку мають ресурси для фінансування відновлення в Україні, які зазвичай надаються за низькими процентними ставками. Рівень розуміння цих вимог та готовності до них є недостатнім як з боку уряду, так і з боку бізнесу.

3. Український бізнес в режимі виживання, а не розвитку

Український бізнес, який переважно працює в режимі виживання, приділяє мало уваги зниженню свого екологічного та кліматичного впливу. Відсутність мотивації до впровадження стійких практик або інновацій у технологіях і процесах частково пояснюється відсутністю чітких урядових директив і сигналів від міжнародної спільноти. Хоча, в першу чергу, приватний сектор зобов'язаний знати про зелені вимоги міжнародних кредиторів, міжнародні фінансові організації та міжнародні агенції з розвитку їх не комунікують активно, з належним врахуванням того, що адміністративна спроможність багатьох підприємств в Україні зараз значно нижча, ніж до повномасштабної війни.

3.1. ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОВІДНИМИ IFIs: КЛЮЧОВІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ВРАХУВАННЯ УКРАЇНОЮ

Більшість фінансових установ, які є предметом цього дослідження, фінансують не лише зелені проєкти. Тільки політика **НЕФКО** визначає, що установа може виділяти кошти виключно на проєкти кліматичного або екологічного спрямування. НЕФКО надає фінансування на енергоефективні житлові будівлі, ВДЕ, енергоефективні електромережі, ефективні мережі з водопостачання, циркулярну економіку та ін. У випадку України також була додана опція робіт з правильного розбирання будівельного сміття, яке утворилось внаслідок бойових дій.

Решта IFIs можуть фінансувати й інші проєкти та діяльність, що несуть соціальне благо, але навіть у цьому випадку вони також повинні відповідати певному набору екологічних і кліматичних критеріїв/індикаторів, які з кожним роком будуть посилюватись у зв'язку із законодавчими змінами, міжнародними домовленостями й геополітичними трансформаціями.

Так, вже сьогодні усі з проаналізованих IFIs у своїх кліматичних планах та політиках визначають, що **не будуть виділяти фінансування на вугілля, газ та нафту**, їхній видобуток, обробку, транспортування, а також на спалювання (ТЕЦ/ТЕС). Фінансування таких проєктів можливе лише у тих випадках, якщо вони призводять до зниження викидів ПГ, наприклад, проєкт із уловлювання та зберігання вуглецю чи закриття вугільних електростанцій. Водночас навіть щодо цього в кожного з IFIs є свій підхід: **ЄІБ**, наприклад, намагається не виділяти гроші на заходи з енерго- та ресурсоефективності, що знижують викиди під час видобутку чи транспортування викопного палива, оскільки це все одно є сферою видобутку, проте ЄІБ може робити певні винятки щодо використання газу у централізованому тепlopостачанні або щодо переобладнання газопроводів під транспортування зелених газів (наприклад, водню).

Таким чином, усі IFIs мають власний **«чорний» список** (exclusion list) тієї діяльності, яка за жодних обставин не отримає фінансування. Зазвичай у нього включають сфери, які можуть посилити зміну клімату, завдати особливої шкоди довкіллю, здоров'ю людини, або ті, що становлять шкоду з етичних міркувань – наприклад, виробництво небезпечних хімічних речовин або торгівля ними (поліхлоровані біфеніли, азбест, ртуть), виробництво речовин, які руйнують озоновий шар, або торгівля ними, виробництво хутра або фуагра, нестале рибальство тощо.

Водночас у політиках IFIs можна побачити, що частка фінансування, призначена виключно для зелених, сталих проєктів, стабільно зростатиме на щорічній основі. До 2025 року IFIs планують витратити на сталі проєкти від 50% (**ЄІБ**, **ЄБРР**) та до 100% (**НЕФКО**) свого бюджету. **Світовий банк** дещо відрізняється за рівнем амбітності від європейських інституцій – 35% у період 2021-2025 роки, водночас 50% фінансування Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної асоціації розвитку (Група Світового банку) буде спрямовуватись на заходи з адаптації. Втім важливо відзначити не лише частку, а й обсяги. Так, у випадку **ЄІБ** 50% фінансування становитиме близько 32 млрд євро на рік (на основі даних 2022 року, 62 млрд євро²⁸⁰), для **ЄБРР** – 50%, близько 6,5 млрд євро (на основі даних 2022 року, 13 млрд євро²⁸¹), для **НЕФКО** – 100%, 128 млн євро для Східної Європи (на основі даних 2022 року), для **Світового банку** – 35%, це близько 3,0 млрд дол.США (на основі даних 2022 року – 8,5 млрд дол. США²⁸²).

3.1.1. ПРОВІДНІ IFIS ТА СПЕЦИФІКА ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Група Світового банку

Група Світового банку – одна із найбільших міжнародних фінансових установ, яка провадить свою діяльність у більш ніж 140 країнах і надає широкий спектр фінансових продуктів і технічної допомоги²⁸³, а також допомагає країнам поширювати інноваційні знання і рішення. Група Світового банку, заснована у 1945 році, складається з п'яти фінансових установ: Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороння агенція з гарантій інвестицій, Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів. Кожна з установ має власну ціль або сектор фінансування, індивідуальні фінансові інструменти, конкретну цільову аудиторію або регіон, в якому провадить діяльність.

Активи Групи Світового банку, які формуються внесками країн-членів, позиковими коштами та платежами в рахунок погашення боргу, складають станом на кінець 2022 року **115 млрд дол. США**²⁸⁴, з яких 8,5 млрд дол. США²⁸⁵ було виділено на підтримку регіону Європи та Центральної Азії, в який входить і Україна.

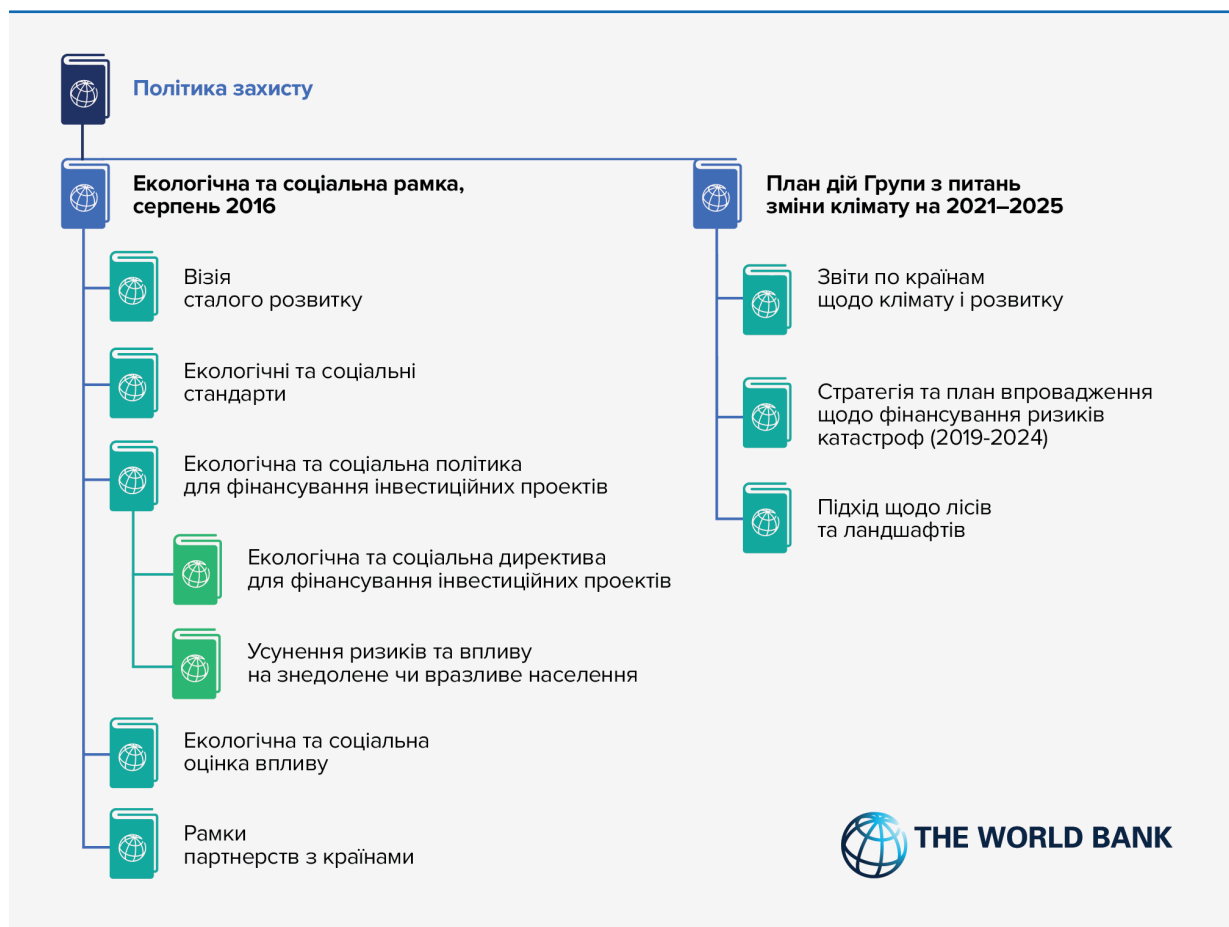
Світовий банк – основна кредитна установа Групи, яка не лише фінансує проекти економічного розвитку, а й надає рекомендації та здійснює експертизу з питань розвитку, проводить відповідні дослідження та опікується проблемою врегулювання зовнішнього боргу країн, що розвиваються. Банк розробляє стратегії допомоги для кожної зі своїх країн-клієнтів у співробітництві з державними органами, неурядовими організаціями й приватним сектором. Світовий банк як безпосередньо фінансує державні та бізнес-проекти різного масштабу, так і діє як посередник, залучаючи фінансування у фонди і банківські установи. Окрім таких загальних фінансових продуктів як кредити, гранти і гарантії, Світовий банк також почав використовувати й інструмент зелених облігацій.

Світовий банк є одним із найбільших фінансових донорів на підтримку України, хоча політика банку прямо не зазначає необхідність забезпечення саме зеленого відновлення держави. Щоб підтримати надання основних державних послуг, Світовий банк мобілізував понад 23 мільярди доларів США²⁸⁶ екстреного фінансування, включаючи зобов'язання та внески, до яких входять гранти, гарантії зі статутного капіталу Світового банку та пов'язане додаткове фінансування із США, Великої Британії, країн Європи та Японії, яке ці країни надали для України. У рамках цього фінансування Світовий банк надав 3,4 мільярда доларів США, та протягом наступних 12 місяців планує надати ще 6,5 мільярдів доларів США із власних коштів. Станом на квітень 2023 року в рамках проектів Світового банку та цільових фондів було надано понад 20 мільярдів доларів США, а також додаткові кошти за рахунок паралельних виплат. Разом з ПРООН Світовий банк також регулярно здійснює оцінку отриманих Україною збитків під час цієї війни. За даними Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення України (RDNA2)²⁸⁷, опублікованої в березні 2023, наразі, потреби на відновлення та відбудову становлять **411 млрд дол. США** протягом наступних 10 років і поєднують в собі потреби як у державних, так і в приватних коштах.

Управління. Світовий банк складається зі 189 країн-членів²⁸⁸. Ці країни-члени, або акціонери, представлені **Радою керуючих**, яка є головним розробниками політики Світового банку. Як правило, керуючими є міністри фінансів або міністри з питань розвитку країн-членів. За загальну ж операційну діяльність всієї Групи відповідає **Рада виконавчих директорів**.

Кліматичний та сталий розвиток. Загалом Група Світового банку розглядає питання зміни клімату та необхідності здійснення відповідних заходів із пом'якшення її наслідків або ж адаптації до неї як один із видів світової кризи, яка має бути викорінена для гарантування загального добробуту людства та захисту основних суспільних благ. Відповідно до **Плану дій Групи з питань зміни клімату на 2021–2025 роки**, Світовий банк взяв на себе зобов'язання протягом наступних п'яти років спрямовувати 35% свого фінансування виключно на проекти із протидії зміні клімату та увідповіднити усі свої нові фінансові операції з 1 липня 2023 року з цілями Паризької угоди (з 2025 року це стосуватиметься усієї Групи). Прийняття Плану дій з питань зміни клімату привело також до появи нового базового аналітичного продукту – **Звіти по країнах щодо клімату і розвитку**. Завдяки цим Звітам, банк у подальшому має намір узагальнити отримані дані щодо кліматичних ризиків відповідно до рекомендацій **Цільової групи щодо розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі зміною клімату (TCFD)**.

Рис. 25. Корпоративні документи Групи Світового Банку з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних Групи Світового банку

Банк допомагає країнам здійснити **перехід до зеленої економіки** через боротьбу із виснаженням природних ресурсів та деградацією навколишнього середовища, підвищення стійкості до стихійних лих пов'язаних зі зміною клімату, збереження зеленої та «блакитної» екосистем, а також стимулювання використання відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності. Також Світовий банк займається питаннями **справедливого переходу** – досліджує можливості заміщення робочих місць у вуглецеємних секторах зеленими робочими місцями та опікується питанням кліматичної міграції.

Загалом минулого року Світовий банк виділив для країн, що розвиваються, кліматичного фінансування на загальну суму 26,2 млрд дол. США, що на 83%

більше ніж у 2019 році. Фінансування проєктів окремо із адаптації до зміни клімату склало 12,9 млрд дол. США. Також у 2022 році Група випустила свою першу зелену облігацію зі збереження дикої природи та планує розширювати обсяги фінансування через цей інструмент.

Значну роль у питанні виділення зеленого фінансування не лише для Світового банку, але й для інших досліджених тут IFIs відіграє Міжнародна фінансова корпорація (IFC), частина Групи Світового банку. На сучасному етапі глобально визнаним еталоном управління екологічними та соціальними ризиками є саме стандарти IFC, які використовуються деякими IFIs під час оцінки проєктів.

Група Європейського інвестиційного банку

Група Європейського інвестиційного банку (ЄІБ)²⁸⁹ є державною фінансово-кредитною групою з питань розвитку Європейського Союзу, яка надає фінансування як різного розміру бізнесам і банкам, так і містам, регіонам та державам. До складу Групи входять окремо ЄІБ, як банк, та Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ).

Основним завданням ЄІБ є забезпечення рівномірного розвитку держав-членів ЄС та подолання економічних розривів між регіонами. Банк також фінансує економічний розвиток та кліматичні проєкти у країнах, що не входять до Союзу. Він підтримує стратегію «Глобальний шлюз ЄС» (*англ. EU Global Gateway*), націлену на боротьбу з глобальними викликами, та планує надати 300 млн євро власних коштів, що разом з коштами з фонду EFSD+ має мобілізувати 4 млрд євро у фонд Global Gateway Fund²⁹⁰. Активи банку перевищують 500 млрд євро²⁹¹, у 2022 р. банк надав фінансування на 65 млрд євро²⁹², з них 11 млрд євро²⁹³ – поза межами ЄС, зокрема 1,7 млрд євро²⁹⁴ були виділені Україні (більше 2 млрд євро з початку повномасштабної війни).

Політика ЄІФ, у свою чергу, зосереджена на фінансуванні інноваційних проєктів МСБ, банків та фондів у Європі. Ключова різниця між ЄІФ та ЄІБ полягає у тому, що перший не надає безпосередньо кошти клієнту, а діє радше як фінансовий посередник через різні програми й інституції. Окрім того, його основними, проте не вичерпними, фінансовими інструментами є венчурний капітал та кредитні гарантії. ЄІФ допомагає невеликому бізнесу або компаніям із середньою капіталізацією залучати кошти у такі сфери як: цифровізація, клімат, культура та навчання. ЄІФ є одним із найбільших партнерів програми InvestEU, яка покликана стимулювати економіки шляхом мобілізації приватного капіталу як стратегічних інвестицій, включно з гарантіями сталого портфоліо (*англ. Sustainability Portfolio Guarantee*), та має ціль щодо мобілізації 145 млрд євро²⁹⁵ в рамках цієї програми. Загальний статутний капітал ЄІФ, станом на кінець 2022 року, становить 7,37 млрд євро²⁹⁶. Протягом наступних двох років ЄІФ має ціль, окрім InvestEU, сфокусуватись на мобілізації 45 млрд євро до програми RePowerEU, з диверсифікації енергопостачання, 3,75 млрд євро до європейської ініціативи з розвитку технологій (ETCI) та вже формує фінансовий план із підтримки відновлення України.

Управління. ЄІБ є державною установою ЄС та банком водночас, а тому керується принципами державного і приватного управління²⁹⁷. Акціонери банку – 27 держав-членів ЄС. **Рада керівників** банку (27 міністрів фінансів) відповідає за кредитні політики банку, приймає рішення щодо надання фінансування поза межами ЄС та інші загальні директиви. **Рада директорів**, яка номінується державами-членами та Комісією і призначається Радою керівників та, власне, приймає рішення щодо надання кредитів та гарантій.

ЄІБ є мажоритарним акціонером ЄІФ, частка якого в загальному капіталі фонду становить 59,4%²⁹⁸. Рештою акцій володіє ЄС – 30% (в особі Європейської комісії), а

також інші європейські державні та приватні організації – 10,6%. Управління ЄІФ²⁹⁹ здійснюється в особі Виконавчого директора, який підзвітний **Раді директорів**, яка об'єднує членів, призначених трьома групами акціонерів 9-10 разів на рік та є підзвітною, у свою чергу, **Загальним зборам**, до складу яких входять представники усіх акціонерів фонду. Загальні збори формують також **Аудиторську раду**, яка здійснює загальний нагляд за діяльністю ЄІФ та прозорістю його фінансових рішень і політик.

Клімат та сталий розвиток. Група ЄІБ має сильний фокус на боротьбу зі зміною клімату та **одні з найбільш принципових політик в плані врахування клімату** у своїй діяльності. У «Дорожній карті кліматичного банку ЄІБ 2021-2025» встановлюється намір підтримати ЄС у досягненні цілей ЄЗК, але вимоги ЄІБ можуть бути навіть більш жорсткими ніж політики ЄС. Хоча Група ЄІБ не фінансує **виключно зелені проєкти**, вона має на меті досягти кліматичної нейтральності портфелю до 2050 року. До 2025 року 50% всього фінансування ЄІБ, як банку, має спрямовуватись виключно на зелені проєкти – енергоефективність, ВДЕ, сталий транспорт, декарбонізацію промисловості, справедливий перехід та ін., що включає цільовий показник ЄІФ у 25% до 2024 р.³⁰⁰ З цією метою, зокрема, при ЄІБ створено також низку цільових фондів³⁰¹ які мають або географічну, або галузеву приналежність. Так, є окремий фонд для розвитку промисловості зеленого водню (*англ. Green Hydrogen Fund*) або блакитної економіки (*англ. Water Sector Fund*). Для фінансування проєктів з України, Азербайджану та Білорусі створено Трастовий фонд технічної допомоги Східного партнерства та Фонд подолання фінансового розриву на клімат в містах (*англ. City Climate Finance Gap Fund*).

Відповідно до політики Групи ЄІБ, 30% фінансової підтримки МСБ³⁰² від Європейського інвестиційного фонду у 2022 році були спрямовані на забезпечення сталості та їх екологічно чистого розвитку. Водночас, відповідно до вищевказаної Дорожньої карти, 21% або близько 2 млрд євро були виділені на досягнення цілей із адаптації до зміни клімату та охорони навколишнього середовища. ЄІФ докладает зусиль до залучення максимально можливої кількості фінансового ресурсу в сталу аграрну та транспортну промисловість, а також блакитну та циркулярну економіку. Виключно для фінансування проєктів з біорізноманіття та адаптації до зміни клімату при ЄІФ також створено окремі кліматичні та інфраструктурні фонди³⁰³. Планується що портфель цих фондів зросте у 2023 році до 1 млрд євро³⁰⁴.

Рис 26. Корпоративні документи Групи ЄІБ з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних ЄІБ

Загалом Група ЄІБ має високі екологічні вимоги до проєктів, які викладені в окремому документі – «**Екологічні та соціальні стандарти**». Вимоги до проєктів у країнах зі статусом кандидата на вступ в ЄС такі самі, що і до держав-членів, хоча для багатьох стандартів дозволяється відповідати екологічному законодавству ЄС у часових рамках, узгоджених між країною-кандидатом та ЄС.

Вставка 4. Приклад ЄІБ – розділ «Енергетика»

Види діяльності, що фінансується:

1. Низьковуглецева генерація електроенергії та ТЕЦ (250 гCO₂/кВт-год_e). Біоенергетика підтримується за умови сталості біомаси. Енергія з відходів повинна бути отримана з дотриманням ієрархії поводження з відходами, також це може бути енергія з відпрацьованих промислових газів.

2. Інфраструктура з передачі та розподілу: для електроенергії, окрім випадків прямого приєднання станції до об'єкту з викидами >250 гCO₂/кВт-год_e;

- діджиталізація, розумні мережі, системи накопичення енергії, управління попитом;
- мережі централізованого опалення, якщо проєкт відповідає критеріям Директиви з енергоефективності та не призведе до абсолютного росту викидів від вугілля, торфу, нафти, неорганічних відходів;
- розподілені системи поза мережі та мікромережі;
- виробництво, зберігання та транспортування низьковуглецевих енергоносіїв у формі газу, рідини чи твердого палива;
- газова інфраструктура, що буде використовуватись для низьковуглецевих газів.

3. Охолодження та опалення: технології з використанням електроенергії, відновлювальних чи низьковуглецевих палив;

- газові котельні та мікро ТЕЦ з рейтингом А або з 90% рівнем енергоефективності у будівлях, що відповідають мінімальним критеріям з енергоефективності;
- пікові чи резервні котельні на газі (чи нафті, якщо газ недоступний), якщо вони є невід'ємною частиною електростанції з ВДЕ та ін.

4. Енергоефективність: енергоефективність освітлення у місцях загального користування;

- заходи з енергоефективності на промислових об'єктах чи МСБ, якщо вони не призведуть до підвищення викидів ПГ як наслідок підвищеної потужності об'єкта;
- заходи з енергоефективності мають бути визначені на основі енергоаудиту та відповідати визначеним системам сертифікації.

5. Інновації у сферах низьковуглецевих технологій, у т.ч. атомна енергетика та вловлення і зберігання вуглецю.

Види діяльності, що не фінансується:

- видобуток, транспортування та зберігання вугілля;
- розвідка покладів нафти, її обробка, транспортування та зберігання;
- операції з видобутку, зрідження, регазифікації, транспортування, розподілу та зберігання нафти;
- проєкти великого масштабу з центрального опалення на основі нафти, природного газу, торфу чи вугілля;
- використання вугілля, торфу, нафти (за наявності природного газу) у промисловості.

Джерело: Кліматична дорожня карта ЄІБ 2021-2025

Європейський банк реконструкції та розвитку

Європейський банк реконструкції та розвитку³⁰⁵ (ЄБРР) – міжнародна фінансова організація, що кредитує держави та регіони, а також різного розміру бізнеси та банки у країнах Центральної Європи та Центральної Азії. Першопочатковою метою ЄБРР є розвиток ринкових економік, а тому банк фінансує проекти з втілення реформ та створення сприятливого інвестиційного клімату. Водночас банк визначив інші трансформації, спрямовані на підвищення конкурентності економіки, як пріоритетні – зокрема, інклюзивність, сталість («зеленість») та систему управління. ЄБРР активний у 35 країнах, водночас з початком повномасштабної війни в Україні зупинив діяльність у РФ та Білорусі.

Загальні активи банку становлять близько 34.8 млрд євро³⁰⁶. У 2022 році ЄБРР інвестував рекордні 13 млрд євро³⁰⁷. Банк планує надати Україні 3 млрд євро³⁰⁸ у 2022-2023 роки для підтримки функціонування бізнесу та економіки, з них 1,7 млрд євро³⁰⁹ вже було надано у 2022 році, що, зокрема, включає надання ліквідних коштів НАК «Нафтогаз» та АТ «Укрзалізниця».

Окрім того, ЄБРР активно співпрацює з деякими Агенціями з міжнародного розвитку (DFIs) щодо докладання спільних зусиль для залучення інвестицій у відновлення України, переважно щодо фінансування приватного сектору. З огляду на це, ЄБРР та деякі світові DFIs (включно з тими, які розглянуті у наступному розділі) уклали в червні 2023 року на конференції з питань відновлення України в Лондоні відповідний Меморандум про Взаєморозуміння³¹⁰. Цей Меморандум є першим кроком до створення інвестиційної платформи ЄБРР-G7 DFI-EDFI Ukraine. Для отримання цього фінансування як державні проекти, так і приватні, повинні будуть відповідати певному набору інвестиційних вимог, значний відсоток в яких припадає саме на зелені критерії та індикатори.

Управління. Акціонерами ЄБРР є 71 країна³¹¹, а також ЄС та ЄІБ, кожен з них представлений у **Раді керівників**, яка виконує найвищі управлінські повноваження та задає стратегічний курс. Тільки Рада керівників має повноваження приймати рішення щодо членства у банку, змінах у капіталі, призначення директорів та президента банку, рішення щодо фінансової звітності, визначення резервів та розподілу прибутків. Втім більшість повноважень з управління банком здійснює **Рада директорів**. Вона відповідає за прийняття стратегій банку щодо країн, секторів та тематичних стратегій, політик та за діяльність банку загалом. Президент банку головує на засіданнях Ради директорів, є головною особою та представником банку.

Клімат та сталий розвиток. Бачення ЄБРР того, що включає перехід до ринкової економіки змінюється через необхідність відповідати на сучасні глобальні виклики. Так, у 2020 році банк прийняв документ **«Перехід до зеленої економіки 2021-2025»**³¹², який посилює раніше взятий курс та окреслює, як ЄБРР буде враховувати зміну клімату у своїй діяльності. Так, планується, що до 2025 року більшість фінансування банку спрямовуватиметься на зелені проекти, і ця ціль була досягнута вже у 2021 році (51%). Також з 2022 року всі проекти банку повинні узгоджуватись з траєкторією викидів ПГ, необхідною для досягнення цілей Паризької угоди. ЄБРР буде брати більш активну участь у формуванні кліматичних політик країн та озелененні фінансових систем.

Рис. 27. Корпоративні документи ЄБРР з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних ЄБРР

Також ЄБРР прийняв такі документи для фінансування проектів 1) **«Екологічна та соціальна політика»³¹³** – описує, як банк оцінює та моніторить екологічні та соціальні ризики й вплив проекту, встановлює мінімальні вимоги щодо управління такими ризиками та впливом, визначає ролі та обов'язки банку та клієнтів виконання цієї політики, 2) **«Методологія узгодження з Паризькою угодою»³¹⁴** – описує, як банк визначатиме узгодженість діяльності з цілями ПУ зі зниження викидів ПГ та адаптації до зміни клімату у всіх видах фінансових операцій, 3) **«Категорії екологічних та соціальних ризиків»³¹⁵** – визначає рівень екологічних та соціальних ризиків для різних видів економічної діяльності (може бути низьким, середнім та високим), документ був розроблений, зокрема, для того, щоб допомогти іншим фінансовим інституціям визначати ступінь ризику.

НЕФКО

НЕФКО³¹⁶ – це північна екологічна фінансова корпорація, створена п'ятьма країнами Північної Європи: Данією, Ісландією, Норвегією, Фінляндією і Швецією. Ключовою відмінністю НЕФКО від усіх досліджених тут фінансових установ і її ж особливістю є те, що **корпорація надає фінансову підтримку виключно екологічно важливим проектам**, тобто позиціонує себе саме як **Північний зелений банк**³¹⁷. Метою корпорації є прискорення зеленого переходу відповідно до Порядку денного сталого розвитку 2030, Паризької угоди, ЄЗК, Глобальної рамкової програми з біорізноманіття та Плану розвитку північних країн до 2030 року. Ключовий фінансовий принцип корпорації³¹⁸: *«Готовність взяти на себе усі фінансові ризики, якщо проект несе масштабний зелений вплив»*. НЕФКО фінансує зелені проекти МСБ країн Північної Європи, МСБ та муніципалітети в Східній Європі та країнах, що розвиваються й окремі цільові фонди та банки у вигляді поділу проектів на два типи: **інвестиційні проекти** – ті, що фінансуються за рахунок власного капіталу НЕФКО через Інвестиційний Фонд і **цільові проекти** – ті, що фінансуються за рахунок надання кредитів, включно з прискореним кредитуванням (*англ. fast-track loan*), кредитами на купівлю (*англ. buyer credits*) та грантів, залучення акціонерного капіталу, купівлі облігацій різними цільовими фондами й донорами за посередництва НЕФКО. На початок 2022 року власний капітал НЕФКО становив 172,6 млн євро³¹⁹, проте, зокрема у зв'язку із війною в Україні, на кінець року ця сума впала до **119,3 млн євро**. Портфоліо НЕФКО налічувало 319 активних інвестиційних і цільових проектів загалом в кінці 2022 року, з яких 80% були спрямовані на пом'якшення зміни клімату, а 23 проекти на суму 121,5 млн євро базуються в Україні.

Тимчасово НЕФКО призупинила свою проектну діяльність протягом 2022 року

через війну проти України, однак наприкінці 2022 року відновила таку активність в окремих регіонах. Станом на травень 2023 року, НЕФКО є єдиною IFIs, яка декларує необхідність саме зеленого відновлення України, зокрема в рамках спеціально створеної нею програми «Зелене відновлення для України»³²⁰. Попередньо, загальний бюджет програми був оголошений на рівні **114 млн євро**³²¹, з яких 5 млн євро Україна мала отримати від Фінляндії вже в кінці 2022 року. Важливо, що в описі до своєї програми НЕФКО зазначило, що всі проекти, які планують отримати відповідне фінансування, будуть реалізовані відповідно до всіх принципів і політик НЕФКО та ЄС, що, відповідно, вимагатиме від потенційних клієнтів максимальної відповідності кліматичним і екологічним цілям.

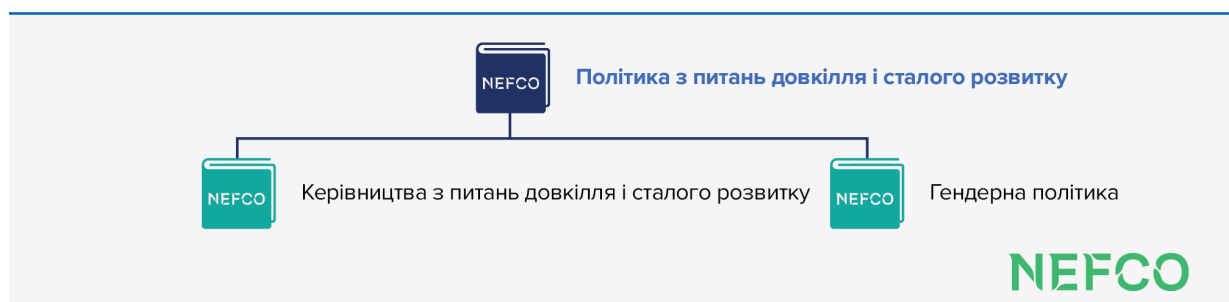
Окрім того, для українського МСБ та муніципалітетів додатково відкрита опція із отримання грантів НЕФКО. Зокрема, 15 травня 2023 року Славутицька міська рада (Київська область) повідомила³²², що отримала грант НЕФКО на суму 6 млн євро, що буде спрямована на будівництво біоТЕС потужністю приблизно 700 кВт.

Управління. Політичні рішення щодо діяльності НЕФКО, а також затвердження проектів для фінансування здійснюється **Радою директорів**³²³, якій підпорядковується **Виконавчий директор** НЕФКО. Рада директорів, яка складається з п'яти представників від кожної країни-засновниці НЕФКО, також затверджує річний бюджет і відповідає за фінансову звітність корпорації. Головування в Раді директорів здійснюється представником кожної країни-засновниці по черзі. Допомогу в нагляді за діяльністю НЕФКО, веденні її відповідно до Статуту та принципів прозорості Раді директорів надає **Аудиторський комітет**. Комітет відповідає за щорічну підготовку аудиторської звітності про результати НЕФКО перед Радою міністрів Північних країн. Рада міністрів, у свою чергу, призначає до Комітету 5 парламентарів з Північних країн та Голову Комітету.

Виконавчий директор же безпосередньо працює з **Комітетом з управління**, його дорадчим органом та **Комітетом з інвестицій**.

Клімат та сталий розвиток. Оскільки НЕФКО є зеленим банком, вимоги корпорації до потенційно цікавих для інвестування проектів є виключно зеленими, максимально враховують вплив проекту на довкілля та клімат. Під час здійснення процедури детальної незалежної оцінки та перевірки проектів (due diligence) НЕФКО керується проектною класифікацією Таксономії ЄС, Цілями сталого розвитку та власними критеріями зі сталого розвитку й екології, які викладені у двох основних документах: **«Політика НЕФКО з питань навколишнього середовища і сталого розвитку»**, яка описує загальну внутрішню політику корпорації, та **«Керуючі принципи НЕФКО з питань довкілля й сталого розвитку»**, які є дорожньою картою для потенційних клієнтів під час підготовки та оцінки їхніх проектів. Екологічний вплив проекту оцінюється в широкому сенсі з обов'язковим врахуванням соціального й гендерного аспектів. Так, зокрема, НЕФКО вимагає від своїх клієнтів готувати щорічні звіти з оцінки екологічного стану проектів, має вимоги до ESG-звітності тощо.

Рис. 28. Корпоративні документи НЕФКО з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних НЕФКО

Крім того, НЕФКО фокусується не лише на визначенні екологічних переваг проєкту, але й слідкує за тим, щоб потенційні ризики для навколишнього середовища від реалізації проєкту, такі як, наприклад, вплив на біорізноманіття, були належно враховані та передбачали можливі шляхи їх пом'якшення або компенсації. Так, з метою вирішення проблеми швидкого зменшення біорізноманіття та посилення як власної, так і клієнтської відповідальності за охорону біорізноманіття, НЕФКО у 2022 році запровадило для МСБ окрему цільову програму «Пілотна програма з біорізноманіття»³²⁴.

3.1.2. СПІЛЬНІ ЗЕЛЕНІ ВИМОГИ ТА КРИТЕРІЇ IFIs ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ

Проаналізувавши максимум зелених умов та критеріїв, що частіше за все висуваються досліджуваними IFIs до клієнтів, ми дійшли висновку, що мінімальний набір спільних зелених вимог IFIs включає:

1. Узгодженість проєкту з Паризькою угодою;
2. Узгодженість проєкту з ЦСР ООН;
3. Узгодженість проєкту з європейським та національним законодавством;
4. Відповідність проєкту Таксономії ЄС та її принципам;
5. Наявність ESG-звітності;
6. Надання суміжної проєктної документації в рамках ESG-звітності.

Рис 29. Спільні зелені вимоги та критерії IFIs

Загальна політика інституції					
Фінансування виключно зелених проєктів		X	X	✓	X
Фінансування проєктів з викопних палив (видобуток і спалювання)	Нафта Газ Вугілля	X	X	X	Газ фінансується з жорсткими вимогами
Частка з фінансування зелених проєктів від загального бюджету	у 2020	58%		100%	
	Ціль	50% до 2025	50% до 2025		35% у 2021-2025
Досягнення кліматичної нейтральності портфелю		2050	2050	2030	2050
Оцінка ESG критеріїв клієнта (напр., через опитування)		✓	✓	✓	✓
Наявність програми зеленої відбудови України		✓	✓	✓	✓
Вимоги до проєкту					
Узгодженість з цілями сталого розвитку ООН		✓	✓	✓	✓
Відповідність ЄЗК		✓	✓	✓	X
Відповідність цілям Таксономії ЄС та її принципам		✓	✓	✓	X
Відповідність кліматичним законам ЄС		✓	✓	n/a	X
Узгодженість з НВВ та/чи Нац. планом з енергетики і клімату		✓	✓	✓	✓
Узгодженість з Паризькою Угодою		✓	✓	✓	✓
Наявність Звіту з ОВНС/ОВД та Плану ESMP		✓	✓	✓	✓
Моніторинг/оцінка викидів ПГ та їхнього скорочення		✓	✓	✓	✓
Врахування "тіньової" вартості вуглецю в аналізі		✓	✓	✓	✓
Використання найкращих доступних технологій (BAT)		✓	✓	✓	X
Заходи щодо піклування про біорізноманіття, поведіння з відходами, енергоефективність		✓	✓	✓	✓

Джерело:

складено авторами дослідження на основі відкритих даних фінансових інституцій

Узгодженість з Паризькою угодою

У проаналізованих інституціях є ціль з досягнення кліматичної нейтральності портфелю. Така ціль означає, що до визначеної дати портфель фінансової установи буде призводити до нетто-нуля викидів парникових газів. **Група ЄІБ** та **Світовий банк** визначили як цільовий 2050 рік, що узгоджується з ЄЗК та науково визначеною траєкторією, необхідною для стримування росту температури до 1,5°C, але не більше 2°C порівняно з доіндустріальним рівнем до 2100 року. **ЄБРР** та **НЕФКО** мають набагато амбітнішу ціль – кліматична нейтральність портфелю до 2030 року.

Саме тому, інституції мають вимогу щодо узгодженості інвестиційного проєкту з цілями Паризької угоди. Щоб відповідати цілям угоди, проєкт не обов'язково повинен мати низькі викиди на момент інвестиції, але викиди повинні поступово скорочуватись зі швидкістю, необхідною для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року (наприклад, – 55% викидів до 2030 року). На цей момент така вимога є у **ЄІБ**, **ЄБРР** та *де-факто* у **НЕФКО**, оскільки вони фінансують лише сталі або виключно зелені проєкти. Світовий банк почав вимагати узгодженості з Паризькою угодою для всіх нових інвестицій з липня 2023 року, для Міжнародної фінансової корпорації та Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій – 85% операцій з реальним сектором з липня 2023 року, 100% – з липня 2025 року.

З цією метою, досліджені IFIs через свої фінансові інструменти стимулюють розвиток ВДЕ, енергоефективних заходів, чистого транспорту та палива, пріоритизують проєкти і заходи із пом'якшення та адаптації до наслідків зміни клімату, підтримують та розвивають систему торгівлі викидами, надають експертну та консультативну підтримку у розвитку кліматичної відповідальності як окремих організацій, так і цілих країн та регіонів та, врешті решт, сприяють обміну знаннями, партнерством і передовими технологіями із прискорення глобального переходу до вуглецево нейтральної економіки.

У червні 2023 р. на Саміті нового глобального фінансового пакту у Парижі міжнародні дев'ять банків розвитку опублікували спільні принципи узгодження фінансування з цілями Паризької угоди³²⁵. Серед банків – Африканський банк розвитку, Азійський банк розвитку, Азійський інфраструктурний інвестиційний банк, Банк розвитку Ради Європи, Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжамериканський банк розвитку, Ісламський банк розвитку, Новий банк розвитку та Група Світового банку^{326 327}. На додаток до стимулювання розвитку окремих технологій, IFIs також використовують у своєму інвестиційному аналізі такі інструменти з оцінки викидів ПГ від проєкту, а саме економічну та технологічну замкненість проєкту на викопних паливах (“carbon lock-in risks”) та тіньову вартість вуглецю. Так, **ЄІБ** проводить економічний тест, в якому визначає, чи перевищать переваги від проєкту для суспільства витрати, а оцінка вартості викидів від вуглецю входить до такого аналізу. Згідно з прийнятою траєкторією ЄІБ, наприклад, у 2020 році цей параметр становив 80 євро/т, до 2030 року він поступово зростатиме до 250 євро/т, а до 2030 року підвищиться до 800 євро/т. ЄБРР, у свою чергу, аналізує економічну та технологічну замкненість проєкту на викопному паливі. ЄІБ та Світовий банк також враховують цей фактор.

Узгодженість з Цілями сталого розвитку

Усі IFIs, так чи інакше, згадують ЦСР у своїх політиках та підтримують їх, а для Світового банку узгодженість проєкту із цілями сталого розвитку ООН є і взагалі

прямою вимогою для виділення фінансування. Так, стратегія **ЄБРР**, викладена у дорожній карті «Перехід до зеленої економіки 2021-2025» напряду узгоджується з ЦСР. Згодом ЄБРР планує розробити індикатори досягнення ЦСР для кожної тематичної сфери фінансування, що дозволить банку звітуватись щодо досягнення цілей.

Вже детально звітує про вплив свого інвестиційного портфеля на виконання ЦСР **НЕФКО**. Щорічний Звіт про вплив від НЕФКО³²⁸ містить окремий тематичний розділ «Внесок у загальні глобальні та Скандинавські цілі з клімату і довкілля». У рамках цього розділу, НЕФКО розподіляє проєкти та частки від фінансування за рік між різними ЦСР ООН.

У свою чергу, деякі інвестори можуть надавати пріоритетність не всім, а певним цілям сталого розвитку ООН – так, ЄІФ фокусується на цілях №7 «Доступна та чиста енергія», №9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» та №13 «Заходи зі зміни клімату».

Узгодженість з європейським та національним законодавством

Усі описані європейські IFIs (Група ЄІБ, ЄБРР та НЕФКО) приймають інвестиційні рішення відповідно до передових європейських політичних програм і законів, а саме до ЄЗК та європейського кліматичного закону. До того ж, ЄЗК є однією із основних ініціатив, яка пропагує необхідність мобілізації саме зеленого/сталого фінансування, результатом чого стало, наприклад, прийняття Дорожньої карти кліматичного банку Групи ЄІБ³²⁹.

Для Світового банку, а також і деяких європейських IFIs важливу роль відіграє саме національне законодавство країни, в якій фінансується проєкт. Так, усі досліджувані тут IFIs враховують узгодженість проєкту із Національно визначеним внеском до Паризької угоди, а усі європейські IFIs (**Група ЄІБ, ЄБРР та НЕФКО**) оцінюють також узгодженість проєкту із Національним планом з енергетики та клімату та Національним планом з адаптації до зміни клімату (у випадку їх наявності).

Важливо також врахувати, що є випадки, коли для IFIs має значення не лише національне законодавство країни, проєкт якої фінансується, а й узгодженість, радше несуперечність інвестиційного проєкту національному законодавству також і країн(и)-засновниц(и) цієї IFIs. Ця особливість притаманна НЕФКО, яка слідкує за тим, щоб фінансовані нею проєкти або ж її фінансові операції не суперечили та робили внесок у План розвитку північних країн до 2030 року.

Відповідність Таксономії ЄС та її принципам

Майже всі розглянуті IFIs, приймаючи інвестиційне рішення щодо проєкту, беруть до уваги цей регламент. Так, для **ЄБРР** відповідність критеріям Таксономії означає автоматичну узгодженість з Паризькою угодою. Водночас банки можуть фінансувати й інші проєкти, які не охоплені Таксономією ЄС, але у такому разі застосовувати власні додаткові оцінки до них. Таксономію враховують **ЄБРР, ЄІБ та НЕФКО**, однак **Світовий банк** менш орієнтується на політики ЄС, у т.ч. Таксономію.

Ці ж IFIs слідкують за дотриманням інвестиційним проєктом т.з. мінімальних соціальних гарантій (*англ. minimum social safeguards*), які є частиною Регламенту про таксономію ЄС. Гарантії є фактично рекомендаціями Європейського парламенту та Групи технічних експертів щодо необхідності забезпечення гарантуван-

ня проектом, який узгоджується із однією із шести цілей Таксономії ЄС, підтримки мінімальних соціальних норм, як, наприклад, дотримання прав людини та охорони праці. Положення Регламенту про таксономію ЄС щодо необхідності забезпечення мінімальних соціальних гарантій є яскравою демонстрацією тісного взаємозв'язку між екологічними та соціальними аспектами діяльності, які зазвичай розкриваються компаніями у вигляді ESG-звітності.

Наявність ESG-звітності

Усі IFIs оцінюють потенційні інвестиційні проекти та посередницькі операції з точки зору їхньої екологічної, соціальної та управлінської сталості. Проте в кожній із IFIs своє пріоритетне бачення як щодо методів оцінювання цих критеріїв, так і щодо їх пріоритезації, які залежать від змісту, масштабу та географічної приналежності проекту.

Так, **НЕФКО**, до прикладу, розробило окремий ESG-опитувальник³³⁰ для своїх клієнтів та здійснює моніторинг змін у їх ESG-політиках на щорічній основі, проте для НЕФКО, як для зеленого банку, більш пріоритетним під час оцінки проекту є все ж екологічний критерій. **Група Світового банку**, у свою чергу, є інституцією, яка найбільше серед усіх міжнародних IFIs пріоритизує саме соціальний критерій, оскільки метою її діяльності є гарантування загального добробуту людства та захист основних суспільних благ. Група не просто має бачення ESG-звітності клієнта та вимоги до розкриття інформації, які викладені у окремому посібнику «Взаємодія з інвесторами щодо екологічних, соціальних та управлінських (ESG) питань»³³¹, але й, у співпраці з іншими інвесторами та IFIs, створила незалежний електронний портал ESG-даних³³² для централізованого використання цих даних під час прийняття інвестиційних рішень гравцями світового фінансового ринку. Портал використовується як менеджерами активів, так і згаданими вище рейтинговими агентствами. Структуру звіту та частоту його подання/оновлення Світовий банк визначає для кожного проекту індивідуально. Зі свого боку, політика **ЄІБ** не передбачає отримання від клієнта ESG-звіту в його загальному розумінні, оскільки банк має власні одинадцять екологічних та соціальних стандартів³³³, яким повинні відповідати його клієнти і які враховують, зокрема, їх здатність управляти екологічними, соціальними та корпоративними ризиками й можливостями. Менший акцент у даних стандартах зроблений на управлінський критерій (G) (здебільшого цікавить лише антикорупційна політика), пріоритетними все ж є соціальні аспекти. Натомість **ЄІФ**, який входить до Групи ЄІБ та дотримується також і її загальної політики, окремо здійснює власний дью-ділідженс саме ESG-критеріїв проекту відповідно до свого посібника «ESG принципи ЄІФ»³³⁴. Форма та зміст цього звіту зазвичай визначається юридичними угодами між ЄІФ та його клієнтами.

Політика **ЄБРР**, так само як і **ЄІБ**, не передбачає надання загальної ESG-звітності і концентрується на оцінці лише двох критеріїв: **екологічному та соціальному**. Вимоги до E&S-звітності для клієнтів викладені у документі «Екологічна та соціальна політика ЄБРР»³³⁵. Вимоги ЄБРР щодо E&S звітності є індивідуальними для кожного проекту, різняться залежно від виду діяльності (*англ. 10 performance requirements*)³³⁶ клієнта та закріплюються в юридичних угодах, Плані екологічних і соціальних дій (ESAP) або Плані екологічного та соціального менеджменту (ESMP).

Надання суміжної проектної документації

Загалом, як План екологічних і соціальних дій (ESAP), так і План екологічного та соціального менеджменту (ESMP) мають вирішальне значення для забезпечення

ефективного управління екологічними та соціальними питаннями в проєктах і можуть виступати у вигляді додатку до ESG-звітності або бути окремим документом. Більшість IFIs вимагають від клієнта надання обох Планів (як ЄІБ/ЄІФ та ЄБРР), але є й ті, яким достатньо одного з них (наприклад, НЕФКО запитує лише ESAP, а **Світовий банк** – ESMP). Окрім того, деякі IFIs можуть також окремо здійснювати регулярний зріз прогресу реалізації положень цих планів (як ЄІБ/ЄІФ, ЄБРР та НЕФКО), а деякі (ЄІБ/ЄІФ) мають окремих внутрішніх аудиторів, які, зокрема, здійснюють особисті візити до клієнта або в місце реалізації проєкту для особистої оцінки цього прогресу. Але загалом усе це також залежить від типу проєкту, клієнта тощо.

Політики усіх IFIs, окрім НЕФКО, передбачають необхідність наявності системи екологічного та соціального менеджменту в клієнта, в рамках якої власне і здійснюється розробка ESAP та ESMP.

Більше того, усі досліджені тут IFIs вимагають від клієнта наявності такого Плану із управління надзвичайними ситуаціями (EMP), що є виправданим кроком, адже цей План забезпечує захист вкладених IFIs коштів у проєкт і є своєрідною гарантією їхнього збереження або компенсації. Форма та зміст такого Плану визначаються клієнтом або IFIs у довільному та індивідуальному порядку та можуть бути видозмінені з урахуванням актуальних викликів і загроз.

Процедура з ОВД³³⁷ є обов'язковою не для всіх зелених проєктів, які подаються на фінансування IFIs, оскільки здебільшого стосується будівництва інфраструктурних об'єктів, особливо в секторі енергетики. Важливо пам'ятати, що навіть якщо IFIs може прямо і не вимагати Звіту з ОВД, важливо, щоб проєкт відповідав також національному законодавству країни, в якій він реалізується. Так, до прикладу, відповідно до українського законодавства, проєкт, який не пройшов обов'язкову для нього процедуру ОВД, не зможе бути реалізованим або буде реалізований з порушенням законодавства, навіть якщо він отримав міжнародне фінансування.

Отже, у великих IFIs, як Світовий Банк, ЄІБ, ЄБРР та НЕФКО, питання зміни клімату та впровадження заходів щодо пом'якшення її наслідків наразі інкорпоровані до інвестиційного аналізу та враховуються під час роботи з клієнтами. Серед проаналізованих інституцій найбільш зеленим є НЕФКО, портфель якого включає в себе виключно зелені проєкти.

Усі IFIs мають свої «чорні списки» діяльності чи проєктів, які за жодних обставин не отримують фінансування через їхній вплив на посилення зміни клімату, шкоду довкіллю і здоров'ю людини. Загалом від 50 до 70% бюджету досліджених IFIs має бути виділено виключно на сталі (кліматичні та екологічні) проєкти вже до 2025 року, і щонайбільше до 2050 року вони досягнуть кліматичної нейтральності своїх портфелів.

Однією із ключових умов для виділення фінансування або одним з індикаторів, що використовується всіма дослідженими IFIs під час аналізу проєкту є його узгодженість із цілями Паризької угоди. Узгодженість проєкту з Паризькою угодою вимагає здійснення оцінки й управління викидами ПГ, що забезпечується низкою інструментів. Окрім того, під час оцінки проєкту усі IFIs також аналізують його ефективність для реалізації НВВ, а усі європейські IFIs (Група ЄІБ, ЄБРР та НЕФКО) оцінюють також узгодженість проєкту із Національним планом з енергетики та клімату та Національним планом з адаптації до зміни клімату (за їх наявності). У

випадку ж України, яка інтегрується до ЄС, національне законодавство додатково потребуватиме узгодженості з відповідними європейськими положеннями, а бізнес-проекти, які претендуватимуть на залучення фінансування, повинні будуть не суперечити ЄЗК і Таксономії ЄС та її принципам.

Внесок проекту у дотримання ЦСР ООН та узгодженість з ними посилить його конкурентні переваги.

Наявність ESG-звітності є ще однією важливою та спільною для всіх IFIs умовою. Усі IFIs звертають увагу на наявність місця клієнта у якомусь із світових ESG-рейтингів.

Залежно від особливостей проекту, додатковою до ESG-звітності умовою IFIs буде надання клієнтом іншої суміжної документації: Плану екологічних і соціальних дій (ESAP) та(або) Плану екологічного та соціального менеджменту (ESMP), Звіту з оцінки впливу на довкілля (Звіт з ОВД). Під час підготовки проектної документації варто звернути увагу на такі додаткові вимоги, як збереження біорізноманіття, скорочення та попередження забруднення, розбудову циркулярної економіки або сталий розвиток окремого сектору (ієрархію управління відходами ЄС³³⁸, звіт «What a Waste 2.0: глобальний огляд управління твердими відходами до 2050 року»³³⁹, Програму зі збереження біорізноманіття³⁴⁰ тощо).

Проаналізовані IFIs відкриті до фінансування відновлення України. Дотримання концепції «відбудувати краще ніж було» із дотриманням принципів зеленого та сталого відновлення, що є важливою відповідальністю як українського уряду, так і бізнесу є наскрізною лінією їх дискусій щодо українського відновлення.

3.2. ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПРОВІДНИМИ АГЕНЦІЯМИ З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ (DFIs): КЛЮЧОВІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ ВРАХУВАННЯ УКРАЇНОЮ

Проаналізовані тут DFIs, як і IFIs, фінансують не лише зелені проекти, проте кожна агенція з розвитку має зелені вимоги/критерії, яким повинні відповідати їхні клієнти та проекти і які регулярно моніторяться та переглядаються установами. Всі DFIs перевіряють, чи здійснюють їхні клієнти позитивний економічний, екологічний та соціальний вплив як в рамках своєї діяльності, так і через конкретний проект, тобто дивляться, не лише наскільки комерційно успішним є конкретний клієнт, але також на його сталість та екологічність.

Група KfW має найширший список сфер, що підлягають фінансуванню, який охоплює експортну індустрію, захист довкілля й пом'якшення наслідків зміни клімату, розбудову та модернізацію інфраструктури й забезпечення сировиною. Окрім того, що інвестиційні проекти британської **ВІІ** розподілені між різними інвестиційними портфелями, ця агенція з розвитку фінансує здебільшого різного роду інфраструктурні проекти, включно з енергетикою, логістикою й міською інфраструктурою, зеленим транспортом, енергоефективністю та сталими комунальними системами.

Нідерландська **FMO** є більш цільовою і вибірковою у сферах свого фінансування. Цікаві їй сектори зводяться до аграрного бізнесу, енергетики та фінансових інституцій. Окрім того, при нідерландській FMO створений окремий Фонд з питань

клімату та розвитку, предметом фінансування якого є проекти із забезпечення стійких до зміни клімату водних систем та прісноводних екосистем, сталого лісового господарства, кліматично свідомого аграрного бізнесу та захисту довкілля.

Група AFD також фінансує та підтримує проекти розвитку в усіх сферах, як і KfW, включно з кліматом, біорізноманіттям, енергетикою, освітою, розвитком міст, сільським господарством, водопостачанням, охороною здоров'я та цифровими технологіями. Щоб піти ще далі у співпраці з країнами-партнерами у питаннях клімату, Група створила окремий фонд «2050 Facility»³⁴¹ із загальним бюджетом у 30 млн євро для фінансування досліджень і проектів, що спрямовані виключно на пом'якшення наслідків зміни клімату. Також при Групі є: програма «The Adapt'Action», яка підтримує 15 країн і регіональних організацій, які особливо вразливі до наслідків зміни клімату, у реалізації ними стратегій з адаптації; програма «Biodiversity Facility», спрямована на фінансування проектів зі збереження біорізноманіття, та програма «Solar Risk Mitigation Initiative», націлена на широке розгортання сонячної генерації.

Окрім того, проаналізовані DFIs, так само як і IFIs, включають викопне паливо у той список діяльності, яка або не фінансується взагалі (як, наприклад, вугілля/шахти), або фінансується з певними вимогами. Наприклад, відповідно до вимог німецької **KfW**³⁴², проекти з нетрадиційного пошуку, розвідки та видобутку газу повинні продемонструвати, що вони не сприяють суттєвому водозабору або забрудненню, що вживаються заходи щодо захисту природних ресурсів, що для безпечного буріння використовується відповідна технологія, яка включає інтегровану свердловину та випробування тиском. У свою чергу, **BII**, наприклад, у 2020 році прийняла окремий документ «Наша корпоративна політика щодо викопного палива»³⁴³, в якому надано перелік тієї діяльності, яка як фінансується, так і не фінансується агенцією окремо щодо вугілля, газу та нафти й похідної від них продукції. Нідерландська **FMO** також має окремий документ, який регулює її фінансові операції щодо проектів з викопного палива. У документі «Спільна заява щодо викопного палива»³⁴⁴ банк зосереджується більше на питанні відмови від фінансування саме вугілля, в той час як фінансування газової генерації можливе лише за умови відповідності такого проекту визначеним вимогам і критеріям. Французька **Група AFD** закріпила свою позицію стосовно викопного палива також в окремому документі «AFD та політика з підтримки енергетичного переходу»³⁴⁵.

DFIs, так само як IFIs, мають власний «**чорний**» список (exclusion list) тієї діяльності, яка не буде ними фінансуватись за жодних обставин. Загальні сфери, що включені до цих списків є схожими на ті, що згадувались у відповідній частині про IFIs, проте є ті, які визначені індивідуально певними DFIs. Наприклад, чорний список **KfW**³⁴⁶ зазначає, що в країнах, які не входять до ЄС або ОЕСР, але мають високий рівень доходу, діяльність сільськогосподарських та лісгосподарських підприємств має відповідати міжнародним системам сертифікації або бути еквівалентною діяльності на умовах сталих принципів. Також німецька агенція у своєму чорному списку визначає, що проекти із будівництва великих гребель або ГЕС мають відповідати рекомендаціям Всесвітньої комісії з дамб.

Британська **BII**, натомість, не має конкретного окремого документа під назвою «Exclusion list». Основна діяльність, яка не підпадає під фінансування BII викладена у: а) документі щодо політики стосовно викопного палива, яка, окрім іншого, виключає фінансування транспорту, який функціонує виключно на викопному паливі, та б) в додатку до документа «Політика з відповідального інвестування»³⁴⁷.

У випадку нідерландського **FMO** чорний список банку³⁴⁸ включений до його корпоративної політики сталого розвитку. Врахування цього «чорного списку» є обов'язковим для клієнтів банку, що, в окремих моментах, вказується в контрактах. Чорний список FMO, як і Групи AFD є похідним від чорного списку EDFI³⁴⁹.

Місце сталих проєктів у фінансових планах DFIs. Аналогічно IFIs, DFIs з кожним роком також визначають все більшу частку фінансування, що призначена для виділення виключно на зелені/сталі проєкти. Так **KfW** поставила перед собою мету спрямувати не менше 40%³⁵⁰ інвестицій виключно на діяльність з адаптації до кліматичних змін вже до 2025 року. Британська **BII** протягом наступних п'яти років інвестує мінімум 30%³⁵¹ від загального обсягу в кліматичні проєкти, що загалом становитиме більше 3 млрд фунтів. **FMO** планує інвестувати 10 млрд євро³⁵² до 2030 року у проєкти, що роблять внесок у пом'якшення зміни клімату та адаптацію до неї, у збереження біорізноманіття. **AFD**, у свою чергу, зобов'язалась кожного року виділяти на кліматично-позитивні проєкти щонайменше 50% від загального бюджету.

3.2.1. ПРОВІДНІ DFIS ТА СПЕЦИФІКА ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Група KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau)

Група KfW³⁵³ є агенцією з міжнародного розвитку Німеччини, що інвестує у проєкти, які покращують економічні, соціальні та екологічні умови у третій країнах та є одним з найбільш зелених банків серед проаналізованих тут DFIs. Як й інші інституції міжнародного розвитку, агенція належить державі – 80%³⁵⁴ акцій володіє федеральний уряд Німеччини, 20% – уряди федеральних штатів. До групи KfW входять:³⁵⁵ KfW, KfW IPEX-Bank, KfW DEG та KfW Capital.

Банк дотримується підходів відповідального інвестування, орієнтується на Цілі сталого розвитку та загалом підтримує ідею «озеленення» фінансового сектору. KfW просуває³⁵⁶ заходи з енергоефективності, а також інвестує у зелені проєкти в секторах транспорту, генерації електроенергії, будівель та іншої інфраструктури. KfW надає підтримку через кредити, страхування, інвестиції у сталі фонди, зелені облигації. Так, із загальних 167 млрд євро³⁵⁷, інвестованих у 2022 році, 33% були спрямовані на екологічні та кліматичні проєкти. Агенція також є членом Міжнародного фінансового клубу з розвитку³⁵⁸, організації 24 банків з розвитку, які віддані інвестуванню за принципами сталого розвитку.

Банк має окремий напрямок³⁵⁹ по Україні, який складається з 34 проєктів на загальну суму інвестицій у 1,2 млрд євро. На додаток до цього, KfW DEG став одним із підписантів Меморандуму про взаєморозуміння щодо відновлення України, ініційованого ЄБРР. У рамках сталого відновлення, агенція готова фінансувати:

- Будівництво житла для внутрішньо переміщених осіб;
- Енергетику, а саме модернізацію та ремонт підстанцій;
- Розвиток МСБ;
- Інші проєкти з відбудови після воєнних руйнувань тощо.

Управління. Виконавча рада (Executive Board) відповідає за бізнес-діяльність агенції та використання її активів і складається з шести членів. Один із виконавчих директорів Виконавчої ради відповідає виключно за сталий розвиток агенції та стале фінансування. Нагляд за роботою Виконавчої ради здійснює **Спостережна рада (Board of Supervisory Directors)**, яка призначає та звільняє членів Виконавчої ради, затверджує фінансову звітність, взаємодіє з аудитором. Члени Спостережної ради

розподілені між відповідними Комітетами ради: Президія та номінаційна комісія, Комітет з питань винагород, Комітет з питань ризиків та кредитування, Ревізійна комісія.

Кліматичний та сталий розвиток. Сталий розвиток є основою бізнес-діяльності KfW. При KfW розвинута ефективна система управління сталим розвитком агенції (Sustainability management system): на додаток до виконавчого директора, в агенції також наявний Керівник групи з питань сталого розвитку, а кожен підрозділ агенції має свого окремого відповідального менеджера за сталу бізнес діяльність підрозділу. Як відповідальний банк, KfW сприяє захисту довкілля та пом'якшенню наслідків зміни клімату в усьому світі. KfW має за ціль досягнути кліматичної нейтральності портфелю групи до 2050 року, водночас, наприклад, Німецька інвестиційна корпорація (DEG), одна із дочірніх інституцій KfW, яка працює з бізнесами у країнах, що розвиваються, має стати кліматично нейтральною раніше – до 2040 року³⁶⁰.

Рис. 30. Корпоративні документи KfW з питань довкілля, клімату та соціуму³⁶¹

Джерело: Складено авторами на базі даних від KfW

Також KfW розробив та впровадив секторальні настанови³⁶², які встановлюють мінімальні зелені вимоги для вуглецеємних секторів (морські перевезення, автомобільна галузь, залізо та сталь, будівлі, електроенергія та авіація) таким чином, щоб інвестиції у ці сектори відповідали цілі Паризької угоди, та прийняв конкретні умови для виділення саме сталого фінансування. Завдяки комплексному підходу до питання сталого розвитку Група KfW щорічно отримує високі оцінки від незалежних рейтингових агентств з ESG (ISS ESG, Sustainalytics та MSCI³⁶³) та враховує позиції у відповідних рейтингах своїх клієнтів і партнерів.

BII (British International Investment, колишній CDC)

BII³⁶⁴ є британською державною агенцією з розвитку, що займається імпакт-інвестуванням в країнах Африки, Азії та Карибського регіону. BII, на відміну від KfW, поки що не є активним інвестором у проекти в Україні, але у червні 2023 року в рамках нового пакету допомоги від Великої Британії було оголошено про розширення діяльності BII на Україну, що включатиме фінансування проектів на загальну суму £250 млн³⁶⁵ у рамках відновлення. Серед визначених напрямків фінансування – інфраструктура, енергетика, фінансові послуги та сільське господарство. Окрім того, BII також є однією із DFIs, яка підписала на конференції в Лондоні Меморандум про Взаєморозуміння щодо відновлення України, ініційованого ЄБРР.

Сталий розвиток є одним з трьох³⁶⁶ основних компонентів у підході до інвестування

організації та включає боротьбу зі змінами клімату, особливо через масштабні проекти із розбудови зеленої інфраструктури, адаптацію до зміни клімату та циркулярну економіку. BII належить виключно британському уряду, а саме Управлінню закордонних справ, Співдружності та розвитку (FCDO).

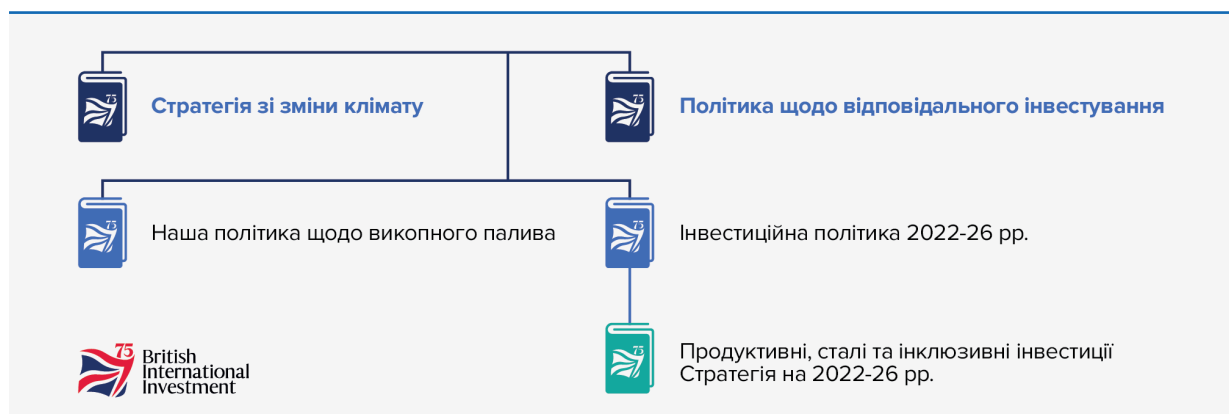
Загальні активи компанії становлять £7,5 млрд³⁶⁷, з яких £1,5-2 млрд кожного року BII інвестує виключно у зелені технології та інфраструктуру. Цікаво що, інвестиційні проекти BII розподілені між різними інвестиційними портфоліо, що вирізняє цю DFI від її візаві з інших країн. Так, при BII запроваджено такі інвестиційні портфоліо: “Growth” портфоліо, об’єднує 90% інвестиційних рішень агенції та спрямоване на вкладення довгострокового капіталу у бізнес, який має потенціал для сталого розвитку та позитивного екологічного й соціального впливу; “Catalyst” портфоліо спрямоване на створення нових ринків і розбудову більш інклюзивної і сталої економіки; “Kinetic” портфоліо призначене для пільгового інвестування; “BII Plus” портфоліо – технічна допомога в рамках здійснення внеску у ЦСР ООН.

Управління. Структура BII тримається на трьох підрозділах: **Правлінні**, яке відповідає за загальну стратегію розвитку BII, **Інвестиційному комітеті**, який відповідальний за інвестиційні рішення BII, та **Виконавчому комітеті**, фокусом якого є операційна діяльність агенції. Також в управлінську структуру BII входять Комітет з аудиту та відповідності, Комітет з питань управління ризиками, Комітет по роботі з персоналом та винагородами, Комітет з дослідження впливу, Номінаційний комітет.

BII вирізняється від інших DFIs тим, що на своєму сайті описує процес³⁶⁸ прийняття в агенції інвестиційного рішення і першопочаткові кроки, які має зробити клієнт для взаємодії з агенцією.

Кліматичний та сталий розвиток. Основу кліматично відповідальної політики BII становить її «Стратегія зі зміни клімату. Інвестиції в чисте та інклюзивне зростання»³⁶⁹, яка засновується на трьох ключових принципах: досягнення нето-нуля до 2050 року, надання допомоги якомога більшій кількості компаній і спільнот скористатись перевагами справедливого переходу та інвестування в проекти з адаптації до зміни клімату. Важливо, що в цьому ж документі, BII визначає конкретні індикатори (метрики), якими агенція вимірює ефективність своєї діяльності в рамках вищевказаних принципів, а саме: фінансування на проекти з пом’якшення зміни клімату та адаптації до неї (в дол. США), вуглецевий слід портфоліо та кількість викидів ПГ, яких вдалось уникнути завдяки інвестиціям, кількість створених зелених робочих місць.

Рис. 31. Корпоративні документи BII з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних BII

Агенція прагне досягти кліматичної нейтральності портфелю до 2050 року, а усі її нові фінансові операції вже мають бути узгоджені з цілями Паризької угоди. Відповідно до своєї «Інвестиційної політики на період з 1 січня 2022 року до 31 грудня 2026 року»³⁷⁰ BII розділяє своєї фінансування на кліматичне і не кліматичне.

Окрім того, BII також проводить для своїх клієнтів регулярні навчальні тренінги із інтеграції ESG-критеріїв у їхню діяльність.

FMO (Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V.)

FMO³⁷¹ є нідерландським банком розвитку, що підтримує підприємців у більш ніж 85 країнах світу. FMO ставить за мету підтримувати розвиток бізнесів у екологічно сталий та соціально відповідальний спосіб, а ключове гасло банку «Ведення банківської діяльності для створення кращого світу (build a better world)». Уряд Нідерландів володіє 51% акцій банку³⁷², комерційні нідерландські банки – 41%, асоціації працівників, профспілки та індивідуальні інвестори – 7%. Загальні активи FMO становлять 12,1 млрд євро, які включають також 14 клієнтів в Україні.

Ключові сектори інвестування:

- 1) сільське господарство, харчові системи та управління водними ресурсами;
- 2) енергетика;
- 3) фінансові інституції.

Банк дотримується підходів відповідального інвестування, робить внесок у Цілі сталого розвитку, є підписантом Декларації природного капіталу та здійснює інвестиції, які є рушієм позитивних змін (імпакт-інвестування).

До широкомасштабної війни в Україні, FMO вів активну діяльність в Україні³⁷³, проте з початком військових дій банк був змушений скоригувати вартість свого портфеля. Так, загальний портфель прямих інвестицій банку станом на червень 2022 року було оцінено на 70 млн євро менше³⁷⁴, ніж до лютого 2022 року. Крім того, FMO визнало знецінення на суму приблизно 90 млн євро за кредитами, наданими клієнтам в Україні до повномасштабного вторгнення. До війни FMO інвестував в Україну близько 200 млн євро прямих вкладень (переважно в агробізнес та ВДЕ) та 14 млн євро непрямих вкладень.

У червні 2023 року, в рамках конференції з питань відновлення України в Лондоні, FMO разом з ЄБРР та іншими DFIs підписав Меморандум про взаєморозуміння³⁷⁵ щодо докладання спільних зусиль по залученню інвестицій у відбудову України, переважно в приватний сектор.

Управління. За прийняття рішень у FMO відповідає два підрозділи: **Наглядова Рада** та **Правління**. Правління відповідає за розробку та впровадження стратегії банку, а також за дотримання законодавства, нормативних актів, управління ризиками та аудит. До складу Правління входить п'ять директорів. Наглядова Рада, яка також складається з п'яти членів, призначає склад Правління та контролює роботу Правління і загальну діяльність банку.

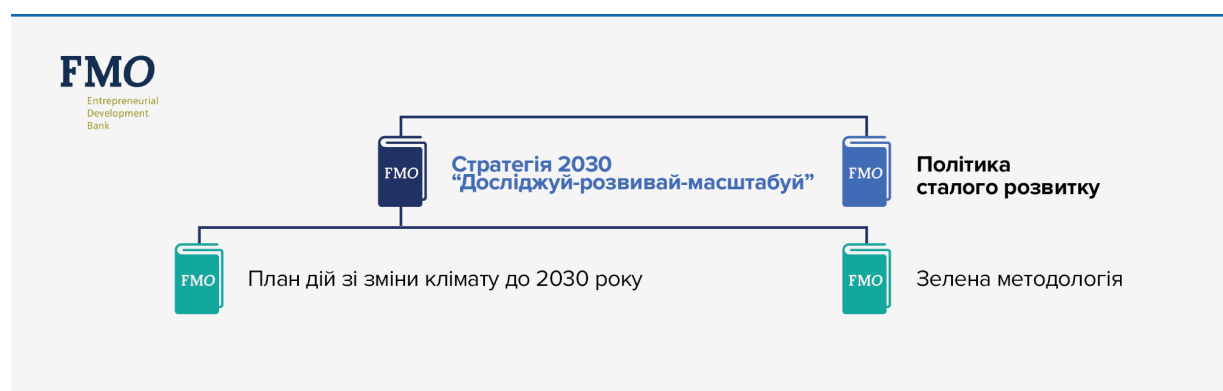
Кліматичний та сталий розвиток. Ключовий напрямок діяльності FMO визначено Стратегією банку до 2030 року “Pioneer – Develop – Scale”³⁷⁶, основою якої є ЦСР ООН. Цікаво, що в цій Стратегії банк називає себе «агент змін в екології, соціумі й управлінні». FMO, як і попередні DFIs, узгоджує свої фінансові операції з Паризькою угодою та прагне досягнути кліматичної нейтральності портфелю до 2050 року³⁷⁷

з дотриманням принципів справедливого переходу, а у 2019 році банк підписав Кліматичні зобов'язання нідерландського фінансового сектору³⁷⁸, які передбачають скорочення викидів ПГ від діяльності цього сектору до 2030 року на 49% від рівня 1990 року. Власні корпоративні кліматичні зобов'язання, які узгоджуються із зобов'язаннями нідерландського фінансового сектору, FMO виклав у своєму Плані дій зі зміни клімату до 2030 року³⁷⁹, який передбачає:

- а) узгодження портфелю банку та фінансових операцій з Паризькою угодою;
- б) збільшення частки інвестування у проекти з адаптації та пом'якшення зміни клімату та надання відповідної технічної підтримки своїм клієнтам;
- в) активне управління ризиками, пов'язаними зі зміною клімату та довкіллям.

Для досягнення своїх цілей із досягнення кліматичної нейтральності та збільшення свого зеленого портфолію, FMO прийняв окремий документ під назвою «Зелена методологія»³⁸⁰, який надає перелік екологічних критеріїв банку й описує внутрішній процес прийняття рішення про присвоєння проекту «зеленого лейблу».

Рис. 32. Корпоративні документи FMO з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних FMO

Також FMO взяв на себе зобов'язання робити внесок у досягнення цілей Заяви про міжнародну підтримку переходу до чистої енергії³⁸¹, ініційованої урядом Великої Британії та прийнятої на COP26, та Заяви EDFI щодо фінансування проектів з клімату та енергетики³⁸².

З огляду на значну нестачу фінансування та пріоритетність питання пом'якшення наслідків зміни клімату, FMO разом з Нідерландською агенцією розвитку (SNV), Всесвітнім фондом природи (WWF-NL) і менеджерами кліматичних фондів (CFM) створили окремий Нідерландський фонд з питань клімату та розвитку (DFCD)³⁸³. Фонд прагне покращити добробут вразливих груп – особливо жінок і молоді – і покращити умови існування критичних екосистем, від річкових басейнів до тропічних лісів, боліт і мангрових лісів. Діяльність Фонду також спрямована на захист громади та міста від екстремальних погодних явищ.

Група AFD (Agence Française de Développement)

AFD³⁸⁴ – це французький банк розвитку, який підтримує перехід до сталих практик та підтримує Цілі сталого розвитку, здійснюючи діяльність у 150 країнах світу, включно з Україною. З метою забезпечення економічного, соціального та екологічного прогресу в країнах з низьким і середнім рівнем доходу Група AFD фінансує та підтримує проекти розвитку в усіх сферах, включно з кліматом, біорізноманіттям, енергетикою, освітою, сільським господарством, водопостачанням, охороною здоров'я, цифровими технологіями, розвитком міст. Група складається з трьох

фондонів: AFD фінансує державний і неприбутковий сектори, Proparco – приватний сектор, а Expertise France надає технічну підтримку усім клієнтам банку. Група AFD повністю належить уряду Франції. У 2022 році портфель проєктів Групи AFD становив **12,3 млрд євро**³⁸⁵, 6 млрд євро з яких було виділено на клімат, що становить 80% внеску Франції до цілі кліматичного фінансування в рамках UNFCCC. Водночас загальна кількість активів Proparco становить 7,7 млрд євро³⁸⁶, а у 2022 році банк уклав нових проєктів на загальну суму 2,3 млрд євро³⁸⁷, з яких 902 млн євро спрямовані на забезпечення кліматичних переваг.

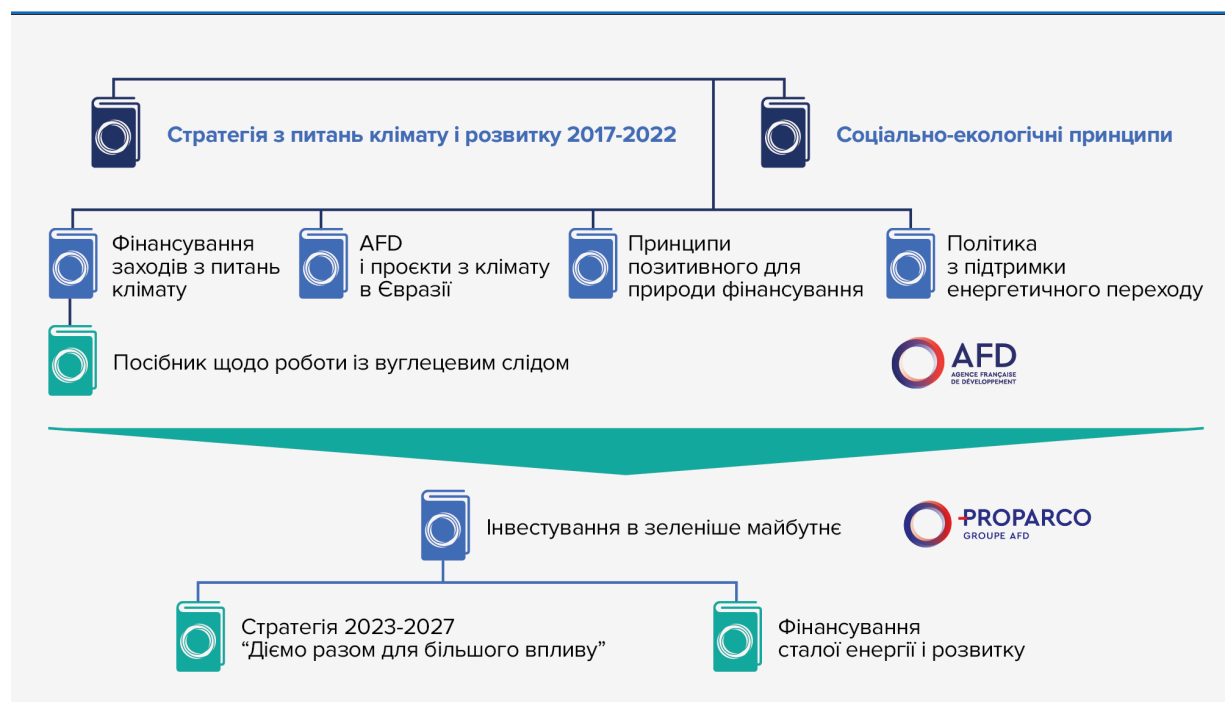
Група AFD є надійним партнером України. Банк надає підтримку Україні як для подолання певних нагальних проблем і наслідків війни, так і має довгострокове бачення своєї діяльності на українському ринку. Лише протягом перших трьох тижнів війни група AFD від імені французького уряду надала Україні позику на загальну суму 300 млн євро³⁸⁸, це була перша фінансова операція групи в Україні. Також Група AFD виділила на початку війни 200 млн євро³⁸⁹ на підтримку сімей українських біженців у Молдові. Група AFD до сьогодні здійснювала свою діяльність в Україні через Expertise France, проте з підписанням Меморандуму про взаєморозуміння в Лондоні, про який йшлося в описовій частині про ЄБРР, передбачається також долучення до українського ринку і AFD та Proparco.

Управління. Структура менеджменту Групи AFD складається з **Ради директорів, Вищого керівництва і Комітету з питань аудиту**. Рада директорів складається з 17 членів, шість з яких є представниками держави, і відповідає за стратегічні пріоритети банку, контракти, укладені з державою, фінансові операції, позики, а також підготовку річної звітності. Вище керівництво, яке складається з 13 представників, здійснює загальний нагляд за діяльністю банку та впровадженням його стратегії відповідно до французького законодавства. Комітет з питань аудиту несе відповідальність за перевірку якості наданої інформації та оцінку відповідності методів бухгалтерського обліку, а також якості внутрішнього аудиту.

Додатково кожна дочірня організація Групи має також свою внутрішню систему управління. Так, наприклад, в Proparco усі рішення приймаються **Загальним Керівництвом**, яке складається з головного виконавчого директора і його заступника та контролює роботу трьох комітетів: інвестиційного, аудиторського й по роботі з персоналом. Нагляд за діяльністю Керівництва здійснюється **Правлінням**.

Кліматичний та сталий розвиток. У стратегії Групи AFD клімат та ЦСР ООН відіграють одну з ключових ролей, а одним із індикаторів³⁹⁰ позитивного впливу проєкту на клімат є обсяг скорочених викидів ПГ. Хоча Група AFD, у т.ч. Proparco, фінансують не лише зелені проєкти, обов'язковою умовою для всіх проєктів є їхня узгодженість з Паризькою угодою, оскільки загальною кліматичною амбіцією Групи AFD є стати банком з розвитку³⁹¹ на 100% сумісним з цілями Паризької угоди. З огляду на це, відповідно до корпоративної кліматичної політики, з 2012 року 50%³⁹² фінансування Групи щороку має направлятися на кліматично-позитивні проєкти. Загалом, починаючи з 2017 року, Група AFD вклала у такі проєкти близько 33,3 млрд євро³⁹³, з яких 6 млрд євро у 2022 році (1,6 млрд євро на адаптацію³⁹⁴ і 3,4 млрд євро на пом'якшення зміни клімату). Натомість, Група AFD відрізняється від інших проаналізованих DFIs тим, що поки що не задекларувала офіційного наміру досягти кліматичної нейтральності портфелю, проте це може матись на увазі в рамках досягнення 100% сумісності портфелю з Паризькою угодою.

Рис. 33. Корпоративні документи Групи AFD з питань довкілля, клімату та соціуму

Джерело: складено авторами на базі даних AFD/Proparco

Група AFD також є стороною багатьох кліматичних ініціатив, зокрема Mainstreaming Climate Action in Financial Institutions та Робочої групи з розкриття кліматичної фінансової інформації (TCFD).

3.2.2. СПІЛЬНІ ЗЕЛЕНІ ВИМОГИ ТА КРИТЕРІЇ DFIS ДО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЄКТІВ

Проаналізувавши максимум зелених умов та критеріїв, що частіше за все висуваються досліджуваними DFIs до клієнтів, ми дійшли висновку, що мінімальний набір спільних зелених вимог DFIs, так само як і для IFIs, включає:

1. Узгодженість проєкту з Паризькою угодою;
2. Узгодженість проєкту з ЦСР ООН;
3. Узгодженість проєкту з європейським та національним законодавством;
4. Відповідність проєкту Таксономії ЄС та її принципам;
5. Наявність ESG звітності;
6. Надання суміжної проєктної документації в рамках ESG звітності.

Рис. 34. Спільні зелені вимоги та критерії DFIs

Загальна політика інституції	KfW Bank für Sozialwirtschaft	FMO Foreign Mission Investment Bank	British International Investment	AFD Agence Française de Développement
Фінансування виключно зелених проєктів	X	X	X	X
Фінансування проєктів з викопних палив (видобуток і спалювання)	Нафта	Фінансується		
	Газ	Фінансується з жорсткими вимогами	n/a	n/a
	Вугілля			
Частка з фінансування зелених проєктів від загального бюджету	у 2020	?	1 млрд €, або 41%	1 млрд \$ до 2020
	Ціль	>40% до 2025	10 млрд € до 2030	668 млн € до 2020
Досягнення кліматичної нейтральності портфелю	2040-2050	2050	2050	2050
Оцінка ESG критеріїв клієнта (напр., через опитування)	✓	✓	✓	✓
Наявність програми зеленої відбудови України	ПУБЛІЧНІ ЗАЯВИ ПРО ГОТОВНІСТЬ ПІДТРИМКИ ВІДНОВЛЕННЯ			
Вимоги до проєкту				
Узгодженість з цілями сталого розвитку ООН	✓	✓	✓	✓
Відповідність ЄЗК	✓	n/a	n/a	n/a
Відповідність цілям Таксономії ЄС та її принципам	n/a	n/a	n/a	n/a
Відповідність кліматичним законам ЄС	✓	✓	✓	✓
Узгодженість з НВВ та/чи Нац. планом з енергетики і клімату	✓	✓	✓	✓
Узгодженість з Паризькою Угодою	✓	✓	✓	✓
Наявність Звіту з ОВНС/ОВД та Плану ESMP	✓	✓	✓	✓
Моніторинг/оцінка викидів ПГ та їхнього скорочення	✓	✓	✓	✓
Врахування "тіньової" вартості вуглецю в аналізі	✓	✓	✓	✓
Використання найкращих доступних технологій (BAT)	n/a	n/a	n/a	n/a
Заходи щодо піклування про біорізноманіття, поводження з відходами, енергоефективність	✓	✓	✓	✓

Джерело: складено авторами дослідження

Узгодженість з Паризькою угодою

У всіх проаналізованих DFIs, окрім групи AFD, є ціль з досягнення кліматичної нейтральності портфелю до 2050 року. **Група AFD**, у свою чергу, хоч і не має офіційно анонсованого зобов'язання стосовно досягнення кліматичної нейтральності портфеля, проте має амбітну ціль стати банком на 100% сумісним з цілями Паризької угоди, що де-факто означає кліматичну нейтральність портфеля до 2050 року. Водночас одна із дочок Групи, а саме Proragso, поставила перед собою ціль досягти кліматичної нейтральності портфеля навіть до 2040 року.

Для цього, зокрема, усі банки вже використовують власні індикатори узгодженості

проєкту з цілями Паризької угоди. **KfW**, наприклад, прийняв окремий документ «Секторальні керівництва групи KfW щодо узгодженості з Паризькою угодою» (англ. “KfW Group’s Paris-compatible sector guidelines”)³⁹⁵, який є т.з. дорожньою картою для вуглецеємних секторів економіки та містить в собі мінімальні вимоги щодо кліматичної сумісності технологій, що фінансуються KfW. Банк стверджує³⁹⁶, що цей документ щороку переглядається, а вимоги оновлюються відповідно до актуальних сценаріїв скорочення викидів ПГ та інших глобальних трендів.

Британська **BII** у своєму документі «Наша політика щодо викопного палива» визначає одними із пріоритетних проєктів для фінансування ті проєкти, які сприяють уловлюванню та виявленню метану та зазначає, що на шляху до узгодження бізнес діяльності із Паризькою угодою, її інвестиційна політика має два горизонти: короткостроковий – до 2050 року (фінансування проєктів з відносними викидами ПГ, проте у разі відсутності альтернативного проєкту, який має менші викиди ПГ) та довгостроковий – після 2050 року (фінансування виключно вуглецево нейтральних проєктів). Вимога щодо узгодження проєктів з Паризькою угодою також визначена у корпоративній Стратегії зі зміни клімату³⁹⁷.

Умови узгодженості проєктів з цілями Паризької угоди на рівні нідерландського **FMO** викладені у документі «План дій зі зміни клімату до 2030»³⁹⁸, для чого банк здійснює оцінку викидів ПГ проєкту відповідно до класифікації Score 1, 2, 3, а також аналізує, наскільки проєкт відповідає цілям НВВ своєї країни.

Також усі DFIs оцінюють чи не несе конкретний проєкт ризик замкненості на викопних паливах (carbon lock-in risks) та ризик швидкого знецінення активів через регулярну нестабільність у сфері зміни клімату та захисту довкілля (ризик stranded assets).

Узгодженість з Цілями сталого розвитку

DFIs роблять більший акцент на Цілях сталого розвитку ніж IFIs. Зазвичай вони обирають кілька пріоритетних для себе ЦСР та використовують їх як орієнтир або загальний напрямок діяльності. Водночас ключові ЦСР можуть бути як екологічними чи кліматичними, так і загальними, як ті, що стосуються зменшення нерівності або гідних умов праці та економічного зростання. Наприклад, німецька **KfW** зазначає³⁹⁹, що агенція прагне робити внесок у всі 17 ЦСР, проте найбільший фокус у своїй діяльності агенція робить на ЦСР №7 «Доступна і чиста енергія», №8 «Гідна праця та економічне зростання», №11 «Сталі міста і громади» та №13 «Заходи щодо зміни клімату». Окрім того, KfW надає⁴⁰⁰ картування Цілей сталого розвитку (англ. *SDG mapping*)⁴⁰¹, в якому показує кількість фінансування виділеного за рік як внеску в кожну з ЦСР ООН окремо.

Цікавим є підхід британської **BII** до ЦСР ООН. Одне з інвестиційних портфоліо агенції, а саме “BII Plus”⁴⁰², призначене для узагальнення тієї технічної допомоги, яку надала агенція й тим самим зробила внесок у кожну ЦСР ООН окремо. BII також декларує своє прагнення робити внесок у всі 17 ЦСР ООН, проте в рамках згаданого інвестиційного пакету пріоритезує ЦСР №1 «Подолання бідності», 5 «Гендерна рівність», 8 «Гідна праця та економічне зростання», 10 «Подолання нерівності» та 13 «Заходи щодо зміни клімату».

Нідерландський **FMO**, у свою чергу, зробив ЦСР ООН основою своєї Стратегії розвитку до 2030 року⁴⁰³. У ній банк пріоретизує три ЦСР, а саме №8 «Гідна праця

та економічне зростання», №10 «Подолання нерівності» та №13 «Заходи щодо зміни клімату», хоча зазначає, що здійснює вклад і у №2 «Подолання голоду», №5 «Гендерна рівність» та №7 «Доступна і чиста енергія».

Французька Група **AFD** має власну внутрішню методологію оцінки внеску кожного проєкту до ЦСР ООН, водночас група прагне робити вклад у всі 17 цілей, не акцентуючи увагу на якихось цілях окремо.

Узгодженість з європейським та національним законодавством

DFIs не декларують настільки відкрито як IFIs узгодженість своїх інвестиційних стратегій та діяльності з тим же ЄЗК та європейським кліматичним законом. Проте, з огляду на те, що майже всі вони належать країнам-членам ЄС, дані DFIs ведуть свою діяльність відповідно до національного законодавства своєї країни, яке так чи інакше узгоджується з передовими європейськими політичними програмами і законами.

Також більшість з розглянутих тут DFIs, наприклад, групи KfW та AFD, оцінюють узгодженість потенційних для інвестування проєктів також з національним законодавством країни, в якій цей проєкт має бути реалізований, наприклад з НВВ.

Відповідність Таксономії ЄС та її принципам

Схожою є й ситуація з Таксономією ЄС. Хоча проаналізовані DFIs не роблять акцент на впливі саме Таксономії ЄС на їхню політику, проте Таксономія ЄС напряду створює інвестиційні межі для країн-власниць цих DFIs, а також для кліматичних і екологічних ініціатив, стороною яких є дані DFIs. Іншими словами, DFIs не вимагають від своїх клієнтів узгодженості проєктів з Таксономією, але якщо вони захочуть назвати певну інвестицію зеленою, вона повинна буде узгоджуватись з Таксономією.

Наявність ESG-звітності

ESG-критерії клієнта є основою інвестиційних рішень згаданих вище DFIs, оскільки їхня діяльність базується на підходах відповідального інвестування. Більше того, DFIs, на відміну від IFIs, звертають також увагу на місце клієнта у відповідних світових ESG-рейтингах і надають цим рейтингам такого ж значення як і кредитним.

Незважаючи на те, що підходи DFIs, як і підходи IFIs, будуть індивідуальними для кожного клієнта, проте усі DFIs надають важливого значення наявності в клієнта кліматичної політики та стратегії, системи екологічного та енергоменеджменту; вплив діяльності та проєктів компанії на довкілля, енерго- та ресурсоефективність (використання води, обсяги відходів), а також управління водними ресурсами. Деякі з DFIs беруть активну участь у покращенні ESG-політик компаній, надаючи їм відповідну технічну підтримку у розробці планів, стратегій та відповідної звітності. Так, нідерландська **FMO** у співпраці з CFI розробила практичний посібник «Корпоративне управління для молодих інноваційних компаній»⁴⁰⁴, в якому надає практичні кроки із будівництва стійкої та сталої системи управління в компаніях, що знаходяться на ранніх етапах розвитку, та Програму розвитку потенціалу⁴⁰⁵, в якій описує шляхи впровадження відповідних механізмів управління ризиками, включно із екологічними та соціальними ризиками, та підвищення рівня екологічності й сталості, наприклад, за допомогою зелених фінансових продуктів. Окрім того, FMO розробила три пакети практичних інструментів для полегшення впровадження ESG-критеріїв своїми клієнтами, а саме: приватними інвестиційними фондами⁴⁰⁶, банками та МСБ⁴⁰⁷.

За умови ж співпраці з британською **BII** відповідна ESG або E&S-документація може врятувати проєкт від негативного рішення стосовно його фінансування, якщо він не повністю відповідає всім вимогам банку. У своєму документі «Політика щодо відповідального інвестування»⁴⁰⁸ BII зазначає, що у випадку, якщо проєкт не відповідає усім вимогам банку, викладеним в Розділі II цього документа, але є предметом соціального інтересу, то для того, щоб цей проєкт все ж отримав фінансування, BII може зробити запит клієнту розробити відповідний ESG або E&S-план дій, в якому вказати екологічні зобов'язання, що будуть виконані в процесі реалізації проєкту після отримання ним фінансування.

Надання суміжної проєктної документації: ESAP, ESMP, Звіт з ОВД, EMP

Для DFIs, як і для IFIs, є важливим наявність у клієнта системи екологічного менеджменту в рамках якого, на вимогу, передбачена підготовка додаткової до ESG-звітності документації, а саме Плану екологічних і соціальних дій (ESAP) та (або) Плану екологічного та соціального менеджменту (ESMP), а також Звіту з оцінки впливу на довкілля (Звіт з ОВД).

Проаналізовані DFIs, а саме група KfW, BII, FMO та група AFD як і IFIs фінансують не лише зелені проєкти, проте кожна агенція з розвитку має набір зелених вимоги/критеріїв, яким повинні відповідати її клієнти та проєкти, щоб їх розглянули на предмет надання фінансування. Моніторинг та оцінка зелених критеріїв регулярно здійснюється під час розгляду проєкту та періоду фінансування. Усі DFIs перевіряють, чи здійснює їхній клієнт позитивний економічний, екологічний та соціальний вплив як в рамках своєї діяльності, так і через конкретний проєкт, тобто дивляться не лише, наскільки комерційно успішним є конкретний клієнт, але також на його сталість та екологічність. Всі DFIs мають чорні списки діяльності/проєктів, які не підпадають під їх фінансування за жодних обставин і в цих списках закріплена політика щодо викопного палива. Всі DFIs прагнуть до декарбонізації власних інвестиційних партнерів, а тому від своїх клієнтів очікують здійснення аналогічних заходів.

Узгодженість проєкту з Паризькою угодою, ЦСР ООН, європейським та національним законодавством є однією з основ зелених вимог DFIs, причому агенції з розвитку надають більшої ваги ЦСР ООН ніж IFIs. Для бізнес-клієнтів визначальне значення має ESG-звітність. Найбільш зеленою за вимогами та напрямками фінансування агенцією з розвитку серед проаналізованих є німецька група KfW.

«Вузьке місце» 1. Необхідно покращити розуміння довгострокового інвестиційного бачення українських стейкхолдерів та шляхів розвитку міжнародних фінансових організацій та міжнародних агенцій з розвитку щодо зміни клімату. Для проаналізованих МФО та міжнародних агенцій з розвитку зміна клімату та вплив на довкілля є не лише складовою частиною процедур належної обачності (*англ. due diligence*), а й визначальним фактором їхніх довгострокових інвестиційних планів та управління портфелем. Якщо український уряд та бізнес розраховують на відповідне міжнародне фінансування, вони мають ознайомитись з такими вимогами та враховувати їх у політиці чи плануванні діяльності.

«Вузьке місце» 3. Обізнаність українських підприємств щодо екологічних вимог і стратегій МФО та міжнародних агенцій з розвитку та підготовленість до них є низькою, водночас такі інституції будуть важливими гравцями у фінансуванні післявоєнного відновлення України. Наслідки такої корпоративної недалекоглядності виходять за межі безпосередніх проблем виживання: можна очікувати зниження конкурентоспроможності в майбутньому, відсутність готовності до більш суворого регуляторного середовища, яке буде наслідком європейської інтеграції України, і значні збитки для довкілля та здоров'я населення. З огляду на довгострокові наслідки, необхідним є стратегічний підхід до розвитку, що включає як нормативну базу, так і стимули для узгодження бізнес-діяльності з екологічними та кліматичними цілями.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ III

Умови виділення фінансування на сталі проекти DFIs є більш гнучкими та менш суворими ніж в IFIs, але водночас гроші DFIs є «дорожчими» ніж гроші IFIs. Система управління та система прийняття рішень DFIs також є більш простою ніж в IFIs.

Вибір інвестора або донора залежить від обраної діяльності, особливостей та спрямованості проєкту, кількості залучених до його реалізації сторін (проєкт реалізується індивідуально компанією чи у партнерстві), інвестиційних ризиків тощо.

Усі проаналізовані IFIs та DFI задекларували свої наміри фінансувати відновлення України, а всі DFIs також є підписантами Меморандуму про взаєморозуміння щодо спільних зусиль для залучення інвестицій у приватний сектор в рамках відновлення України, ініційованого ЄБРР та укладеного на конференції з відновлення в Лондоні у червні 2023 року.

Для DFIs, як і для IFIs, важливо, щоб їхній інвестиційний портфель проєктів узгоджувався з:

1. Цілями Паризької угоди;
2. ЦСР ООН. Цікаво, що DFIs надають більшого значення ЦСР ООН ніж IFIs, а французька Група AFD взагалі має власну внутрішню методологію (систему оцінки й рейтингів) з оцінки внеску кожного проєкту до ЦСР ООН.
3. Національним законодавством країни, де реалізується проєкт.

Місце клієнта у світових ESG-рейтингах, розвинена ESG-політика клієнта є вагомим фактором прийняття інвестиційних рішень DFI, оскільки всі вони базують свою діяльність на підходах відповідального інвестування.

Отже, DFIs та IFIs враховують політики компанії щодо охорони довкілля та біорізноманіття: відповідальні підходи щодо попередження та мінімізації забруднення води, повітря, ґрунтів і управління відходами, а також під час оцінки проєктів, зокрема з промисловості, будівництва, сільського господарства, аналізують можливості ресурсоефективності та їхнього внеску в розвиток економіки замкненого циклу (наприклад, британський BII заохочує⁴⁰⁹ компанії, в які інвестує, впроваджувати такі практики та допомагає з цим).

РОЗДІЛ IV. ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ

У цьому розділі ми розглянули, як зелені принципи відбудови були враховані в урядових планах з відновлення, у т.ч. у Плані, представленому на конференції в Лугано (2022) та у презентації з конференції в Лондоні (2023). Також ми зіставимо, наскільки зелений компонент відновлення комунікується представниками влади, зокрема міністрами, сфера яких найбільш дотична до сталої відбудови. Зрештою, була проаналізована практична частина діяльності влади, тобто наскільки комунікаційна складова узгоджується з регуляторними змінами, які мають бути спрямовані на врахування принципів сталого розвитку та зниження впливу на зміну клімату під час відновлення.

«Вузьке місце» 2. Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

Хоча відновлення, яке б повністю узгоджувалось з Паризькою угодою та кращими європейськими/міжнародними стандартами, ймовірно, буде неможливим до кінця війни, важливо враховувати ці аспекти вже зараз. Інфраструктура, яка відбудовується, як правило, буде використовуватись протягом десятиліть і може робити внесок в створення економіки, замкненої на викопному паливі, або такої, що негативно впливає на довкілля. Регуляторна та інституційна архітектура в Україні, яка могла б забезпечити екологічне та стійке відновлення, є слабкою. Існуюче законодавство та нормативні акти, а також фінансові стимули недостатні для того, щоб забезпечити процес відновлення, який відповідатиме траєкторії, необхідній для досягнення нетто-нуля викидів парникових газів або запобігання зростанню рівня забруднення порівняно з довоєнним рівнем.

4.1. ПІДХОДИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ

У 2022 р. при Президентові було створено консультативно-дорадчий орган – Національну раду з відновлення від наслідків війни. Рада відповідає за планування відповідних заходів, напрацювання пріоритетних реформ, НПА, ініціатив⁴¹⁰. Рада складається з 23 робочих груп, у т.ч. робочих груп з європейської інтеграції, енергетичної безпеки та екологічної безпеки. Окрім представників органів влади, до робочих груп входять представники бізнесу, громадських організацій та інші експерти.

Одразу після утворення Рада напрацювала Національний план з відновлення на загальну суму 760 млрд дол. США, який був представлений у липні 2022 року **на конференції з відбудови у м. Лугано, Швейцарія**⁴¹¹. Однією з ключових цілей плану було визначено модернізацію економіки та забезпечення сталого розвитку. У плані визначено п'ять керівних принципів відновлення, серед яких є і «відбудувати краще ніж було»:

- відновлення має початись зараз і поступово набирати обертів;
- досягнення процвітання через справедливий розподіл доходів;
- інтеграція в ЄС – як інституційна й регуляторна, так і в європейські ланцюги постачання, у т.ч. зелені;

- **Build Back Better** – відбудувати з вищою якістю та за зеленими технологіями, узгодження відновлення з принципами ЄС зеленого переходу та цифрової трансформації;
- заохочення приватних інвестицій та підприємництва.

Також планується розвивати екологічну модернізацію промисловості, підвищувати енергоефективність економіки, переходити на біогаз в опаленні тощо. План розділяє етапи відновлення та заходи, що плануються під час них, на такі:

- 1. Воєнна економіка, 2022:** серед запланованих зелених заходів – відновлення чистого та безпечного довкілля згідно з ЄЗК, економічне зростання з урахуванням ЄЗК, відбудова та модернізація будівель з підвищенням енергоефективності;
- 2. Післявоєнне відновлення, 2023-2025:** на цьому етапі додається підтримка переходу ЄС до низьковуглецевої енергетичної системи через розвиток генерації електроенергії (атомної та з ВДЕ), нарощування виробництва газу, біопалива та водню, а також відновлення будівель та інфраструктури з урахуванням кращих практик сталості;
- 3. Нова економіка, 2026-2032:** продовження заходів та програм, що були початі на першому та другому етапах.

Також, згідно з дослідженням УЗелена рамка: позитивний для клімату план економічного відновлення України» (англ. *“The Green Phoenix Framework: a climate-positive plan for economic recovery in Ukraine”*)⁴¹² від Школи Сміта з питань підприємництва та довкілля при Оксфордському університеті, лише 33% витрат з плану з відновлення представлено в Лугано на суму 253 млрд дол. США можна віднести до зелених, 60% (459 млрд дол. США) – до нейтральних, а 6% (46 млрд дол. США) – до таких, що фінансують викопне паливо, головним чином в енергетиці та оборонній сфері. Таку частку фінансування можна зіставити з часткою фінансування на кліматичні проєкти, заплановані ЄС для відновлення після пандемії COVID-19 – у планах держав-членів з відновлення вона має становити не менше 37%.

Отже, можна стверджувати, що документ в певному обсязі бере до уваги принципи зеленого відновлення, враховуючи, що він був першою спробою уряду створити такий план. У документі вказуються певні зелені KPI, якими пропонується відслідковувати прогрес. **Кліматичним показникам бракує крос-секторальності та узгодженості з ЄЗК, зокрема:**

- ціль зі зниження ПГ до 65% до 2030 р. була прийнята до повномасштабної війни, у момент прийняття вона означала лише 2-3% скорочення від поточного рівня. Якщо Україна планує мати ріст ВВП у 7% на рік, а також з урахуванням того, що в 2025 р. треба буде оновлювати ціль на виконання зобов'язань в рамках РКЗК ООН, амбітніша ціль має бути запланована вже зараз;
- у плані вказується, що принципи ЄЗК будуть наскрізними, однак вони не були враховані у всіх секторах, де це було доцільно зробити (наприклад, розвиток зелених компетенцій та нарощування обсягу кваліфікованих фахівців, зелені заходи у фінансовому секторі, стимулювання розвитку зеленої та низьковуглецевої промисловості).

Також зазначається, що план з відновлення обговорювався з міжнародними партнерами та національними стейкхолдерами. Важливо, щоб такі консультації проводилися й у майбутньому задля уникнення використання лише підходу «зверху-вниз» (англ. *top-down*) та враховували також думку громадськості.

На **конференції з відновлення України в Лондоні** у червні 2023 року у спільній заяві⁴¹³ уряду України та Великої Британії було зазначено про намір України

відбудовувати за принципом Build Back Better – більш сучасну, інноваційну, зелену економіку. Втім у тексті йдеться лише про зелену енергетику та розвиток ІТ й цифровізації, але відсутні згадки зеленого відновлення інших секторів.

До того ж, була представлена презентація з оновленими планами. Документ⁴¹⁴ містить низку цілей та запланованих заходів у сфері зеленого відновлення, зокрема:

- **Зелена енергетика.** Нарощування сонячної генерації – до 36 ГВт до 2030, до 94 ГВт до 2050;
- **Нарощування вітрової генерації** – до 70 ГВт до 2030, до 140 ГВт до 2050;
- **Нові потужності з накопичення електроенергії** – 38 ГВт;
- Розвиток зеленої промисловості – виробництво обладнання для сонячної та вітрової енергетики, систем накопичення енергії, електролізерів, теплових насосів, а також водню – 43 ГВт потужностей до 2050 р. з метою експорту в ЄС (3,5 млн т), виробництва зеленої сталі (2,3 млн т), виробництва зелених добрив (1,5 млн т).
- **Виробництво біометану, будівництво ГАЕС та ГЕС** серед інших компонентів зеленої енергетики.

Загалом представлені в Лондоні плани з відновлення є дуже амбітними та, **за умови імплементації**, забезпечать перехід до низьковуглецевої моделі економіки в частині енергетики. Водночас в Лондоні бракувало оновлень планів з відновлення інших секторів (будівель та неенергетичної інфраструктури, сільського господарства, природних систем, хоча вони частково враховані в сектори енергетики). Також план не містив індикаторів узгодженості з Національно визначеним внеском та ціллю з кліматичної нейтральності України, не уточнювались конкретні заходи/політики, якими уряд стимулюватиме такий стрімкий розвиток зеленої енергетики.

Також у Лондоні було представлено Український фонд розвитку (Ukraine Development Fund), який наразі розробляється⁴¹⁵ урядом України у співпраці з інвестиційною компанією BlackRock та банком JPMorgan Chase. Фонд має запрацювати після закінчення війни, його мета – залучити дешевий капітал від урядів, донорів та IFIs і за його допомогою мобілізувати у 5-10 разів більше приватних інвестицій. Сфери⁴¹⁶, до яких буде залучатись фінансування:

- інфраструктура, у т.ч. дороги та громадський транспорт;
- енергетика – відновлювані джерела та мережі;
- виробництво;
- сільське господарство – заміна пошкодженого обладнання та техніки;
- ІТ.

Аналіз наявної інформації (*станом на вересень 2023*), з точки зору націленості зеленого відновлення, дозволяє визначити певні слабкі сторони. Зокрема, дизайн фонду не враховує у достатній мірі зелені цілі та принципи, яких буде дотримуватись у наданні фінансування. З іншого боку, компанія BlackRock довгий час активно просуває інтеграцію боротьби зі зміною клімату у своїй інвестиційній стратегії, отже, варто очікувати посилення зелених вимог до фінансування. У вказаних цільових секторах також недостатньо включено кліматичні цілі – так, транспортний може включати розвиток зарядних станцій для електромобілів, виробництво – містити критерії щодо зеленості технології, сільське господарство – компанії, що використовують сталі практики виробництва. У подальшій розробці фонду мають враховуватись національні політики (НВВ, Національний план з енергетики та клімату, Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року), узгодженість з цілями Паризької угоди, ЄЗК, ESG-вимоги до компаній, в які залучаються інвестиції та ін.

Комунікаційна складова української влади щодо зеленого відновлення країни. Для розуміння врахування зеленого компонента в баченні відновлення урядом важливо проаналізувати роль і місце концепції Build Back Better та принципів сталої, зеленої відбудови України у комунікації представників української влади.

Було проведено дослідження, що побудоване на моніторингу вибірки ТОП-10 українських медіа (Укрінформ, ЛігаБізнес, Уніан, РБК-Україна, Українська правда, NEW VOICE, Forbes Україна, Інтерфакс, Радіо Свобода, Голос Америки), сайтів державних інституцій (Офісу Президента, Кабінету Міністрів, Міністерства інфраструктури, Міністерства енергетики та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів) та профілів спікерів дослідження у соціальних мережах.

Для аналізу відбиралися матеріали, які стосувалися теми відновлення країни в цілому та зеленого відновлення як пріоритетного в рамках окреслених метою дослідження та відповідними ключовими словами. За період дослідження – 01.07.2022 - 17.09.2023 – умовам вибірки відповідало 6124 медіа-повідомлень та 461 одиниця контенту соціальних мереж. Під час опрацювання виявлено 1282 фокусованих унікальних меседжів ключових спікерів дослідження.

Так, у липні 2022 року, **Президент України Володимир Зеленський** під час свого виступу⁴¹⁷ на першій конференції з відбудови України в Лугано назвав ключові принципи відновлення країни, серед яких – максимальне застосування зелених технологій та дотримання екологічних стандартів, щоб результати відбудови працювали довгостроково.

До того ж, на саміті G20 у 2022 р. Президент України представив⁴¹⁸ 10 пунктів Формули миру України, серед яких восьмий пункт про протидію екоциду. Відповідно до пункту 8, була створена Міжнародна робоча група щодо екологічних наслідків війни, яка зосередиться на трьох напрямках роботи⁴¹⁹:

- оцінка наслідків війни для довкілля;
- розробка рекомендацій щодо пошуку механізмів притягнення агресора до відповідальності за екологічні злочини, щоб росія сповна заплатила за спричинені нею руйнування;
- екологічне відновлення.

За результатами установчої зустрічі, члени Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни підтримали спільну заяву⁴²⁰, згідно з якою планування зеленого відновлення довкілля та відбудови України має відбуватися через перехід до зеленої економіки.

У грудні 2022 року у щорічному Посланні⁴²¹ Президента до Верховної Ради, Володимир Зеленський наголосив, що Україна має стати лідером у трансформації та побудові зеленої енергетики, яка буде протидіяти будь-яким загрозам, прирівнявши кліматичні виклики до безпекових та економічних. Президент зазначив, що це дасть змогу створити децентралізовану енергосистему, яка підвищить безпеку енергопостачання.

У квітні 2023 року у своїй промові⁴²² на конференції щодо відновлення України у Римі Президент підкреслив, що зелена трансформація та децентралізація є основою сталої відбудови енергосистеми країни. А у червні 2023 року під час Конференції з відновлення України у Лондоні Зеленський зазначив⁴²³, що немає альтернативи зеленій трансформації економіки як однієї з основ безпеки в процесі відновлення країни. Президент наголосив, що зелена трансформація логічно стимулює й розвиток таких галузей як зелена металургія та зелені добрива, а Україна

може стати одним з ключових постачальників чистої електроенергії та зеленого водню до країн Європи.

Загалом для Президента тема відновлення часто фігурувала у традиційних щовечірніх зверненнях, коли переказувалися певні пов'язані з цим новини, а також у звітах про зустрічі з іноземними лідерами.

У свою чергу, **Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль** на Форумі в Давосі в травні 2022 року зазначав, що принцип Build Back Better буде в основі відновлення України, наводячи приклади використання нових енергоефективних стандартів будівництва, відбудови та модернізації металургійних підприємств за рахунок зелених технологій тощо.

Комунікація Прем'єр-міністра щодо зеленого відновлення націлена як на міжнародних партнерів, так і на внутрішню аудиторію країни. Зокрема, Прем'єр-міністр висловлювався про такі напрямки як:

- відновлення енергосистеми⁴²⁴ та врахування зелених принципів у ньому, що має включати модернізацію, децентралізацію, включно з розвитком малої генерації, розбудову чистої зеленої генерації та систем накопичення, підвищення енергоефективності будівель. Україна експортуватиме чисту електроенергію до ЄС;
- посилення⁴²⁵ ресурсної безпеки Європи через розвиток чистих технологій в Україні з дотриманням кращих європейських стандартів і їхньою інтеграцією в ланцюги постачання ЄС у період повоєнної відбудови;
- зелене відновлення міст, у т.ч. побудова⁴²⁶ сміттєпереробних заводів, якісно відновлені мережі, доступ до якісної питної води й водовідведення.
- розвиток зеленої економіки, зменшення⁴²⁷ викидів на підприємствах;
- продовження трансформації вугільних регіонів⁴²⁸.

Також уряд визначив⁴²⁹ шість міст, які будуть відбудовуватись за принципом Build Back Better, серед них – Бородянка і Мощун в Київській області, Тростянець у Сумській області, Посад-Покровське в Херсонській області, Циркуни в Харківській області та Ягідне в Чернігівській області. Як зазначає Прем'єр, повинна мати місце не відбудова окремих будівель, а відбудова з комплексним підходом, хоча й не уточнює щодо критеріїв «зеленості» такого нового планування.

Під час зустрічі з Франсом Тіммермансом у січні 2023 року Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль зазначив⁴³⁰, що відбудова має базуватись на принципах ЄЗК, та наголосив на потенціалі зеленої енергетики в Україні.

У виступі⁴³¹ на Лондонській конференції з відновлення України Денис Шмигаль назвав 10 пунктів відновлення України, серед яких окремо виділив принцип Build Back Better. Так, Прем'єр-міністр зазначив, що безпека, безбар'єрність, енергоефективність, зелені технології мають бути обов'язковими параметрами нової інфраструктури під час відбудови.

Зрештою, Прем'єр-міністр Денис Шмигаль під час виступу на Ялтинській європейській стратегії назвав⁴³² три виміри, з яких формується українська економіка, серед яких – економіка воєнного часу, економіка відбудови, яка вже запустилася, та економіка майбутнього. Принцип Build Back Better був названий ключовим для економіки відбудови.

Тематика відновлення України в заявах Д. Шмигала лунала передусім через контекст активної співпраці з іноземними партнерами. Прем'єр-міністр був від

початку в авангарді комунікації, поширюючи тези про стратегії та рамкові угоди щодо відбудови. Долучався також фінансово-економічний блок – тема пошуку коштів для реалізації масштабних проєктів (зокрема, на Конференції з відновлення в Лугано лунав меседж про можливість залучення російських репарацій, однак згодом фокус на цьому став значно слабшим). Характерною є наявність теми відновлення в прес-релізах про зустрічі з представниками міжнародних фінансових інституцій (Світовий банк, МВФ), главами іноземних держав.

Прем'єр помітно комунікував тему зеленого переходу у світлі Конференції з питань відновлення в Лугано, включаючи відповідний дискурс у рамкові принципи, викладені Україною перед учасниками заходу.

Водночас **Віцепрем'єр-міністр з відновлення Олександр Кубраков**, який також очолює Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Міністерство відновлення), неодноразово⁴³³ зазначав⁴³⁴, що у підході до відбудови Україна має дотримуватися ключового принципу Build Back Better, адже це – можливість отримати нову економіку та сучасну інфраструктуру.

У проаналізованій комунікації Віцепрем'єра спостерігається більший фокус на швидкій відбудові з дотриманням принципів інклюзивності та безбар'єрності, а також з урахуванням енергоефективності.

Нещодавно створене Міністерство відновлення у своїй діяльності зосереджене на швидкому відновленні, що є цілком зрозумілим, враховуючи масштаби руйнувань та необхідність якнайшвидшої відбудови. Державне агентство з відновлення та розвитку інфраструктури України (*раніше – Укравтодор*), яке знаходиться в підпорядкуванні Мінвідновлення, так само як і Міністерство, перебуває в процесі трансформації своєї діяльності.

Втім в комунікації та діях Мінвідновлення, яке координує діяльність Державного агентства з відновлення, починають з'являтися окремі акценти «зеленості». До прикладу, Олександр Кубраков доповів про добудову Дарницького мосту (Київ) та зазначив зелений вплив завершеного логістичного проєкту – зменшення викидів CO₂ – 3870 кг на добу.

О. Кубраков комунікував тему відновлення у зв'язку з відбудовою логістичних шляхів, а також щодо створеного Державного агентства з відновлення, програми «єВідновлення», відбудови конкретних масштабних інфраструктурних об'єктів (доріг, шкіл, лікарень, мостів) і загалом ширшої співпраці з міжнародними партнерами.

У комунікації Мінвідновлення є розуміння⁴³⁵, що успішна, стійка та орієнтована на людей реконструкція можлива лише за умови планування та визначення пріоритетів на основі надійних та перевірених даних, за дотримання принципів зеленого переходу. Однак, бракує імплементації такої візії.

Доцільно було б скоординувати діяльність Мінвідновлення у синергії з діяльністю Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, оскільки зелений компонент є фундаментальним та основним у всіх векторах діяльності міністерства.

Так, у комунікації **Міністра захисту довкілля та природних ресурсів Руслана Стрільця** зеленість та сталість є основою відбудови та розвитку країни. Міністр переконаний⁴³⁶, що Україна має рухатися за сценарієм зеленого відновлення та працювати над екомодернізацією промисловості за найкращими доступними енергозберігаючими технологіями⁴³⁷ на шляху до євроінтеграції. Руслан

Стрілець наголошує, що вкрай важливо під час відбудови зруйнованих будівель, використовувати нові стандарти та сучасні енергоощадні технології. Загалом, на думку Міністра, Європейський зелений курс може стати⁴³⁸ основою післявоєнного зеленого розвитку України.

Р. Стрілець, з огляду на свою сферу діяльності, найчастіше прив'язував питання повоєнної відбудови України до розвитку проєктів у галузі відновлюваних джерел енергії, декарбонізації та покращення/відновлення довкілля. Така тема порушувалась як на загальних міжнародних майданчиках, присвячених відбудові України, так і на зустрічах щодо проблеми зміни клімату (серед яких помітною була COP27, основна кліматична конференція ООН, 2022 р.).

У свою чергу, **Міністр енергетики Герман Галущенко** у своїй комунікації як з міжнародними партнерами⁴³⁹, так і на внутрішню аудиторію акцентує увагу на децентралізації генерації⁴⁴⁰ та модернізації енергосектору України під час її відновлення. Зокрема, Герман Галущенко наголошує⁴⁴¹, що для зміцнення стійкості й стабільності енергосистеми втілюється курс на децентралізацію генерації. Інструментами для досягнення відповідних цілей є нарощування потужностей відновлюваної енергетики, зокрема сонячної та вітрової генерації, а також використання газових турбін. Важливим напрямком є також впровадження технологій зберігання енергії, які дозволять інтегрувати в українську енергосистему більше джерел відновлюваної енергії.

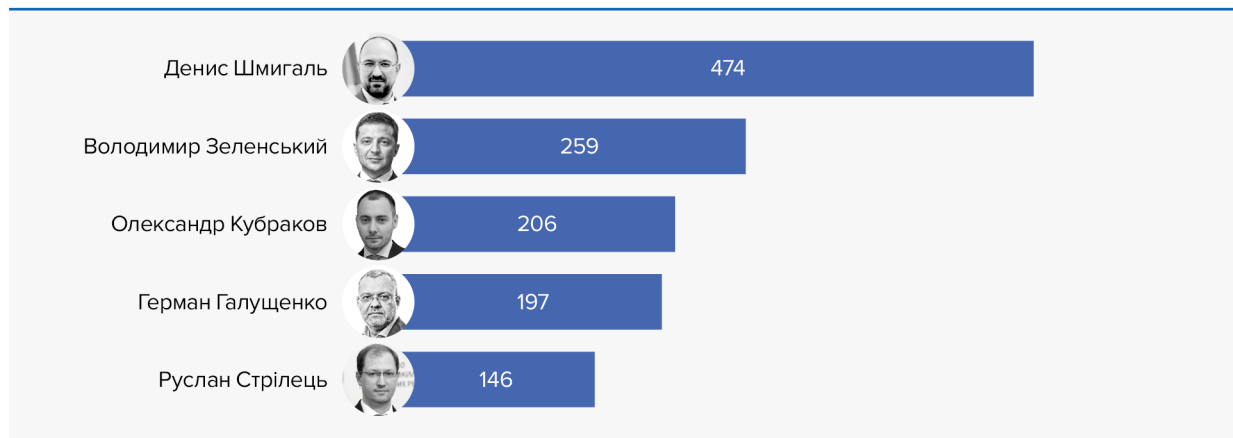
Герман Галущенко під час своєї промови на засіданні ініціативи Net Zero World зауважив⁴⁴², що війна не тільки не зупиняє прагнення України здійснити зелений перехід, а навпаки, пришвидшує цей процес. Україна має всі необхідні передумови й ставить собі за мету стати енергетичним хабом Європи, допомагаючи партнерам остаточно позбутися залежності від російських вуглеводнів і досягнути цілей кліматичної нейтральності. Герман Галущенко наголосив на високому потенціалі розвитку в Україні вітрової та сонячної генерації, водневих технологій та розвитку можливостей транскордонної торгівлі електроенергією за рахунок встановлення інтерконекторів. Міністр енергетики переконаний, що Україна побудує зелене майбутнє розвитку країни.

Комунікація Г. Галущенка в темі відновлення відповідає його енергетичному профілю й формувалася, зокрема, заявами про відновлення енергоінфраструктури після масованих обстрілів РФ. У зв'язку з підготовкою до наступного опалювального сезону міністр комунікував необхідність децентралізації генерації, співпраці з партнерами щодо впровадження новітніх технологій.

Г. Галущенко говорить про необхідність сучасних енергоефективних технологій, декарбонізацію та перехід на відновлювані джерела енергії передусім в контексті енергетичної безпеки. Ці теми постійно фігурують у звітах про двосторонні зустрічі з міністрами (США, Японія, європейських країн тощо), представниками міжнародних організацій у сфері енергетики. Позиція міністра полягає в тому, що відбудова України має бути не просто заміною зруйнованих війною інфраструктурних об'єктів, а поштовхом для переходу на якісно новий технологічний рівень.

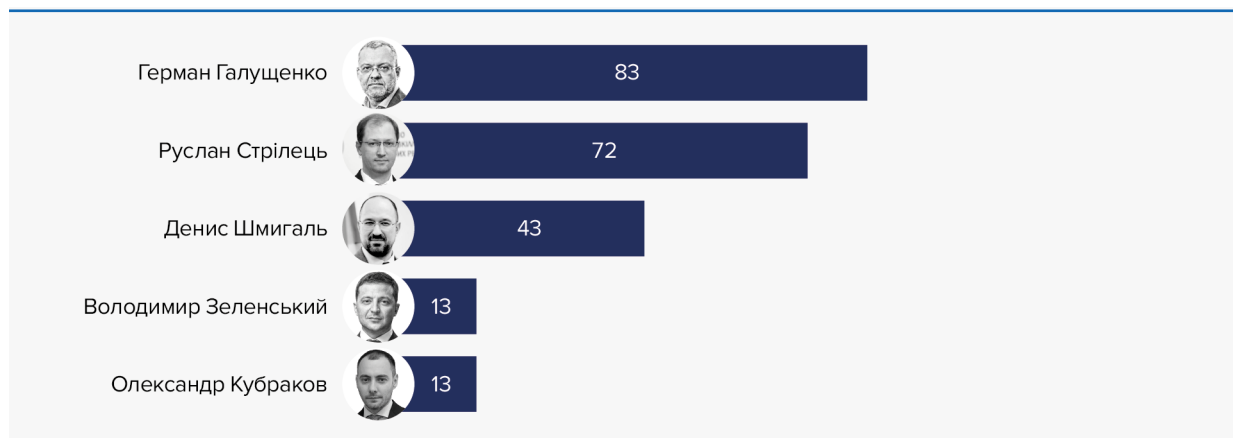
Загалом Міненерго комунікує⁴⁴³, що під час відбудови енергосектору, керується принципом Build Back Better, і важливо, щоб трансформація відбувалася за рахунок сталих технологій та сучасних рішень.

Рис. 35. Розподіл спікерів за кількістю згадувань теми відновлення в цілому (кількість унікальних публікацій)

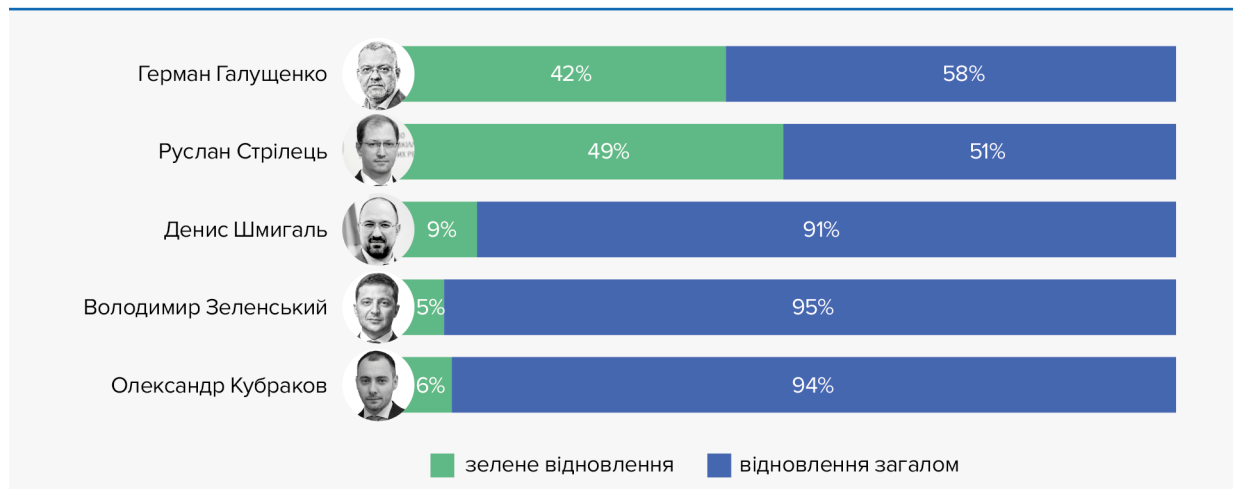
Джерело: Центр контент-аналізу

Рис. 36. Розподіл спікерів за кількістю згадувань теми зеленого відновлення (кількість унікальних публікацій)

Джерело: Центр контент-аналізу

Рис. 37. Частка згадувань про зелене відновлення в заявах високопосадовців (відсоток від загальної кількості)

Джерело: Центр контент-аналізу

Отже, загалом бачення зеленого відновлення України наявне у комунікації представників української влади. Спробуємо узагальнити бачення провладних спікерів, виходячи з їх меседжів.

Комунікація **Президента** на зовнішню та внутрішню аудиторії здебільшого зосереджена на швидкому відновленні та окреслює ключові напрямки відбудови. Зелена компонента відновлення розглядається крізь призму зеленої трансформації економіки, відновлювальної енергетики, зеленої промисловості, галузей критичної сировини та компенсацій шкоди довкіллю, відновлення екосистем та перехід до зеленої економіки в рамках програми Формули миру⁴⁴⁴ Президента.

Комунікація Президентом Зеленським теми відновлення здійснювалася нефокусовано через численні зустрічі з іноземними лідерами, де питання відновлення обговорювалося «в пакеті» з іншими не менш пріоритетними (зокрема, питанням військової допомоги). Президент почав комунікувати тему відновлення більш активно восени, коли почалися масовані обстріли енергооб'єктів.

Бачення **Прем'єр-міністром** зеленого компоненту та важливості дотримання принципу Build Back Better під час післявоєнного відновлення є доволі комплексним, оскільки охоплює ключові сектори, які зазвичай відповідають за найбільші викиди ПГ та підтримку зелених інвестиційних проєктів. Водночас Прем'єр-міністр підтримує нарощування видобутку газу та нафти, що може бути важливим для енергетичної безпеки країни. Однак уряд та Прем'єр-міністр мають враховувати, як таке нарощування видобутку узгоджується з іншими цілями ЄЗК, які декларуються, а також зважати на той факт, що отримати фінансування на такі проєкти від міжнародних партнерів буде складніше ніж на відновлювану енергетику та зелені технології.

Прем'єр-міністр відзначився озвученням рамок, у яких має здійснюватися відбудова України, на Конференції з відновлення у швейцарському Лугано (липень 2022). Далі ця тема просувалася в двосторонніх діалогах з представниками різних держав (США, Велика Британія, Японія, держави-члени ЄС) і через потужний акцент на спілкуванні з представниками міжнародних фінансових інституцій (МВФ, група Світового Банку). У заявах Д. Шмигалья часто йшлося саме про аспект підрахунку суми збитків, завданих російською агресією і певними злочинними діями (як-от: обстріли енергосистеми, теракт на Каховській ГЕС), чітко простежувалася роль прем'єр-міністра як своєрідного «фандрейзера», що домовляється з партнерами про виділення коштів на відновлення України в цілому чи на певні проєкти. Зелене відновлення спочатку дуже часто фігурувало в риториці Д. Шмигалья на рівні декларацій під час конференції в Лугано, проте далі комунікувалося зрідка й несистематично. Паралельно з міжнародним треком Шмигаль не забував і про внутрішній – зокрема, в поїздках регіонами, де триває відбудова.

У комунікації **Віцепрем'єр-міністра з відновлення та Міністра енергетики** спостерігається багато спільного. Обидва урядовці декларують необхідність довгострокового зеленого відновлення як основи концепції Build Back Better, але лівова частина їхньої комунікації відновлення спрямована на заходи «швидкого відновлення», подолання наслідків збройної агресії, підготовки до опалювального сезону чи поточних ремонтах.

Г. Галущенко та Р. Стрілець удвох найчастіше та найсистемніше комунікують зелене відновлення, проте в різних аспектах. Якщо міністр енергетики звертав увагу на питання енергоефективності та зеленої генерації швидше через контекст енергетичної безпеки, то для міністра захисту довкілля ті самі питання були пріоритетними в контексті забезпечення імплементації зеленого курсу, декарбонізації, виконання Цілей сталого розвитку. Водночас Р. Стрілець також не оминав теми російської агресії – в розрізі збитків, що їх вона завдає біорізноманіттю охоплених війною регіонів (надто на тлі підриву Каховської ГЕС), але вже без фокусу на зеленому відновленні.

У комунікації **Міністра захисту довкілля** зелене відновлення має стати основою відбудови країни. Р. Стрілець найчастіше прив'язував питання повоєнної відбудови України до розвитку проєктів у галузі відновлюваних джерел енергії та декарбонізації для збереження довкілля.

О. Кубраков до грудня 2022 року комунікував у контексті відбудови суто шляхів сполучення. Згодом міністр згадував зелене відновлення у зв'язку із започаткуванням низки профільних інституцій (Держагентство з питань відновлення, Фонд декарбонізації). Також активніше стала приділятися увага проєктам у галузі відбудови житла для пересічних мешканців, що його втратили (зокрема, через програму «Відновлення» і кластер «Відновлення» в межах UNITED24).

Загалом у представників українського уряду прослідковується наявність спільної комунікаційної рамки щодо відновлення (*англ. one voice policy*). Декларується довгострокове відновлення за принципом Build back Better, звітують через короткострокові заходи швидкого відновлення. Пріоритет у комунікації теми відновлення належить Прем'єр-міністру, у заявах якого про це йдеться постійно за результатами зустрічей із західними урядовцями чи представниками фінансових організацій в темах залучення коштів. Інші урядові спікери озвучують меседжі, що відповідають певному профілю діяльності. Комунікація Президента швидше сфокусована на загальному процесі відновлення – зокрема, у вигляді згадок під час традиційних звернень.

Таким чином, цікаво дослідити, чи пріоритети та принципи зеленого відновлення України, які проголошуються представниками української влади, мають декларативний характер, чи вони починають імплементуватись у роботу профільних міністерств та відомств задля досягнення сталої та зеленої відбудови країни.

4.2 ПРАКТИЧНА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЮ ВЛАДОЮ КОНЦЕПЦІЇ BUILD BACK BETTER ТА ПРИНЦИПІВ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Перш за все, варто зазначити, що після початку повномасштабної війни уряд майже не припиняв працювати над законодавством та регулюванням, яке стосується теми зеленого відновлення. З важливих законодавчих та регуляторних актів, стратегічних документів, які були затверджені або процес напрацювання яких почався до лютого 2022 р., можна виділити такі:

- Національний план з енергетики та клімату;
- Воднева стратегія;
- Енергетична стратегія 2050 (прийнята);
- План заходів до оновленого Національно визначеного внеску;

- План заходів з реалізації кліматичної політики України у рамках участі в глобальній ініціативі зі скорочення викидів метану Global Methane Pledge;
- Закон про гарантії походження для зеленої електроенергії, модель чистого вимірювання (*англ. net billing*) (прийнятий);
- Рамковий кліматичний закон;
- Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату 2030 (прийнята);
- Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку 2021-2027 та план заходів з її реалізації.

Беззаперечно, важливим для уряду та Верховної Ради є продовжувати роботу над секторальним законодавством та регулюванням, яка була розпочата або передбачалась до повномасштабної війни. Втім, на нашу думку, це є частиною базового сценарію, який мав би місце і без війни. У цьому підрозділі ми розглянемо діяльність урядовців, яка стосується зеленого відновлення та була розпочата під час повномасштабної війни.

Президент. У квітні 2022 р. при Президентові було створено⁴⁴⁵ **Національну раду з відновлення** України від наслідків війни. Рада відповідає⁴⁴⁶ за підготовку відповідних планів заходів, пропозицій щодо реформ, стратегічних ініціатив, НПА, необхідних для процесів ефективного відновлення. Національна Рада з відновлення, зокрема, працювала над планом з відновлення, який був представлений на конференції Лугано та включає заходи з модернізації економіки та забезпечення сталого розвитку, а також зелені принципи концепції Build Back Better.

Зелений компонент відновлення присутній у роботі міністерств, хоча у поточних процесах швидкого відновлення він враховується доволі обмежено, часто – як підготовка підзаконних чи регуляторних актів, стратегій чи концепцій. Водночас аспект зміни клімату присутній у довгостроковому плануванні – наприклад, Енергетичній стратегії 2050. До того ж, продовжуються процеси з реформ у сфері довкілля, клімату та енергетики, які планувались до початку повномасштабної війни. Наразі складно провести чітке розмежування між профільною роботою міністерств та включенням зеленого аспекту до їхньої роботи з відновлення.

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури (Мінвідновлення). На початку 2023 року Кабінет Міністрів прийняв постанову⁴⁴⁷, якою зобов'язав дотримуватись вимог містобудівного законодавства, зокрема в частині енергоефективності, під час відбудови зруйнованих об'єктів. Цього року Міністерство запустило⁴⁴⁸ програму термомодернізації державних будівель, в якій також зможуть брати участь об'єкти, які були пошкоджені внаслідок бойових дій. Також урядом здійснюються інші кроки з врахування принципу енергоефективності при відбудові.

З 2020 року в Україні діють мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівлі, що затверджені Наказом Мінрегіону. За нового будівництва, реконструкції, мінімальною вимогою щодо енергетичної ефективності будівлі є клас «С» (більшість існуючих будівель мають у 2-3 рази більше енергоспоживання ніж вимоги до класу С). Окрім того, у 2022 році були визначені нові технічні параметри (ДБН В.2.6-31:2021 «Теплова ізоляція та енергоефективність будівель») із забезпечення енергетичної ефективності будівель, зменшення споживання енергії, що обов'язкові за розроблення проєктів для будівництва та реконструкції.

Таким чином, для реконструкції пошкоджених будівель або будівництва нових будівель діють вимоги, що забезпечують вищий клас енергоефективності. Для продовження курсу на підвищення енергоефективності будівель уряд планує також збільшувати кількість будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії. Для цього заплановане затвердження вимог до будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії, перегляд мінімальних вимог до енергетичної ефективності будівель з наближенням їх до вимог до будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та Національного плану збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії.

У травні 2023 року була вперше застосована⁴⁴⁹ рекомендаційна **Методика пріоритизації проєктів**, яка була розроблена Міністерствам спільно з Коаліцією громадських організацій RISE Ukraine⁴⁵⁰ та має на меті допомогти оцінити проєкти з відновлення та відбудови на відповідність пріоритетам відбудови. Серед критеріїв⁴⁵¹, які враховуються під час визначення пріоритетності, зокрема, таких як кількість населення, чиї потреби задовільнить проєкт, також є показник нагальності потреби та показник додаткового впливу проєкту. Остання категорія включає в себе екологічні компоненти:

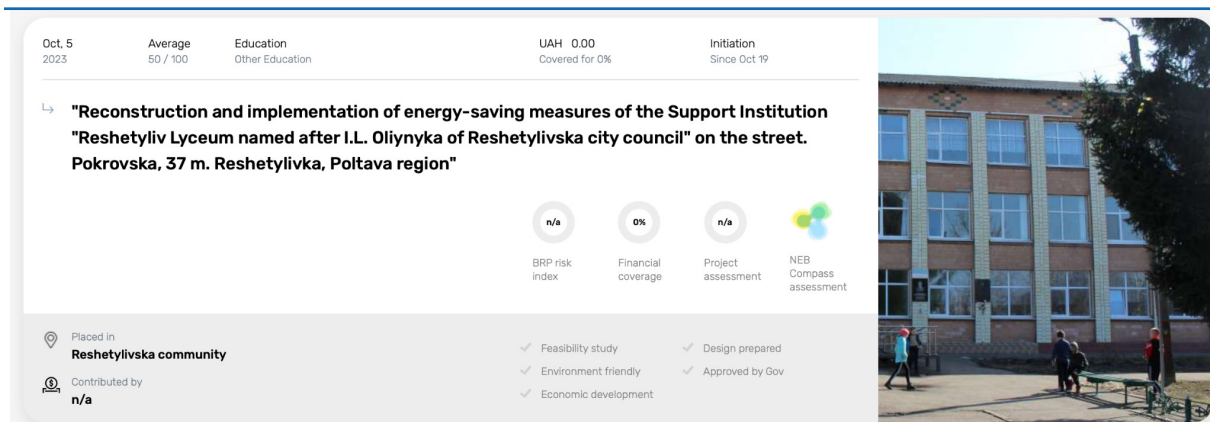
- енергоефективність проєкту;
- поліпшення якості довкілля;
- підвищення рівня інклюзивності соціально незахищених верств населення.

Включення показників позитивного впливу на довкілля у загальну оцінку є правильним кроком, втім таких екологічних компонентів додаткового впливу лише два з шести. Також за ці компоненти надається занадто мало балів — максимум по 5, за інші чотири компоненти — максимум по 10, отже, їхній вплив на загальну оцінку буде дуже незначним. До того ж, методика не є деталізованою, тобто не надає керівництву щодо розрахунку показників.

Пізніше 2023 року уряд запустив DREAM⁴⁵² (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) – електронну систему цих проєктів з реконструкції. Метою платформи є надання можливості громадам реєструвати проєкти та в зручний спосіб презентувати їх інвесторам та міжнародним партнерам. Платформа працює в режимі demo та буде відпрацьовуватись. Наразі в характеристиках проєкту наявний індикатор **environmentally friendly («екологічно дружній»)**, однак немає методології, яка б розкривала, які компоненти входять у це поняття та як вони оцінюються. Адже проєкт може мати негативний (додаткові викиди ПГ) або позитивний вплив на клімат (альтернативні технології з меншим обсягом викидів, проєкти з адаптації до зміни клімату тощо), а також довкілля (повітря, ґрунти, водні ресурси, продукування відходів). Зазначається⁴⁵³, що експерти Агентства відновлення та розвитку інфраструктури будуть перевіряти проєкти, що фінансуватимуться з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії та за програмами ЄІБ, на відповідність вимогам з енергоефективності. Втім поки досі не були опубліковані методики, за якими буде проводитись така оцінка.

До того ж, з 965 проєктів відновлення, що було подано на DREAM станом на 1.09.2023, лише 41 вказали, що проєкт є **«екологічно чистим»**. Однак жодної ознаки «екологічності» ані в описі, ані в проєктній документації зазначено не було.

Рис. 38. Сайт платформи DREAM наразі не містить інформації по екологічним характеристикам проєктів

Джерело: DREAM⁴⁵⁴

У 2023 р. почав працювати Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, який має фінансувати⁴⁵⁵ відбудову громадських споруд, інфраструктури, житло для внутрішньо переміщених осіб, закупівлю громадського транспорту тощо. Проєкти мають розроблятися з врахуванням Методичних рекомендацій щодо пріоритезації проєктів ліквідації наслідків, яка була затверджена у жовтні 2023 р. Наразі на відновлення соціальних об'єктів та житла громад, на програму «єВідновлення» (дрібні ремонти) було виділено⁴⁵⁶ 6 млрд грн. Загалом Фонд фінансуватиме⁴⁵⁷ також відновлення критичної інфраструктури, системи забезпечення міст водою, відновлення після теракту на Каховській ГЕС.

Методичні рекомендації щодо пріоритезації проєктів ліквідації наслідків, спричинених збройною агресією російської федерації проти України⁴⁵⁸ у певній мірі враховують аспект зеленого відновлення. Так, у розрахунку балів, які надаються проєкту, присутній «Соціально-екологічний індекс», у який входять такі критерії:

- **Екологічний вплив** – з індикаторами частки ВДЕ, яка буде використовуватись проєктом, використання стандартів енергоефективності/сталого розвитку, узгодженість з цілями Паризької угоди, видалення насаджень, що може призвести до викидів ПГ, суттєве збільшення проєктом пасажирських або вантажних перевезень;
- **Потенційний внесок у пом'якшення наслідків змін клімату** – серед критеріїв потенційний внесок проєкту в утворення теплових хвиль, посух, ризик виникнення лісових пожеж, повеней, руйнування внаслідок бурі, зсувів ґрунту, підвищення рівня моря, екстремально низьких температур;
- **Адаптивність та стійкість до зміни клімату** – критерії перевіряють, чи не знаходиться проєкт у природно-заповідному фонді, біля культурних пам'яток ЮНЕСКО та інших історико-культурних зон.

У пріоритетах у відбудові інфраструктури та житла наявний принцип «будуй краще ніж було», а у відновленні енергетики – зниження залежності від викопних палив і сприяння децентралізації. Також було розроблено список типів діяльності, які узгоджуються з Паризькою угодою, серед них:

- ВДЕ, гідроелектростанції, централізовані системи опалення з незначними викидами, передача та розподіл електроенергії та ін.;
- Неенергоємні галузі виробництва, виробництво електромобілів, компонентів для обладнання ВДЕ;
- Заліснення, кліматично оптимізоване сільське господарство, рибальство, нежуйні тварини;
- Транспорт – електромобільність, автодороги з малоінтенсивним рухом, залізнична інфраструктура тощо.

Деякі моменти потребують доопрацювання – так, не зовсім зрозумілим є розподіл критеріїв на пом'якшення наслідків зміни клімату та на стійкість до зміни клімату, які по суті підпадають під одну категорію – адаптація до зміни клімату. До того ж, вплив на культурну спадщину не має входити до екологічної складової. Включення певних галузей у безумовно зелені, тобто ті, що узгоджуються з цілями Паризької угоди потребує обґрунтування, наприклад, таких як неенергоємні галузі виробництва, нежуйні тварини, водний транспорт. Розроблення порогових значень або траєкторії викидів під час життєвого циклу за видами діяльності, яке було б показником узгодженості з Паризькою угодою, допоможе конкретизувати такі вимоги. Також необхідно розкрити, деталізувати деякі із загальних принципів – наприклад, що означатиме «будуй краще, ніж було» для різних секторів.

До того ж, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури спільно з ООН планує⁴⁵⁹ створити Фонд відновлення громад з дотриманням кращих європейських практик, серед яких відбудова енергоефективних будівель. Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури Олександр Кубраков підписав⁴⁶⁰ Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці у проєктах відновлення України з президентом ЄІВ Вернером Гоєром. Залучені кошти будуть спрямовані на відбудову муніципальної та транспортної інфраструктури з урахуванням енергоефективності. Також під Мінінфраструктури у 2023 р. був створений Фонд декарбонізації, який наповнюватиметься за рахунок податків на викиди вуглецю, буде підтримувати⁴⁶¹ проєкти з енергоефективності в різних секторах економіки як складову післявоєнної відбудови.

Міністерство енергетики. Загалом Міненерго підтримує розвиток зеленої енергетики та децентралізацію енергопостачання як шлях відновлення енергосистеми після руйнувань. Так, згідно з Енергетичною стратегією 2050 планується⁴⁶² досягти кліматичної нейтральності сектору до 2050, розвивати ВДЕ, водневу економіку, системи накопичення енергії, підвищувати енергоефективність та децентралізацію джерел енергії, мінімізувати використання вугілля та модернізувати енергетичну інфраструктуру. Водночас Міністерство планує розбудову малих модульних реакторів та газових установок⁴⁶³, розвиток яких викликає дискусії та суперечності в ЄС, з точки зору ЄЗК. Міненерго бере участь в урядових процесах планування відновлення й також проводить роботу за наступними напрямками:

- Меморандум⁴⁶⁴ з ЄС щодо співпраці по відновлювальним газам;
- Розробка⁴⁶⁵ нових схем підтримки генерації з ВДЕ;
- координація робочої групи⁴⁶⁶, яка організовує надання міжнародної гуманітарної допомоги українським енергетичним компаніям;
- інтеграція⁴⁶⁷ енергетичних ринків України та ЄС;
- написання методик⁴⁶⁸ визначення збитків, завданих руйнуваннями енергетичної інфраструктури тощо.

Фонд підтримки енергетики України був заснований навесні 2022 року спільними зусиллями Міненерго та Єврокомісара з питань енергетики Кадрі Сімсон. Цей фонд сприяє суттєвій підтримці українського енергетичного сектору шляхом надання внесків від урядів, міжнародних фінансових організацій та приватних донорів. Фондом керує Секретаріат Енергетичного Співтовариства, що виступає фідуціаром, а також посередником між донорами та українською владою. Загальний внесок до фонду станом на 1 листопада 2023 року становить понад 272 млн євро.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. Окрім залучення до процесів планування відновлення, такі як написання Національного плану відновлення до

конференції у Лугано або написання плану з відбудови в рамках ініціативи ЄС зі створення фонду Ukraine Facility (у т.ч. участь у робочій групі пі⁴⁶⁹ з розвитку галузей критичної сировини), Міндовкілля працює над низкою напрямків, пов'язаних з відновленням, серед яких:

- відновлення постачання⁴⁷⁰ води на Херсонщині у співпраці з UNEP;
- дослідження⁴⁷¹ зміни клімату в трьох областях, які стануть основою для написання кліматичних стратегій, у т.ч. з адаптації, та розвитку зеленої економіки в регіонах;
- оцінка збитків⁴⁷², нанесених довкіллю та клімату в результаті бойових дій та ін.

Також Міністерство продовжує роботу над секторальними реформами, які планувались чи були розпочаті до початку повномасштабної війни, однак також мають значення для зеленого відновлення, наприклад, зміни у сфері управління відходами⁴⁷³ чи законодавча робота над екомодернізацією⁴⁷⁴ промисловості (імплементация Директиви 2010/75/ЄС). Ще до повномасштабної війни Міністерство розробило та затвердило Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату 2030, яка тепер має бути імплементована.

Водночас деякі законодавчі зміни, які були прийняті, можуть бути не на користь відновлення на основі концепції Build back better та зелених принципів. Так, у 2022р. було схвалено зміну⁴⁷⁵ до Закону «Про стратегічну екологічну оцінку», згідно з якою необхідність проходження процедури стратегічної екологічної оцінки не поширюється на плани відновлення та розвитку регіонів чи територіальних громад. Варто зазначити, що початкова версія законопроекту, ініційована урядом, не містила правки стосовно виключення планів відновлення та розвитку чи розвитку територіальних громад з дії Закону «Про стратегічну екологічну оцінку», а була додана під час розгляду у Верховній Раді (правка 322⁴⁷⁶). Водночас до прийняття закону Міністерство довкілля зазначало, що інструмент стратегічної екологічної оцінки повинен відігравати ключову роль у зеленому відновленні. ГО «Екоclub» також висловила⁴⁷⁷ протидію цій зміні як такої, що обмежує доступ громадськості до інформації щодо впливу відновлення на здоров'я населення та довкілля.

«Вузьке місце» 2.

Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

Уряд України повинен включити зелений компонент у планування та реалізацію відновлення на всіх рівнях відповідно до поточних кліматичних та екологічних зобов'язань України, а також майбутніх зобов'язань, що випливають із продовження процесів інтеграції в ЄС. На цей момент це робиться з недостатньою глибиною та комплексністю. По-перше, комунікація урядовців щодо відновлення загалом і зеленого відновлення зокрема не в повній мірі узгоджується з розробленим/погодженим баченням чи концепцією, не бере їх за основу. Комунікація має надсилати сигнали та заохочувати різні зацікавлені сторони до відповідних кліматичних заходів. По-друге, система кліматичного управління в Україні недостатньо розвинена, аби забезпечити включення пом'якшення зміни клімату та адаптації до неї в процеси відновлення. Зрештою, є питання потреб швидкого відновлення та довгострокових пріоритетів євроінтеграції. Під час відновлення пошкоджених активів часто не враховуються регуляторні зміни, які будуть мати місце з часом в процесі інтеграції в ЄС, отже, таке відновлення не відповідає викликам майбутнього.

Отже, прагнення уряду України, зокрема Міністерства інфраструктури, Міністерства енергетики, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів щодо включення зелених принципів відновлення у відповідні програми та інструменти очевидне. Так, включення показника екологічності в опис проєктів на платформі є **важливим і правильним кроком**, оскільки міжнародні інвестори та партнери звертатимуть на нього увагу. Водночас **необхідно допрацювати підходи до розкриття такої інформації**, у т.ч. з огляду на вимоги IFIs та донорів, які будуть розглядатись у цьому дослідженні. Також важливою є агрегація цієї інформації та її синхронізація з урядовими стратегіями та планами. **Зелений компонент планування відновлення має бути інтегрований більш комплексно, мати більшу вагу у порівнянні з іншими аспектами**, також мають бути розроблені методології його врахування, які б відповідали Європейському зеленому курсу.

Водночас варто наголосити на певній обмеженості застосування принципів зеленого відновлення, часто фокус переважно на принципі енергоефективності, а інші показники впливу на довкілля та клімат не беруться до уваги, зокрема, екологічність матеріалів, можливість повторного використання будівельних матеріалів, варіанти встановлення ВДЕ та систем накопичення енергії на об'єктах, наявність інфраструктури для роздільного збору відходів.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ IV

На рівні уряду нерідко комунікується необхідність відбудови на основі сталих підходів, розвитку розподіленої відновлюваної генерації, а плани з відновлення певним чином включають зелену компоненту.

Поточний підхід уряду все більше залучає компонент відновлення. Водночас уряду варто визначити бачення відбудови за принципом «краще, ніж було», прийняти уніфіковану концепцію, яка враховуватиме бачення міжнародних партнерів, громадянського суспільства, науковців та інших стейкхолдерів. Концепція далі має бути деталізована за секторами. Ми рекомендуємо використовувати, викладений у другому звіті «Оцінка потреб України у відновленні та відбудові» за основу, хоча він і не покриває всі сектори.

Водночас у подальшій роботі уряду пропонуємо врахувати таке:

1. посилення кроссекторальності, наскрізності у проєктах планів відновлення щодо питання клімату, оновлення планів відбудови могло б враховувати більшу інтеграцію принципів зеленого відновлення. Зокрема, зелений компонент має бути присутнім у відновленні таких секторів та підсекторів:

- електроенергія – розвиток ВДЕ, у т.ч. розподіленої генерації, водневої галузі; інвестиції в мережі передачі електроенергії, у т.ч. в розумні мережі (smart grids), а також у системи накопичення енергії;
- видобуток викопних палив – метою має бути мінімізація використання та обмеження інвестицій, особливо у новий видобуток вугілля чи нафти. Має бути визначений запланований рік піку видобутку та споживання викопних палив, після якого вони мають піти на спад. Природний газ може використовуватись для цілей балансування при розширенні потужностей ВДЕ;
- розвиток ВДЕ в опаленні, стимулювання виробництва зелених газів (водню, біометану), а також біопалива;
- промисловість – розвиток галузей з використанням зелених технологій або ВДЕ (металургія, добрива, цемент), виробництва обладнання для ВДЕ;

- модернізація ГТС для транспортування CO₂, а газові сховища – для зберігання CO₂;
 - сталі, кліматично-дружні практики сільського господарства, просування продуктів рослинного походження як альтернатив тваринним;
 - стала транспортна інфраструктура – більше використання громадського транспорту, електрифікація транспорту, використання низьковуглецевих матеріалів у будівництві;
 - озеленення банківської системи;
 - врахування ефектів від зміни клімату у дизайнах нових будівель;
 - відновлення екосистем, постраждалих від воєнних дій;
 - пріоритизація зеленого R&D та ін.
2. рамка ЄЗК має все більше враховуватись у подальших євроінтеграційних процесах та гармонізації з планами ЄС;
 3. формування рамкових політик з дотриманням керівних принципів щодо впливу на клімат та довкілля міжнародних донорів, оскільки в майбутньому вони можуть застосовуватись під час надання ними фінансування;
 4. розробка секторальних планів, проєктів, настанов та керівних принципів щодо відновлення має базуватись на принципі Build Back Greener як невід'ємної частини плану розвитку.

Одночасно бізнес є важливою та невід'ємною складовою у плануванні та здійсненні зеленого відновлення урядом у відповідних секторах, важливо розуміти його бачення та враховувати пропозиції. Завдяки такій залученості український бізнес краще розумітиме урядові критерії вибору проєктів, що спростить доступ до фінансування. До того ж, співпраця уряду та бізнесу щодо програми відбудови забезпечить єдине розуміння сторонами урядового терміна «відбудувати краще ніж було» та його складових.

Зрештою, важливо зазначити, що від початку повномасштабної війни і до моменту написання цього аналітичного матеріалу уряд вбачав необхідність зеленого відновлення у плануванні довгострокового, повоєнного відновлення. Однак, у відбудові під час війни компонент довкілля та клімату не враховується урядом комплексно, хоча присутні зелені елементи. На думку авторів, на цьому етапі, коли очевидним стало, що повномасштабна війна не закінчиться швидко, доцільним є більш широко враховувати екологічні та кліматичні впливи від відбудови, яка здійснюється зараз та буде здійснюватись у тому числі до кінця війни. Адже активи, що відновлюються, у більшості випадків будуть експлуатуватись десятками років, впливаючи на здоров'я населення, стан довкілля, енергетичну безпеку. Подальша євроінтеграція також зумовлює таку необхідність, оскільки кліматичне та екологічне регулювання буде тільки посилюватись і логічним є відбудовувати, маючи на меті відповідність використання активів (інфраструктури, будівель, транспорту) та діяльності бізнесу майбутнім вимогам.

РОЗДІЛ V. РЕКОМЕНДАЦІЇ

У цьому розділі на основі проаналізованої інформації представлено авторські рекомендації по інтеграції зеленого компоненту до політик та стратегій уряду та бізнесу. Деякі рекомендації містять мінімальний набір зелених індикаторів, реальний для імплементації на різних етапах відновлення: на етапі швидкого відновлення для того, щоб закласти основи концепції *Build back better*, запустити початкові процеси врахування наскрізності боротьби зі зміною клімату й захисту довкілля та на етапі довгострокового відновлення після закінчення війни.

Рекомендації, що мають довгостроковий характер, враховують основні вимоги інвесторів та різні міжнародні зобов'язання України і допоможуть розбудувати національну архітектуру кліматичного врядування. Реалізація цього набору рекомендацій та впровадження відповідних індикаторів допоможе залучити грантове фінансування, пільгові кредити та інвестиції під час періоду післявоєнного відновлення після закінчення війни, а також зробить внесок в синхронізацію українського законодавства з європейським, розвиток зелених технологій та інтеграцію в європейські ланцюги постачання, покращить планування, управління процесом відбудови та євроінтеграції.

5.1. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УРЯДУ

«Вузьке місце» 1. Низький рівень зеленого мейнстрімінгу в рамкових політиках з відновлення

- різниця в підходах між урядами, організаціями, експертами та громадським сектором;
- різниця в регулюванні та зелених ключових показниках ефективності між міжнародними зацікавленими сторонами;
- недостатнє розуміння українськими стейкхолдерами довгострокового інвестиційного бачення та шляхів розвитку МФО та агенцій з міжнародного розвитку з розвитку з урахуванням зміни клімату.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ «ВУЗЬКОГО МІСЦЯ» 1

РЕКОМЕНДАЦІЯ 1. *Визначити нормативно мінімальні показники «зеленості» проєктів з відновлення, що міститимуть набір конкретних індикаторів/метрик для кожного сектору чи типу проєкту, наявність/реалізація яких робитиме їх зеленими.*

Ми проаналізували набір зелених індикаторів, вимог та критеріїв, що наразі існує на міжнародному рівні та встановлює кліматичні рамки: в рамках Паризької угоди, ЦСР ООН, Європейського зеленого курсу. Також були розглянуті регламенти й директиви фокусуються щодо сталого звітування, ESG-звітності, добровільні кліматичні ініціативи для уряду та бізнесу, індивідуальні вимоги IFIs та DFIs. Зрештою, ми взяли до уваги існуючі системи кліматичних показників таких міжнародних організацій як ОЕСР (OECD) та МВФ (IMF). На основі такого аналізу ми розробили власні рекомендації та запропонували мінімальний набір зелених індикаторів та метрик для уряду й бізнесу, які можуть бути використані на різних етапах відновлення країни від наслідків війни. Задля забезпечення ефективного його планування

на принципах «зеленості» та сталості рекомендується продуктивна взаємодія з міжнародними фінансовими структурами та інвесторами, що забезпечить залучення фінансування та уникнення грінвошингу.

Очікувані результати: інтеграція мінімальних показників «зеленості» у національні стратегії з відновлення та платформи зі збору проєктів з відновлення, наприклад DREAM. «Методичні рекомендації щодо пріоритезації проєктів ліквідації наслідків, спричинених збройною агресією російської федерації проти України» можуть слугувати прикладом врахування зелених критеріїв для проєктів з відновлення, однак надалі їх необхідно доопрацювати та деталізувати у зазначених аспектах.

ЗЕЛЕНІ ІНДИКАТОРИ РЕКОМЕНДАЦІЇ:

1. Узгодженість з цілями Паризької угоди, скорочення викидів ПГ порівняно з альтернативними проєктами, т CO₂-екв.;
2. Скорочення споживання енергії порівняно з альтернативними проєктами, т нафтового еквіваленту;
3. Частка доданої генерації ВДЕ в структурі виробництва електроенергії, %, чи МВт нових встановлених потужностей;
4. Частка зелених витрат у загальних витратах з бюджету, %;
5. Вплив на біорізноманіття, обсяг зниження викидів у водні ресурси, повітря, вища ресурсоефективність та зниження обсягу твердих відходів.

Відповідальні: Міндовкілля, Мінвідновлення, Мінекономіки, Міненерго, Державне агентство з відновлення, Держенергоефективності.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 2. *Розпочати підготовку до розширення вимог та переліку критеріїв зеленого відновлення, й відповідно, розробку системи показників та візуалізації процесу зеленого відновлення, що враховуватиме вимоги DFIs та IFIs, цільові показники за політиками ЄЗК, системи індикаторів ОЕСР та МВФ.*

Така система може вестись, ілюструючи вплив на довкілля та клімат від відбудови – наприклад, траєкторія викидів, різниця між фактичними та запланованими в НВВ викидами, частка нових будівель, відбудованих за принципами енергоефективності, частка витрат на зелені проєкти у загальних витратах на відбудову, обсяги ВДЕ у загальній новій чи відновленій генерації тощо.

Така база даних та її візуалізація буде корисна для розуміння урядом та зацікавленими стейкхолдерами того, наскільки відновлення відповідає проголошеному курсу та баченню, а також для міжнародних партнерів, які надаватимуть фінансування на таке відновлення та будуть зацікавлені у підтримці зелених проєктів. Включення даних за показниками, які відповідатимуть наявним цілям ЄЗК (наприклад, ВДЕ, енергоефективність, викиди від промисловості та ін.), у майбутньому забезпечить наявність зручного ресурсу в переговорах в рамках євроінтеграції.

Очікувані результати: розроблення методологій щодо врахування зелених критеріїв в урядових стратегічних документах, планах, на платформі DREAM тощо, розроблення рекомендацій для бізнесу щодо врахування рекомендованих критеріїв задля залучення фінансування від МФО та участі у державних програмах.

Відповідальні: Міндовкілля, Мінвідновлення, Мінекономіки, Міненерго, Державне агентство з відновлення, Держенергоефективності.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 3. *Узгодити, уніфікувати концепцію «відбудувати краще, ніж було» та її принципи зеленого відновлення, використовуючи за основу бачення відбудови «краще, ніж було», зі звіту за оцінками збитків, підготовленого Світовим банком, Єврокомісією, ООН та урядом України, на рівні усіх органів державної влади.*

Українські та міжнародні стейкхолдери використовують різні поняття та концепції для характеристики українського відновлення, які трактуються по-різному. Найпоширенішими є: «відбудувати краще ніж було» (англ. *Build Back Better*), зелене відновлення (англ. *green recovery*), стале відновлення (англ. *sustainable recovery*).

Українська влада та громадськість, хоч і використовують здебільшого лише два терміни «відбудувати краще, ніж було» та «зелене відновлення», проте в публічному дискурсі також згадуються різні трактування цих термінів різними представниками влади, і здебільшого це трактування охоплює виключно нарощування потужностей зеленої генерації, що значно звужує набір проєктів, які узгоджуються з цією концепцією, а також зменшує можливості для України в частині інтеграції зеленого компоненту до усіх сфер економіки і, відповідно, зменшує можливості України для залучення інвестицій в широкомасштабне відновлення економіки.

У визначенні зеленого відновлення та відновлення за принципом *Build Back Better* рекомендується використовувати підхід, викладений у другому звіті «Оцінка потреб України у відновленні та відбудові», що був підготовлений Світовим банком, Єврокомісією, ООН та урядом України. Взявши за основу таке бачення, усі стейкхолдери мають надалі додавати, деталізувати та уточнювати характеристики відновлення «краще, ніж було».

Планування та здійснення відновлення з наскрізним урахуванням його впливу на клімат та довкілля повинно мати місце вже зараз, до закінчення війни. Уряду не варто відкладати зелену відбудову на післявоєнний період, оскільки він може настати нескоро, а об'єкти, що будуть відновлюватись до того, будуть використовуватись впродовж десятків років.

Очікувані результати:

- закріплення у національній стратегії з відновлення загального уніфікованого визначення тієї концепції, яка найкраще характеризує відновлення країни. Прийняте на державному рівні визначення має охоплювати максимальний спектр зелених елементів: від пом'якшення наслідків зміни клімату, боротьби із виснаженням водних ресурсів, збереження біорізноманіття, забезпечення чистоти повітря, води та ґрунтів, до розбудови зеленої генерації, відбудови транспортного сектору та іншої інфраструктури, будівель у сталий спосіб та ін.
- подальше висвітлення цього визначення у публічному просторі, що забезпечить розуміння громадськості та бізнесу щодо того, які саме проєкти пріоритезуються державою в рамках відновлення та в якому напрямку розвитку рухається країна.

Відповідальні: Мінвідновлення, Мінекономіки, Міндовкілля, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 4. *Інтеграція зелених критеріїв у планування відновлення – зелені показники та інструменти оцінки кліматичних/екологічних ризиків мають використовуватись в урядовому плануванні відновлення.*

Важливо, що клімат і довкілля не мають обмежуватись одним розділом, а повинні

враховуватись у кожному розділі, де може мати місце такий вплив.

З іншого боку, другий Національно визначений внесок (буде готуватись у 2025 р.) та Національний план з енергетики й клімату **мають враховувати необхідність відбудови**, водночас закладаючи використання зелених технологій у таких процесах. Індикатори, метрики та інструменти, що були рекомендовані у п. 1-2, також мають використовуватись у даних документах для виміру ефекту/внеску кожного проєкту та політики у досягнення встановлених зелених цілей.

На додачу до попередніх рекомендацій, важливим також є «Принцип відсутності значної шкоди» (Do No Significant Harm) – тобто проєкт не повинен суттєво шкодити шести ключовим екологічним сферам, водночас він має робити позитивний внесок в одну з шести екологічних цілей, визначених регулюванням з Таксономії сталого фінансування ЄС.

Зрештою, варто розрізняти **коротко- та довгострокову відбудову**. Якщо інтеграція зеленого компоненту в проєкти з відновлення почнеться до закінчення війни, тобто під час етапу швидкого відновлення, обсяг та вага показників сталості може бути знижена з огляду на терміновість та соціальні потреби. Також планування відновлення має враховувати потреби з адаптації до зміни клімату.

Очікувані результати: План відновлення має базуватися на принципах та нормах кліматичної політики та відповідному законодавстві й документах стратегічного планування, прийнятих на виконання вимог ПУ, Угоди про асоціацію та Угоди про заснування Енергетичного Співтовариства, зокрема, НВВ, Нацплану з енергетики і клімату, Стратегії екобезпеки та адаптації, Стратегії екологічної політики тощо. Коли буде розроблено та прийнято кліматичний закон, який також буде відповідати НЕСР, всі інші стратегії та плани з відновлення мають узгоджуватись як з Нацпланом з енергетики та клімату, так і з кліматичним законом. У довгостроковому плані з відбудови наявний кліматичний розділ, при цьому зміна клімату та довкілля інтегровані в інші розділи, де це доцільно; НВВ2 враховує додаткові викиди від відбудови, однак закладає відбудову на зелених принципах. Платформа DREAM або її аналоги також містить інформацію за показниками екологічності проєкту, вага яких в загальній оцінці є такою, що може мати суттєвий вплив на прийняття рішення у тих випадках, коли позитивний чи негативний вплив на довкілля та клімат значний.

Відповідальні: Мінвідновлення, Мінекономіки, Міндовкілля, Міненерго, Державне агентство з відновлення, Держенергоефективності.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 5. Затвердити списки технологій чи типів проєктів, до яких не будуть залучатись інвестиції, з описом умов, за яких можливі винятки. Прийняти зелену таксономію, яка визначатиме характеристики проєктів/технологій, що можуть вважатись зеленими, за зразком таксономії ЄС

Чорний список (exclusion list) включатиме технології та сфери в рамках відновлення, які не будуть підтримуватись з державного бюджету або за рахунок підтримки міжнародних партнерів, яка надається уряду. Такий список має враховувати ризики “stranded assets” – об’єкти, які будуть відбудовуватись, можуть втратити вартість швидше, ніж очікується, через більш суворі кліматичні політики в майбутньому. Критерієм включення технології чи сфери у чорний список буде її несумісність з

цілями Паризької угоди або ЄЗК. Така несумісність може вимірюватись траєкторією викидів від проєкту до 2050 р., ризиком призведення до економіки, замкненої на викопних паливах (carbon lock-in risk), не узгодженість з планом заходів з оновленого НВВ чи Національним планом з енергетики та клімату. Список може включати:

- Видобуток вугілля, його транспортування та вугільну генерацію без вловлювання викидів CO₂ (сюди входять капітальні витрати – тобто будівництво нових об'єктів, нарощування видобутку вугілля);
- Видобуток та переробка нафти, нафтова інфраструктура;
- Видобуток природного газу, газова інфраструктура;
- Промислові процеси, що використовують вугілля чи нафту, та ін.;
- Теплові насоси на викопному паливі та автобуси на дизелі.

Водночас можуть бути прописані випадки, за яких проєкти з викопних палив фінансуються – наприклад, якщо нові газові потужності потрібні для балансування за умови стрімкого нарощування потужностей з ВДЕ та недоступності інших опцій з балансування. Інвестиції у вугільні регіони, що проходять через трансформацію, для розвитку нових секторів та подолання соціальних наслідків за принципом справедливого переходу зазвичай дозволяються.

Такий список (Exclusion list) може робити розмежування між коротко- та довгостроковим відновленням або бути розробленим суто для повоєнного періоду. Так, якщо буде потреба відбудувати зруйновані енергетичні об'єкти, які працюють на вугіллі та природному газі, для вчасного забезпечення населення електроенергією та теплом, такі витрати мають допускатись за будь-яких умов. Класифікація таких проєктів була б надзвичайно важливою у короткостроковій перспективі, якщо б накладались умови з часом обмежити закупівлю, водночас забезпечивши «справедливий перехід» протягом певного періоду.

Затвердження такого списку спростить отримання фінансування на відновлення, оскільки навіть на початкових етапах за відсутності конкретних проєктів, уряд іншої країни чи МФО буде розуміти, на що їхні кошти не будуть витрачатись. Список також допоможе у плануванні відновлення уряду, оскільки ця вправа буде виконана лише один раз, визначить конкретні випадки, коли можуть бути винятки, та усуне необхідність проведення оцінки кожного разу, коли необхідно буде перевірити узгодженість з НЕСР, Стратегії з адаптації до зміни клімату, оновленим НВВ та Паризькою угодою чи ЄЗК.

Водночас уряд має продовжити роботу над розробкою та затвердженням таксономії сталого фінансування аналогічної тій, що була прийнята та діє в ЄС. Таке визначення, що може вважатись зеленою діяльністю, не накладатиме обмеження на інвестиції, а допоможе уникати грінвошингу за майбутньої відбудови та говорити однією мовою з іноземними партнерами, які вже знайомі з європейським регулюванням. Зелена таксономія буде сигналом, що Україна рухається зеленим треком та здійснює необхідні зміни.

Очікувані результати: розроблено список діяльності, якої уряд буде уникати у планах з відбудови та в яку не вкладатиме державні кошти.

Відповідальні: Мінекономіки, Мінвідновлення, Міндовкілля, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 6. Інтегрувати та пріоритизувати кліматичні питання,
встановити, яка мінімальна доля фінансування на відновлення буде зеленою, тобто відповідатиме зеленим критеріям, для решти встановити мінімальні критерії сталості

Орієнтиром можуть слугувати цілі ЄС щодо спрямування частини витрат на кліматичні проекти, програми та політики. Так, початково у комунікації Європейського зеленого курсу пропонувалось, що у всіх програмах ЄС 25% витрат буде на проекти з адаптації та пом'якшення кліматичних змін⁴⁷⁸. Згодом було вирішено, що в бюджеті ЄС на 2021-2027 рр. на кліматичні цілі буде витрачатись не менше 30%⁴⁷⁹. У витратах на постковідне відновлення країн-членів ЄС (Recovery and Resilience Plans) частка кліматичного фінансування має становити не менше 37%⁴⁸⁰. Тобто ЄС з часом тільки підвищував частку витрат на клімат навіть в умовах кризи, тому що у боротьбі зі зміною клімату бачить економічні можливості, а не загрози.

Україна вже декларувала подібні амбітні плани. Так, згідно з Національним планом з відновлення, який був представлений на конференції в Лугано урядом України за оцінкою авторів дослідження «Зелена рамка: позитивний для клімату план економічного відновлення України»⁴⁸¹ – 33% фінансування мають бути спрямовані на зелене відновлення.

Таким чином, урядом України може бути розроблена та затверджена Стратегія відновлення України, де, на нашу думку, принаймні 30%⁴⁸² або більше всіх витрат на відновлення буде витрачатись на зелені проекти та програми, а решта – як мінімум узгоджуватися з ЦСР ООН та орієнтуватися на принципи ЄЗК.

Так, закріплена 30% частка зеленого відновлення в Стратегії має стати орієнтиром для напрямів діяльності з відновлення для профільних міністерств, вітчизняного бізнесу та міжнародних інвесторів. Також має бути створена система зелених KPI, за якою буде відслідковуватися дотримання закріпленої частки зеленого відновлення.

Отже, це дозволить на національному рівні закріпити бачення уряду України процесу відновлення, зазначити кліматичні цілі та зелену частку відновлення країни. У свою чергу, це систематизує напрями діяльності профільних міністерств під час імплементації проектів з відновлення, де зелена частка та узгодженість зі сталими критеріями мають стати кроссекторальними у процесах відновлення.

Також Стратегія з відновлення України стане основою предметних переговорів з міжнародними донорами по залученню фінансування на зелене відновлення країни.

Зелені індикатори: визначена частка залученого фінансування та бюджетних витрат має спрямовуватися на зелене відновлення, %.

Очікувані результати: щонайменше 30% проектів з відновлення мають бути зеленими, а решта – не суперечити принципам сталого розвитку країни.

Відповідальні: Мінекономіки, Мінвідновлення, Міндовкілля, Мінфін, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 7. *Прийняти державне регулювання щодо стандартів обов'язкового розкриття нефінансової інформації компаніями згідно з передовою європейською та світовою практикою.*

У зв'язку з інтеграцією України до ЄС однією із кліматичних та екологічних рамок, на яку має орієнтуватись Україна, є європейське законодавство – регламенти та директиви, які зобов'язують певні види компаній розкривати інформацію щодо їхнього впливу на клімат та довкілля. Наприклад, Регламент про стратегічні орієнтири переходу до кліматичної нейтральності, узгодженості з Паризькою угодою та розкриття інформації щодо сталості, Директива щодо звітності з корпоративної сталості тощо.

У зв'язку із необхідністю підвищувати готовність українського бізнесу стати частиною європейського ринку, відповідати вимогами щодо зелених стандартів та політик від IFIs та міжнародних інвесторів, вважаємо за доцільне зобов'язати бізнес, який провадить свою діяльність в Україні, до подібного виду звітування. Також уряду доцільно зобов'язати державні підприємства розробляти власні ESG-стратегії (відповідно до рівня прибутку та потенціалу співпраці з міжнародними партнерами) та рекомендувати бізнесу впроваджувати кращі міжнародні стандарти щодо нефінансової звітності, такі як GRI, SASB, TCFD, IFRS, CDP, IIRC, а також розкривати дані щодо запланованих витрат на зелені проекти та декарбонізацію.

Також розкриття компаніями інформації щодо впливу на довкілля та клімат спростить для них отримання фінансування, оскільки іноземні кредитори часто звертають увагу на таку інформацію та її наявність у зручному форматі й у відкритому доступі буде плюсом в отриманні позитивного рішення щодо надання фінансування.

Очікувані результати:

- законодавчо прийняті мінімальні стандарти обов'язкового розкриття нефінансової інформації компаніями різного розміру;
- надалі інтеграція європейського регулювання з відповідної звітності до національного законодавства.

Відповідальні: Мінекономіки.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 8. *Розвивати проекти з торгівлі офсетами викидів парникових газів.*

Уряду доцільно дослідити можливості торгівлі скороченнями викидів за рахунок проектів, що реалізуються в Україні. По-перше, це може бути торгівля в рамках ст. 6 Паризької угоди – вже була підписана відповідна двостороння угода зі Швейцарією, наступною країною розглядається Японія. Тому Міндовкілля у співпраці з бізнесом може фасилітувати запуск перших проектів, наприклад, з висадки лісів на деградованих сільськогосподарських землях. Доцільно також відновлювати пошкоджені в наслідок бойових дій екосистеми. Міндовкілля має опрацювати механізм такої торгівлі, перевірити його на практиці та розробити настанови для бізнесу, щоб заохотити подальші продажі та залучення міжнародного фінансування на відновлення.

Також Міндовкілля може сприяти розвитку торгівлі скороченнями викидів на добровільних ринках торгівлі. Для таких ринків є не обов'язковою наявність угод

між країнами, і хоча залученість уряду не є обов'язковою, він міг би виконувати роль фасилітатора та – допомагати бізнесу інформаційними матеріалами, з пошуком покупців, розвитком ринку верифікаторів скорочень викидів. Наразі попит, ймовірно, буде з боку міжнародних компаній, які зазвичай є більш екологічно свідомими, однак в майбутньому попит на офсети викидів може надходити й від українського бізнесу. Також після введення системи торгівлі викидами в Україні та підвищення ціни на викиди ПГ досвід впровадження проєктів з декарбонізації знадобиться великому бізнесу для виконання власних зобов'язань.

Очікуваний результат: Міндовкілля опрацьований механізм торгівлі скороченнями викидів за ст. 6 Паризької угоди, реалізовано перші проєкти з продажу одиниць скорочення зарубіжним компаніям, розроблені настанови для бізнесу щодо торгівлі за ст. 6 Паризької угоди та реалізації скорочень на міжнародних добровільних ринках, бізнес ознайомлений з такими настановами, в урядових структурах існує інституція, яка відповідальна за надання підтримки бізнесу.

Відповідальні: Міндовкілля.

«Вузьке місце» 2.

Дії з швидкого відновлення чи пріоритети з післявоєнної відбудови?

- Урядова комунікація не надає візії та не заохочує до дії стейкхолдерів;
- Виклики управління зеленим відновленням та його координації;
- Спроможність поєднати короткострокові тактичні потреби та стратегічні пріоритети інтеграції в ЄС.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ «ВУЗЬКОГО МІСЦЯ» 2

РЕКОМЕНДАЦІЯ 9. *Розбудова архітектури кліматичного врядування – комплексне впровадження кліматичних політик, які б забезпечили поступову синхронізацію з EU acquis у сфері клімату, Європейським зеленим курсом та створювали сприятливі умови для зеленого відновлення та низьковуглецевого розвитку*

Клімат і довкілля не повинні обмежуватися одним розділом; їх необхідно враховувати в кожному розділі, де на них може бути здійснений вплив. Політика та заходи щодо боротьби зі зміною клімату також повинні враховувати вплив зміни клімату на права людини, у т.ч. у наданні допомоги та експортних кредитів на розвиток.

Перегляд урядових планів щодо розвитку кліматичних політик, з огляду як на контекст війни, так і на необхідність розроблення переговорної позиції в частині зеленого переходу, варто розпочати ще до офіційного початку переговорів про приєднання до ЄС. Також необхідна розробка та прийняття **кліматичного закону**, який би встановив рамки архітектури кліматичного врядування. Важливим елементами такої системи для України будуть:

- **Стратегічні документи** – прийняття Національного плану з енергетики та клімату, прийняття другого НВВ, включення кліматичного компонента у національний план з відновлення в рамках Ukraine Facility, синхронізація інших урядових документів та планів. Важливо, що другий НВВ має бути більш амбітним ніж попередній. Враховуючи, що у Національному плані з відновлення закладається

зростання ВВП у 7% на рік з 2032 р., другий НВВ повинен передбачати заходи, які б забезпечили економічне зростання, яке не призводить до збільшення викидів ПГ;

- **Інструменти примусу, вуглецеве ціноутворення** – забезпечення повноцінного функціонування системи МЗВ, напрацювання дизайну системи торгівлі викидами та визначення строків її впровадження, перегляд податку на викиди двоокису вуглецю, перегляд стандартів викидів для транспорту, запровадження обов'язкових вимог щодо врахування сталості у державних закупівлях та інші заходи;

- **Стимули декарбонізації** – запровадження інструментів підтримки зелених технологій (виробництво обладнання для СЕС, ВЕС, електролізерів, теплових насосів тощо), перегляд механізмів підтримки зеленої генерації, спрощення дозвільних та інших адміністративних процедур для таких секторів, підтримка електромобільності, енергоефективності, сталого розвитку аграрного сектору, у т.ч. шляхом надання доступу до фінансування через Фонд декарбонізації, та ін.;

- **Кліматичне врядування** – система управління питанням зміни клімату на рівні уряду, у т.ч. розподіл повноважень між державними інституціями та урядова координація. Кліматичне врядування включає формування політик, їхню реалізацію та системну координацію. З огляду на важливість євроінтеграції у поточному порядку денному, важливим є поновити кроссекторальну координацію уряду на вищому рівні та напрацювати бачення подальшого розвитку політик та заходів з декарбонізації. Важливим питанням врядування є **моніторинг та звітування** – перегляд та покращення системи моніторингу викидів ПГ з метою її повного узгодження з європейською, а також відслідковування прогресу щодо досягнення цілей кліматичного регулювання, виконання цілей Національно визначеного внеску, зелених цілей та показників, що будуть визначені в планах з відновлення.

Очікувані результати: прийнятий кліматичний закон, повноцінно працююча система МЗВ, розроблений дизайн СТВ, затверджений Національний план з енергетики та клімату (НЕСР), підвищено кліматичну ціль у другому НВВ, запровадження механізму підтримки виробництва зелених технологій чи декарбонізації вуглецеємних виробництв (з Фонду декарбонізації), поновлення роботи міжвідомчої робочої групи з ЄЗК та робочої групи Україна-ЄС з ЄЗК, кроссекторальність питання протидії зміни клімату та декарбонізації в політиках різних міністерств.

Відповідальні: Верховна Рада, Мінекономіки, Мінвідновлення, Міндовкілля, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 10. *Прийняти рамковий кліматичний закон, у якому визначити довго- та середньострокові кліматичні цілі, систему їхнього моніторингу та контролю прогресу з метою закріплення довгострокового наміру України декарбонізувати та переорієнтувати економіку, синхронізувати регулювання з ЄС в частині кліматичних політик, а також створення сприятливого середовища для розвитку зелених секторів.*

Уряд має розробити та запропонувати текст рамкового кліматичного закону, у якому буде надаватись визначення кліматичної нейтральності та нетто-нульових викидів. Україна має переглянути свою довгострокову ціль з кліматичної нейтральності, яка наразі планується бути досягнутою до 2060 року, згідно з прийнятою економічною стратегією. Треба досягнути компромісу між узгодженням цілі ЄС стати кліматич-

но нейтральним континентом у 2050 році із закріпленням на рівні Верховної Ради власних зобов'язань, реалізація яких буде забезпечена відповідним фінансуванням.

У законі також має бути прописана середньострокова ціль, яка допоможе країні стати на шлях досягнення довгострокової мети з кліматичної нейтральності та низьковуглецевого розвитку – це може бути 2030 або 2035 рік. Якщо середньострокова ціль буде встановлена на 2030 р., вона може повторювати ціль з оновленого НВВ.

Також закон може включати секторальні цілі зі зниження викидів ПГ та ключові заходи, наприклад, щодо:

- Започаткування системи торгівлі викидами;
- Цілі зі збереження лісів, збільшення їхньої площі та ролі в офсетінгу викидів, а також частки природоохоронних територій;
- Цілі зі зниження для секторів, які не увійдуть в СТВ, – сільського господарства, сектору відходів чи транспорту;
- Плани скорочення викидів метану;
- Адаптації до зміни клімату;
- Ключові характеристики післявоєнного відновлення, зокрема, його узгодженості з Паризькою угодою;
- Створення допоміжної незалежної інституції, до якої будуть входити експерти та науковці та яка матиме дорадчу функцію, надаватиме рекомендації уряду щодо кліматичних політик.
- Також закон має визначити поняття кліматичної нейтральності, а в підзаконних актах має бути надане визначення прямих та непрямих викидів.

Закон також має визначати процедури моніторингу прогресу з досягнення встановлених цілей (зокрема, періодичність оцінки прогресу) та звітування щодо нього, а також заходів, які має вжити уряд у випадку, якщо високою є ймовірність, що країна не досягне цілі (включатиме оцінку достатності заходів, що вже були вжиті). Стратегічні урядові документи та законопроекти мають узгоджуватись з кліматичним законом після його прийняття.

Також мають бути визначені ролі держави на національному, обласному та муніципальному рівнях щодо звітування центральному органу виконавчої влади, який буде відповідальний за розроблення настанов, моніторинг, нагляд та координацію різних механізмів, спрямованих на забезпечення кроссекторальності питання зміни клімату. Рекомендується призначити або створити інституцію на національному та регіональному рівні, яка буде відповідати за технічну та наукову підтримку уряду.

Очікувані результати: прийнято рамковий кліматичний закон, що узгоджується з Європейським зеленим курсом та іншими міжнародними кліматичними зобов'язаннями.

Відповідальні: Верховна Рада, Міндовкілля, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 11. *Включення компоненту сталості у державні закупівлі, тобто враховувати показники впливу на довкілля та зміну клімату, а також інноваційність.*

Уряд має внести зміни до Закону про публічні закупівлі, розробити та прийняти Постанову щодо вимог за наявності зелених критеріїв для держзамовлень на категорії всіх товарів та послуг, що в тому числі вплине на процеси реконструкції та відбудови. Так, наявність зелених критеріїв має бути врахована під час створення тендерної документації державного замовлення та у разі обрання підрядника – як один з основних критеріїв оцінювання переможця тендеру. Необхідно розробити шкалу оцінювання, де зелений критерій буде сягати від 20-30% і вище, що надасть конкурентну перевагу більш сталим бізнесам.

Європейський союз розглядає публічні закупівлі як ще один інструмент досягнення цілей ЄЗК. Орієнтиром для уряду України можуть слугувати положення Директиви 2012/27/ЄС про енергоефективні вимоги до країн-членів ЄС щодо будівель, приладів, обладнання та транспортних засобів (громадських та особистих), вимоги щодо використання чистого палива. Директива також стимулює енергоефективні інвестиції.

Уряд також має сфокусуватися на розвитку стандартів у сфері екологічної сертифікації та маркування товарів і послуг різних категорій з метою гармонізації з вимогами європейських екологічних критеріїв програми Ecolabel.EU та інших, які визнані на європейському та міжнародному рівнях. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність українських товарів та послуг на шляху до євроінтеграції країни.

Такі дії уряду сприятимуть поступовій зміні підходу та сприйняттю державних закупівель, зокрема, метою стане не лише максимально низька ціна, а ще й сталість проєктів, мінімізація їхнього впливу на довкілля та клімат використання державних коштів. Через «озеленення» державних закупівель, уряд буде досягати реалізації кліматичних цілей країни та відповідати зеленим тенденціям ЄС, які будуть тільки посилюватися в майбутньому.

Також уряд, завдяки збільшенню попиту на зелені закупівлі, буде формувати тенденцію розвитку ринків зелених товарів та послуг в Україні, що в майбутньому дозволить українському бізнесу бути конкурентоспроможним на європейському та світовому ринку.

Зелені індикатори: наявність зелених критеріїв у державних закупівлях

Очікувані результати: наявність прийнятих підзаконних актів для регулювання державних закупівель у разі включення компоненту сталості. Обов'язкова наявність зелених критеріїв під час створення тендерної документації та забезпечення конкурентної переваги для товару чи послуг, відповідно до шкали оцінювання, де зелений компонент буде сягати від 20%.

Відповідальні: Мінекономіки, Міндовкілля.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 12. *Заохочення представників місцевого самоврядування до лідерства у процесі відбудови*

Постраждалі міста та територіальні громади мають бути залучені до створення та імплементації плану відновлення на регіональному та локальному рівнях. Зокрема, міста/громади мають розробляти власні плани відновлення, які будуть становити частини плану відновлення регіонального рівня, який у свою чергу буде враховуватись Національною стратегією відновлення України. Ці плани відновлення можуть бути виконані у форматі Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату (ПДСЕРК) в рамках Угоди мерів щодо клімату та енергії.

Рекомендується створення робочої групи за участі представників місцевої влади (обласний та муніципальний рівень), громадського сектору та міжнародних організацій (як донора). Робоча група буде розробляти план відновлення з обов'язковим урахуванням певного відсотка витрат, який спрямовуватиметься на зелені проекти, а решта мають орієнтуватися на ЦСР ООН. У цих процесах має використовуватись партнерство держави та бізнесу (*англ. public private partnerships*). Уряд має допомогти місту/громаді з дотриманням зелених та сталих критеріїв під час створення плану відновлення, зокрема через проведення навчальних тренінгів профільними міністерствами та/або у співпраці з міжнародними організаціями. Необхідно збільшувати чисельність енергоменеджерів, експертів з клімату та екологів на державній службі та в місцевому врядуванні, систематично піднімати рівень кваліфікації таких працівників. Також уряд має допомагати містам та громадам залучати фінансування на реалізацію проєктів з регіонального плану відновлення.

Розвиток потенціалу на регіональному рівні має здійснюватися як місцевим, так і національним урядом з метою сприяння діяльності установ, які надають підтримку для тестування й моніторингу екологічної та енергоефективності.

Такий підхід дозволить більш глибоко впроваджувати зелене відновлення на місцевому рівні, а також заохочувати до лідерства міста та громади у процесі власного відновлення, розвиваючи децентралізацію як форму місцевого самоврядування.

Розвиток спроможності на регіональному рівні має здійснюватися як владою на місцях, так і урядом, щоб сприяти діяльності установ, які надають підтримку у проведенні екологічного тестування, моніторингу енергоефективності.

У рамках нормативно-правових актів, реалізації, моніторингу та звітності національний уряд має зобов'язати регіони звітувати про впровадження зелених принципів на муніципальному рівні, що включатиме показники бізнесу, який працює в регіоні. Необхідно періодично звітувати про зелені параметри на регіональному рівні для всіх галузей промисловості, у т.ч. опалення, виробництва енергії, транспортування, а також для галузей з потенціалом уловлювання вуглецю, скорочення викидів та рекуперації тепла.

Містопланування та відбудова на рівні національних та регіональних органів влади мають здійснюватися з урахуванням зелених цілей, встановлених для цієї території. Під час планування проєкту слід використовувати просторове картографування екологічно важливих територій і суворо дотримуватись врахування зелених зон з

твердим зобов'язанням щодо мінімального показника «зеленості» (який має бути затверджений).

Оцінки рівня «зеленості» або свого роду зелений індекс різних регіонів можуть бути корисними для отримання фінансування різних міжнародних інституцій, оскільки вони розглядатимуть регіон як місце, що відповідає вимогам фінансування зелених проєктів. Такий підхід дозволить більш якісне відновлення за зеленими принципами на місцевому рівні та спонукатиме міста й громади очолити процеси власного відновлення шляхом розвитку децентралізації як форми місцевого самоврядування.

Очікувані результати: принаймні 30% проєктів місцевого плану відновлення мають бути зеленими та сталими, а решта орієнтуватися на Цілі сталого розвитку ООН. А також розвиток потенціалу міст та громад у питанні сталого відновлення власних територій.

Відповідальні: Мінвідновлення, Міндовкілля, Міненерго.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 13. *Уникати послаблення екологічного регулювання на будь-якому етапі відновлення, оскільки це може призвести до побудови об'єктів, які матимуть негативний вплив на довкілля, клімат та здоров'я населення ще протягом багатьох десятиліть після закінчення воєнних дій або можуть швидко знецінитись, залишаючи, однак, кредитні зобов'язання*

В екологічному регулюванні в частині проходження адміністративних процедур та отримання необхідних дозволів на будівництво, особливо масштабних інфраструктурних чи промислових об'єктів, не мають робитись послаблення ні під час війни, ні у період повоєнної відбудови. Такі кроки не посилюють відновлення за зеленими принципами, а навпаки, протирічать йому, створюючи низку ризиків.

До того ж, на нашу думку, такі послаблення **протирічать євроінтеграційним прагненням України**, оскільки від неї очікують відповідності екологічним директивам та загалом посиленої синхронізації з європейським регулюванням, що буде особливо актуально з початком переговорів про вступ до ЄС, які можуть початись наприкінці 2023. Зміни, які зменшують вимоги щодо впливу на довкілля, є кроком назад.

Збереження наявних екологічних вимог має бути поза обговоренням. Також це допоможе уникнути відбудови об'єктів, що використовують викопне паливо, у тому вигляді, якими вони були до руйнування, а отже, знизить ризик інвестицій в активи, які можуть швидко знецінитись (через НПСВ, СВМ чи інше європейське регулювання, яке імплементуватиме Україна) та допоможуть знизити платіжки людям через кращі стандарти енергоефективності, що також є корисним для зниження вуглецеємності енергобалансу країни.

Отже, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України та інші національні стейкхолдери мають не допускати внесення змін у регулювання та законодавство, які б послаблювали екологічні вимоги у містобудуванні, енергетиці, будівництві промислових об'єктів, управлінні водними ресурсами, сільському господарстві та ін. Винятком можуть бути проєкти, масштаб впливу який менше встановленого ліміту або які передбачають відбудову/ремонт об'єкту, функціонування якого необхідне для забезпечення базових потреб населення (наприклад, у сфері енергетики).

Втім ключовою метою уряду все ж має бути забезпечення зелених характеристик відбудови, зменшення впливу на довкілля у відбудованих об'єктах у порівнянні з тим, що було до війни. Адже об'єкти, що руйнуються та згодом будуть відбудовані, – енергетичні, промислові, комерційні та житлові будівлі – експлуатуються десятками років, а тому вплив на довкілля та клімат від їхнього використання також буде довгостроковим. Важливою є його мінімізація, як і вплив від самого процесу відбудови, зокрема, від виробництва матеріалів, що використовуються, транспорту, поводження з відходами від зруйнованих об'єктів та від будівництва.

Зокрема, рекомендується внести зміни до Закону «Про стратегічну екологічну оцінку», повернувши необхідність проходження процедури стратегічної екологічної оцінки для планів відновлення та розвитку регіонів чи територіальних громад, а також включити туди кліматичний компонент.

Також рекомендується прийняти законодавство, яке зобов'яже підприємства провадити належну перевірку дотримання прав людини та прав на довкілля для виявлення та усунення негативного впливу, у т.ч. пов'язаного зі зміною клімату, по всьому ланцюжку створення вартості. Вкрай важливо забезпечити, щоб перехід до економіки з нульовим викидами був справедливим і заснованим на правах; це можна здійснити шляхом ухвалення низки нормативних актів, спрямованих на запобігання неправомірному корпоративному впливу в політичній та регуляторній сферах, а також на підтримку діяльності правозахисників.

Очікувані результати: екологічне регулювання в Україні під час війни містить не менші вимоги ніж до її початку, до проєктів/програм з відбудови не застосовуються слабші вимоги ніж до інших проєктів/програм.

Відповідальні: Верховна Рада, Прем'єр-міністр, Міндовкілля.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 14. *Залучення громадськості до планування відновлення як на рівні уряду, так і на рівні місцевої влади.*

Громадянське суспільство вже бере активну участь у плануванні відновлення України, зокрема, через різні аналітичні напрацювання, у яких представники громадських організацій або аналітичних центрів пропонують своє бачення процесу відновлення, його принципів та актуальних для цього зелених індикаторів. Громадські організації можуть комунікувати результати своїх аналітичних напрацювань «нагору», на рівень місцевої влади або органів державної влади через участь у різних робочих групах, громадських слуханнях тощо, і ці ідеї/напрацювання можуть надалі інтегруватись у національні стратегії та плани з відновлення.

Уряд має забезпечувати участь громадського сектору в плануванні відновлення, оскільки вони є додатковим джерелом інформації та можуть надати альтернативне бачення процесу, також це забезпечить плюралізм думок та бачень відновлення, що свідчитиме про розвинену демократію та прозорість прийняття рішень у державі.

Очікувані результати: проведення консультацій з громадськістю щодо українського відновлення у вигляді створення відповідних робочих груп або громадських слухань при профільних міністерствах чи обласних державних адміністраціях.

Відповідальні: Мінвідновлення, Державне агентство з відновлення.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 15. *Підвищення професійних кваліфікацій у сфері клімату та довкілля, просвіта населення для забезпечення наявності необхідних компетенцій та спроможностей для впровадження європейських реформ та підвищення екоосвідомості населення.*

Для підвищення рівня знань про зелені та сталі критерії розбудови країни серед населення уряд може впроваджувати заходи та програми для кожної цільової групи.

Місцева влада. Організація регулярних тренінгів та семінарів для представників місцевої влади дозволить підвищити рівень обізнаності місцевої влади щодо теми клімату та довкілля, змін у політиках на національному рівні та що вони означатимуть для місцевого рівня. Такі тренінги можуть включати як загальну рамку кліматичного регулювання, так і навчати держслужбовців подаватись на державні програми фінансування зелених проєктів, зокрема з відбудови, включати компонент сталості, щоб отримати фінансування від МФО. Програми обміну технологічними ноу-хау та досвідом можуть фінансуватися та керуватися міжнародними експертами як з приватного, так і з державного секторів у сфері зеленого фінансування, екологічних технологій та інновацій.

Професійна освіта. Впровадження спеціалізованих програм вищої та середньої професійної освіти, що фокусуються на різних аспектах зеленого розвитку та сталості. Наразі різноманіття таких програм є доволі обмеженим, водночас сфера сталості є дуже широкою – вона включає і розробку політик, і економічні аспекти управління природними ресурсами, і розвиток зелених бізнесів, і зелені фінанси, і стале управління природними ресурсами з точки зору біологічних наук, збереження біорізноманіття. Розширення програм, доступних в українських університетах, дозволить збільшити кількість майбутніх спеціалістів та закрити нестачу кадрів на ринку праці.

Підвищення кваліфікації спеціалістів. Систематичне підвищення кваліфікації держслужбовців на рівні уряду, робота яких дотична до зміни клімату та впливу на довкілля, дозволить акумулювати пул високопрофесійних держслужбовців, які зможуть імплементувати зелені політики та підтримувати ефективні процеси євроінтеграції в частині довкілля та клімату.

Інформаційні кампанії. Проведення інформаційних кампаній для населення, які пояснюють важливість зелених ініціатив та практик в процесі відбудови країни, дозволить уряду заручитися підтримкою населення під час впровадження зелених змін.

Очікувані результати: збільшення кількості спеціалістів, експертів з клімату та екологів як на державній службі, так і у громадському секторі.

Відповідальні: Міндовкілля, Мінвідновлення, Міносвіти.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 16. *Підтримка розвитку зелених інновацій та досліджень серед українських бізнесів, академічних, університетських або інших наукових інституцій, у т.ч. через заохочення співпраці з європейськими компаніями та науковими установами.*

Розвиток зелених інновацій в Україні може сприяти збалансованому економічному

зростанню, зниженню викидів ПГ та забезпеченню сталого розвитку у разі досягнення зеленої трансформації економіки країни.

Уряду України необхідно підтримувати розвиток зелених інновацій та досліджень серед українських бізнесів та наукових установ (академії, університети, науково-технічні центри тощо) через укладання меморандумів про співпрацю з міжнародними та європейськими фондами, фінансування яких спрямоване на розвиток зелених інновацій.

Залучене міжнародне фінансування може спрямовуватися на підтримку зелених стартапів, наукових досліджень та розробок у галузі зелених технологій. Ще одним важливим етапом є створення програм зеленої освіти на всіх рівнях – від шкільного (дошкільного) до університетського. Це дасть поштовх для розвитку нових спеціалістів, які розуміють важливість зелених інновацій та здатні розробляти та впроваджувати їх.

Також уряд може запроваджувати податкові стимули для вже існуючих організацій, компаній та потенційних інвесторів, які реалізують зелені наукові проекти в Україні, що спрямовані на пошуки нових, інноваційних екологічних та кліматично дружніх підходів, методів, моделей, технологій тощо скорочення викидів ПГ та інших негативні впливів на навколишнє середовище та клімат.

Для ефективного залучення міжнародного фінансування важливо розробити стратегію розвитку зелених інновацій, демонструвати здатність до впровадження проектів та виконання обов'язків перед інвесторами та міжнародними партнерами, налагодити тісну співпрацю з науковими установами, що вже працюють або готові працювати з міжнародними партнерами й фондами.

Очікувані результати: збільшення частки фінансування на розвиток зелених інновацій, технологій та стартапів у разі досягнення зеленої трансформації економіки.

Відповідальні: Міносвіти, Мінекономіки, Міндовкілля.

«Вузьке місце» 3. Український бізнес в режимі виживання, а не розвитку

- Недостатність ресурсів для ефективних кліматичних заходів;
- Низька поінформованість про плани щодо відновлення та про наступні кроки у зв'язку з приєднанням до ЄС.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ «ВУЗЬКОГО МІСЦЯ» 3

5.2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Контекст та зміст рекомендацій для уряду та бізнесу дещо відрізняються: в авторському баченні, уряд задає рамку у вигляді законодавства та нормативно-правового регулювання (розробка відповідних стратегій, планів, стандартів та загалом уніфікації поняття зеленого відновлення), рекомендацій в контексті прийняття більш стратегічних та політичних рішень й інтеграції зеленого аспекту в активності держави з відновлення. Для бізнесу це питання відповідності вимогам регулювання, що також може спростити доступ до міжнародного фінансування в інтересах розвитку та створення соціальних та економічних переваг.

Для цього представники бізнесу мають де-факто «прокачати» свою корпоративну зелену культуру та базові установчі документи, тобто на внутрішньому рівні зрозуміти необхідність і важливість як зеленого відновлення держави, так і розвитку корпоративного кліматичного й екологічного урядування. Пріоритетними є ті рекомендації та зелені індикатори, імплементація яких сприятиме формуванню корпоративної зеленої культури та свідомості, оскільки вони є першим кроком на шляху змін в діяльності компанії. Це згодом приведе до наявності переваг у позиціонуванні компанії на ринку, оскільки компанія матиме краще розуміння вимог свого міжнародного партнера-інвестора та буде готова до них.

Під представниками бізнесу ми розуміємо представників як малого, середнього, так і великого бізнесу. Надані нижче рекомендації, на нашу думку, можуть бути уніфіковані під діяльність бізнесу будь-якого розміру. Нашою метою є описати ті рекомендації, які можуть бути актуальними для всіх, проте рішення щодо практичної імплементації конкретних рекомендацій залишається за бізнесом.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 1. *Інтегрувати мінімальну зелену компоненту до проєктів включно з тими, які можуть вважатися проєктами з відновлення, та узгодити власний бізнес-підхід до процесу з відновлення із урядовою концепцією «відбудувати краще ніж було».*

Враховуючи сучасний підхід української влади до відновлення та комунікацію різними представниками державної влади концепції «відбудувати краще ніж було» та її компоненту зеленого відновлення, а також з урахуванням включеності показника «екологічно чистий» до національної платформи зі збору проєктів з відновлення DREAM, бізнес повинен узгоджувати свої проєкти з відновлення з урядовим розумінням цього процесу та пропонувати для реалізації ті проєкти, які відповідають державному розумінню «екологічної чистоти» та «зеленості». Окрім того, з метою залучення міжнародного фінансування на реалізацію конкретних проєктів з відновлення, необхідно враховувати актуальні вимоги міжнародних інвесторів та партнерів до проєктів, наскрізною лінією яких є саме ESG-звітність клієнта.

Очікувані результати:

- максимальне інтегрування компанією зеленого компоненту до проєктів з відновлення пропонуванних для фінансування;
- запровадження регулярної практики з ESG-звітності або її елементів.

Актуально для середнього та великого бізнесу.

Рекомендації щодо зелених індикаторів:

1. E&S-звітність з урахуванням викликів війни;
2. оцінка викидів ПГ від проєкту компанії відповідно до мінімальної класифікації, а саме Score 1, 2;
3. кількість зекономленого палива, тонн нафтового еквіваленту (або в інших поширених енергетичних одиницях), або рівень скорочення використання енергоресурсів завдяки реалізації проєкту;
4. частка витрат у загальних витратах з бюджету компанії на зелені проєкти з відновлення, %;
5. оцінка кліматичних ризиків проєкту з відновлення та попередній набір заходів для їх скорочення/пом'якшення в післявоєнний період в рамках довгострокового

рівня відновлення;

6. програма з управління надзвичайними ситуаціями, а саме: мінімальні заходи компанії, що будуть застосовані у випадку фізичного впливу бойових дій на активи/співробітників компанії для пом'якшення потенційної шкоди;

7. наявність ESG-спеціаліста;

8. розділ «кліматичної/екологічної/соціальної» відповідальності на сайті та демонстрація прогресу застосування мінімального набору зелених індикаторів;

9. залученість правління/топ-менеджменту компанії до відповідних кліматичних/екологічних асоціацій, ініціатив (як, наприклад, Chapter Zero Ukraine&Caucasus), платформ;

10. результати дій щодо забезпечення прав людини та належної обачності щодо довкілля (HREDD) та дій, вжитих для вирішення проблем з правами людини та впливом на довкілля, у т.ч. на клімат, по всьому ланцюжку створення вартості.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 2. *Розпочати підготовку до довгострокового відновлення, впровадження більш широкого та більш значущого набору урядових нормативно-правових актів, регуляцій, критеріїв зеленого відновлення та переходу до більш сталої бізнес-моделі.*

З огляду на те, що сучасні кліматичні та екологічні тенденції набирають обертів, а також через те, що українські компанії скоро мають шанс стати повноцінною частиною економіки ЄС та потенційними реципієнтами сталою фінансування європейських фінансових організацій та інвесторів, зелені вимоги до українського бізнесу будуть посилюватись як на національному, так і на європейському/міжнародному рівнях. Усвідомлюючи, що основу цих вимог становитимуть загальноновизнані Паризька угода, Цілі сталою розвитку та ЄЗК, варто вже зараз розглядати можливість індивідуального внеску компанії у досягнення їх цілей, планувати декарбонізацію власного портфелю проєктів та прогнозувати обсяг коштів, який готова виділяти компанія кожного року на поступову декарбонізацію власних операцій та портфелю.

Очікувані результати:

- прийнятий план з декарбонізації;
- прийняті екологічні та соціальні стандарти компанії;
- підготовка на регулярній основі ESG-звіту;
- місце в світовому ESG-рейтингу;
- наявність окремого ESG-спеціаліста або окремого підрозділу що відповідає за кліматичну та екологічну політику компанії;
- участь компанії у робочих групах з відновлення при профільному міністерстві;
- здійснювати належну перевірку належної обачності щодо прав людини та довкілля для виявлення та усунення негативного впливу, у т.ч. на зміну клімату, по всьому ланцюжку створення вартості; підготовка корпоративного орієнтиру щодо екологічних прав людини;
- публічне оприлюднення у доступний спосіб інформації про викиди парникових газів у ланцюжку створення вартості компанії, заходи щодо зменшення таких викидів, а також щодо внеску компанії в кліматичні цілі для всієї діяльності.

Актуально для середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 3. *Відслідковувати ключові тренди щодо питань зміни клімату та відповідну регуляторну політику, яка базується на положеннях Паризької угоди та Цілях сталого розвитку.*

Хоча Паризька угода та Цілі сталого розвитку накладають певні зобов'язання щодо звітності лише на уряд і тому можуть сприйматись як актуальні лише для уряду, бізнесу, в свою чергу, буде складно готувати свою ESG-звітність без розуміння основ щодо необхідності скорочення ПГ, збереження та охорони біорізноманіття, а також впливу зміни клімату на життя та тренди фінансових процесів у світі.

Не володіючи інформацією про вплив зміни клімату, а також про стрімке скорочення багатьох видів флори та фауни, про ті загрози, які несе використання викопного палива, а також про вплив усіх цих факторів на здоров'я людей, компанія, відповідно, не матиме підстав для зміни своєї бізнес-діяльності, яка може бути прямим чи непрямим чином відповідальною за появу цих факторів.

Відслідковування ключових світових кліматичних та екологічних рамок зеленості і сталості, трендів Паризької угоди та Цілей сталого розвитку, дасть також більше розуміння державних процесів, прийнятих рішень та встановлених цілей у тих чи інших національних стратегіях або планах (як НВВ, Національний план з енергетики та клімату тощо). Добровільна інтеграція Цілей сталого розвитку у корпоративну політику, а також періодичне звітування компанії про її внесок у всі або конкретні цілі значно покращує імідж компанії, особливо перед міжнародними партнерами, та надає їй конкурентну перевагу на ринку.

Очікувані результати: добровільна публічна комунікація інформації компанією щодо її внеску до реалізації НВВ та Цілей сталого розвитку.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 4. *Відслідковувати ключові європейські кліматичні та екологічні тренди, відповідні амбіції та плани ЄС, а також вимоги ЄС до нефінансового звітування компаній.*

У зв'язку з інтеграцією України до ЄС, однією із кліматичних та екологічних рамок на яку має орієнтуватись Україна, є європейське законодавство, яке накладе певні зобов'язання як на державу, так і на бізнес, який має інтегруватись у європейський ринок та дотримуватись його правил ведення бізнесу. ЄС має найбільші кліматичні амбіції у світі, а тому їх досягнення залежить не лише від дій держави, але й від дій бізнесу. Ключовим орієнтиром для розуміння європейських кліматичних та екологічних цілей є ЄЗК, який вже називається економічною стратегією розвитку блоку.

Окрім того, ЄЗК та Таксономія ЄС лежать в основі інвестиційних політик європейських фінансових організацій, а тому, щоб отримати європейське фінансування, потрібно не суперечити положенням цього регулювання.

Стимулювання розвитку кліматичної та екологічної бізнес-свідомості поки що є більш активним в ЄС, ніж в Україні, і виражається у вигляді накладання зобов'язань щодо нефінансового звітування через низку регламентів та директив. Саме тому ознайомлення компаній з ключовими європейськими кліматичними та екологічними трендами, відповідними амбіціями та планами і корпоративним законодавством ЄС

вже сьогодні полегшить інтеграцію українських компаній у європейський ринок, зменшить об'єм тих завдань, які має виконати бізнес в рамках євроінтеграції та спростить процес отримання європейського фінансування.

Очікувані результати: наявність структурного підрозділу чи окремого інструменту моніторингу регуляторних змін у сфері довкілля та клімату.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 5. Оцінити власний внесок у досягнення цілей, що встановлені основними національними стратегіями з питань енергетики, клімату та довкілля.

У продовження рекомендацій 3-4, також пропонується ознайомитись із національними цілями, що витікають зі згаданих вище енергетичних, кліматичних та екологічних регуляторних рамок і закріплені у таких документах як оновлений НВВ, Національний план з енергетики та клімату, Національний план дій з енергоефективності, Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища, Національний план дій з відновлюваної енергетики тощо. Це дозволить зіставити відповідність національного законодавства міжнародному, а також оцінити, наскільки ваша компанія робить внесок у досягнення національних цілей, які не будуть реалізовані без активної участі бізнесу.

Для полегшення процесу аналізу національного законодавства, а також для отримання можливості участі у різного роду робочих групах та здійснення внеску у формування галузевої політики, компаніям пропонується розглянути членство у різних галузевих асоціаціях. Завдяки такому членству, компанії є поінформованими про останні оновлення в галузевому законодавстві щодо впливу на довкілля та клімат, мають більший доступ до взаємодії з органами державної влади та є залученими до формування законодавчої і регуляторної політики у своєму секторі.

Очікуваний результат: участь компанії або її представників у різного роду екологічних асоціаціях або ініціативах.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

Зелені індикатори до рекомендацій 3-4-5:

1. прогрес у скороченні викидів ПГ, CO₂-екв.;
2. кількість проєктів з пом'якшення зміни клімату в портфелі;
3. кількість проєктів з адаптації в портфелі;
4. частка коштів виділених/запланованих до виділення на впровадження механізмів ефективного планування й управління зміною клімату;
5. (залежно від специфіки компанії та проєктів) встановлена потужність з ВДЕ, МВт/ГВт;
6. частка зеленої електроенергії, що споживається компанією, % або кВт год;
7. енергоемність продукції/операцій/послуг компанії або енергоемність кінцевого споживання, т.н.е./тис. дол;
8. кількість електротранспорту (автобуси, автомобілі, автотранспортувачі та інші машини) і станцій зарядки у володінні/оренді компанії;
9. кількість скидів стічних вод, викиди в повітря (SO_x, NO_x тощо) і частка забруднюючих речовин, вироблених компанією/її виробничими потужностями, %;
10. Обсяг споживання води або використання водних ресурсів тощо.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 6. Підготовка проєктів, що можуть бути профінансовані державою та міжнародними організаціями, згідно з вимогами затвердженими урядовими планами з відновлення чи розміщених на офіційних державних онлайн-платформах з відновлення.

На конференції з відновлення в Лугано та на аналогічній конференції в Лондоні, ключовою концепцією національного відновлення вважається «відбудувати краще ніж було» та її компонент зеленого відновлення. Індивідуальна комунікація представників української влади свідчить про бажання державних посадовців в рамках відновлення нарощувати потужності зеленої генерації, розвивати зелену енергетичну промисловість та енергоефективність, скорочувати національні викиди ПГ.

Окрім того, національна електронна платформа зі збору проєктів з відновлення DREAM включає в себе показник «екологічно чистий», якому повинні відповідати всі проєкти, що подаються на розгляд, а деякі державні документи з питання відновлення містять також окремий набір зелених вимог та критеріїв, за наявності яких, проєкт може набрати більше «балів» на розгляді урядом. Саме тому компанії мають володіти інформацією, яким є бачення/концепція відновлення, а також якими є її зелені вимоги до проєктів та які проєкти або діяльність входять до чорного списку того, що не фінансується/розглядається в рамках відновлення за жодних обставин.

Очікувані результати: розробка проєктів з відновлення з урахуванням урядових зелених вимог до таких проєктів.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 7. Проаналізувати зелені вимоги своїх міжнародних партнерів та інвесторів та розпочати їх впровадження вже зараз.

Мінімальна зелена компонента сьогодні присутня у вимогах усіх IFIs, DFIs, цільових програмах, а також наразі на порядку денному уряду в частині розробки плану з відновлення. Незалежно від того, хто є інвестором проєкту з відновлення або якою є спрямованість проєкту, певний зелений компонент має бути в ньому присутній, оскільки цього вимагають сучасні кліматичні та екологічні тренди й регулювання.

Більше того, щонайменше для досягнення глобальної цілі, закріпленої Паризькою угодою, а також через масштабне скорочення видів флори та фауни, значне забруднення та неефективне споживання, щороку вимоги до наявності зеленої компоненти в проєктах будуть посилюватись, до чого компанії мають бути готовими вже зараз. Розпочати підготовку до таких вимог можна завдяки досягненню вказаних нижче попередніх результатів, які містять у собі мінімальний набір тих зелених критеріїв/вимог, які є спільними для міжнародних партнерів та інвесторів. Компанії мають почати готуватись до посилення вимог щодо наявності зеленого компоненту в проєктах та почати імплементувати різні програми, щоб відповідати мінімальному набору зелених індикаторів. Перші кроки, реалізовані на цьому шляху вже сьогодні, скоротять кількість необхідних зусиль завтра, коли національний ринок зіткнеться з тими правилами гри, які вже діють на європейському ринку.

Очікувані результати:

- категоризування викидів ПГ згідно з класифікацією Score 1, 2 та 3;

- застосування інструменту «тіньової вартості вуглецю» в економічних моделях компанії з метою визначення тих проєктів, які будуть неліквідними для реалізації після впровадження європейського законодавства;
- здійснення аналізу економічної та технологічної замкненості проєктів на викопному паливі;
- здійснення аудиту екологічних ризиків діяльності компанії та розвиток системи екологічного та соціального менеджменту в компанії;
- розроблення плану екологічних і соціальних дій або плану екологічного та соціального менеджменту для забезпечення добробуту працівників та інклюзивності;
- звітування щодо фінансових ризиків та можливостей, пов'язаних зі зміною клімату, зокрема, відповідно до TCFD або GRI-стандартів.

Актуально для середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 8. Підвищити кліматичну та екологічну свідомість в компанії, в першу чергу на рівні топ-менеджменту, з урахуванням ризик-орієнтованого підходу до такого розвитку та відбудови.

Навіть якщо менеджмент компанії буде орієнтуватись в положеннях Паризької угоди, Цілях сталого розвитку, ЄЗК, відповідного національного законодавства та буде загалом розуміти концепцію та принципи відновлення країни, узгодження бізнес-діяльності компанії з положеннями й цілями цього регулювання буде ефективним тоді, коли це вважатиметься необхідним не тільки через законодавчі вимоги чи прагнення отримати фінансування, а, в першу чергу, через розуміння важливості ведення кліматично та екологічно свідомої бізнес-діяльності для суспільства. Якщо клімат та захист довкілля будуть лежати в основі корпоративної філософії компанії, зелений компонент буде включатись в стратегію розвитку бізнесу й корпоративні підходи до роботи автоматично.

Водночас будь-які трансформаційні зміни містять у собі різного роду ризики. Ці ризики можуть бути як внутрішніми для компанії або проєкту, так і зовнішніми – наприклад, для громади, де реалізується проєкт чи провадить свою діяльність компанія. Наприклад, коли на рівні країни існує необхідність трансформувати свідомість компанії на більш екологічну чи зелену, завжди існує ризик грінвошингу. З огляду на це, компанія або проєктний відділ компанії в процесі планування свого внеску у відновлення мають оцінювати різні способи зменшення загроз, що потенційно можуть виникнути через те чи інше управлінське рішення чи той чи інший проєкт. Навіть якщо таке рішення чи проєкт несуть користь у вигляді скорочення ПГ чи турботи про довкілля. Компанія завжди має моніторити та оцінювати наслідки від впровадження свого проєкту й уникати нанесення будь-якої шкоди довкіллю через свою діяльність. Наприклад, якщо проєкт, з одного боку, скорочує ПГ, проте з іншого – веде до неефективного використання водних ресурсів, то такий проєкт вже несе ряд загроз, в першу чергу, для суспільства, які повинні бути оцінені та унеможливлені на етапі проєктної розробки.

Розвиток кліматичної та екологічної свідомості в компанії має нести ще більші переваги для суспільства на етапі відновлення економіки країни від війни ніж довоєнна діяльність цієї компанії, що відповідає концепції «відбудувати краще ніж було». Розробка нової інфраструктури повинна враховувати ризик зміни клімату протягом усього життєвого циклу проєкту та посилювати стійкість до впливу клімату.

Очікувані результати:

- Плани із пом'якшення потенційних ризиків;
- Зменшення втрати біорізноманіття;
- Інновації та поведінкові зміни;
- Посилення кліматичної стійкості;
- Підвищення стійкості та циркулярності ланцюгів постачання;
- Наявність в компанії системи фінансових стимулів та надбавок за прояв екологічної свідомості.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 9. Оцінювати принципи сталого ведення бізнесу підрядників та партнерів, аналізувати їх ESG-звітність та динаміку скорочення вуглецевого сліду.

Партнери компанії формують її імідж, так само як імідж будь-якої людини формується її оточенням. Якщо компанія є кліматично та екологічно свідомою, проте певні процеси її діяльності замикаються на тих партнерах або підрядниках, чий вуглецевий слід є більшим або які несвідомо підходять до довкілля, екології та суспільства в цілому, то це, відповідно, відбивається на самій компанії. Компанія разом зі своїми партнерами є частиною ланцюжка доданої вартості, який закінчується на споживачеві. Тому, для того щоб споживач отримував дійсно якісний, чистий та позитивний для довкілля продукт, таким має бути весь ланцюжок створення цього продукту. До того ж, це важливо також і з точки зору розрахунку викидів ПГ, згідно з класифікацією Score 1,2,3, про яку йшлося у цьому дослідженні. Якщо викиди, що підпадають під класифікацію Score 1 та 2 ще так чи інакше залежать безпосередньо від компанії, то викиди в рамках Score 3 продукуються компанією непрямым способом, зокрема, через взаємодію зі своїми партнерами або підрядниками. Саме тому компанія, висуваючи до своїх партнерів/підрядників вимогу з надання мінімальної ESG-звітності або розкриття інформації про їх кліматичну та екологічну політику, стимулює тим самим їх до більшої свідомості й відповідальності та робить внесок у декарбонізацію конкретного ланцюжка доданої вартості.

Очікувані результати: прийнята корпоративна політика/стандарти/методологія взаємодії із партнерами та підрядниками з набором зелених вимог до них.

Актуально для середнього та великого бізнесу.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 10. Публікувати інформацію щодо сталості та кліматичної відповідальності компанії разом з динамікою досягнення поставлених нею кліматичних цілей на сайті компанії, а також у звітах для кредиторів та стейкхолдерів.

Ця рекомендація є логічним продовженням рекомендацій 8 та 9 і пов'язана з позиціонуванням компанії в публічному просторі, розбудовою власного іміджу. Публікації інформації щодо сталості та кліматичної відповідальності компанії разом з динамікою досягнення поставлених нею кліматичних цілей на сайті компанії є свідченням того, що компанія здійснює певні кліматичні та екологічні заходи або імплементує певні зелені індикатори не просто тому, що цього вимагає законодавство чи інвестор, а тому, що це є корпоративною філософією компанії.

Інвестори із серйозною репутацією досліджують не лише внутрішню документацію свого клієнта, але й аналізують його сайт та оцінюють ставлення до компанії в публічному просторі. Тому сайт, який фактично є обличчям компанії, можна вважати тим ресурсом, який не просто розповідає про компанію, але й стимулює потенційних партнерів та інвесторів до співпраці з нею. Чим більш кліматично та екологічно відповідальною буде компанія, тим більш вона буде конкурентною та цікавою для співпраці задля декарбонізації конкретного ланцюжка доданої вартості.

Очікувані результати: наявність на сайті компанії її Звітів зі сталого розвитку або ESG-звіту, окремої сторінки з описом корпоративної кліматичної та екологічної політики, вимог до своїх партнерів та підрядників, а також еволюції «озеленення» компанії та її операцій.

Актуально для малого, середнього та великого бізнесу.

ВИСНОВКИ

Україна наразі перебуває на етапі швидкої відбудови або fast recovery, тобто оперативно вирішує найнагальніші для життя проблеми, пов'язані з війною, уряд паралельно також напрацьовує і довгостроковий план з відновлення України вже безпосередньо після завершення війни: швидка реконструкція/ремонт; будівництво з нуля; отримання технічної допомоги на більш загальну гармонізацію політики/законодавства/корпоративного управління чи проєкту із зеленими вимогами інвесторів та донорів. Як короткострокове, так і довгострокове відновлення країни є неможливим без залучення міжнародного фінансування та інвестицій, отже, постає нагальна потреба систематизації вимог отримання такого фінансування, де зелена складова є наскрізною. Ефективність зеленого відновлення, як і план його імплементації, передбачає:

- узгодження поняття відновлення та його складових на рівні держави, а також спільне бачення цього процесу державними органами, бізнесом і громадськістю;
- стандартизацію процесу оцінки й відбору проєктів з відновлення в рамках уніфікованої концепції;
- аналіз та впровадження ключовими стейкхолдерами зелених індикаторів, вимог та критеріїв до проєктів, що потребуватимуть фінансування від міжнародних фінансових структур.

Основними підходами, що комунікуються наразі українськими та міжнародними стейкхолдерами є концепція «відбудови краще, ніж було», що передбачає передусім впровадження принципів сталого та зеленого відновлення/відбудови. Під зеленим відновленням розуміють процес подолання наслідків від різного роду надзвичайних ситуацій та(або) війни через покращення умов існування як сучасного, так і майбутнього населення постраждалої території за допомогою пом'якшення зміни клімату та адаптації до неї, боротьби із виснаженням водних ресурсів, збереження біорізноманіття, забезпечення чистоти повітря, води та ґрунтів, а також забезпечення сталого розвитку держави на основі стійкості й інклюзивності. Зелене відновлення держави сприятиме стрімкому розвитку циркулярної економіки та створенню нових робочих місць і привабливих умов проживання як для громадян на місці, так і тих, хто був змушений тимчасово виїхати за кордон.

Імплементація концепції «відбудувати краще, ніж було» може включати в себе зелене/стале відновлення, тобто урахування зелених вимог, умов, критеріїв та індикаторів для інвестиційних процесів та роботи із міжнародними донорами у контексті надання фінансової та технічної допомоги на проєкти з відновлення. Очікувано, що критерії щодо урахування впливу на клімат в комплексі із впливом на довкілля та суспільство ставатимуть все більш суворими та обов'язковими для виконання. Для планування відновлення з врахуванням зеленої складової як пріоритетної завданням є **уніфікація концепції та принципів зеленого відновлення, розширення бачення складових такого відновлення шляхом розуміння основ зміни клімату та їхнього впливу на фінансові операції у світі.**

Усі згадані в цьому дослідженні потенційні концепції та принципи зеленого відновлення встановлюються певними світовими та європейськими кліматичними та екологічними рамками, аналіз яких може стати корисним під час визначення тих категорій і принципів зеленого відновлення, які будуть уніфіковані саме на рівні держави Україна.

ТАКИМИ СПІЛЬНИМИ ЯК ДЛЯ УРЯДУ, ТАК І ДЛЯ БІЗНЕСУ РАМКАМИ Є:

1. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та похідна від неї Паризька угода 2015 року: ключова кліматична ціль – стримування зростання глобальної температури у межах 1,5-2°C через скорочення викидів різних видів ПГ. Ця мета передбачає дотримання регулярного вирахування та здійснення оцінки викидів ПГ або вуглецевого сліду, наявність НВВ на рівні держави або ж плану з декарбонізації на рівні бізнесу.

Почасти на рівні міжнародних інвесторів проекти зі скорочення викидів ПГ, що підпадають під цю рамку, мають назву проектів з пом'якшення зміни клімату та (або) адаптації до неї, саме тому українському уряду рекомендується створити відповідні механізми для стимулювання розробки саме таких цільових проектів, які будуть узгоджуватись з вимогами інвесторів.

2. Цілі сталого розвитку ООН: скорочення викидів ПГ – в основі сталого розвитку країн, що надає цьому питанню більш економічної ваги. Кожна ЦСР ООН має власні зелені індикатори, які розкриваються на рівні держави у вигляді щорічного Добровільного національного огляду імплементації ЦСР, а на рівні міжнародних інвесторів, донорів та бізнесу у вигляді їх індивідуального щорічного фінансового внеску у кожну з цілей. Водночас, якщо для уряду інтеграція ЦСР ООН є певним міжнародним обов'язком, для бізнесу ЦСР ООН є певним іміджевим компонентом. З огляду на інтеграцію ЦСР ООН у національну політику, що зробив Президент України у 2019 році, уряд України повинен розуміти, що сталий розвиток держави можливий, лише якщо буде здійснене зелене відновлення, що в комплексі веде до економічного розвитку держави, потоків інвестицій та міжнародної допомоги й мережі надійних і постійних донорів та партнерів.

Щодо оцінки впливу підприємницької діяльності та бізнес-середовища, слід також зосередитися на корпоративному впливі на екологічні права та на вплив клімату на права людини. Основою для такої оцінки повинні бути Керівні принципи ООН щодо бізнесу та прав людини.

3. Кліматичне та довкілеве регулювання ЄС, в основі якого лежить Європейський зелений курс: визначає поняття «зеленості» як синергії між скороченням викидів ПГ та турботою про довкілля, та є актуальним для України через її інтеграцію до ЄС. Принципи кліматичного регулювання ЄС лежать в основі вимог усіх європейських інвесторів та донорів, включно з досліджуваними тут IFIs та DFIs, та визначають не лише зелені індикатори, але й зобов'язують відповідних гравців європейського ринку (здебільшого бізнес) до звітування щодо прогресу імплементації цих індикаторів. Кліматичні політики ЄС визначають, на які проекти та діяльність виділяє кошти з бюджету сам Європейський союз, а також у що інвестує європейський фінансовий сектор (Група ЄІБ та ЄБРР) та приватні компанії.

Положення ЄЗК мають лежати в основі національного плану відновлення України. ЄС є найбільш кліматично амбітним блоком країн у світі. Україна, яка прагне стати його повноцінною частиною, має продемонструвати свій серйозний внесок у ці амбіції, а тому починати потрібно вже зараз, тому відновлення є чудовою можливістю продемонструвати серйозність намірів. І хоча ЄС у своєму дискурсі не використовує поняття «відбудувати краще ніж було», він застосовує інший термін, а саме стала та інклюзивна відбудова, що базується на принципах зеленості, відповідає положенням ЄЗК та Таксономії сталого фінансування ЄС та не посилює зміну клімату.

Водночас є певні рамки кліматичного та екологічного регулювання, які актуальні лише для бізнесу, а саме система **ESG критеріїв**. Зелені індикатори ESG-системи визначені для кожного критерія окремо, проте особливу цікавість для цього

дослідження становлять індикатори «Е» екологічного критерія, які передбачають синергію між скороченням викидів ПГ та декарбонізацією і турботою про довкілля. Деякі індикатори цього критерія пересікаються з індикаторами та механізмами реалізації Паризької угоди як, наприклад, скорочення викидів ПГ, зменшення вуглецеємності продукції, наявність плану дій з декарбонізації, а деякі є продовженням індикаторів ЦСП або ЄЗК, а саме нарощення генерації з ВДЕ, поводження з відходами, вплив на біорізноманіття.

Рамка ESG також передбачає від бізнесу підготовки **відповідної звітності**, на яку, зокрема, звертають увагу міжнародні інвестори та банки. В окремих випадках, на вимогу інвестора, наявна ESG звітність може доповнюватись іншою суміжною екологічною документацією, наприклад, планом екологічних і соціальних дій або планом екологічного та соціального менеджменту.

Реалізація усіх згаданих у цьому дослідженні **зелених індикаторів** як на рівні уряду, так і на рівні бізнесу можлива завдяки застосуванню відповідних **інструментів**, використання яких також є зеленою вимогою міжнародних інвесторів та донорів:

- для реалізації індикатора щодо скорочення викидів ПГ, наприклад, такими інструментами є класифікація викидів відповідно до системи Score 1,2,3 для бізнесу або тіньова вартість вуглецю та carbon lock-in для уряду та бізнесу;
- для реалізації індикатора щодо охорони довкілля та збереження біорізноманіття таким інструментом буде оцінка впливу на довкілля для бізнесу та, наприклад, визначення природоохоронних зон урядом.

Зелена компонента має бути базовою на всіх етапах відновлення України, включно з етапом швидкої відбудови. Таку **базову, мінімальну систему вимог та індикаторів** запропоновано цим дослідженням для її інтеграції у стратегічні плани з повоєнної відбудови, а також оцінки проєктів, що розробляються. Реалізація навіть базового рівня, мінімальної системи зелених індикаторів означатиме те, що Україна вже робить внесок у зелений перехід, глобальну кліматичну безпеку, сталий розвиток та виконання зобов'язань в рамках інтеграції в ЄС навіть під час війни.

Ефективною платформою для застосування цих зелених індикаторів є започаткована національна цифрова платформа з питання українського відновлення DREAM, яка містить вимогу щодо «екологічної чистоти» проєктів, однак потребує деталізації та конкретизації ключових складових та індикаторів.

Загалом запропоновані мінімальні зелені індикатори та практичні рекомендації для уряду та бізнесу сприятимуть розширенню можливостей у залученні фінансової підтримки та технічної допомоги на відновлення країни заради уникнення ризику відбудови України за сценарієм Business-as-usual.

ДЖЕРЕЛА

- 1 Автори використовували загальновідому термінологію, адаптуючи та перефразовуючи її відповідно до потреб дослідження.
- 2 https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Ukraine%20NDC_July%2031.pdf
- 3 https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
- 4 <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>
- 5 <https://buildbackbetter.co.nz/wp-content/uploads/2017/02/BBB-in-Japan-Lessons-from-SL-IOT.pdf>
- 6 https://www.preventionweb.net/files/2054_VL108301.pdf
- 7 https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf
- 8 <https://repository.uneca.org/bitstream/handle/10855/43948/b11990399.pdf?sequence=7&isAllowed=y>
- 9 <https://www.un.org/en/desa/it-time-build-forward-together>
- 10 <https://www.unep.org/resources/publication/are-we-building-back-better-evidence-2020-and-pathways-inclusive-green>
- 11 <https://www.undrr.org/terminology/build-back-better>
- 12 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/recovery-plan-europe_en
- 13 https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2023-18/SR-2023-18_EN.pdf
- 14 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf
- 15 <https://www.whitehouse.gov/build-back-better/>
- 16 <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376/text>
- 17 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/12/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-launch-build-back-better-world-b3w-partnership/>
- 18 <https://greenfdc.org/initiative-for-belt-and-road-partnership-on-green-development-g7-b3w/>
- 19 <https://www.gmfus.org/news/ukraine-needs-green-marshall-plan-empowers-cities-and-civil-society>
- 20 <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/building-back-better-a-sustainable-resilient-recovery-after-covid-19-52b869f5/>
- 21 <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/building-back-a-better-innovation-ecosystem-in-ukraine-85a624f6/>
- 22 <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/the-architecture-of-infrastructure-recovery-in-ukraine-d768a2e4/>
- 23 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/a7bd20e4-uk.pdf?expires=1702903144&id=id&accname=guest&checksum=304C7806E2A039E41E05F1D9E6485F0B>
- 24 <https://www.wfcee.org/our-offices/ukraine/good-governance-for-a-nature-positive-and-climate-neutral-recovery-of-ukraine>
- 25 <https://www.eib.org/en/press/speeches/vp-czerwinska-on-ukraine-green-recovery>
- 26 https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2022/06/Concept-Note_Nefco-Green-Recovery-Ukraine_FINAL.pdf
- 27 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1649
- 28 <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/ukraine-building-back-better-and-greener/>
- 29 <https://www.forbes.com/sites/mariannelehnis/2023/02/21/a-marshall-plan-for-building-back-green-in-ukraine/?sh=14c22ce62ef9>
- 30 https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-09/Designing%20Ukraine%E2%80%99s%20Recovery%20in%20the%20Spirit%20of%20the%20Marshall%20Plan_0.pdf
- 31 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233>
- 32 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3355
- 33 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf
- 34 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf
- 35 https://new.european-bauhaus.europa.eu/about/about-initiative_en
- 36 <https://mep.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Proyek-rozporyadzhennya-KMU-NVV2-01.04.21.pdf>
- 37 <https://www.unido.org/news/germany-and-unido-support-green-industrial-transition-package-ukraine>
- 38 https://unece.org/sites/default/files/2023-06/EN_Rebuilding%20Ukraine%20with%20a%20Resilient%20Carbon-Neutral%20Energy%20System_V6.pdf
- 39 https://www.undp.org/ukraine/blog/five-pillars-building-forward-better-after-covid-19?cq_ck=1599058402875
- 40 <https://www.undp.org/ukraine/projects/supporting-green-recovery-ukraine>
- 41 <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/dereva-rishen>
- 42 <https://www.undp.org/ukraine/undp-resilience-building-and-recovery-programme>
- 43 <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/usunennya-baryeriv-dlya-spryannya-investytsiyam-v-enerhoefektyvnist-hromadskykh-budivel-v-malykh-ta-serednikh-mistakh-ukrayiny>
- 44 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099547405052230400/pdf/IDU063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c.pdf>
- 45 <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d1177f03c0ab180057556615497>
- 46 https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf
- 47 https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/08/green_recovery.pdf
- 48 <https://www.rac.org.ua/uploads/content/668/files/cities-green-reconstruction-and-transformation-ukr-2022.pdf>
- 49 <https://www.rac.org.ua/priorytety/viyna-ta-zelena-vidbudova-ukrayiny/reformy-u-sferi-dovkillya-dlya-povoennogo-vidnovlennya-ta-evropeyskoyi-integratsiyi-ukrayiny-analitychny-dokument-2023>
- 50 <https://cepr.org/about/news/blueprint-reconstruction-ukraine>
- 51 <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-10/A%20Modern%20Marshall%20Plan%20for%20Ukraine.pdf>
- 52 <https://www.smithschool.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/The-Green-Phoenix-Framework-a-climate-positive-plan-for-economic-recovery-in-Ukraine.pdf>
- 53 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435123000776>
- 54 <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d->

- 1177f03c0ab180057556615497
- 55 <https://www.ipcc.ch/reports/>
- 56 <https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/>
- 57 <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
- 58 https://unfccc.int/kyoto_protocol
- 59 <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data>
- 60 <https://unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/the-big-picture/introduction>
- 61 <https://www.ctc-n.org/calendar/webinars/ctcnccap-webinar-green-resilience-adaptation-mitigation-synergies>
- 62 Вплив зміни клімату в Україні. Met Office. 2021. URL: https://www.metoffice.gov.uk/binaries/content/assets/metofficegovuk/pdf/services/government/met-office_climate-change-impacts-for-ukraine_report_12dec_2021_ukrainian.pdf
- 63 Escalating impacts of climate extremes on critical infrastructures in Europe - ScienceDirect
- 64 Там само
- 65 Race to Net Zero: Carbon Neutral Goals by Country - Full Size (visualcapitalist.com)
- 66 New climate report: UN chief demands EU, US set new targets – POLITICO
- 67 <https://unfccc.int/documents/273676>
- 68 Звіт щодо Національно-визначених внесків до Паризької Угоди. UNFCCC. 2022. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2022_04.pdf
- 69 Зведений звіт «Зміни клімату 2023». IPCC. 2023. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf
- 70 <https://www.globalmethanepledge.org/>
- 71 Coal mine methane is key to Ukraine's climate commitment - Atlantic Council
- 72 Див. виноску 10
- 73 The end of coal is in sight – PPCA (poweringpastcoal.org)
- 74 Declaration – PPCA (poweringpastcoal.org)
- 75 Там само
- 76 Amid war, Ukraine recommits to phasing out coal power by 2035 - PPCA (poweringpastcoal.org)
- 77 Net Zero World Initiative | International Activities | NREL
- 78 U.S. Launches Net-Zero World Initiative to Accelerate Global Energy System Decarbonization | Department of Energy
- 79 Співпраця в межах американської ініціативи Net Zero World пришвидшить досягнення Україною кліматичних цілей | Міністерство енергетики України (mev.gov.ua)
- 80 Цілі сталого розвитку | Організація Об'єднаних Націй в Україні (un.org) URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
- 81 Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. ООН. 2015. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- 82 Цілі сталого розвитку | Організація Об'єднаних Націй в Україні (un.org)
- 83 УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №722/2019 – Офіційне інтернет-представництво Президента України (president.gov.ua)
- 84 Наше спільне майбутнє. ООН. 1987. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- 85 <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/>
- 86 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202023%20refinement_Eng.pdf
- 87 <https://www.un.org/sustainabledevelopment/energy/>
- 88 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202023%20refinement_Eng.pdf
- 89 <https://borgexpert.com/news/zbytky-ukrainskomu-dovkilliu-vnaslidok-vijny-otsineni-v-46-mlrd>
- 90 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202023%20refinement_Eng.pdf
- 91 Добровільний національний огляд імплементації Україною ЦСР у 2020 році. URL: https://hlpf.un.org/sites/default/files/vnrs/2021/26295VNR_2020_Ukraine_Report.pdf
- 92 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202023%20refinement_Eng.pdf
- 93 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202023%20refinement_Eng.pdf
- 94 https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/menu.htm
- 95 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435453#s-lg-box-wrapper-20135940>
- 96 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435471#s-lg-box-wrapper-20141120>
- 97 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435473#s-lg-box-wrapper-20145071>
- 98 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435481#s-lg-box-wrapper-20149038>
- 99 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435477#s-lg-box-wrapper-20148659>
- 100 <https://research.un.org/c.php?g=756034&p=5435432#s-lg-box-wrapper-20133951>
- 101 <https://digitallibrary.un.org/record/3983329?ln=en>
- 102 <https://digitallibrary.un.org/record/3945636?ln=en>
- 103 <https://www.undp.org/geneva/environmental-justice>
- 104 <https://www.undp.org/publications/environmental-justice-securing-our-right-clean-healthy-and-sustainable-environment>
- 105 <https://digitallibrary.un.org/record/3945636?ln=en>
- 106 <https://www.undp.org/publications/environmental-justice-securing-our-right-clean-healthy-and-sustainable-environment>
- 107 <https://www.oecd.org/>
- 108 <https://www.oecd.org/60-years/>
- 109 OECD (2017), *Green Growth Indicators 2017*, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264268586-en>.
- 110 Довіра до глобальної співпраці – бачення ОЕСР на наступне десятиліття. ОЕСР. 2021. URL: https://www.oecd.org/mcm/MCM_2021_Part_2_%5BC-MIN_2021_16-FINAL.en%5D.pdf

111 <https://www.oecd.org/climate-change/>

112 <https://www.oecd.org/climate-change/data/>

113 Показують зріз кліматичних дій країни на момент часу, їхній прогрес на шляху до нетто-нульових викидів до 2050 року. URL: <https://www.oecd.org/climate-action/ipac/dashboard>

114 Відслідковується обсяг підтримки, що надається розвиненими країнами тим, що розвиваються, на виконання цілі зі 100 млрд дол. США на рік до 2025 року. В таблиці надано показники, які, як правило, містяться у двох звітах ОЕСР щодо цього компоненту.

115 Сукупні тенденції кліматичного фінансування, наданого та мобілізованого розвиненими країнами в 2013-2020 роках. ОЕСР. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/aggregate-trends-of-climate-finance-provided-and-mobilised-by-developed-countries-in-2013-2020_d28f963c-en;jsessionid=6j14KKuPjZ95ryuSl_TgjYp-qz3s6-cUT-6WpQJco.ip-10-240-5-138

116 Кліматичне фінансування, надане та мобілізоване розвиненими країнами в 2016-2020 рр. ОЕСР. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/climate-finance-provided-and-mobilised-by-developed-countries-in-2016-2020_286dae5d-en

117 Дані збираються ОЕСР з метою надання допомоги урядам в оцінці бюджетних витрат на викопне паливо та їхньої узгодженості з екологічними цілями. URL: <https://www.oecd.org/fossil-fuels/>

118 https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FFS_FRA

119 ОЕСР готує звіт, що досліджує розвиток прямих зборів за викиди, енергетичних податків та субсидій.

120 <https://www.oecd.org/climate-change/data/>

121 <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ac4b8b89-en/index.html?itemId=/content/publication/ac4b8b89-en>

122 <https://www.oecd.org/coronavirus/en/themes/green-recovery>

123 <https://www.oecd.org/environment/indicators-modelling-outlooks/policy-instruments-for-environment-database/>

124 https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2022_08a04__cma2022_07_a04.pdf

125 Серед них: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, ЄС, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Канада, Корея, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція.

126 <https://www.oecd.org/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct-81f92357-en.htm>

127 Принципи корпоративного врядування OECD. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en

128 <https://www.imf.org/en/home>

129 <https://www.un.org/en/academic-impact/international-monetary-fund>

130 <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>

131 <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Lending>

132 <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/01/25/sp012521-md-remarks-at-the-climate-adaptation-summit>

133 <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/07/26/Iceland-Financial-Sector-Assessment-Program-Technical-Note-on-Management-and-Supervision-of-537023>

134 <https://www.imf.org/en/Publications/TNM/Issues/2023/07/31/Calibrating-Fiscal-Rules-A-Consideration-of-Natural-Disaster-Risks-531636>

135 <https://www.imf.org/en/Topics/climate-change/climate-mitigation>

136 <https://www.imf.org/en/Topics/climate-change/green-recovery>

137 Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

138 Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

139 Economic Activity Indicators | Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

140 Cross Border Indicators | Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

141 Financial and Risk Indicators | Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

142 Government Policy Indicators | Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

143 Climate Change Data | Climate Change Indicators Dashboard (imf.org)

144 https://commissioners.ec.europa.eu/wopke-hoekstra_en

145 https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2020-climate-energy-package_en

146 <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/emissions-allowances-surplus-and-prices>

147 <https://www.eea.europa.eu/highlights/eu-achieves-20-20-20>

148 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2182

149 <https://www.eea.europa.eu/highlights/continued-drop-in-eus-greenhouse>

150 <https://www.eea.europa.eu/publications/the-eu-emissions-trading-system-2>

151 https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en

152 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32021R1119>

153 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>

154 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_2061

155 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20221212IPR64527/climate-change-deal-on-a-more-ambitious-emissions-trading-system-ets>

156 https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en

157 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_1581

158 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=160312220757&uri=CELEX:52020DC0662>

159 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_762

160 First 'Fit for 55' proposal agreed: the EU strengthens targets for CO2 emissions for new cars and vans - Consilium (europa.eu)

161 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>

162 Стратегія ЄС «Від ферми до виделки». Європейська комісія. URL: https://food.ec.europa.eu/system/files/2020-05/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf

163 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>

164 Перетворення Європи на більш стійку, самодостатню енергетичну економіку. KPMG.2022. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/06/repowering-europe-report.pdf>

165 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/timeline-european-green-deal-and-fit-for-55/>

- 166 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en
- 167 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A221%3AFIN&qid=1653034500503#footnote2>
- 168 https://energy.ec.europa.eu/news/commission-outlines-european-hydrogen-bank-boost-renewable-hydrogen-2023-03-16_en
- 169 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0156&qid=1682349760946>
- 170 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1661
- 171 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2581
- 172 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_1591
- 173 https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en#legislative-documents
- 174 Закон про зниження інфляції США. 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/12/Inflation-Reduction-Act-Guidebook.pdf>
- 175 Закон про виробництво з нульовими викидами. ЄС. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/net-zero-industry-act_en
- 176 План дій ЄС щодо фінансування сталого розвитку. ЄС. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>
- 177 EU Taxonomy – EUROSIF
- 178 Overview of the EU Benchmark Regulation and the Low Carbon Benchmark Regulation (dechert.com)
- 179 Directive (EU) 2022/2464 (lexpency.org)
- 180 Дослідження «Прокладаємо дорогу до зеленішого майбутнього». ALFI. 2022. URL: <https://www.alfi.lu/getattachment/d590f0cc-8141-402e-9df2-bff575382dbe/european-sustainable-investment-funds-study-2022.pdf>
- 181 https://finance.ec.europa.eu/publications/strategy-financing-transition-sustainable-economy_en
- 182 https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/international-platform-sustainable-finance_en
- 183 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635597/EPRS_BRI\(2019\)635597_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635597/EPRS_BRI(2019)635597_EN.pdf)
- 184 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_711
- 185 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022R1214>
- 186 Новий порядок денний ЄС та США щодо глобальних змін. Європейська комісія. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0022&from=EN>
- 187 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019R2089>
- 188 Microsoft PowerPoint - Climate Benchmarks_all members presentation (unepfi.org)
- 189 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R1818>
- 190 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>
- 191 https://finance.ec.europa.eu/news/commission-adopts-european-sustainability-reporting-standards-2023-07-31_en
- 192 EU Commission Adopts Final Sustainability Reporting Rules - ESG Today
- 193 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R2088>
- 194 https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/disclosures/sustainability-related-disclosure-financial-services-sector_en
- 195 https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2022/1288/oj
- 196 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0209_EN.pdf
- 197 High-Level Expert Group on sustainable finance (HLEG) (europa.eu)
- 198 European green bond standard (europa.eu)
- 199 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_48
- 200 Sustainable finance: Provisional agreement reached on European green bonds - Consilium (europa.eu)
- 201 Принципи зелених облігацій. ICMA. 2021. https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2022-updates/Green-Bond-Principles_June-2022-280622.pdf
- 202 Стандарти кліматичних облігацій. Climate Bonds Initiative. 2019. <https://www.climatebonds.net/files/files/climate-bonds-standard-v3-20191210.pdf>
- 203 https://commission.europa.eu/system/files/2022-06/swd_2022_225_climate_mainstreaming_architecture_2021-2027.pdf
- 204 https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/funding-management-mode/2014-2020-european-structural-and-investment-funds_en
- 205 https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/available-budget_en
- 206 У період 2021-2027 рр. Фонд згуртованості підтримує Болгарію, Грецію, Естонію, Кіпр, Латвію, Литву, Мальту, Польщу, Португалію, Румунію, Словаччину, Словенію, Угорщину, Хорватію, Чехію.
- 207 <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/2021-2027-Cohesion-policy-tracking-climate-action/mdt2-qvkd#an-overview-of-planned-climate-actions-in-2021-27>
- 208 <https://modernisationfund.eu/>
- 209 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32020R1001>
- 210 https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/innovation-fund/what-innovation-fund_en
- 211 https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life/history-life_en
- 212 Програма ЄС LIFE 2023: Запрошуємо українські організації до участі | EEAS (europa.eu)
- 213 https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/life/guidance/list-3rd-country-participation_life_en.pdf
- 214 https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
- 215 <https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/3c6ffd74-8ac3-11eb-b85c-01aa75ed71a1>
- 216 https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en
- 217 https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en
- 218 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241>
- 219 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241>
- 220 https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/country_overview.html?lang=en
- 221 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-80-2022-INIT/en/pdf>
- 222 <https://bank.gov.ua/en/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-politiku-schodo-rozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku>
- 223 <https://www.undp.org/ukraine/publications/business-and-human-rights-ukraine-accelerating-sustainable-and-equitable-de>

- velopment-through-implementation-un-guiding, P.84.
- 224 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>
- 225 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
- 226 OUTLOOK STUDY FOR UKRAINE ON ADVANCEMENT OF BUSINESS MEMBERSHIP ORGANIZATIONS AND BUSINESS DEVELOPMENT SERVICES. Analytical Report. Kyiv: United Nations Development Programme in Ukraine, 2022, 182 pages. P. 53.
- 227 UN warns of toxic environmental legacy for Ukraine, region, 4 July 2022. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/un-warns-toxic-environmental-legacy-ukraine-region>
- 228 The Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, the State Environmental Inspection of Ukraine and the UN Global Compact called on business in Ukraine to document and report the facts of crimes against the environment caused by Russia's military aggression. URL: (<https://globalcompact.org.ua/news/%d0%b7%d0%b1%d1%96-%d1%80-%d1%81%d0%b2%d1%96%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d1%8c-%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%b7%d0%bb%d0%be%d1%87%d0%b8%d0%bd%d0%b8-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%82%d0%b8-%d0%b4%d0%be%d0%b2%d0%ba%d1%96/>)
- 229 According to the interview. This information is not publicly disclosed anywhere.
- 230 <https://www.undp.org/ukraine/publications/responsible-business-conduct-during-war-ukraine-context-assessment-study>
- 231 Звіт «Перемагають ті, хто турбується». The Global Compact. URL: https://www.unepfi.org/fileadmin/events/2004/stocks/who_cares_wins_global_compact_2004.pdf
- 232 ESG Investing: ESG Ratings – MSCI
- 233 Home – Sustainalytics
- 234 S&P Global Trucost | S&P Global (spglobal.com)
- 235 Scores – CDP
- 236 ISS ESG Solutions (issgovernance.com)
- 237 A/HRC/47/39/Add.1, para 46.
- 238 https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2023/investors-esg-and-human-rights#_ftn4
- 239 https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2023/investors-esg-and-human-rights#_ftn4
- 240 The Role of Net-Zero in Corporate Strategy | ClimeCo
- 241 What are scope 1, 2 and 3 emissions? | Deloitte UK
- 242 Створений Інститутом світових ресурсів (*англ. World Resources Institute*) та Всесвітньою діловою радою зі сталого розвитку (*англ. World Business Council for Sustainable Development*) у 1998 році, Протокол про ПГ надає стандарти обліку та інструменти із вимірювання та керування викидами бізнесом. Крім того, Протокол надає вказівки та вимоги для компаній, які спонукають їх вести реєстр своїх викидів та розраховувати їх корпоративний вуглецевий слід. URL: <https://ghgprotocol.org/>
- 243 Там само
- 244 Дорожня карта кліматичного банку. Група ЄІБ. 2020. URL: https://www.eib.org/attachments/thematic/eib_group_climate_bank_roadmap_en.pdf
- 245 <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/911381516303509498-0020022018/original/2017ShadowPriceofCarbonGuidanceNoteFINALCLEARED.pdf>
- 246 Там само
- 247 https://www.eib.org/attachments/thematic/eib_group_climate_bank_roadmap_en.pdf
- 248 <https://www.oecd.org/env/cc/37321411.pdf>
- 249 https://19january2017snapshot.epa.gov/climatechange/social-cost-carbon_.html
- 250 <https://www.carbonbrief.org/qa-social-cost-carbon/>
- 251 https://19january2017snapshot.epa.gov/sites/production/files/2016-12/documents/sc_co2_tsd_august_2016.pdf
- 252 <https://www.carbonbrief.org/qa-social-cost-carbon/>
- 253 Там само
- 254 What to Know About Carbon Lock-in and How to Avoid It | World Resources Institute (wri.org)
- 255 UNDP Social and Environmental Standards | United Nations Development Programme
- 256 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0052>
- 257 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
- 258 Corporate Sustainability Reporting Directive (europa.eu)
- 259 GRI – Home (globalreporting.org)
- 260 PortfolioDecarbonizationCoalition.pdf (unepfi.org)
- 261 PRI | Home (unpri.org)
- 262 United Nations Environment – Finance Initiative – Partnership between United Nations Environment and the global financial sector to promote sustainable finance (unepfi.org)
- 263 Homepage | UN Global Compact
- 264 Principles for Responsible Banking – United Nations Environment – Finance Initiative (unepfi.org)
- 265 Net-Zero Banking Alliance – United Nations Environment – Finance Initiative (unepfi.org)
- 266 About the Principles – United Nations Environment – Finance Initiative (unepfi.org)
- 267 Financial Stability Board (fsb.org)
- 268 Task Force on Climate-Related Financial Disclosures | TCFD) (fsb-tcfd.org)
- 269 FINAL-2017-TCFD-Report.pdf (bbhub.io)
- 270 SASB
- 271 Download SASB Standards - SASB
- 272 IFRS – Home
- 273 IFRS – IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information
- 274 <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s2-climate-related-disclosures.html/content/dam/ifrs/publications/html-standards-issb/english/2023/issued/issbs2/#about>
- 275 <https://www.cdp.net/en>
- 276 <https://chapterzero-uacau.org/ua/>
- 277 <https://climate-governance.org/>
- 278 <https://www.weforum.org/events/sustainable-development-impact-meetings-2023>
- 279 <https://esgnavigator.com/knowledge-hub/esg-ratings-library/esg-reporting-frameworks/>

280 <https://www.eib.org/en/about/key-figures/index.htm>

281 <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-delivers-record-impact-in-2022-with-131-billion-invested.html>

282 Річний звіт за 2022 р. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report/world-bank-group-downloads>

283 <https://www.worldbank.org/en/home>

284 <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/08/08/world-bank-group-releases-fy22-audited-financial-statements>

285 <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/annual-report#anchor-annual>

286 <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/overview>

287 Друга Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d1177f03c0ab180057556615497>

288 <https://www.worldbank.org/en/about/leadership>

289 <https://www.eib.org/en/>

290 <https://www.eib.org/en/stories/global-gateway-investment-developing-countries-climate-change>

291 <https://www.eib.org/en/about/key-figures/data.htm>

292 <https://www.eib.org/en/about/key-figures/index.htm>

293 <https://www.eib.org/en/global/index.htm>

294 https://www.eib.org/attachments/lucalli/20220310_eib_global_flyer_en.pdf

295 <https://www.eif.org/index>

296 Річний звіт ЄІФ за 2022 р. URL: https://www.eif.org/news_centre/publications/eif-annual-report-2022.pdf

297 <https://www.eib.org/en/about/governance-and-structure/index.htm>

298 Річний звіт ЄІФ за 2022 р.

299 https://www.eif.org/who_we_are/governance/index.htm

300 Операційний план ЄІФ 2022-2024 рр. URL: <https://www.eif.org/operational-plan-2022-2024.pdf>

301 <https://www.eib.org/en/products/mandates-partnerships/donor-partnerships/trust-funds/index.htm?q=&sortColumn=titles&sortDir=asc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&orSectors=true&orCountries.region=true>

302 Річний звіт ЄІФ за 2022 р.

303 https://www.eif.org/what_we_do/equity/climate-and-infrastructure-funds/index.htm

304 Річний звіт ЄІФ за 2022 р.

305 <https://www.ebrd.com/who-we-are/history-of-the-ebrd.html>

306 <https://www.ebrd.com/documents/treasury/credit-report-29-november-2022.PDF>

307 <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-delivers-record-impact-in-2022-with-131-billion-invested.html>

308 <https://www.ebrd.com/ukraine.html>

309 <https://www.ebrd.com/what-we-do/war-on-ukraine>

310 <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-and-dfis-establish-ukraine-coinvestment-platform.html>

311 <https://www.ebrd.com/shareholders-and-board-of-governors.html>

312 <https://www.ebrd.com/what-we-do/get.html>

313 Екологічна та соціальна політика ЄБРР 2019. URL: <https://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmental-and-social-policy-esp.html>

314 <https://www.ebrd.com/ebrd-activities-paris-alignment>

315 Категорії екологічних та соціальних ризиків ЄБРР 2014. URL: <https://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/ebrd-risk-english.pdf>

316 <https://www.nefco.int/>

317 <https://www.nefco.int/about/>

318 Річний звіт про вплив 2022. URL: <https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2023/03/annual-impact-report-2022.pdf>

319 Звіт ради директорів та фінансова звітність 2022. URL: https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2023/03/1.-annual-report-2022-financial-report_.pdf

320 <https://www.nefco.int/financing/municipalities-in-eastern-europe/green-recovery-ukraine/>

321 Звіт ради директорів та фінансова звітність 2022.

322 <http://reform.energy/news/slavutich-na-eur6-mln-grantu-nefco-pobudue-biotes-dlya-zabezpechennya-ee-kritichnoi-infrastrukturi-mer-21508>

323 <https://www.nefco.int/about/governing-bodies/>

324 <https://www.nefco.int/impact/biodiversity-pilot-programme/>

325 <https://nouveau-pactefinancier.org/pdf/chairs-summary-of-discussions.pdf>

326 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099146306162392732/pdf/IDU0562589c907e1f047980b1b50e63bf0f19447.pdf>

327 <https://www.worldbank.org/en/publication/paris-alignment/joint-mdb-paris-alignment-approach>

328 Річний звіт про вплив 2022 <https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2023/03/annual-impact-report-2022.pdf>

329 <https://www.eib.org/en/stories/climate-bank-roadmap>

330 Наставови щодо впливу на довкілля та сталість 2022. URL: <https://www.nefco.int/wp-content/uploads/2022/05/Environmental-and-Sustainability-Guidelines-20220502.pdf>

331 Наставови по роботі з інвесторами щодо екологічних, соціальних та управлінських питань 2020. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/375981604591250621-0340022020/original/WorldBankESGGuide2020FINAL.11.5.2020.pdf>

332 <https://esgdata.worldbank.org/?lang=en>

333 Екологічні та соціальні стандарти ЄІБ 2022. URL: <https://www.eib.org/en/publications/eib-environmental-and-social-standards>

334 Екологічні, соціальні та управлінські принципи ЄІФ 2022. URL: https://www.eif.org/what_we_do/institutional-asset-management/eif-esg-principles-2022.pdf

335 Екологічна та соціальна політика ЄБРР 2019. URL: <https://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmental-and-social-policy-esp.html>

336 <https://www.ebrd.com/who-we-are/our-values/environmental-and-social-policy/performance-requirements.html>

337 Закон України про оцінку впливу на довкілля. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>

338 https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-framework-directive_en
339 <https://datatopics.worldbank.org/what-a-waste/>
340 <https://www.nefco.int/impact/biodiversity-pilot-programme/#:~:text=Nefco%E2%80%99s%20Biodiversity%20Pilot%20Programme%20aims%20to%20test%20and,ands%20to%20test%20scalable%20solutions%20to%20address%20them.>
341 <https://www.afd.fr/en/2050-facility>
342 Чорний список діяльності KfW 2019. URL: https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Nachhaltigkeit/Ausschlussliste_EN.pdf
343 Політика щодо викопних палив BII 2020. URL: <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2022/03/22173318/Fossil-Fuel-Policy-1.pdf>
344 https://www.fmo.nl//library/download/urn:uuid:6ca1d6f7-56ca-437d-adb9-a16c4dc55f3e/position+statement_phasing+out_fossil_fuels_direct_investments.pdf?format=save_to_disk
345 Політика з підтримки енергетичного переходу 2022. URL: <https://www.afd.fr/en/ressources/afd-group-and-support-energy-transition-policies>
346 Чорний список діяльності KfW 2019. URL: https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Nachhaltigkeit/Ausschlussliste_EN.pdf
347 <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2022/03/22114326/Policy-on-Responsible-Investing.pdf>
348 <https://www.fmo-im.nl/en/exclusion-list>
349 Гармонізований чорний список викопних палив EDFI. URL: <https://edfi-website-v1.s3.fr-par.scw.cloud/uploads/2021/02/EDFI-Fossil-Fuel-Exclusion-List-October-2020.pdf>
350 <https://www.kfw.de/About-KfW/Reporting-Portal/Reporting-2022/>
351 <https://www.bii.co.uk/en/our-impact/our-impact-specialisms/climate-change/>
352 <https://www.fmo.nl/news-detail/b9dcbbc3-5379-410c-97b8-7724869a24f8/fmo-publishes-climate-action-plan>
353 <https://www.kfw.de/About-KfW/>
354 <https://www.kfw.de/About-KfW/Reporting-Portal/Corporate-Governance-Report/>
355 <https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/KfW-at-a-glance/KfW-Organigramm.pdf>
356 <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Development-Bank/Our-topics/SDGs/SDG-13/Klimaschutz/>
357 <https://www.kfw.de/About-KfW/Reporting-Portal/Reporting-2022/>
358 <https://www.idfc.org/>
359 <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/International-financing/KfW-Development-Bank/Local-presence/Europe/Ukraine/>
360 <https://www.deginvest.de/DEG-Documents-in-English/About-us/Responsibility/DEG-Impact-Climate-Commitment-2022.pdf>
361 Графік не включає окремі корпоративні документи з питань довкілля та клімату дочірніх організацій KfW.
362 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Strategie-Management/Sustainable-Finance/Sector-guidelines/>
363 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Unser-Anspruch/S3-ESG-Ratings.html>
364 <https://www.google.com/url?q=https://www.bii.co.uk/en/&sa=D&source=docs&ust=1695638446546493&usg=AOvVaw2cQQcQnklAiDKObpYq5y4->
365 <https://www.gov.uk/government/news/global-businesses-pledge-to-back-ukraines-recovery-as-pm-sets-out-major-financial-package>
366 Резюме стратегії 2022-2026. URL: <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2022/02/09094526/strategy-summary-2022-2026.pdf>
367 <https://www.bii.co.uk/en/about/our-company/>
368 <https://www.bii.co.uk/en/about/our-company/how-we-operate/how-we-make-investment-decisions/>
369 https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2020/07/01181554/CDC-climate-change-strategy_FINAL-FOR-PUBLICATION-1.pdf
370 <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2021/12/14080613/investment-policy-2022-2026.pdf>
371 <https://www.fmo.nl/about-fmo>
372 <https://www.fmo.nl/invest-with-us/funding>
373 <https://www.fmo.nl/world-map?search=®ion=ua&year=>
374 <https://www.fmo.nl/news-detail/c35f885c-5807-447c-b17f-bbcc68dfb7c8/fmo-s-investments-in-ukraine#:~:text=FMO%20has%20also%20indirect%20exposure%20in%20Ukraine%20through,derivative%20contracts%20in%20Russian%20Ruble%20or%20Ukrainian%20Hryvnia.>
375 <https://www.fmo.nl/news-detail/7ae323d2-6a30-4162-9fb7-caf79570d684/fmo-signs-memorandum-of-understanding-to-support-ukraine-s-reconstruction>
376 <https://www.fmo.nl/strategy>
377 <https://www.fmo.nl//en/library/download/urn:uuid:a7b687cd-9cec-4e53-b223-eb17fef4048f/pioneer+develop+scale+strategy+narrative.pdf>
378 <https://klimaatcommitment.nl/about/#:~:text=In%20the%20presence%20of%20the%20Dutch%20Minister%20of,2022%20that%20contribute%20to%20reducing%20their%20climate%20impact.>
379 https://www.fmo.nl//en/library/download/urn:uuid:25c25d01-4d2b-4585-a5ca-dd5682de71fe/fmo+climate+action+plan_2022.pdf
380 https://annualreport.fmo.nl/2021/FbContent.ashx/pub_1000/downloads/v220316113626/FMO%20Green%20Methodology%202021.pdf
381 <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20230313124743/https://ukcop26.org/statement-on-international-public-support-for-the-clean-energy-transition/>
382 <https://edfi-website-v1.s3.fr-par.scw.cloud/uploads/2020/11/1-EDFI-Statement-on-Climate-and-Energy-Finance-Final.pdf>
383 <https://www.fmo.nl/climate-fund>
384 <https://www.afd.fr/en/agence-francaise-de-developpement>
385 <https://www.afd.fr/en/actualites/afd-groups-2022-results-fulfilling-ambitious-objectives>
386 <https://www.proparco.fr/en/financial-institution-working-private-sector-and-sustainable-development>
387 Ключові цифри за 2022 р. URL: <https://www.proparco.fr/en/ressources/proparco-key-figures-2022>
388 <https://www.economie.gouv.fr/pret-300-millions-euros-ukraine>
389 <https://www.afd.fr/en/actualites/afd-and-fondation-de-france-support-refugees-ukraine-moldova>
390 Звіт про вплив 2022. URL: <https://www.proparco.fr/en/ressources/impact-report-2022>
391 <https://www.afd.fr/en/page-thematique-axe/climate>

392 Так само
393 Так само
394 Результати за 2022 р. URL: <https://www.afd.fr/en/ressources/afd-group-2022-results>
395 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/Dokumente/KEa4/ENG-Paris-compatible-sector-guidelines-202301.pdf>
396 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Strategie-Management/Sustainable-Finance/Sector-guidelines/>
397 https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2020/07/01181554/CDC-climate-change-strategy_FINAL-FOR-PUBLICATION-1.pdf
398 <https://www.fmo.nl/news-detail/b9dcbbc3-5379-410c-97b8-7724869a24f8/fmo-publishes-climate-action-plan>
399 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Strategie-Management/KfW-und-SDG/>
400 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/About-KfW/Sustainability/Strategie-Management/KfW-und-SDG/>
401 <https://www.kfw.de/nachhaltigkeit/Dokumente/Sonstiges/SDG-Methodenpapier-DE-EN-2.pdf>
402 <https://www.bii.co.uk/en/about/our-company/investment-portfolios/bii-plus/>
403 <https://www.fmo.nl/en/library/download/urn:uuid:a7b687cd-9cec-4e53-b223-eb17fef4048f/pioneer+develop+scale+-+strategy+narrative.pdf>
404 <https://www.fmo.nl/en/library/download/urn:uuid:917012f8-6497-4026-95e3-58c5d5dbc833d/corporate+governance+early+stage+companies+-+practical+resource+guide.pdf>
405 <https://www.fmo.nl/partner-with-us/capacity-development>
406 <https://www.fmo.nl/esg-toolkit-for-private-equity-funds-risk-management>
407 <https://www.fmo.nl/esg-toolkit>
408 <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2022/03/22114326/Policy-on-Responsible-Investing.pdf>
409 <https://assets.bii.co.uk/wp-content/uploads/2022/03/22114326/Policy-on-Responsible-Investing.pdf>
410 <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/konsultatyvno-doradchi-orhany/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>
411 https://global-uploads.webflow.com/621f88db25bf24758792dd8/62c166751fc41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf
412 https://www.smithschool.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/Green_Phoenix_Framework_Ukraine_Oxford_Smith_School_Working_Paper_2303.pdf
413 <https://www.gov.uk/government/publications/ukraine-recovery-conference-2023-ukraine-and-uk-co-chairs-statement/co-chairs-statement-by-the-governments-of-ukraine-and-the-united-kingdom-co-hosts-ukraine-recovery-conference-2023-london>
414 https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25bf24758792dd8/64bfb8b3707d2a50a68c1011_URC_Energy_final.pdf
415 <https://www.ft.com/content/3d6041fb-5747-4564-9874-691742aa52a2>
416 https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25bf24758792dd8/64931249dc66515444cf9379_BlackRock_FMA_Ukraine_Development_Fund_DFI_for_the_reconstruction.pdf
417 <https://www.president.gov.ua/videos/vidbudova-ukrayini-bude-najbilshim-vneskom-u-pidtrimku-globa-2849>
418 <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>
419 <https://www.president.gov.ua/news/u-kiyevi-vidbulosya-pershe-zasidannya-mizhnarodnoyi-robochoy-83949>
420 https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/21/45573ab64ccc50a740903a2cc99d1422_1688071285.pdf
421 <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-zi-shorichnim-poslanniam-do-verhovnoyi-rad-80113>
422 <https://www.president.gov.ua/videos/ukrayina-maye-unikalnij-dosvid-zahistu-derzhavi-ta-lyudej-v-4589>
423 <https://www.president.gov.ua/news/koli-mi-zbuduyemo-ukrayinu-mi-zbuduyemo-svobodu-onlajn-vistu-83705>
424 <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-nazvav-sim-osnovnykh-zavdan-kompleksnoi-reformy-enerhetychnoho-sektoru>
425 <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-ukrayina-gotova-spilno-z-yevrokomisiiyeyu-pracyuvati-nad-posilenniam-rekursnoyi-bezpeki-yevropi>
426 <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-povnij-plan-vidnovlennya-ukrayini-peredbachaye-zminu-paradigmi-derzhavi>
427 <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-povnij-plan-vidnovlennya-ukrayini-peredbachaye-zminu-paradigmi-derzhavi>
428 <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-calls-recovery-fund-ukraine>
429 <https://www.kmu.gov.ua/news/vyznachenno-shist-naselenykh-punktiv-de-vidbuyatymetsia-kompleksne-vidnovlennia-za-novymy-pryntsypamy-premier-ministr>
430 <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-i-frans-timmermans-obhovoryly-posylennia-enerhetychnoi-stiikosti-ukrainy>
431 <https://www.kmu.gov.ua/news/vystup-premier-ministra-ukrainy-denysa-shmyhalia-na-konferentsii-z-pytan-vidnovlennia-ukrainy-v-londoni>
432 <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-nazvav-try-skladovi-formuvannia-ukrainskoi-ekonomiky>
433 <https://www.radiosvoboda.org/a/vitsepremyer-kubakov-interview/32506904.html>
434 <https://mtu.gov.ua/news/34079.html>
435 <https://www.com-east.eu.uk/novini-podii/item/18340-uhoda-meriv-provodyt-konferentsiiu-vysokoho-rivnia-v-ukraini-shchob-stymuliuvaty-zusyilia-shchodo-zelenoho-vidnovlennia/>
436 <https://interfax.com.ua/news/blog/930246.html>
437 <https://mepr.gov.ua/ruslan-strilets-osnovoyu-vidbudovy-ukrayiny-stane-zelene-vidnovlennya-z-urahuvanniam-yevropejskyh-standartiv-ta-novitnih-energozberigayuchykh-tehnologij/>
438 <https://www.kmu.gov.ua/news/ruslan-strilets-rukhi-evropeiskym-zelenym-kursom-mozhlyvist-vyrishyty-problemy-iaki-postaly-pered-ukrainoiu-pislia-24-liutoho>
439 <https://mev.gov.ua/novyna/herman-halushchenko-obhovoryv-iz-zastupnytseyu-pomichnyka-derzhsekretarya-ssha-z>
440 <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-realizuiutsia-proekty-z-detsentralizatsii-heneratsii-iaki-posyliat-stiikist-enerhosystemy-herman-halushchenko>
441 <https://www.kmu.gov.ua/news/herman-halushchenko-obhovoryv-z-amerykanskyom-biznesom-investytsii-u-vidnovlennia-i-rozvytok-ukrainskoho-enerhosektoru>
442 <https://www.kmu.gov.ua/news/viina-ne-zupyniaie-a-navpaky-pryskoriue-zelenyi-perekhid-ukrainy-herman-halushchenko-na-ministerskomu-zasidanni-initsiatyvy-net-zero-world>
443 <https://t.me/energyofukraine/494>
444 https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6dc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf
445 <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>

- lennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni
- 446 <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>
- 447 <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-umov-bezbariernosti-enerhoefektyvnosti-ta-vymoh-tsyvilno-ho-t140223>
- 448 <https://mtu.gov.ua/news/34157.html?fbclid=IwAR1QExvmO0tzlVhINN6xo-iXREfSR-srZw8MtuZ6-JOAnRchoydhoanCrt0>
- 449 <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulosia-pershe-zasidannia-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-rozghliadu-propozyt-sii-shchodo-vydilennia-koshtiv-fondu-likvidatsii-naslidkiv-zbroinoi-ahresii>
- 450 <https://www.rise.org.ua/>
- 451 https://mtu.gov.ua/files/RISE_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf
- 452 <https://dream.gov.ua/ua>
- 453 <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-kubakov-rehiony-i-hromady-otrymaly-finansuvannia-proektiv-vidnovlennia>
- 454 <https://dream.gov.ua/ua/pipeline>
- 455 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2023-%D0%BF#n30>
- 456 <https://www.radiosvoboda.org/a/vitsepremyer-kubakov-interview/32506904.html>
- 457 https://lb.ua/economics/2023/06/27/562518_shmigal_rozpoviv_shcho_vidilili.html
- 458 <https://mtu.gov.ua/documents/2355.html>
- 459 <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksandr-kubakov-ukraina-ta-oon-stvoriat-fond-vidnovlennia-hromad>
- 460 <https://www.kmu.gov.ua/news/yeib-vydilyt-840-milioniv-ievro-na-vidnovlennia-ukrainy>
- 461 <https://www.com-east.eu/uk/novini-podii/item/18340-uhoda-meriv-provodyt-konferentsiiu-vysoko-ho-rivnia-v-ukraini-shchob-stymuliuvaty-zusyilia-shchodo-zelenoho-vidnovlennia/>
- 462 <https://www.mev.gov.ua/reforma/enerhetychna-stratehiya>
- 463 <https://www.mev.gov.ua/novyna/pidhotovka-do-zymy-ukrayina-i-yaponiya-spivpratsyuyut-dlya-naroshchuvannya-potuzhno-stey>
- 464 https://energy.ec.europa.eu/system/files/2023-04/MoU-UA_signed.pdf
- 465 <https://mev.gov.ua/novyna/detsentralizatsiya-enerhosystemy-zrobyt-hromady-enerhetychno-stykykmy-ta-konkurentnymy>
- 466 <https://mev.gov.ua/reforma/mizhnarodna-dopomoha-enerhetytsi>
- 467 <https://www.mev.gov.ua/reforma/intehratsiya-u-yevropeysku-elektromerezhu-entso-e>
- 468 <https://www.mev.gov.ua/rehulyatornyy-akt/proekt-spilnoho-nakazu-ministerstva-enerhetyky-ukrainy-ta-fondu-derzhavnoho>
- 469 <https://mepr.gov.ua/vid-stalogo-nadrokorystuvannya-do-innovatsij-ta-rozvytku-ekonomiky-vidbulos-zasidannya-sektoral-noyi-robochoyi-grupy-z-krytychnyh-mineraliv/>
- 470 <https://mepr.gov.ua/potribno-50-novyh-sverdlovyh-ministr-ruslan-strilets-okreslyv-terminy-zabezpechennia-vodoyu-herson-shhyny/>
- 471 <https://mepr.gov.ua/lito-stalo-znachno-teplishym-a-holodnyj-period-zymy-skorotvysya-u-mindovkilli-obgovoryly-promizh-ni-rezultaty-doslidzhen-zminy-klimatu-na-ivano-frankivshhyni/>
- 472 <https://mepr.gov.ua/za-rik-suma-zbytkiv-dovkillyu-zroslo-u-5-raziv/>
- 473 <https://mepr.gov.ua/reforma-systemy-upravlinnya-vidhodamy-v-ukrayini-shho-ochikuye-na-biznes-ta-yak-pidgotuvaty-sya-do-zmin/>
- 474 <https://interfax.com.ua/news/blog/930246.html>
- 475 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n348>
- 476 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1388991>
- 477 <https://ecoclubrivne.org/zminy-do-zakonu-pro-seo/>
- 478 <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/12/The-European-Green-Deal-Communication.pdf>
- 479 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/climate-mainstreaming_en
- 480 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241>
- 481 <https://www.smithschool.ox.ac.uk/sites/default/files/2023-06/The-Green-Phoenix-Framework-a-climate-positive-plan-for-economic-recovery-in-Ukraine.pdf>
- 482 Рекомендація ПРООН в Україні